

ȚARA FAGILOR

Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni
alcătuit de Dumitru Covalciuc

Variantă electronică a almanahului „Țara Fagilor” al românilor nord-bucovineni, dedicată împlinirii în anul 2018, a unui secol de la înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, realizat cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Mureș.

**SOCIETATEA CULTURALĂ „ARBOROASA”
CERNĂUȚI**

ȚARA FAGILOR

**IV
1995**

**Almanah cultural-literar
al românilor nord-bucovineni
alcătuit de
Dumitru Covalciuc,
redactor-șef**

**Cernăuți•Târgu-Mureș
1995**

Îngrijirea și tipărirea Almanahului cultural-literar „Țara Fagilor”
se face sub auspiciile Fundației Culturale „Vasile Netea”,
Târgu-Mureș, România, președinte: Dimitrie Poptămaș

Lectori: Dimitrie Poptămaș
Mariana Ciurca

I.S.B.N. 973- 9168-55-08

Coperta: Rodica Vescan

Culegere text și tehnoredactare (1995): Kelemen Noémi.

Tipărit (1995) la S.C. TIPOMUR S.A. Târgu-Mureș

Copyright© Fundația Culturală „Vasile Netea”

Toate drepturile rezervate

Tehnoredactarea și digitizarea (2018): Alexandru Tcaciuc

Cuvânt înainte

În peisajul publicistic bucovinean almanahul cultural-literar Țara Fagilor, editat de Societatea culturală, „Arboroasa” din Cernăuți, tipărit prin grija Bibliotecii Județene Mureș, ocupă un loc aparte, având meritul de a pune în valoare, în cel mai înalt grad, preocupările, grijile și speranțele românilor din această Țară de Sus a Moldovei.

Locuită din cele mai vechi timpuri de români, înălțată apoteotic de Ștefan cel Mare și Sfânt, râvnită de leși și ucraineni, smulsă din trupul țării de habsburgi, apoi de ruși, Bucovina nu va respira timp de peste două secole aerul de normalitate, ca parte integrantă a României, decât 22 de ani (1918–1940), fiind din nou răpită, în modul cel mai mișelesc ce se poate imagina, de cel mai rapace imperiu, cel al sovietelor.

Lipsiți de drepturile fundamentale ale supraviețuirii ca etnie și națiune, deportați, schingiuiți, trimiși în temnițe și exterminați, românii bucovineni rezistă totuși. E adevărat, mai puțini (și în cifre absolute, și proporțional cu alte etnii), dar rezistă. Românii bucovineni nu au fost biruiți; ei își alină durerile, tristețea și visul așteptând să se împlinească o „Sfântă înviere”.

Am călătorit aproape prin toate comunitățile românești dimprejurul granițelor României, dar nicăieri nu m-am simțit mai acasă ca în Bucovina, niciunde n-am întâlnit un grai mai curat, o ie mai românească, un serviciu liturgic în legea străbună mai românesc decât în Bucovina, după cum niciunde n-am întâlnit mai multă durere și mai mult dor de România, mai multă dorință de a învăța, de a cunoaște, de a se informa, ca la românii bucovineni în nici una dintre aceste părți respectul cuvântului românesc, turnat în straițe latine, nu este mai adânc.

Este meritul „Țării Fagilor” că pune în valoare aceste realități, al inimosului publicist și scriitor Dumitru Covalciuc, care reușește să constituie acest almanah, pagină cu pagină, din creațiile celor mai de seamă personalități ale culturii din Bucovina, din speranțele unui grup de români izolați de țara mamă, dar etern trăitori în patria numită limba și simțirea românească.

*Ion MĂRUNȚELU
Ministerul Culturii, București*

FILE DE ISTORIE

Istoria Bucovinei înainte de unirea cu Austria

(fragment)

Dimitrie ONCIUL

Istoria Bucovinei până la unirea cu Austria poate fi considerată ca istoria unei provincii. Până la acel timp (1775), n-a existat o țară numită Bucovina, deși încă la începutul secolului al XV-lea se pomenește despre o regiune păduroasă cu acest nume la granița polonă. Acest ținut își are istoria sa proprie abia de când a devenit parte componentă a statului austriac. Înainte de unirea cu Austria, Bucovina făcea parte din fostul principat al Moldovei, care cuprindea actuala Moldovă, Basarabia și Bucovina. Aceste ținuturi pe Siret și Prut formau o unitate geografică aproape închisă, țara răsăriteană transcarpatică aparținând regiunii dunărene a cărei graniță externă o formează Nistrul. Nu încapе îndoială că mai ales datorită condițiilor geografice s-a putut crea din aceste ținuturi, unite între ele, prin alipirea de regiunea carpatică interioară o unitate politică, ca fostul principat al Moldovei. Până la întemeierea principatului, pe la mijlocul secolului al XIV-lea, acest ținut aproape că nu are o istorie în sensul unei dezvoltări politice. Puținul pe care-l cunoaștem privește mai mult etnografia, decât istoria însăși. Această perioadă întunecată din istoria Bucovinei trebuie considerată ca *preistorie*. A doua parte principală o formează istoria țării sub domnia moldoveni, *perioada moldovenească*, a treia este istoria provinciei din *perioada austriacă*.

Preistorie. Descoperirile arheologice făcute pe teritoriul Bucovinei privind epoca de piatră și de bronz dovedesc că valea Siretului și a Prutului, în parte și a Sucevei, au fost locuite chiar din epoca preistorică, însă istoria nu poate stabili cărui popor i-ar fi putut aparține aceste așezări foarte vechi.

Primii locuitori cunoscuți din ținuturile carpatice răsăritene au fost de origine tracă, tracii stăpânind Podișul Transilvaniei cu versantele de vest, est și sud și cu nord-estul Peninsulei Balcanice. Pe timpul lui Herodot (sec. V î.H.), tracii erau considerați poporul cel mai numeros din Europa. Pe atunci, în Transilvania se aflau *agatârșii* de origine tracă; regiunea din est, locuită de un popor înrudit, era sub stăpânirea *sciților pontici* sau *scoloților*, care se lățiseră dinspre răsărit. Mai în apropiere de hotarele Bucovinei, pe lângă Carpații nord-estici și partea superioară a Nistrului, se ciocneau ținuturile *sciților*, *agatârșilor* și *neurilor* care locuiau în nordul amândurora. Îndată după sfârșirea puterii *sciților*, ținutul transcarpatic de est apare sub stăpânirea *geților* tracici, împotriva cărora a luptat Alexandru cel Mare și Lisimah. În sec. al II-lea î.H. sunt atacați de poporul amestecat celto-germanic al *bastarnilor* care s-au răspândit în nord-estul Carpaților (Alpii bastarnici) și la Nistru până la gurile Dunării. După lupte îndelungate cu *bastarnii*, *dacii* tracici din podișul interior (urmași ai vechilor *agatârși*) au devenit stăpânii necontestăți și ai ținutului din est.

Dacii și *geții* erau neamuri cu aceeași limbă ale unuia și aceluiași popor. Ei se deosebeau în vechime doar prin așezările lor, locuitorii de la șes din josul cataractelor Dunării, fiind numiți *geți*, la fel ca frații lor de pe malul drept al Dunării, iar locuitorii țării muntoase și ai regiunii Tisei numindu-se *daci*. După secolul I î.H. predomină numele și puterea neamului *dac*.

Pe la mijlocul secolului I î.H. peste *daci* domnea puternicul Boirebista. Regatul său se întindea în vest până la Dunărea mijlocie și în est până la Nistru și până la gurile Niprului, în sud departe peste Dunăre, până adânc în ținutul *tracic* și *iliric*. Sub Boirebista se pare că *dacii* ar fi putut alcătui o oaste de 200.000 de oameni. Împotriva acestui dușman periculos, Caesar intenționase să pornească la luptă, dar moartea i-a zădărnicit planul.

După ce, sub Augustus, Dunărea a devenit granița Imperiului roman, ostilitățile între daci și romani n-au încetat, decât când Traian învinse pe daci și pe regele lor *Decebal*, după o rezistență vitejească a acestora în două războaie (101–103 și 105–107) și făcu din Dacia provincie romană.

Geograful Ptolemeu (pe la anul 150) indică granițele provinciei romane *Dacia*: în sud la Dunăre, în vest la Tisa, în nord la Carpați și Nistru până la cotitura acestuia înspre sud, în est la Prut și de aici în linie dreaptă până la cotitura Nistrului; restul teritoriului dac, la est de Prut până la gurile Niprului, aparținea de administrația Moesiei inferioare.

Deci *Dacia* romană cuprindea și actuala Bucovină, la a cărei graniță nordică s-au găsit, la nord de Nistru, urme ale unui val roman de graniță, în realitate însă, dominația romană s-a întins doar în măsură neînsemnată pe această porțiune de teritoriu, la fel ca și asupra restului teritoriului transcarpatic din est. Cel puțin lipsesc dovezi certe despre o așezare romană în aceste regiuni, în afară de posturi militare înaintate, pe alocuri unicele mărturii de existența romană în șesul răsăritean al Daciei. Nomenclatura topografică în această parte a provinciei sub stăpânirea romană este pur dacă, și desigur că și populația și-a păstrat acest caracter. Acea măreață colonizare cu „colonii nesfârșite din întreaga lume romană”, transplantate de Traian în Dacia, punând astfel bazele poporului român, s-a limitat doar la centrul Transilvaniei, la Banatul Timișan și la Valahia vestică, unde a înflorit o viață culturală romană intensă, de care dau dovadă grăitoare nenumăratele inscripții descoperite acolo. În celelalte părți ale țării, dacii au continuat, și sub stăpânirea romană, să ducă o existență proprie. La granița de nord mai locuiau neamuri dace, dar care aveau uneori de furcă și care apoi s-au alăturat năvălitorilor goți.

În timpul răzcoalelor de sub *Gallienus* (260–268), așa-zisa epocă a celor *treizeci de tirani*, Imperiul roman pierdu Dacia. Aurelian (270–275) trebui să renunțe la redobândirea provinciei; el retrase trupele care se mai aflau aici și dădu provincialilor izgoniți, sau dispuși să emigreze, locuințe noi pe malul drept al Dunării, în Dacia Aureliană, cum s-a numit din această cauză. Noii stăpâni ai țării erau *goții*, în calitate de federați ai romanilor.

Ei s-au stabilit în șes la răsărit de Carpați și stăpâneau desigur și Bucovina, cel puțin ca stăpâni ai rămășițelor populației dace de aici. Vizigoții, care domneau peste Dacia, fură izgoniți peste Dunăre de *invazia hunilor* (375). De atunci, ținutul-transcarpatic de răsărit rămas timp de secole adăpostul pustiu al hoardelor nomade care, una după alta, îl luau temporar în stăpânire. Cel mai mult s-au menținut aici slavii, care au lăsat în nomenclatura topografică dovezi de așezarea lor mai îndelungată.

Pe *slavi* îi găsim ca locuitori ai Carpaților răsăriteni chiar și după declinul puterii hunilor (453). Munții despărteau teritoriul *gepizilor*, care după retragerea hunilor au pus stăpânire pe Dacia ca federați ai romanilor de răsărit, de ținutul *venzilor* sau *slovenilor*. În timpul stăpânirii avarilor, care a urmat înfrângerii gepizilor (566), slavii s-au întins foarte mult în țările carpatice, în parte odată cu înaintarea avarilor, în parte datorită propriei lor puteri de expansiune, și, de la începutul secolului al VII-lea au ocupat ținuturile nordice ale Peninsulei Balcanice. Restul populației rămase aici după emigrarea peste Dunăre a supraviețuit stăpânirii avarilor pentru ca, în ceea ce privește Dacia, să devină apoi români și unguri.

După stabilirea pe Tisa și pe Dunărea mijlocie (895) a *ungurilor* care, în cursul scurtei lor opriri la est de Carpați și în trecerea lor spre vest, trebuie să fi trecut și prin Bucovina, *pecenegii* de origine turcă au luat în stăpânire ținutul de la Nistru până la Siret, numit *Atelkuzu*, care fusese evacuat de către unguri. Ținutul lor se întindea înspre nord-vest până la Carpații nord-estici; aici așezările pecenegilor erau foarte apropiate de cele ale ungarilor. Tribul următor de pecenegi care s-a stabilit aici a fost tribul *Gyla*, a cărui așezare se afla deci pe versantul nord-estic al Carpaților și în partea superioară a Siretului și a Prutului, cuprinzând și Bucovina.

În a doua jumătate a secolului al XI-lea hoardele principale ale pecenegilor au trecut Dunărea. Urmașii lor în ținuturile transcarpatice răsăritene au fost *cumanii* sau (cum îi numesc izvoarele arabe) *guzii* (la bizantini *uzii*), cei mai îndeaproape înrudiți cu ei ea origine și limbă. Centrul puterii cumane rămase însă și mai departe în stepele dintre Don și Nipru, până ce se prăbuși, după lupta de la Kalka (1223) sub loviturile mongolilor.

Se pare că până atunci cumanii, ca stăpâni ai ținutului ce aparținuse pecenegilor, denumit acum *Cumania Neagră*, spre deosebire de *Cumania Albă* (ținutul principal) din est, au împins înainte așezările lor spre vest doar pe alocuri și temporar. Asupriți de mongoli, ei au căutat să se alipească de Ungaria și abia atunci a avut loc prima lor așezare în masă în răsăritul Carpaților. Dar nici aici n-au putut rămâne. Năvala tot mai mare a mongolilor a gonit hoardele fărâmate ale cumanilor, parte peste Dunăre, parte în Ungaria, unde miezul tribului era de acum așezat în șesul Tisei (1239).

Huțulii din Carpații nord-estici (în Bucovina și Galiția) par a fi urmașii slavizați ai resturilor cumane, care, refugiați în munți, și-au păstrat numele național de *guzi* și *uzi*. Așezarea cumanilor în Bucovina este dovedită și prin numele localităților, de ex.: Coman, Comănești, Comarești. Forma lor românească indică totodată existența românilor, a căror apariție în această regiune este dovedită începând de pe la mijlocul secolului al XII-lea.

Prima știre despre români în partea de răsărit a Carpaților o avem din anul 1164, când un istoric bizantin pomenește de vlahi la granița Haliciului (Galiția de est). Cam în același timp se vorbește de vlahii din nordul Dunării și din „ținuturile de lângă Marea Neagră” ca aliați ai bizantinilor împotriva ungarilor. Aceste așezări în estul Carpaților sunt însă foarte puține, căci la trecerea prin Moldova până la granița ungaro-galițiană, a unei armate bizantine pornite împotriva Ungariei, acest ținut a fost găsit „pustiu și nelocuit”. Deși această informație nu trebuie luată ca atare întru totul, ea este totuși semnificativă pentru condițiile de impopulare a regiunii.

Așezarea românească în estul Carpaților trebuie să fi început după trecerea pecenegilor peste Dunăre, după care țara a rămas un timp fără stăpân, deși sub dominația de drept a cumanilor. Ea s-a produs mai mult dinspre vest, din Transilvania și Ungaria, de unde mai târziu s-a pornit la fundarea principatului Moldovei. De aceea Moldova a fost denumită, după râul nord-vestic cu același nume (un afluent în dreapta Siretului) de-a lungul căruia românii care coborau la vale și-au întemeiat primele lor așezări.

În realitate Maramureșul este țara-mamă a românilor moldoveni ca și a existenței lor ca națiune. Emigrarea din această regiune muntoasă neospitalieră înspre ținuturile bogate ale Moldovei trebuie să fi început cu mult înainte de întemeierea principatului.

După datele istorice transmise, în Transilvania și părțile limitrofe ale Ungariei de răsărit, ca și în Valahia de vest, locuiau români încă din timpul stăpânirii romane. Această parte a Daciei Traiane, colonizată cu numeroși coloniști romani și îndată romanizată, și-a păstrat, și după părăsirea provinciei, o rămășiță de populație romană care, în vâltoarea migrației popoarelor, și-a găsit apărare și salvare în regiunile muntoase. După așezarea slavilor și bulgarilor în Peninsula Balcanică (în sec. al VII-lea), un teritoriu până atunci în parte mare roman, romanii dacici s-au înmulțit cu elemente asemănătoare din sudul Dunării. În urma emigrării slave și bulgare, populația romană din ținuturile dunărene ale Peninsulei Balcanice a fost împinsă parte spre sud (macedoromâni), parte spre nord (dacoromâni), întăriți prin această emigrare, românii din nordul Dunării au căpătat, de îndată ce vremurile s-au liniștit, o forță de expansiune datorită căreia s-au extins treptat peste întregul teritoriu al vechii Dacii, astfel că încă înainte de sfârșitul evului mediu, domeniul limbii dacoromâne a coincis, aproape ca acum, cu teritoriul provinciei romane Dacia, iar pe alocuri chiar l-a depășit.

Emigrarea în teritoriul de la est de Carpați a început, după cum am arătat, abia după retragerea pecenegilor. Ea producându-se în țara de origine daco-romană mai ales înspre nord-vest, așezările românești din estul Carpaților sunt la început mai bogat reprezentate în regiunile nordice.

În afara informației bizantine despre existența vlahilor la frontiera Haliciului prin anul 1164, românii din aceste regiuni sunt pomeniți și în analele rusești. Sunt așa-ziii *bolohoveni*, care ocupau un ținut al lor în apropierea principatelor Halici, Volhynia și Kiev, spre nord până la Bugul superior. Numele lor este sinonim cu voloh (valah), ceea ce se confirmă și prin însemnări documentare, în care orașelul galițian *Bolohov* apare ca „*villa Valachorum*”. Acești bolohoveni trăiau sub conducători proprii, numiți cnezi, la fel ca

românii din Transilvania și Ungaria și se bucurau de oarecare autonomie.

Ei sunt menționați pentru prima oară prin anul 1231 în războiul regelui ungar Andrei II pentru cucerirea Haliciului: aici apar, între trupele sale de ajutor, și cnezii din Bolohov ca aliați ai ungarilor. Între anii 1235 și 1240, ei au întreprins noi expediții împotriva principilor ruși; chiar și după năvălirea mongolilor, ei erau îndeajuns de puternici spre a susține un război îndelungat și dârz împotriva volhinilor, război care s-a terminat în 1257 prin victoria acestora. După aceea, nu se mai pomeneste de ei. Indicația din analele rusești privind regiunea Bolohovo la Bugul superior în anul 1150, face să se poată urmări înaintarea românilor în această direcție până la acea dată. Bolhovenii din analele rusești nu pot fi despărțiți de vlahii de la granița Haliciului pomeniți de informația bizantină din anul 1164. Domeniul lor se întindea pe la mijlocul secolului al XII-lea de la Carpații nord-estici până la Bugul superior, dincolo de granițele actualului teritoriu de limbă română. Legăturile lor cu Ungaria, ca aliați ai ei împotriva vecinilor ruși, dovedesc vecinătatea cu Ungaria, precum și originea lor din țara ungurească.

În timp ce, în regiunile nordice la est de Carpați, românii din secolele al XII-lea și al XIII-lea apar atât de răspândiți și războinici, în Moldova de sud ei se afirmă mai puțin. Știrea despre vlahii de la Marea Neagră care în 1166, luptă împotriva ungarilor, ca aliați ai bizantinilor și sunt arătați ca „urmași ai foștilor coloniști romani”, se referă desigur la Valahia, de unde s-a produs acel atac dinspre sud-est împotriva Ungariei și nu la Moldova, care, în același timp, a fost găsită „pustie și nelocuită”. În Moldova dinainte de întemeierea principatului, vlahii sunt pomeniți în anii 1228 și 1234, alături de cumani și secui în afară de regiunile nordice, doar în episcopia cumană înființată sub egida ungurească, după convertirea la creștinism a unei părți din cumani (1227) și al cărei teritoriu se întindea la est de Carpați până la Siret.

Mai înainte ca să se fi terminat așezarea românească în estul Carpaților, care, după cum am văzut, a început cu două secole înainte de întemeierea principatului Moldovei, a avut loc *invazia mongolă* (1240).

Aceasta a împiedicat pentru câțva timp întinderea mai departe a românilor spre răsărit, dar, punând capăt dominației cumane, a hotărât soarta teritoriului transcarpatic răsăritean.

Între timp, Moldova a mai rămas timp de un secol sub dominație tătară. Ungaria încearcă, după invazia mongolă, să transforme în fapt pretențiile sale asupra așa-zisei Cumanii, pretenții care se bazează în primul rând pe luarea în stăpânire parțială a teritoriului de către românii din Ungaria în dependență continuă de patrie și care s-au realizat datorită protectoratului asupra fostului episcopat cuman, precum și titlului de „rege al Cumaniei” pe care și-l luase mai înainte Andrei II. Regele Béla IV dăruie deci acest ținut ordinului Ioaniților, în 1247, printr-o bulă de aur, confirmată de papă, rezervându-și drepturile sale de suzeranitate. Aceasta rămase numai o promisiune. Încă din 1254, Béla informă pe papă că tătarii au pus stăpânire pe țările vecine - Rusia, Cumania și Bulgaria - care în parte erau supuse suzeranității sale, și că amenință și Ungaria cu un nou atac. Așezările tătarești în Bucovina sunt dovedite prin câteva denumiri topografice de origine tătară.

Dinspre Moldova, tătarii tulburau adesea granițele regatului ungar, până ce armatele lui Ludovic I (1342–1382), în primii ani ai domniei lui, i-au bătut și alungat în repetate rânduri. La aceste lupte, cum spune legenda întemeierii Moldovei, au luat parte și românii din Maramureș, care apoi au pus stăpânire pe țară și au întemeiat principatul Moldovei, sub conducătorul lor Dragoș. Legenda pune această întâmplare în timpul domniei unui rege ungar Vladislav sau László, care, în fruntea unei armate cu „oști romane de ajutor”, a pornit împotriva tătarilor din Moldova și i-a izgonit din țară peste Nistru. Pentru serviciile făcute în război, el dă loc de așezare în Maramureș „romanilor” care i-au venit în ajutor și care au luptat în primele rânduri împotriva tătarilor. De aici aceștia ocupă, cu învoirea regelui, teritoriul părăsit de tătari, iar conducătorul lor, Dragoș, devine voievodul principatului Moldovei, astfel creat.

Dacă facem abstracție de „ostile romane de ajutor” care trebuiau să explice originea romană a românilor din Maramureș și Moldova, dar care se referă desigur numai la colaborarea lor în aceste lupte, rămâne miezul legendei: înființarea principatului

Moldovei de către românii din Maramureș cu ocazia expediției unui rege ungar Vladislav, expediție care a avut ca urmare retragerea tătarilor din Moldova. Acesta a fost chiar efectul războaielor pornite în Moldova în primii ani ai domniei lui Ludovic I împotriva tătarilor și care sau încheiat cu izgonirea acestora din urmă. Legenda ungurească atribuie acest succes important regelui *Ladislau cel Sfânt* care a ieșit din mormânt spre a da ajutor creștinilor, ajutor ce a fost hotărâtor în obținerea victoriei. Această legendă se găsește ca interpolate a unui călugăr minorit în cronica de la Dubnița la pasajul despre expediția împotriva tătarilor, sub Ludovic I, amintită mai sus. Astfel regele ungar Ladislau trecu și în legenda întemeierii Moldovei, care leagă întemeierea principatului de victoria acestuia asupra tătarilor.

În tot cazul, această versiune cuprinde mai mult element istoric decât cealaltă, mai curentă, a legendei întemeierii, după care Dragoș, cu prilejul unei vânători, urmărind un bour ajunge din Maramureș în Moldova, unde, în localitatea Boureni, lângă râul Moldova, doboară „fiara” gășind un teritoriu nelocuit, atrăgător, hotărăște să se stabilească aici cu oamenii lui și întemeiază un principat, având ca stemă capul bourului doborât. Această legendă, menită la început să justifice stema țării, se întâlnește și îmbinată cu prima, pe care însă a trecut-o pe planul al doilea, rămânând de sine stătătoare ca legendă a întemeierii. Comune amândurora sunt numele întemeietorului și coborârea din Maramureș.

Ca substrat istoric al legendei privind întemeierea Moldovei reiese deci, că în cursul războiului împotriva tătarilor la care au participat, românii din Maramureș au luat în stăpânire o parte din ținutul părăsit de tătari și sub conducerea lui Dragoș, în dependență de Ungaria, au pus primele baze ale principatului Moldovei. În cronicile ungurești, acest război împotriva tătarilor este arătat ca unul din primele fapte din timpul domniei lui Ludovic I (înainte de campania croată din 1344); el a fost condus de voievodul Transilvaniei. Încă din 1349 apar *Bogdan*, înscris pe lista principilor Moldovei în locul al treilea, ca voievod al Moldovei. Predecesorilor săi, *Dragoș* și *Sas* (ultimul confirmat de asemenea prin documente), cronicile moldovenești le atribuie o domnie de șase ani (doi ani primului și patru celui de-al doilea).

Astfel, epoca întemeietorului Dragoș coincide cu aceea a voievodului Transilvaniei, Andrei, întemeierea principatului de către Dragoș trebuie deci socotită prin 1343.

La început centrul de greutate al principatului Moldova se afla în Bucovina. Aici era scaunul domnului, prima capitală, a cărei existență poate fi dovedită ca fiind la Suceava, până ce a fost strămutată ulterior la Iași; aici se află și cele mai vechi ctitorii ale domnilor Moldovei ca și mormintele acestora. Despre Dragoș, după care a fost denumită o regiune în partea superioară a Siretului, „Câmpul lui Dragoș”, se arată că a înălțat o biserică la Voloveț (lângă Rădăuți), care a devenit ultimul său lăcaș de odihnă. Legenda atribuie urmașului său Sas zidirea bisericii sfintei Treimi din Siret, existentă încă, în apropierea căreia se află o localitate cu numele de „Sasca”. Sub acești doi primi voievozi se pare că principatul, ale cărui începuturi își află originea în partea nord-vestică, nu s-a întins mult peste granițele Bucovinei cu valea Moldovei și a Siretului de sus.

Pe vremea luării în stăpânire a ținutului, românii din Maramureș au mai găsit aici populație românească rămasă de pe timpul invaziei mongole, care li s-a alăturat. Alături de români se aflau aici slavi, de la care au fost preluate denumirile slave ale localităților și râurilor. Vechea populație slavă întărită prin emigrația rusă trebuie să se fi menținut sub dominația pecenegilor și a cumanilor, deși nu s-a făcut remarcată în acea vreme. A fost probabil sporită prin așezări treptate din învecinată Galiție, mai ales că drumul de comerț din Halici înspre Dunăre trecea prin Moldova. Tot din acea vreme trebuie să fi provenit în parte și „orașele rusești” menționate într-o listă de orașe rusești târguri din Moldova, între care *Socava, Siret și Cern* (probabil Cernăuți), alături de care *Hotin* este arătat ca „oraș vlah”. Totuși nu le-a fost sortit slavilor să întemeieze aici o orânduire de stat. Pentru această operă culturală era chemat un alt popor: românii. Aceștia sunt primii care, prin întemeierea principatului Moldovei, au dat acestei țări o importanță istorică și au câștigat-o pentru cultură.

Moldova față cu cedarea Bucovinei

Mihai EMINESCU

După capitulațiunea de la Movila Răbiei, oștirea Moldovei se risipește, voievodul Dimitrie Cantemir se duce pribeag în lume, și țările românești rămân date în bunul plac al Porții otomane.

Numaidecât după ce Dimitrie Cantemir se dă în partea rușilor și declară Moldova independentă, Poarta otomană trimite pe dragomanul Ianachi Mavrocordat cu oștire în Moldova, ca să ocupe scaunul domnesc. Ianachi Mavrocordat nu izbutește; izbutește însă ideea cuprinsă în însărcinarea lui. Față cu necredința voievodului Moldovei, Poarta otomană ia hotărârea de a pune în scaunul domnesc oameni, a căror credință e încercată; iar capitulațiunea de la Movila Răbiei și demoralizarea urmată de ea, înlesnesc aducerea la îndeplinire a acestei hotărâri.

Trei ani în urmă, voievodul Munteniei, Constantin Brâncoveanu, cade jertfa fățarniciei sale și iubirii de argint a miniștrilor turcești; el cade, și cu dânsul se încheie șirul Domnilor pământeni.

Poarta otomană, de aici înainte, pune mereu dragomani în domniile țării românești; și o alegere mai potrivită cu noima veacului stricat și lipsit de bărbăție nici nu se putea face.

Afară poate de unul singur - Mavrogheni - voievozii veacului XVIII nu au fost decât niște samsari politici, oameni cutezători în felul lor, dar deprinși cu o meserie fățarnică și lipsiți de bărbăție.

Ca dragomani, ei se deprinseseră a face pe mijlocitorul plătit între puterile certate, a fi slugi supuse aceluia care îi plătesc mai bine ori îi amenința cu mână multă stăruință, a fi totdeauna pe placul celor puternici și a nu avea niciodată o voință a lor proprie.

Ca voievozi, fanarioții nu puteau să se desfacă de deprinderile meseriei lor, deoarece erau cu desăvârșire izolați, viața le era mereu pusă în joc și nu se puteau susține decât prin mijloacele cu care ajunseră la domnie.

În țară, fanariotul nu găsea nici un sprijin. Țăranul tăcea și răbda. Boierii pământeni parte erau retrași la moșiile lor, parte pribegiți prin țările străine, parte se potriviseră cu felul veacului și nu mai credeau în nimic.

Sprijinul, pe care îl găsea fanariotul la poartă, era apoi cu desăvârșire îndoios. Era destul să cază un mare vizir, pentru ca viața voievodului favorit să fie în primejdie, și marii viziri cădeau foarte lesne.

Nu întotdeauna era însă nevoie de căderea marelui vizir spre a răsturna pe un voievod.

Capitulațiunea de la Movila Răbiei crease Porții în țările românești o pozițiune, ce nu se putea păstra-pe un timp mai îndelungat; miniștrii Porții se bucurau deci de această pozițiune vremelnică și trăgeau din ea foloasele ce li se ofereau.

Scaunul domnesc din Moldova și cel din Muntenia erau atât pentru dragomanii Porții, cât și pentru miniștrii turcești, un fel de chilipir, cu care se făcea mare negoț. Era ca și când oamenii mereu și-ar fi zis:

„Să ne grăbim, căci vremile se schimbă”.

Spre a caracteriza în puține cuvinte această neguțătorie, vom privi peripețiile prin care putea să treacă un singur voievod, de exemplu Matei Ghica.

Miniștrii Porții sunt plătiți pentru ca să-i găsească un cusur și să-l înlocuiască prin altul.

Miniștrii Porții sunt plătiți pentru ca să facă toată treaba mușama și să-i facă hatârul de a-l mai lăsa în scaunul domnesc.

Miniștrii Porții sunt plătiți pentru ca să-i găsească alt cusur.

Matei Ghica nu mai poate plăti: el e surghiunit.

Un surghiun este o afacere nu mai puțin productivă.

C. Mavroordat, surghiunit fiind, caută adăpost în casa ambasadorului Dessalleurs, și miniștrii Porții sunt plătiți pentru ca să nu știe nimic despre această adăpostire.

Miniștrii Porții sunt în sfârșit plătiți pentru ca să-l pună din nou în scaunul domnesc, să-l țină în scaun, să-l mute, să-l strămute, într-un cuvânt, miniștrii Porții sunt mereu plătiți.

Pentru ca să poată mereu plăti, fanarioții se împart în mai multe grupe, fiecare grupă își pune câte un om în frunte și, când

omul grupei ajunge a fi pus în scaunul domnesc, întreaga ceată pleacă cu dânsul, iar celelalte cete, rămase în Constantinopol, adună bani și încep a lucra ca să răstoarne pe noul voievod.

Voievodul nu plătește în bani datoriile sale către fanarioți: plătește în funcțiuni. Fiecare fanariot își scoate apoi banii din funcțiunea ce i s-a dat, din peșcheșuri și plocoane, și din prețul funcțiilor subalterne, pe care le dă altora. Astfel întreaga administrație, de la voievod până la vătășel, devine o companie de exploatare, și dacă ne dăm bine seama, ne încredințăm că voievodul e mai mult samsarul decât șeful acestei companii, care își face operațiile cu termen foarte scurt și cu un risc foarte mare.

Urât de țară, combătut în taină de către mai toți boierii pământeni, năpăstuit de creditorii săi fideli, pus în față cu iubirea de argint și cu disprețul miniștrilor turcești, în luptă necurmată cu fanarioții potrivnici din țară și din Constantinopol, un asemenea voievod e aruncat mereu la dreapta și la stânga, doarme pe spini, umblă pe jăratec și totdeauna își poartă viața în dinți. Foarte adeseori are obligații pozitive față cu unul ori cu altul din ambadorii din Constantinopol. Unul l-a împrumutat cu bani, celălalt a pus o vorbă bună pentru dânsul, al treilea știe o taină de la care îi atârnă viața, în sfârșit e legat de mâini și de picioare, mereu se teme și numai cu ajutorul unei dibace fățărnicii mai poate străbate prin viață.

Țara, în fruntea căreia poate să stea un asemenea om strâmtorat, nu e decât o adunătură de oameni, ce locuiesc numai ca din întâmplare împreună, și de la o asemenea țară avea Austria să-și ia trei ținuturi frumoase și binecuvântate.

Una din întrebările ce li se pun ofițerilor însărcinați cu studierea terenului e privitoare la dispozițiunile locuitorilor. Răspunsul ofițerilor e următorul:

„Cât despre dispozițiunile locuitorilor din Moldova, trebuie să ne dăm seama, cum ele sunt înainte de toate la mănăstiri și la restul preoțimii, cum sunt apoi la boieri sau nobili (care amândouă clasele posedă această parte a Moldovei ca domni de pământ) și cum sunt la țăran.

Despre cea dintâi clasă se poate presupune cu destul temei, că nu e de loc dispusă a ajunge să fie sub guvernul austriac, și

anume mai ales fiindcă e condusă de temerea greșită că sub guvernul austriac va avea numaidecât să se aștepte la o desăvârșită prefacere a religiei și a formelor de îndatorire religioasă, pierzând totodată fără de nici o despăgubire averile sale. Afară de aceasta ar înceta cu desăvârșire stăpânirea, pe care călugării și preoții o au asupra poporului. Acestea sunt temeri care îi umplu de îngrijire, câtă vreme nu se va dovedi că se pot aștepta și alte foloase esențiale.

Boierii nu sunt de loc dispuși a ajunge sub stăpânirea austriacă, fiindcă prevăd că guvernul austriac va curma purtarea lor nedreaptă și adeseori asupritoare pentru sârmanul țăran, față cu care ei s-au purtat până acum cu desăvârșire după bunul lor plac. Afară de aceasta, ei mai sunt hotărâți și de temerile cu care i-a adăpat, așa zicând, preoțimea. De altă parte nedumerirea pe care a produs-o prezența rușilor totuși îi face să dorească ocuparea Moldovei de către monarhia noastră.

Țăranul însă, care înainte de război niciodată nu a știut de ordine în darea și perceperea birurilor și a zeciuieiilor, căruia îi erau închise toate căile când voia să se plângă de nedreptățile ce trebuie să sufere, el, care niciodată nu a putut privi rodul muncii și al sudorilor sale ca un lucru cu care și-ar putea asigura niște zile liniștite și pline de bucurie, cu care ar putea întemeia buna stare a familiei sale, țăranul dorea cu căldură să ajungă a fi sub stăpânirea rusească. Acum însă când țara e ocupată de ruși, el se încredințează despre valoarea regimului care îl apasă, încât îl face să suspine din greu, și în ciuda sfaturilor pe care le dau preoții, el se declară pentru prea înalta casă de Austria. Căci zi de zi el se încredințează, că vecinii săi, deși trebuie să se supună la o disciplină aspră, trăiesc ocrotiți și siguri, plătesc biruri ce se pot suporta și sunt tratați cu dreptate.”

Acestea erau dispozițiunile moldovenilor privite și judecate de către niște oameni care aveau interes de a fi nepărtinitori.

Ofițerii austrieci par însă a fi pierdut din vedere că vorba nu era de schimbarea stăpânului, ci de ruperea unei părți din trupul Moldovei. Urmele au dovedit, că dacă s-ar fi cerut ca întreaga Moldovă să între sub stăpânirea casei de Austria, îndeosebi țăranul

moldovean ar fi primit cu vie mulțumire și cu deplină încredere această nouă stăpânire.

Tocmai pe timpul când se discuta chestiunea cedării Bucovinei, Curtea din Viena era foarte populară în țările de la răsărit. O dovadă, și chiar cea mai neîndoioasă dovadă despre această popularitate, este migrațiunea, care numaidecât după pacea de la Carlovăț se pornește înspre țările de la răsărit ale împărăției Habsburgilor, și se urmează până la începutul veacului XIX. Sârbi și bulgari, greci și armeni, cu deosebire însă moldoveni și munteni, se mută mereu în Ardeal, în Banatul Timișoarei și în Țara Ungurească. Oierii mocani, ce-și petrec cea mai mare parte a vieții la pășunile din Moldova și Muntenia, rămân cu îndărătnicie sub stăpânirea nemțească, fiindcă ea poartă grijă de dânșii și-i ocrotește față de companiile de exploatare din țările românești. Singuri secuii migrează spre răsărit și se așează cu deosebire în Moldova, unde li se acordă deosebite scutiri.

În viața poporului român această migrațiune e temelia unei epoci. Cuprinși de o vie nedumerire, românii se mutau mereu fără de astâmpăr, de la un loc la altul, încât parcă se pregăteau pentru un nou șir de lupte, în a căror izbutire mai înainte nu credeau. Împăratul Iosif II îi numește o populațiune pribeagă și nestatornică; și, în adevăr, ei sunt pribegi și nestatornici, e însă o bucată de pământ pe care se mișcă; sunt margini peste care nu trec; sunt puncte de la care nu se depărtează. Ei se răsfiră pe o anumită bucată de pământ, se răresc, dar rămân în atingere unii cu alții. Moldoveanul, munteanul ori olteanul trec în Ardeal și se așează pe câmpie, trec în Banatul Timișoarei și în Țara Ungurească; oriunde ar trece însă, ei nu se așează însă decât între români ori în satul așezat numaidecât lângă cel din urmă sat românesc. Cea mai mare parte a satelor românești din Banatul Timișoarei sunt olteni și munteni, și cea mai mare parte a satelor românești din Țara Ungurească sunt moldoveni, munteni și moți; sate românești izolate nu sunt însă nici în Banatul Timișoarei, nici în Țara Ungurească, ci cel mai despre apus sat, în care sunt români, se învecinează cu sate curat românești.

Acest lucru, în aparență atât de întâmplător, ne încredințează că migrațiunea era o trebuință socială, că românii nu migrau de

bună voie, ci erau siliți să migreze, și că migrațiunea nu era făcută cu dinadinsul, ci rezulta din starea economică a populațiunii.

Pe timpul războaielor cu turcii populațiunea se retrăsese între munți, și acum, după ce mai multe părți ale șesului din împrejurul Carpaților ajunseră a fi scutite, populațiunea sporită prin înfundături, năvălea spre câmpiile mănoase. Dacă ne vom da seama despre productivitatea pământului din munți și despre stadiul cu totul primitiv al dezvoltării economice din veacul XVIII, - vom înțelege că populația dintre munți era prea deasă și că, mai ales în Ardeal, unde românul muncea atât de mult pentru domnul de pământ, era o stare de lucruri care trebuia să se curme cât mai curând. Moldoveanul și munteanul puteau să migreze, deși voievozii își dau toată silința să-l oprească la granițe; ardeleanul era însă „glebae adscriptus”, legat de pământ, supus unui singur stăpân, care avea dreptul de a-l ține legat. Împotriva mai ales a acestui drept s-au ridicat moșii și mocanii sub Horea și Cloșca, și îndată ce li s-a dat voie să migreze, ei și-au părăsit căpeteniile, și în loc de a se bate au început să se mute.

Ocuparea Bucovinei de către austrieci corespundea de această trebuință de migrațiune, atât de viu simțită în tot cursul veacului XVIII.

Numaidecât după ocupare se face o numărătoare și se găsesc în Bucovina 11–12 mii familii. Partea cu desăvârșire mare a acestor familii locuiește unde Enzenberg găsește urme de brazde, nu găsește însă pământ cultivat. Populația din munte își ara ogoarele la câmpie, și numai după un timp îndelungat administrația a izbutit a o deprinde să cultive și pământurile de la munte.

La anul 1786 baronul Enzenberg face o dare de seamă foarte amănunțită despre starea Bucovinei și arată că populația s-a sporit la 29.102 familii. Migrațiunea din Ardeal, Maramureș și din Galiția înspre Bucovina e atât de vie, încât administrația trebuie să ia măsuri pentru împiedicarea ei, să închidă granițele și să pună pedeapsă pentru toți aceia care migrează fără de încuviințarea

autorităților locale¹. Îndată ce a fost ocupată de austrieci, Bucovina era o țară în care oameni visau toate fericirile și spre care năvăleau din toate părțile.

Era deci populară casa de Austria în țările de la răsărit și lumea visa asigurarea bunului trai zilnic în Bucovina căzută sub ocrotitoarea ei stăpânire. Moldoveanul cu toate acestea migra în Ardeal, migra în Țara Ungurească, dar nu găsim urme din care ne-am putea încredința că migra și în Bucovina. Dimpotrivă, găsim urme din care ne încredințăm că, după ocuparea Bucovinei de către austrieci, o parte din populația română, deși o foarte mică parte, s-a retras în Moldova. Era bună stăpânirea nemțească, era însă o stăpânire străină, pe care moldoveanul o primea în tăcere.

Căci în zadar! - acest moldovean supus, asuprit și răbdător, purta în pieptul său învârtoșat o mândrie. Nu găsim nici o urmă din care am putea face concluzia, că țaranii din Moldova și îndeosebi cei din Bucovina s-ar fi rostit contra ocupațiunii austriece; și dacă ținem seama de împrejurările de atunci, de puțină încredere ce putea să aibă în administrație, în boieri și în preoțime, de greutățile ocupațiunii rusești și de încrederea ce trebuia să le inspire Curtea din Viena, abia ne mai putem îndoii că ar fi fost foarte greu, ba chiar peste putință a hotărî pe țaranii moldoveni să ia parte la o manifestație energică contra ocupațiunii și dezlipirii Bucovinei. Ei au primit însă noua stare de lucruri ca pe o nenorocire de care nu pot scăpa; despre aceasta sunt dovezi scrise și dovezi chiar viețuitoare. La anul 1777 bucovinenii au făcut „în cea mai bună regulă și spre mulțumirea generală” jurământ de supunere; până în ziua de astăzi ei se simt însă în Moldova acasă; până în ziua de astăzi ei nu au pierdut nădejdea de a se uni iarăși cu țara lor. Întâmplarea a voit ca, dimpreună cu mai mulți amici, să pot consulta o dovadă vie rămasă din acele vremi, pe un moșneag ce pe timpul serbării de la Putna era bătrân de una sută șase ani.

¹ În urma măsurilor luate de administrație, ovreii, care la anul 1782 erau în număr de 214 familii, au scăzut până la 1786 la 175 familii, dar această scădere este o anomalie.

Era băietan pe când moldovenii din Bucovina jurau credință și supunere Habsburgilor, și peste aproape 100 ani fața îi strălucea de o bucurie, când ne întâmpină, grăind în taină cuvintele:

„Știu de ce ați venit. Acum se împlinește o sută de ani de când țara a fost luată de la Moldova și ați venit ca s-o întoarceți!”

În zadar ne-am dat silința să-l încredințăm că departe e de noi acest gând îndrăzneț, căci el nu se putea desface de o plăcută amăgire, cu care s-a mângâiat aproape un veac întreg. Și alipirea către Moldova, păstrată în acest om uitat de moarte, s-a moștenit în ceilalți moldoveni din Bucovina.

Moldoveanul a primit în tăcere ruperea unei părți din trupul Moldovei; dar, dacă i s-ar fi pus în vedere nevoile stăpânirii asupritoare din Moldova și binefacerile ocrotitoare stăpânirii nemțești, și apoi ar fi fost întrebat, dacă alege nevoile sau binefacerile, el s-ar fi rostit pentru nevoile cu care era deprins.

Și dacă s-ar fi găsit un singur om care i-ar fi insuflat încredere și ar fi știut să ia cenușa de pe jăraticul din inima lui, moldoveanul ar fi luat arma și s-ar fi luptat chiar fără nădejde de izbucire pentru mizeria în care se afla.

Acest om lipsea și pentru aceea puterile moldovenilor erau ca niște comori îngropate în pământ spre a fi păstrate pentru niște vremi mai bune.

Voievodul Grigorie Ghica, boierii moldoveni și căpeteniile bisericești se ridicaseră într-un glas contra cedării Bucovinei. Încercările lor erau însă lipsite de sprijinul țării.

Întregul veac era astfel, încât nimeni nu cuteza și nu credea că este de folos a face apel la puterea brațelor. Chiar însă dacă s-ar fi făcut vreo încercare spre a ridica pe moldoveni contra ocupațiunii nemțești, numai anevoie ar fi putut izbuti.

Dacă ar fi izbutit o asemenea încercare, Moldova ar fi rămas întreagă, deoarece Curtea din Viena era hotărâtă a nu face un „casus belli” din cedarea Bucovinei, iar Poarta otomană, Curtea din St. Petersburg și Regele Prusiei căutau dinadins motive spre a putea zădărnici încercările Austriei.

Lipsită de unitate în fapte și intențiuni, lipsită mai ales de îndrăzneală bărbătească, acțiunea boierilor moldoveni a rămas zadarnică.

După ce se produse curentul contra cedării Bucovinei, nimeni nu mai îndrăznea să se rostească pe față pentru cedare. Era însă foarte mic numărul acelor boieri pământeni, care luau parte la acțiunile din adevărata pornire patriotică și fără de a ține seama de interesele lor proprii. După săvârșirea cedării, aproape toți boierii se retrag în Moldova, refuză a jura credință Habsburgilor și nu vor să recunoască competența jurisdicțiunii nemțești: foarte mulți însă dintre dânșii caută a-și asigura proprietăți în Bucovina, păstrându-și moșiile bucovinene, ori câștigând altele noi în schimb pentru moșii din Moldova; foarte mulți se retrag din Bucovina, fiindcă numai în Moldova se împart boierii.

Dar, în sfârșit, în acțiunea politică nu hotărâsc motivele, ci faptele; stârnit odată de boierii patrioți, era statornic și neșovăitor un curent la care nimeni nu cuteza să se împotrivească; Moldova oficială a făcut tot ce atunci îi sta în putință spre a apăra integritatea țării. Dacă nu ar fi lucrat prin mijlocirea unui om ca Grigorie Ghica și dacă nu ar fi avut un reazem ca Rusia, Moldova ar fi putut izbuti.

Grigorie Ghica a fost crescut în casa unui ambasador austriac, în urmă a fost pus, ca om de încredere al Porții, în scaunul domnesc, în sfârșit s-a refugiat la St. Petersburg și s-a întors ca protejat al Rusiei în scaunul Moldovei.

Puțină vreme după urcarea sa în scaunul domnesc Grigorie Ghica trimite internunțiului Thugut următoarea scrisoare:

„Domnul meu!

Neputându-mă îndoii despre amiciția d-voastră pentru mine, de care ați binevoit a da dovezi în împrejurările de acum față de d. Iacovachi Riso, socrul meu, iau libertatea de a vă adresa scrisoarea de față, spre a vă încredința despre recunoștința mea față cu d-voastră, și despre aceea ce sunt dator curții; d-voastră imperiale pentru bunătatea ei pentru mine atât în trecut cât și, în prezent.

Vă rog să dispuneți de mine în toate, unde mă credeți capabil de a vă servi, și-mi voi da silința de a vă dovedi, cât de mult țin la amiciția d-voastră, având onoarea de a vă fi cu cea mai particulară stimă și cu un atașament fără de margini.

Al d-voastră prea umil și prea supus servitor,
Principele Grigorie Ghica”.

Astfel chiar de la început voievodul Grigorie Ghica își alege o pozițiune imposibilă față de cestiunea cedării Bucovinei. Curentul patriotic stârnit de boierii pământeni și presiunea Rusiei îl hotără să facă la Poartă toate încercările contra cedării Bucovinei, iar frica și considerațiunile ce avea pentru interesele sale proprii îl îndemneau să se facă o unealtă tainică a Austriei.

Planul de acțiune ce-și făcuse Grigorie Ghica și îndrăzneala neșovăitoare cu care urma a-l aduce la îndeplinire, ne încredințează că inteligentul voievod era cu desăvârșire lămurit asupra stării lucrurilor.

Austria cere de la Poartă o parte din Moldova și o cere fără de a oferi în schimb pentru dânsa alta decât amicitie și bună vecinătate; de sine se înțelege că Poarta numai în silă împlinea cererea Curții din Viena. Lucrând dar contra cedării Bucovinei, Grigorie Ghica nu numai că își făcea datoria ca voievod al Moldovei, nu numai că era corect în atitudinea sa, și intra totodată în curentul ce trebuia să predomine în cercurile hotărâtoare din Constantinopol. Afară de aceasta Moldova, chiar atunci, când cele dintâi trupe austriece au intrat în Bucovina, era ocupată de trupele puse sub comanda lui Romanzow, trupe ale unei puteri sub a cărei protecție sta Grigorie Ghica și care combătea cu tot dinadinsul cedarea Bucovinei. Grigorie Ghica nu fără de temeii îi face deci baronului Thugut impresia unui agent rusesc, ce cutează numai știindu-se sprijinit de o mare putere. În sfârșit, Grigorie Ghica lucrează prin mijlocirea Divanului, rezervându-și pentru cazul neizbutirii puțința retragerii.

La 4 Ianuarie 1775 baronul Thugut raportează despre cele din urmă opintiri ale lui Grigorie Ghica.

În o petiție adresată Porții, Grigorie Ghica arată, că nu au intrat în Moldova decât vreo 600 oameni trupe austriece și că izgonirea acestor trupe s-ar putea face cu atât mai lesne, cu cât Curtea din Viena nu pare a fi hotărâtă să reziste față cu niște măsuri mai serioase. Dacă Sultanul ar nesocoti interesele Moldovei, moldovenii s-ar afla în mare nedumerire, neștiind dacă va fi mai bine să-și apere interesele cu propriile lor puteri, ori ca, lipsiți de sprijinul legitim al Porții, să recurgă, în deznădăjduirea lor, la bunăvoința vreuncea din puterile străine.

În urma Grigorie Ghica trimite Porții mai multe hărți ale teritoriului ocupat și stăruiește mereu, prin agenții săi și prin deputații Divanului, ce tocmai se aflau la Constantinopol, iar în cele din urmă recurge prin o petiție a Divanului la Curtea din St. Petersburg.

Alături de însă cu această acțiune pe față, era alta, tainică. Grigorie Ghica era un om înțelept și pățit, cunoștea oamenii și împrejurările, și nu avea deplină încredere nici în Rusia, nici în Poarta otomană.

El caută dar a se pune în înțelegere atât cu baronul Thugut, cât și cu baronul Barco, comandantul trupelor de ocupațiune, încredințază atât pe unul, cât și pe cellalt despre sincera sa supunere către Curtea din Viena și despre dorința de a-i fi folositor prin serviciile aduse, stăruiește să fie recomandat Porții ca comisar de delimitare și îndeamnă atât pe baronul Barco, cât și pe baronul Thugut să stăruiască pentru surparea Hotinului.

În scrisorile sale către baronul Thugut, pentru cuvintele sale destul de apriate, Grigorie Ghica e foarte rezervat și se rostește numai în fraze generale. El e însă foarte lămurit în scrisorile ce adresează lui Iacovachi Riso, cu scopul de a fi comunicate internunțiului austriac.

Astfel, la 18 ianuarie 1775 baronul Thugut scrie următoarele:

„Numaidecât după plecarea celei din urmă expedițiuni a venit la mine Iacovachi Riso și anume, înainte de toate, pentru ca să-mi facă împărțășirea, că a primit de la ginere-său deosebite știri privitoare în afacerea ocupațiunii din Moldova; că voievodul Ghica, temându-se ca nu cumva raporturile, pe care le-a primit de la boierii moldoveni, să ajungă pe alte căi a fi cunoscute, nu a putut lipsi de a face Porții și din partea sa împărțășire despre dânsule, că însă l-a însărcinat pe el, pe Iacovachi Riso, ca numaidecât să-mi facă mie împărțășirea secretă și confidențială despre toate acestea, pentru ca să facă, ca încă din vreme să pot lua măsurile pe care le voi crede de cuviință.”

Știrile, de care era vorba cu această ocaziune, constau parte din câteva plângeri ale mai multor boieri, care se tem că-și vor pierde moșiile situate în districtul bucovinean.

Afară de aceasta se mai afla copia unui fel de manifest, pe care l-ar fi fost publicat baronul de Spleny în Cernăuți, apoi copia unei scrisori adresate de către același general egumenului mânăstirii grecești din Suceava. Prin amândouă acestea, locuitorii ținuturilor ocupate sunt provocați sub pedeapsa aspră a nu se mai supune în viitor nici unei din provinciile Porții.

Pe lângă toate acestea se mai face arătare, că mai mulți ofițeri imperiali au înaintat până spre Neamțu, Roman, Botoșani etc. și au început să facă măsurători în aceste districte.

Din parte-mi, nu puteam să nu aflu, că asemenea știri, împărtășite fiind Porții mai ales acum, înainte de timpul potrivit, nu pot produce decât o impresie primejdioasă; crezând însă că trebuie să prevăd, că încercările mele de a împiedica să se facă Porții aceste împărtășiri vor trebui să rămână zadarnice, mi-a părut mai oportun, ca cel puțin să nu arăt din parte-mi o nedumerire stricăcioasă. Prin urmare m-am mărginit numai a pune în vedere lui Iacovachi Riso că el și principele său, în interesul lor și al Porții, trebuie să se ferească de orice exagerațiune, când fac asemenea împărtășiri; după acestea l-am mai rugat, ca cel puțin câteva zile să îngăduie cu raportul său către Poartă.

Fiind aceasta din urmă cerere făcută mai ales cu scopul de a încerca sinceritatea lui Iacovachi Riso, m-am încredințat prin mai multe informațiuni luate în taină, că el în adevăr și-a ținut făgăduiala. Peste puțin el mi-a împărtășit, că a primit de la Ghica un pachet care cuprinde răspunsul la întrebările ce, în urma unei înțelegeri avute cu Riso, i-am făcut nu demult în afacerea districtului bucovinean. În acest pachet, care, după spusele lui, s-a întârziat, așteptând mai mult timp ocazie sigură spre a fi expediat, s-a aflat, între altele, și o scrisoare a lui Ghica către mine, despre al cărei conținut, în adevăr de puțină importanță, alătur aici cu supunere o copie. Dându-mi această scrisoare, Iacovachi Riso mi-a citit totodată cea mai mare parte a unei alte scrisori a lui Ghica, adresată lui, scrisoare lungă, din care am înțeles că el, Iacovachi Riso, spre a nu îmbrânci pe Ghica și pe întreaga sa familie în primejdia celei mai mari nenorociri, mai vârtos trebuie să se încredințeze despre sinceritatea și deplina mea discrețiune; că apoi, după ce se va încredința despre aceasta, are să-mi arate, că Ghica a

dispus a da, cu ocaziunea afacerii de granițe din cestiune, dovezi despre supunerea sa față cu Prea înalta Curte; că pozițiunea lui și împrejurările îl silesc a face porții în aparență arătări și plânsori despre ocupațiunea săvârșită: eu însă nu trebuie să țin seama nici de strigătele lui, nici de plânsorile boierilor moldoveni, ci să stăruiesc cu statornicie pentru aducerea la îndeplinire a preaînaltelor pretențiuni; că în sfârșit, Iacovachi Riso și eu să stăruim în taină, că pentru înlăturarea conflictelor și pentru statornicirea granițelor, el, Ghica, să fie numit comisar plenipotențiar din partea Porții; că, dacă va fi primit astfel în mâna sa mijloacele spre a dovedi prin fapte buna sa voință, Prea înalta Curte va avea destule cuvinte spre a fi pe deplin mulțumită cu purtarea lui și cu sincerul său concurs pentru aducerea la îndeplinire a intereselor Majestaților Lor.

Cât pentru eventuala răsplătire pentru persoana sa, el se încrede în prea înalta generozitate și așteaptă să fie răsplătit după foloasele serviciilor pe care le va fi făcut. Ca una dintre cele mai dorite dovezi despre generozitatea Majestaților Lor către dânsul ar fi aceea, „dacă s-ar putea, ca cu ocaziunea negocierilor actuale, să se stipuleze surparea fortăreței Hotinului și reanexarea teritoriului ei la Moldova; căci, deși numitul teritoriu, în adevăr, nu face nici a cincea parte din districtul ocupat de trupele cesaro-regești, înapoierea lui, din alte considerațiuni, ar fi un fel de despăgubire plăcută, prin care s-ar domoli împotrivirea locuitorilor din Moldova”.

Din toate acestea rezultă, că Grigorie Ghica privea cestiunea cedării Bucovinei ca o afacere din care se puteau trage foloase mari. Opozițiunea boierilor nu era pentru dânsul decât o împrejurare, ce trebuia să sporească prețul serviciilor făcute pentru cedarea Bucovinei.

Din întâmplare însă el se afla față cu baronul Thugut, un om care știa să prețuiască oamenii și împrejurările, și care ținea să nu se folosească de niște servicii foarte scumpe, de care se putea lipsi.

Raportând cancelarului Kaunitz despre propunerile lui Grigorie Ghica, baronul Thugut arată cuvintele, care îl hotărâse să nu aibă încredere într-un om, a cărui fățarnicie e atât de bine cunoscută, și cere instrucțiuni privitoare la atitudinea ce trebuie să observe față cu dânsul.

Kaunitz e de părere că „acest grec deprins la fățărnicia niciodată nu a fost pătruns de bune dispozițiuni” pentru Curtea din Viena și că cedarea Bucovinei se va face, și chiar în ciuda lui.

„Cu toate acestea nu rămâne îndoială, - urmează Kaunitz în nota din 7 februarie, - că reînnoind în mai multe rânduri răutăcioasele sale reprezentări făcute la Poartă și urmând a face opoziție, Ghica ne poate face multe neplăceri, și pentru aceea este bine a nu pierde nici o ocaziune, dacă nu spre a-l câștiga cu totul, cel puțin spre a-l face să înceteze cu opoziția sa fățișă.

Cât pentru întrebarea, dacă este bine să stăruim ca Poarta să însărcineze pe numitul voievod cu punerea la cale a afacerii de granițe, înainte de toate mă îndoiesc, că Poarta va uita atât de lesne duplicitatea acestui voievod și va primi propunerea noastră, cu oricât de mult zel ar fi ea făcută. Îmi pare dar că o încercare făcută în acest sens ar fi cu atât mai puțin primejdioasă, cu cât ea, chiar dacă nu ar izbuti, ar încredința pe Ghica despre bunăvoința noastră, iar în cazul când Poarta s-ar învoi, ne-ar rămâne deschisă calea, de a câștiga pe Ghica prin darurile ce i-am propune, ori a lua, după timp și împrejurări, alte măsuri potrivite.”

Cu toate acestea, recunoscând că la fața locului împrejurările pot să fie mai bine apreciate, Kaunitz dă baronului Thugut deplina putere de a face cum crede mai bine.

Thugut e de părere că cedarea se va putea face și fără de concursul lui Ghica, și că banii ce i s-ar da lui ar fi aruncați în vânt; îl ține dar pe Ghica cu vorbe frumoase, nu face însă Porții propuneri privitoare la dânsul și îndeobște nu voiește a-i da un rol oarecare în întreaga afacere.

După încheierea convențiunii, baronul Thugut adresează voievodului Grigorie Ghica o scrisoare, în care îl invită să dea cu ocaziunea lucrărilor de delimitare dovezi despre bunele dispozițiuni ce a exprimat în scrisoarea sa de la 12 februarie. Ghica răspunde la 29 mai următoarele:

„Domnul meu!

Nu pot primi decât cu plăcere știrea despre amicalele puneri la cale între cele două imperii relativ la granițele din partea acestui principat; sper că nu vă este necunoscută mulțumirea despre care am dat dovadă cu această ocaziune, și deși nu e vorba decât de o pierdere destul de însemnată pentru Moldova, vă pot asigura, domnul meu, că am făcut tot ce atârna de mine, contribuind în felul

meu, la împlinirea acestei lucrări, precum vă veți fi informat și din partea d-lui Iacovachi, socrul meu, și că mă voi folosi de toate ocaziunile spre a putea dovedi cât de mult țin la interesele M.L.: L.I. și R., fiind pe deplin încredințat, că mărimimotozitatea lor va face, prin efectele ei generoase, și prin eficace semne de bunăvoință, ca nici țara, nici eu să nu simțim paguba acestei pierderi.”

Aceste „efecte generoase” și aceste „eficace semne de bunăvoință” au lipsit până în sfârșit. Thugut a propus pentru Iacovachi Riso un dar de 1000 galbeni; Mehmed Tahir Aga a fost numit comisar de delimitare; Ghica rămăsese însă până la regularea definitivă a cestiunii fără de rol și fără de răsplată.

Oricum vom judeca, purtarea voievodului Ghica e vrednică de osândă. Chiar dacă am fi destul de naivi spre a crede că voia să înșele pe baronul Thugut, Iacovachi Riso lucra cu știrea și învoirea, ba chiar în virtutea însărcinării primite de la dânsul și astfel, înainte de toate, își bate joc de amărăciunea țării în fruntea căreia îl pusese întâmplarea. Cuvintele din scrisorile lui și propunerile făcute prin mijlocirea socrului său sunt încercări ce pot să fie înțelese într-un chip, ori într-altul. E însă o faptă foarte pozitivă, când un voievod rostește aceste cuvinte și face aceste propuneri, e pozitivă fapta, fiindcă prin ea opozițiunea moldovenilor pierde toată puterea. „Moldovenii țipă și eu trebuie să țin cu dânsii, - zice Ghica, - dar tu nu asculta la țipetele noastre, ci mergi înainte!” Ba face chiar mai mult. Moldovenii se plâng la Poartă și Iacovachi Riso face internunțului austriac cuvenitele împărțășiri, pentru că încă din vreme să ia măsurile pe care le va crede de cuviință spre a slăbi efectele acestei plânsori.

Dar în sfârșit, voievodul Grigorie era un fiu al timpului său. Ridicat în urma stăruințelor Rusiei în scaunul unei țări, în care era privit ca un străin, și trebuia să se simtă străin, el căuta să tragă din nenorocirea acestei țări foloasele ce putea, ori cel puțin să scape întreg și sănătos dintr-o încurcătură primejdioasă, să nu se strice cu nimeni și să rămână în scaunul domnesc, ce, în urma stăruințelor Rusiei, i se dăduse pe viață. Față de Moldovenii era dar aprig luptător contra cedării Bucovinei, față cu Rusia era o slugă supusă și totdeauna gata la poruncă, față cu Poarta era un biet credincios pus în fruntea unei țări îndârjite, iară față cu Austria lucra prin agentul său de la Constantinopol, netezând toate drumurile.

A înșelat pe moldoveni; dar în sfârșit moldovenii nu aveau niciun drept la buna lui credință; nu ei l-au pus în scaun, nu ei îl

țineau în scaun, nu de dâșii atârna și nu lor avea să le fie recunoscător. Afară poate de energicul Mavrogheni, oricare domn fanariot ar fi lucrat ca Grigorie Ghica, unii cu mai puțină îndrăzneală, dar în sfârșit, în temeiul lucrului, toți deopotrivă. Așa era noima fanariotului atât de bine potrivită cu noima veacului.

Urmele au dovedit, că Grigorie Ghica avea un fel de drept de a fi precum era. Deși unul dintre cei mai inteligenți, mai stăruitori și mai hotărâți domni, el a murit de moarte nefirească. Când s-a refugiat în Rusia; s-a refugiat fiindcă viața îi era în primejdie mai mult chiar decât viața fanarioților îndeobște. Întorcându-se în Moldova, el a adus frica în sufletul său și această frică este firul cel negru în viața lui. Alexandru Ispilanti, mai puțin energic, dar mai chibzuit, când simte că trebile se încurcă, renunță la scaunul domnesc, își umple pungile și pleacă în pripă la Constantinopol, ca „prin o dibace surprindere”, cum zice internunțul austriac, să hotărască pe ministrul Porții a-i da voie să rămână la Constantinopol. Grigorie Ghica rămâne însă în scaun și tocmai voind să scape de moarte își grăbește sfârșitul. El căutase în Rusia un reazim contra Porții; Poarta însă pusese fanarioții în scaunele țărilor românești tocmai pentru că voia să aibă oameni, ce nu sunt protejați de Rusia. Cu prețul unei sprijiniri foarte îndoioase Grigorie Ghica a înăsprit deci primejdia în care se afla.

Grigorie Ghica era afară de aceasta unul dintre foarte puținii fanarioți care țineau în felul lor la popularitate și își dau silința să prindă rădăcini în țară. Era însă destul să fie fanariot pentru ca inimile să-l întâmpine cu răscoală. Românii rabdă, dar niciodată nu renunță; și pentru aceea domnul fanariot, fie cât de bun, rămânea străin în țară. Iubirea Moldovei era deci tot atât de îndoioasă ca sprijinul Rusiei. Ghica a rămas ca toți fanarioții izolat.

Se credea și încă tot se mai crede, că Grigorie Ghica a fost o jertfa a politicii cancelarului Kaunitz, că el a murit fiindcă se pusese cu bărbăție împotriva cedării Bucovinei și că este martir al integrității Moldovei.

Fanarioții nu erau însă oameni despre care se pot zice cu destul temei asemenea lucruri; el a fost o jertfă a fățarniciei sale și a ticăloșiei timpului în care trăia.

Când Cara Histarli Ahmed Bei plecă, în toamna anului 1777 la Iași, cestiunea cedării Bucovinei era definitiv rezolvată. Baronul Țhugut nu se mai afla la Constantinopol și administrația nemțească funcționează nesupărată în noua provincie austriacă.

Capul lui Ghica a fost trimis la Constantinopol și expus în serai. Din lămurirea în scris ce sta la capul lui și din raporturile internuțiuului Tassara rezultă că el a fost ucis fiindcă, în urma plânsorilor ce veniseră din Moldova, Poarta hotărâse a-l înlocui prin altul, iar el, provocându-se la hațișeriful din anul 1775, refuza de a părăsi scaunul domnesc.

Într-o notă de la 21 noiembrie, cancelarul Kaunitz mai adaugă următoarele:

„După știrile sosite aici din mai multe părți, voievodul moldovean decapitat mai e învinovățit și pentru alte crime, și anume: el a adunat prin extorsioni mai multe comori cu intenția de a se refugia în urmă în țări străine; că a întreținut cu Rusia corespondență secretă și suspicioasă; în sfârșit e învinovățit de a nu fi cumpărat, după însărcinarea Sultanului, cătățimea de cereale din Polonia, ci s-a scuzat cu aceea că Rusia l-a împiedicat de a face această cumpărătură, în cele din urmă ale mele instrucțiuni v-am spus cam în ce constă răspunsul pe care Poarta l-a dat d-lui Stakieff; și prin urmare va trebui să vă dați silința de a respinge la ocaziune potrivită această bănuială; deoarece însă pedepsirea atât de aspră a voievodului Ghica, protejat de Rusia, poate să aibă urmări importante, vă veți da mai vârtos silința de a vă informa în taină despre motivele care au redus pe Poartă, mai ales în starea critică de acum, la un pas atât de pripit și de cutezat, cu deosebire fiindcă nu se știe încă la ce capăt vor ajunge conflictele iscate între aceste două puteri.”

Precum se vede, Kaunitz credea că Rusia va cere satisfacție pentru moartea protejaturii său.

Fără îndoială. Rusia totdeauna a fost dispusă a cere ceva de la vecini și mai ales de la Poarta otomană; și astădată moartea lui Ghica era deci pentru dânsa un puternic argument în negocierile cu Poarta. Atât era și mai mult nu; Rusia se bucura și de această ocaziune spre a face presiune asupra Porții.

Purtarea rușilor față cu Grigorie Ghica a fost aceeași ca față cu moldovenii în cestiunea Bucovinei.

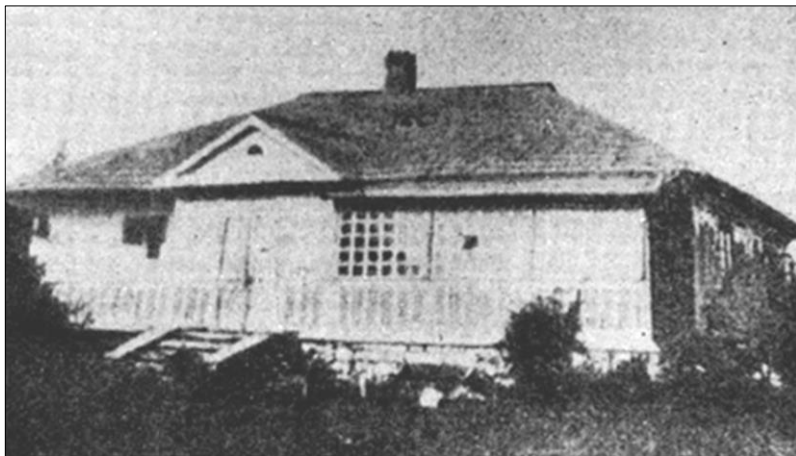
După ce l-au luat sub scutul lor și l-au îndemnat să meargă îndrăzneț înainte, l-au lăsat în placul întâmplării.

În seria de documente istorice publicate de d-l Codrescu se află, în volumul VI, corespondența boierilor moldoveni și a mitropolitului Moldovei cu cornițele Romanzoff. Citind această corespondență, găsim din partea moldovenilor atâta încredere în Rusia și din partea

generalului rusesc atâtea dovezi despre iubire creștinească și părintească, încât am crede că e peste putință ca în ciuda acestei înțelegeri și strânse legături, Curtea din Viena să izbutească în cestiunea Bucovinei. Un dar de 5.000 galbeni și o tabacheră de aur împodobită cu briliante a schimbat însă dispozițiunile părintescului comandant rusesc, și câteva cuvinte grăite cu greutatea cuvenită, au hotărât Curtea din St. Petersburg să nu asculte cererea, pe care, împotriva tuturor obiceiurilor și fără îndoială numai îndemnați de agenții rusești, boierii Divanului au cutezat să i-o adreseze.

Poarta otomană era învinsă și nu putea să facă nimic contra pretențiunilor Austriei; voievodul Grigorie Ghica era lipsit de sprijin neîndoioasă și trebuia să caute de interesele și de viața sa; un cuvânt rostit din partea Rusiei ar fi fost însă destul pentru asigurarea integrității Moldovei, și Rusia, care avea interes de a rosti acest cuvânt și care cel puțin indirect, se obligase a-l rosti, Rusia nu l-a rostit.

Astfel, lipsiți de sprijinirea poporului, înșelați de către împărăția în care nădăjduiseră, boierii Moldovei au pierdut o parte din vatra țării lor. Ei însă, prin purtarea lor, au păstrat numele bun al țării, au dat tărie încrederii în noi înșine și au dovedit, că și în cele mai ticăloase vremi, românul rabdă, dar nu renunță.

Casa Hâjdeilor din Cristineștii Hotinului

Anexarea părții de nord-vest a Moldovei și atitudinea diferitelor clase și categorii sociale față de acest act

Ștefan PURICI

În secolul al XVIII-lea Principatele Române au fost nevoite să suporte toate consecințele crizei și decăderii Porții Otomane, precum și cele ale expansiunii în Peninsula Balcanică a marilor imperii vecine - țarist și habsburgic. Ocuparea și anexarea nord-vestului Moldovei a constituit o parte integrantă a unei ample și îndelungate politici expansioniste a Imperiului austriac, care a ocupat teritoriile românești, însumând peste o jumătate din întreg spațiul populat de către români (Transilvania, în 1699; Banatul și Oltenia, în 1718; Bucovina, în 1774). Prin achiziția zonei, numite mai târziu „Bucovina” (după pădurile de fag aflate în această regiune), Viena urmărea să anexeze, în circumstanțe favorabile, întreaga Moldovă sau, cel puțin, să împiedice cucerirea acesteia de către Imperiul țarist.

Scopurile concrete, urmărite de Habsburgi în această perioadă, constau în facilitarea legăturilor directe dintre Transilvania și Galiția, recent obținute în rezultatul primei împărțiri a Poloniei (1772) între Prusia, Rusia și Austria, în cucerirea unei poziții strategice importante, care să permită Vienei sau secundarea planurilor Rusiei împotriva turcilor, sau contracararea lor, amenințând-o din flanc, în stăvilirea strămutării populației românești din Transilvania în Moldovai, în realizarea unor avantaje economice din exploatarea solului și subsolului noii provincii, în posibilitatea apropierii în viitor de Rusia, în cazul atitudinii binevoitoare a guvernului țarist față de anexarea noului teritoriu¹.

În vederea obținerii teritoriului din nord-vestul Moldovei, Curtea din Viena a întreprins o serie de acțiuni politico-militare. Intervențiile Habsburgilor s-au redus la trimiterea unor misiuni

¹ Mihai-Ștefan Ceașu, *Instituirea administrației habsburgice în Bucovina*, în Suceava - Anuarul Muzeului Bucovinei (în continuare AMB), 1993, p. 127.

militare cu scop de recunoaștere, informare și cartografiere a teritoriului vizat (misiunile colonelului Enzenberg în vara anului 1773 și a maiorului Mieg)², în găsirea unor argumente de drept istoric, prin care să justifice în fața Porții Otomane pretențiile Vienei asupra unei părți a Moldovei (raportul din 23 decembrie 1773 al maiorului Mieg și tratatul istoric al colonelului Seeger von Durrenberg, prin care autorii încercau să dovedească dependența în vechime a nordului Moldovei de Galiția, devenită acum austriacă³. Obținerea bunăvoinței Rusiei față de pretențiile teritoriale ale austriecilor (răscoala lui Emelian Pugaciov și necesitatea sprijinului Austriei în constrângerea Porții de a accepta pacea) au favorizat succesul Vienei în această privință⁴. Poarta Otomană a fost pusă în fața faptului împlinit. Bucovina era ocupată cu ajutorul tacit al rușilor⁵. Prin presiune, diplomatică, corupere și mituire, demonstrații de forță etc., Poarta trebuia să cedeze Bucovina⁶.

Traducerea în viață a acestor acțiuni a generat rezultatul pe care îl aștepta Curtea imperială de la Viena și, astfel, la 7 mai 1775 se va încheia o convenție austro-turcă „pentru cesiune și demarcațiune”, prin care Poarta Otomană ceda „pentru vecie” Austriei „pământurile cuprinse între Nistru, hotarele Pocuției, Ungariei și Transilvaniei”, iar la 2 iulie 1776 - o altă convenție, „înseninătoare a marginilor teritoriului cedat”⁷. Curtea de la Viena a fost obligată să renunțe inițial la 38 de sate și cătune din ținutul Sucevei și la 12 din ținutul Cernăuților. Dar, după semnarea ultimei

² V. Ciobanu, *La granița a trei imperii*, Iași, „Junimea”, 1975, p. 25–27.

³ Șt. Purici, *Cu privire la concepția istorică despre dominația Haliciului asupra teritoriului din nordul Moldovei în sec. XII-XIV*, în *Revista de istorie a Moldovei* (Chișinău), 1992, nr. 4, p. 3.

⁴ Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*; Iacobescu M., *Din istoria Bucovinei*. Vol. I (1774–1862). De la administrația militară la autonomia provincială, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 66.

⁵ Mihai-Ștefan Ceaușu, *op. cit.*, p. 128.

⁶ M. Kogălniceanu, *Răpirea Bucovinei după documente autentice*, București, 1875, 75 p.

⁷ E. Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria românilor*, București, 1876, vol. VII, pp. 157–161; 485–488.

convenții, prin fraudă și corupție, Habsburgii au reușit să pună stăpânire pe încă 45 sate din ambele ținuturi⁸.

Noua achiziție a Habsburgilor constituia un teritoriu de 10.441 km², care cuprindea 3 orașe - Cernăuți, Suceava și Siret, 226 sate și 56 cătune⁹.

Înaintarea armatelor austriece în adâncul Țării Moldovei, în decursul toamnei anului 1774, nu s-a putut efectua cu asentimentul populației băștinașe și al autorităților de la Iași. Ocupației armate a nordului Moldovei i s-a împotrivit cu îndârjire domnul țării Grigore Ghica. El, însă, a rămas izolat pe plan internațional în eforturile sale de a se opune pretențiilor Austriei¹⁰. Părăsit de către Rusia pe motiv că Moldova a fost înapoiată Porții la 1774 și aceasta nu era îndreptățită să se amestece în treburile sale interne, doar cu boierii credincioși a întreprins Grigore Ghica demersuri energice la Poartă în vederea evacuării teritoriului de trupele austriece, insistând asupra pericolului ce prezentau acestea pentru Moldova și Imperiul Otoman.

Într-un memoriu adresat Porții, domnul scria că „locuitorii Moldovei cer cu insistență ca Poarta să-i apere contra unei pierderi așa de mari”, precizând că „dacă sultanul, în pofida așteptării generale, nu îmbrățișează cauza provinciei al cărei suveran este, moldovenii vor fi în situația de a nu ști ce atitudine să adopte”. Astfel, ei se vor vedea nevoiți să recurgă la salvarea prin propriile forțe sau „mai curând, nefiind apărați de suzeranul lor, vor trebui să se adreseze unei alte puteri străine”¹¹, adică Rusiei. Aceasta din urmă, prin feldmareșalul Rumianțev, a dat câștig de cauză austriecilor, dorind a-l informa pe Ghica „să nu se creeze complicații... că n-are nici un cuvânt în această afacere”¹².

⁸ M. Iacobescu, *op. cit.*, p. 82.

⁹ O. Ștefanovici, *Considerații asupra situației demografice în Bucovina în timpul stăpânirii habsburgice (1775–1918)*, în AMB, XX, 1993, p. 149.

¹⁰ A. Iordache, *Grigore III Ghica și răpirea Bucovinei*, în Revista istorică. Serie nouă, București, 1992, t. III, nr. 1–2, p. 128.

¹¹ Ibidem.

¹² Apud Olaru M., *Răpirea Bucovinei și domnia lui Grigore Ghica al III-lea*, în Septentrion. Foaia Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina (Rădăuți), III, 1993–1994, nr. 8–9, p. 7.

Prin aceste memorii, situația nu s-a schimbat cu nimic în bine. Dimpotrivă, Poarta a înțeles aluzia recurgerii la ajutorul unei puteri străine. Constatând inevitabilitatea acceptării de către sultan a anexării teritoriilor moldovenești, Ghica s-a străduit să limiteze pretențiile teritoriale ale Austriei, prin exceptarea mai ales a Sucevei, fosta capitală a țării¹³. Însă eforturile principelui, precum și cele ale reprezentantului său Lukaki Delia Rocca, nu vor atinge scopul râvnit¹⁴. Grigore Ghica și-a atras mânia diplomaților austrieци, precum și a Porții, care au urmărit înlăturarea domnului Moldovei, fapt realizat cu deosebită cruzime în octombrie 1777.

Au protestat vehement contra actului nejustificat, pus la cale de Viena, și boierii moldoveni, chiar înaintea pașilor întreprinși de principele Ghica, care încă nu avea obținută numirea sa formală. G. Beldiman și starostele de Cernăuți, Sturza, au înmănat o scrisoare a locotenenței princiare, consiliul suprem al Țării Moldovei, autorităților militare austriece cu revendicarea unui răspuns asupra următoarelor trei chestiuni: 1) cine a dat ordinul pe care-l executau armatele austriece avansând; 2) care e cauza acestei înaintări de trupe; 3) ce sens pot avea semnele stabilite în districtul Suceava?¹⁵. Ofițerul de stat major Mieg a încercat să-i liniștească pe boieri, răspunzând că înaintarea se făcea din ordinul împăratului, în scopul garantării frontierelor austriece și ale acelor regiuni, „contra pericolului holerіc și a invaziilor vagabonzilor”, iar semnele poartă doar un sens „geometric și cartografic”¹⁶. Acest răspuns, bineînțeles, nu i-a putut convinge pe autorii scrisorii.

Boierii au adresat un șir de memorii către Poartă, afirmând că „de are Poarta turcească niscaiva pricini cu austrieци, patria noastră nu-i datoare să facă răfuială, între dânșii, cu dezghinarea ei”¹⁷. La începutul anului 1775 Divanul Moldovei a înaintat și pe lângă

¹³ A. Iordache, *op. cit.*, p. 129.

¹⁴ Iordache N., *Histoire des roumains de Bucovine à partir de P annexion autrichienne (1775–1914)*, Jassy, 1917, p. 37.

¹⁵ Ibidem, p. 31.

¹⁶ Ibidem, pp. 31–32.

¹⁷ A. Iordache, *op. cit.*, p. 129.

Rusia un recurs împotriva răpirii ținuturilor din nord-vestul țării de către Austria¹⁸.

Eșecul acestor demersuri îi va determina pe marii boieri Iordache și Lupu Balș, Ion Cantacuzino, Gheorghe Beldiman, Lupu Nacu, Alecu Neculce, Nicolae Russet, Lupu Costache, Ioniță Sturza s.a. să părăsească zona ocupată de Austria, retrăgându-se, după 1775, în Moldova¹⁹.

Pe o poziție ostilă față de noii administratori ai Bucovinei s-au situat reprezentanții clerului, mai ales că religia oficială a stăpânilor austrieci era cea catolică, în timp ce românii bucovineni din vechime erau creștini de rit ortodox. Foarte mulți călugări, preoți, alte fețe bisericești s-au retras treptat în Moldova²⁰. Dar chiar și mulți dintre cei rămași n-au privit cu simpatie instaurarea noii stăpâniri. Însuși ierarhul diecezei din această parte a Moldovei, episcopul de Rădăuți, Dositei Herescu, a protestat contra anexării ținuturilor moldovenești de către Imperiul austriac, cu toate că, relata generalul Enzenberg, a făcut acest lucru nu din simțiri patriotice, ci din iubirea sa pentru legalitate și „adevărata creștinătate”²¹. Episcopul Herescu a sperat, totuși, că sub noua stăpânire autoritățile vor purta grijă „pentru bunăstarea sfintelor și Dumnezeuiștilor biserici și pentru credința grecească (ortodoxă - n.n.) ce va fi nestrămutată, păzită sub toate rânduilele ce avem date și întărite de la Biserica Răsăritului”²², speranță care s-a realizat ulterior doar parțial.

Nici poporul de rând n-a întâlnit armatele de ocupație „cu pâine și sare” din cauză că, dintr-o parte, „șăranii nu puteau pricepe cum au venit sub cărma împărăției austriecești, căci nici învălmășeală de oști n-au văzut, nici sânge să curgă ori măcar pârjol

¹⁸ Arhivele Statului București (în continuare ASB), fond Colecția de microfilme, Austria, rola 626, cadrele 256–258.

¹⁹ Mihai-Ștefan Ceaușu, Vasile Balș, un iosefinist bucovinean, în AMB, XVII-XVIII-XIX, 1990–1991–19, p. 408.

²⁰ ASB, fond Consiliul Aulic de Război din Viena (în continuare CAR), pachetul XXII, d. 21, f. 1.

²¹ N. Iorga, op. cit., p. 42.

²² ASB, *loc. cit.*, pachet VIII, d. 73, f. 1.

să se plimbe ca alte dați pustiitor prin țară”²³, iar, din altă parte, ei erau la curent, din relațiile bejenarilor ardeleni, cu opresiunile la care erau supuși românii din Transilvania vecină de către autoritățile habsburgice.

Atitudinea negativă față de ocupația austriacă masele populare au manifestat-o prin exodul lor în Moldova²⁴. La 1 mai 1776 generalul de artilerie Siskowicz raporta Consiliului Aulic de Război despre un proces de emigrare masivă a românilor din Bucovina. Numai dintr-un singur sat, Plopeni, au trecut în Moldova 40 de familii²⁵. Guvernatorul militar al Bucovinei, Gabriel von Spleny, a primit din Viena un ordin sever de a evita orice oprinare pentru a nu stârni nemulțumiri în rândurile localnicilor²⁶. Pentru a stopa emigrările, autoritățile habsburgice din Bucovina au propus în anul 1775 perceperea impozitului pe gospodăriile țărănești în două etape, în sume egale²⁷. Tot în acel an a fost emisă o ordonanță prin care se interzicea strict emigrarea țăranilor din Bucovina²⁸. Iar pentru readucerea în Bucovina a unui cap de familie sau a întregii familii refugiate în Moldova s-a aprobat premiul de un ducat din visteria statului, în loc de 2 florini, așa cum se practica pe atunci²⁹.

De asemenea, opoziția locuitorilor, în special din ținutul Sucevei, din zona Siretului și cea a Hotinului, față de ocupația austriacă, s-a manifestat prin nerespectarea noii frontiere, stabilite de către Austria³⁰, iar în curând și prin refuzul unor localități de a presta jurământul de credință față de monarhie. Un caz semnificativ s-a întâmplat în 1777 în satul Uidești de lângă Suceava.

²³ L. Grămadă, *Jurământul Țării la 1777*, în „Zorile Bucovinei”, Cernăuți -1991, 6 noiembrie p. 3.

²⁴ Șt. Purici, *Emigrarea populației bucovinene în Moldova (1775–1848)*, în „Glasul Bucovinei”, Cernăuți - București, 1994, nr. 3, p. 5–9.

²⁵ ASB, *loc. cit.*, pachet I, d. 37, f. Lv.

²⁶ Ibidem, d. 41, f. 1.

²⁷ Ibidem, d. 7, f. lv-2.

²⁸ G.K. Kojoleanko, *Antifeodalina borotiba selianstva Pivnicinoini Bukovîni V kinți XVIII - na pociatku XIX st.*, în *Ukrainskii istoricînii jurnal* (Kiev), 1978, nr. 9, p. 95.

²⁹ ASB, *loc. cit.* d. 38, f. 3; d. 41, f. lv-2.

³⁰ Ibidem, fond *Colecția de microfilme Austria*, r. 627, p. 271–272.

Potrivit raportului din 4 octombrie 1777 al sublocotenentului I. Dorfmeister, preotul Andrei din Uidești a refuzat să între în biserică pentru a presta jurământul împreună cu țărani din localitate. Atunci un soldat l-a dus pe sus în lăcașul de închinare în care, din urma lui, a intrat și poporul. Dar preotul Andrei i-a arătat ofițerului austriac Biblia, zicând cu glas puternic că el nu cunoaște alt jurământ decât cel care stă în Sfânta Scriptură și pe care a trebuit să-l jure, ca preot, pentru întâia și cea din urmă dată. Pentru a reține mulțimea, ofițerul a poruncit poporului să nu dea ascultare preotului și să jure, zicând că părintele Andrei va fi tras pentru fapta lui la răspundere. Oamenii s-au văzut nevoiți să jure, dar, după cum raporta Dorfmeister, „foarte necuviincios și de silă”. Fiind întrebat de ofițerul imperial care era cauza purtării sale, preotul Andrei i-a răspuns că nu i-a plăcut cuvântul „podanik” (supus) din textul jurământului și presupune că poporul nu va respecta jurământul, ci va fugi din țară³¹. Consiliul Aulic de Război va ordona, la 10 decembrie 1777, Comandamentului general al Galiției arestarea preotului Andrei, constatând gravitatea nu atât a comportării acestuia cu prilejul prestării jurământului, ci a eventualelor urmări în rândurile populației³². Dar, foarte curând, preotul Andrei, împreună cu mai multe familii de uideșteni, au trecut granița în Moldova.

Exemplul preotului Andrei n-a fost un fenomen izolat. Astfel, din 16 mazili, locuitori ai Moldovei, care își aveau posesiunile în Bucovina, s-au eschivat de la prestarea jurământului 5 persoane³³, iar din 36 de boieri - 33 au refuzat să devină supuși ai Coroanei de Habsburg³⁴.

Văzând imposibilitatea eliberării lor de sub dominația austriacă cu ajutorul armelor, românii bucovineni au înțeles că își vor putea păstra ființa națională nu numai cu ajutorul credinței strămoșești și a bisericii românești, dar și prin menținerea subordonării bisericii din Bucovina mitropolitului Moldovei. În anii 1776–1777 bucovinenii au adresat autorităților austriece nu mai

³¹ I. Grămadă, *Din Bucovina de altădată*. Schițe istorice. București, 1911, p. 12–13.

³² ASB, fond CAR, pachet III, d. 32, f. lv-2.

³³ Ibidem, d. 16, f. 1.

³⁴ Ibidem, d. 15, f. 1.

puțin de 21 de petiții, care conțineau revendicările lor esențiale. Printre doleanțele înaintate se numărau și dorințele de a nu li se suprima dependența de Mitropolia din Iași, de a fi menținuți în exercițiul religiei ortodoxe, de a fi apărate și neștirbite în drepturi bisericile și mănăstirile din teritoriul ocupat etc.³⁵ Funcționarii autohtoni, menținuți provizoriu în administrația Bucovinei, sabotau, prin diferite mijloace, activitatea acesteia, fapt ce a stârnit nemulțumirea celui de al doilea guvernator militar, K. Enzenberg. Generalul austriac va solicita sprijinul boierului bucovinean Vasile Balș, aflat în serviciul autorităților habsburgice. El a cerut să-i divulge persoanele neloiale față de noul regim. Balș a refuzat categoric să-i numească pe aceștia, adică „pe funcționarii care dăunează bunului mers în organizarea Bucovinei”, declarând că el nu este „un denunțator”³⁶. Din acest motiv vor rămâne necunoscute numele acelor români, bucovineni, care încercau, în măsura posibilităților, să se opună puternicului aparat de stat austriac.

Un lucru dificil pentru Curtea Vieneză a fost stabilirea statutului și a modului de administrare a teritoriului achiziționat. Astfel, generalul Ellrichschauen întocmea, la 6 ianuarie 1775, în Lemberg, un plan de administrare sub autoritate militară a „districtului moldovenesc”, propunând ca denumire pentru acesta „generalatul moldovenesc” și care să fie compus din două districte³⁷. În schimb, contele Hadik, președintele Consiliului Aulic de Război, prezentând, la 14 ianuarie 1775, împăratului Iosif al II-lea, lui Ellrichschauen, a fost de părere să nu se instituie în Bucovina zonă militară și a considerat drept nepotrivită denumirea de „generalatul Moldovei”³⁸, deoarece aceasta, bineînțeles, ar fi menținut vie memoria fostei apartenențe de Țara Moldovei. Iosif al II-lea a decis, însă ca zona anexată să poarte denumirea de „districtul Bucovina”³⁹.

Întâmpinând atitudinea nebinevoitoare a localnicilor, având o experiență bogată în administrarea teritoriilor cucerite și urmărind

³⁵ Ibidem, pachet 1, d. 70, f. 16.

³⁶ Ibidem, pachet IX, d. 22, f. 3.

³⁷ Ibidem, pachet 1, d. 3, f. 1-lv.

³⁸ Ibidem, d. 5, f. 3–4 v.

³⁹ Ibidem, d. 6, f. 1-lv.

atragera simpatiilor românilor din afara Imperiului austriac, guvernul vienez a pornit la traducerea în viață a unei politici imperiale foarte abile. Administrația Bucovinei, începând cu instituirea ei, în anul 1775, și până la desființare, în 1786, a fost o administrație militară și, ca o recunoaștere a individualității politice a noului teritoriu, a depins direct de Consiliul Aulic de Război din Viena⁴⁰. Primul guvernator al Bucovinei, contele Gabriel von Spleny, în calitatea sa de reprezentant al împăratului în ținut și de executor principal al ordinelor Vienei, încercând să câștige sufletește populația locală de partea Austriei, a lucrat cu multă prudență și diplomație. Deja la 16 noiembrie 1774, când situația juridică a noului teritoriu încă nu era reglementată, Spleny a lansat către egumeni, preoți, boieri, mazili, ruptași, vornici și toți locuitorii o proclamație, prin care a dat asigurări privind garantarea drepturilor stărilor privilegiate și ale bisericii ortodoxe⁴¹.

Primul guvernator militar al Bucovinei a primit ordinul împăratului de a menține în noua provincie totul strict „în statu quo”, de a evita tot ce ar semăna de a fi o nouă formă de guvernare, de a păstra tot ceea ce a fost bun înainte, obiceiurile și religia locuitorilor din ținut⁴².

Garantarea legilor și obiceiurilor țării de către Curtea din Viena a fost reconfirmată cu ocazia depunerii jurământului de credință față de noua stăpânire, la 12 octombrie 1777, în Cernăuți, de către boieri, cler și popor⁴³, în aceste garanții populația românească din ținut vedea un legământ solemn din partea noii stăpâniri de a respecta autonomia ei internă.

Paralel cu aceste promisiuni oficiale, administrația militară a întreprins un șir de măsuri practice în scopul îmbunătățirii relative a situației românilor bucovineni față de starea confrăților lor din Moldova, dar, în esență, pentru a-i transforma cât mai repede în supuși loiali imperiului.

⁴⁰ Mihai-Ștefan Ceașu, *Instituirea administrației habsburgice...*, p. 129.

⁴¹ Arhivele Statului, filiala Suceava, fond Colecția documente pachet V, d. 42, f. Lv.

⁴² ASB, loc. cit., d. 42, f. lv.

⁴³ Mihai-Ștefan Ceașu, *op. cit.*, p. 130.

De pildă, domnul Moldovei a stabilit mărimea impozitului perceput de la fiecare casă la 5,5 florini anual, dar, pentru a-i câștiga pe țărani și a evita emigrările, generalul Ellrichschausen a propus să nu se perceapă întreaga sumă dintr-o dată, ci numai câte 2 florini și 30 creizeri de fiecare casă⁴⁴. Comandamentul general al Galiției din Lemberg, de care depindea direct, pe linie militară, guvernatorul Bucovinei, înainta, la rândul său, diferite recomandări în scopul buneii funcționări a administrației ținutale, precum și al dobândirii atașamentului populației autohtone. Astfel, la 26 august 1778, feldmareșalul W. Schröder propunea înlocuirea auditorului districtului Bucovina Sigowsky cu Dorbath, auditorul (judecătorul militar) al regimentului al 2-lea, care cunoștea „limba moldovenească și obiceiurile țării”⁴⁵. Alți reprezentanți ai autorităților habsburgice, căpitanul de cavalerie Pitzelly și locotenentul auditor Harsani, prevăzând posibilitatea întăririi imaginii pozitive a noii orânduiri în ochii bucovinenilor, au sprijinit direct, în anul 1784, inițiativa episcopului Dositei Herescu de a readuce din Polonia moaștele Sfântului Ioan cel Nou. Într-o notă, adresată Consiliului Aulic de Război, ei menționau că aceste moaște, împreună cu toate comorile și documentele, „după aproape 98 de ani, trebuie să se aștepte la providența sceptrului lui Iosif al II-lea ca să se întoarcă din nou, în locul lor de odihnă de odinioară, la biserica Mitropoliei din Suceava”⁴⁶.

Administrația Bucovinei era atenționată mereu să nu știrbească prin nimic drepturile bucovinenilor, să-i atragă cât mai mult posibil de partea imperiului. Astfel, în una din dispozițiile de acest fel ale Consiliului Aulic de Război se menționa că obiceiurile, crescute organic în cadrul unei națiuni și care au putere de lege, nu trebuie suprimate și nici înlocuite cu legi noi. Guvernatorului i se recomanda înlăturarea „cu înțelepciune și moderație” numai a incorectitudinilor strecurate printre aceste obiceiuri. Până la sfârșitul anilor 70 ai secolului al XVIII-lea administrația Bucovinei a trebuit să îndeplinească prevederile rezoluției imperiale din 1775, potrivit căreia

⁴⁴ ASB, *loc cit.*, d. 7, f. Iv-2.

⁴⁵ Ibidem, pachet III, d. 55, f. Iv.

⁴⁶ J. Polek, *Die Anfänge des Volksschulwesens in der Bukovina*, Czernowitz, 1891, p. 72.

în provincia anexată nu trebuia deocamdată introdusă o nouă formă de guvernământ, ci se impunea menținerea statu-quo-ului existent⁴⁷.

La momentul anexării părții de nord-vest a Moldovei, în acest teritoriu funcționau 6 școli domnești - la Cernăuți, Suceava, Rădăuți, Câmpulung Moldovenesc, Câmpulung Rusesc și Putna - un șir de școli mănăstirești și parohiale, precum și unele școli particulare sau private. Nivelul învățământului popular din Bucovina corespundea, în linii generale, celui atins în alte țări europene. Astfel, cercetătorul austriac S. Grünberg într-un studiu analitic consacrat problemelor învățământului bucovinean, menționa în 1888 că „pe vremea aceea (1776) nici în celelalte părți ale Austriei starea învățământului nu era relativ cu mult mai bună”⁴⁸.

Cu sprijinul generalului Spleny, în Bucovina a început prima etapă a școlarizării și în perioada administrației militare au funcționat 32 de școli. Acest general a făcut numeroase propuneri de a se întemeia diferite școli românești, căci, credea el, românii bucovineni vor fi buni și credincioși patrioți austrieci dacă li se va cruța sistemul național. În aprilie 1777, guvernatorul a emis un ordin, prin care stabilea ca fondul școlar să nu mai fie trimis Mitropoliei din Iași, ci să se instituie un fond școlar pe lângă Episcopia din Rădăuți, și din care să se întrețină școlile din Bucovina⁴⁹. Pe baza mijloacelor bănești care constituiau acest fond, adică nu din visteria imperială, ci din veniturile bucovinenilor, au funcționat școala clericală din Suceava, care mai târziu a fost mutată la Cernăuți, șase școli principale românești la Cernăuți, Siret, Suceava, Câmpulung Moldovenesc, Vășcăuți și Zastavna, o școală normală românească în Siret, două școli normale româno-germane la Suceava și Cernăuți și o școală germană la Suceava. Alte școli mai mici se aflau prin satele bucovinene cu populație mai numeroasă⁵⁰.

⁴⁷ ASB, *loc. cit.*, d. 8, d. 85 a-f, f. 1-2.

⁴⁸ Apud V. Greciuc, *Cultura românească în Bucovina*, în *Junimea literară*, Cernăuți, 1913, nr. 6 p. 97

⁴⁹ V. Boca, *Învățători ambulanți în Bucovina anilor 1774-1918*, în *Suceava - Anuarul muzeului județean*, VI-VII, 1979-1980, p. 297-298.

⁵⁰ A. Morariu, *Bucovina 1774-1914*, București, f.a., p. 51.

Al doilea guvernator militar al provinciei, generalul Karl Enzenberg, a fost numit la 6 aprilie 1778 în această funcție. Dintr-un raport al lui Hadik aflăm că numirea i s-a datorat „tocmai pentru calitățile sale de bun cunoscător al serviciului și al națiunii valahe, calități dovedite în timpul cât a fost comandant al regimentului al 2-lea valah” din Transilvania⁵¹. Ca și înaintașul său, Enzenberg a trebuit să sprijine măsurile îndreptate întru propășirea elementului românesc din Bucovina, să susțină activitatea de înființare a școlilor românești⁵². Cu ocazia diferitelor solemnități, el se adresa bocovinenilor în limba română⁵³. Fiind preocupat de dezvoltarea învățământului în ținut, în scopul creșterii și educării unor cetățeni devotați împăratului și orânduirii existente. Enzenberg și-a dat, în 1785, consimțământul pentru aducerea la Cernăuți a unui număr considerabil de manuale: 4.300 cărți de citire, aritmetică, catehisme, manuale pentru directorii de școli și învățători, din care jumătate erau în limba română, jumătate - în germană și 25 - germano-ucrainene⁵⁴.

Or, această activitate moderată, cauzată de opoziția bucovinenilor și desfășurată în scopul dobândirii loialității autohtonilor, nu putea dura o perioadă mai mult sau mai puțin îndelungată. Casa de Habsburg, în virtutea drepturilor sale de suveranitate asupra teritoriului ocupat, va introduce, treptat, prin reformele înfăptuite, în conformitate cu spiritul iosefinist, dominant în epocă, concepțiile sale în domeniul politic, administrativ, bisericesc și cultural, urmărind ruperea legăturilor tradiționale ale românilor din Bucovina cu cei din Moldova și orientarea efectivă a Bucovinei spre provinciile ereditare ale imperiului.

Din cele expuse mai sus putem conchide că anexarea nord-vestului Moldovei a reprezentat unul din elementele strategiei expansioniste, orientată spre gurile Dunării, a Imperiului austriac, un succes obținut printr-un joc iscusit al diplomației vieneze, prin corupere și mituire a persoanelor oficiale implicate în această afacere.

⁵¹ ASB, *loc. cit.*, pachet X, d. 78, f. 2.

⁵² Cf. Boca V., *op. cit.*, p. 298.

⁵³ ASB, *loc. cit.*, Pachet XIV, d. 69, f: 18.

⁵⁴ Ibidem, pachet VIII, d. 75.

Curtea din Viena a fost atrasă, evident, și de bogățiile solului și subsolului acestui ținut, de existența unei populații harnice și pașnice, de posibilitățile exploatareii avantajoase a bogățiilor acestui teritoriu.

Pentru a-i atrage pe românii bucovineni de partea noii stăpâniri, pentru a transforma Bucovina într-un centru de gravitație și invidie pentru românii din Principatele dunărene, în vederea încorporării lor ulterioare în componența imperiului ciocnindu-se de atitudinea ostilă a autohtonilor, autoritățile habsburgice au promis menținerea legilor și obiceiurilor băștinașilor, a privilegiilor bisericii ortodoxe din această zonă, au promovat o politică de ridicare a nivelului cultural al locuitorilor provinciei anexate prin înființarea de școli naționale, iar, pentru a calma dispozițiile antihabsburgice ale băștinașilor, au făcut nenumărate promisiuni și au adoptat diferite măsuri propagandistice în acest sens. Concomitent, Curtea din Viena a promovat o politică de încadrare a noului teritoriu în Imperiul habsburgic, recurgând la traducerea în viață a unui întreg sistem de reforme politice, social-economice și religioase, care vor modifica în mod cardinal stările de lucruri existente aici până la anul 1775.

*Bucovina: străvechiul ritual al ieșirii plugului în țarină.
(Gravură de Julius Zuber)*

Cum a fost decapitat Grigore Ghica

Florea ȘAPCĂ

Urmaș al unei familii care dăduse țărilor românești mai mulți domnitori, Grigore, născut în 1727, era fiul lui Alexandru Ghica. În 1754 acesta a ajuns mare dragoman, iar cu zece ani mai târziu a fost instalat pe tronul Moldovei. În 1767 a fost mazilit, dar în anul următor se afla deja pe tronul Țării Românești. Începuse atunci războiul ruso-turc, și când trupele țariste au pătruns în București, Grigore III Ghica s-a lăsat prins de către ruși. Domnia Moldovei a obținut-o din nou la 10 iulie 1774, la intervenția directă a țarinei Ecaterina II.

Aflând despre cârdășia turco-austriacă de la 7 mai 1775 privind anexarea de către Imperiul Habsburgic a unui teritoriu moldovenesc de peste 10 mii kmp și cu o populație de 75 de mii locuitori, Grigore Ghica, bazat pe relațiile sale amicale cu Frederic cel Mare, regele Prusiei, cu împărăteasa Rusiei Ecaterina II și cu generalul țarist Rumeanțev, a înaintat Porții un memoriu, în urma căruia turcii s-au văzut siliți să ceară revizuirea Convenției încheiate cu Austria. Însă, fiind informată despre trimiterea acelui memoriu, diplomația austriacă a început să uneltească împotriva domnului moldovean. S-au alăturat intrigilor și câțiva boieri moldoveni cu mare influență, ca Vasile Rizu, Ioniță Cantacuzino, Dumitrachi Sturza, Costache Ghica, Iordachi Balș și Manolachi Bogdan. La uneltiri împotriva principelui s-a dovedit a fi mare meșter și dragomanul Constantin Moruzi. Deși era căsătorit cu o nepoată de soră a domnului, el râvnea tronul Moldovei.

Fiind mituiți de către austrieci, ca și generalul rus Rumeanțev, înalții funcționari ai Porții îi pregăteau lui Grigore Ghica un sfârșit tragic. De la Kara-Hissar la Iași a fost trimis crudul Ahmed-aga, care primise porunca de a-l lichida pe domnul Moldovei. În luna septembrie a anului 1777 acesta sosise în capitala Moldovei, fiind însoțit de 40 de persoane.

Aflând despre venirea lui Ahmed, domnul a trimis un grup de boieri să-l întâmpine și să-l conducă la beilic, reședința rezervată demnitarilor otomani aflați în trecere prin Iași.

Ahmed-aga știa bine ce avea de făcut. S-a prefăcut bolnav și a declarat că nu-l putea vizita pe Ghica la curtea domnească, însă l-a invitat la beilic, pentru a-i comunica, chipurile, diferite porunci date la Poartă. Domnul a trimis în grabă un medic de-al său să-l consulte, dar acesta, întorcându-se, i-a dat de înțeles că turcul își simula boala. Medicul era de părere că domnul nu trebuia să părăsească curtea. Lui Grigore Ghica nu-i venea bine să-l refuze pe oaspete, deși și soția îi spunea că are presimțiri sumbre.

După discuții prelungite cu membrii familiei și cu sfetnicii săi, în după-amiaza zilei de 1 octombrie 1777 domnul a hotărât, totuși, să meargă la beilic. Nimeni n-a fost în stare să-l oprească sau să-l înduplece să-și ia cu el garda personală. La intrarea în beilic, fiind însoțit doar de câțiva slujitori, Ghica a fost întâmpinat de portar, de medicii curții domnești și de 12 arapi. Toți aveau figurile posomorâte, și faptul acesta putea să-l neliniștească pe stăpânul Moldovei. Arapii erau înarmați cu hanghere, lucru neobișnuit, dar principele nu pricepea că zilele lui vor fi foarte curând curmate.

A intrat în odaia capugiului, însoțit doar de un singur slujitor. Mai departe nu știe nimeni cu precizie cum s-au desfășurat lucrurile și dacă între domnul Moldovei și Ahmed-aga a fost vreo ceartă. Istoricul Dionisie Fotino susține că Ghica a fost omorât cu violență pentru că cutezase să trimită la Poartă proteste împotriva ocupării Bucovinei de către austrieci. După aceasta ar fi fost atacat de zece ieniceri, chiar în momentul când se pregătea să părăsească beilicul. S-ar fi luptat domnul cu ei, căci era voinic și puternic, dar a căzut sub loviturile iataganelor. Atunci i-ar fi luat turcii capul și, prin fereastra deschisă, l-ar fi aruncat afară.

Manolachi Drăghici, cronicarul, relatează după niște știri mai târzii că în timp ce domnul discuta cu Ahmed, ienicerul care se afla în cameră s-ar fi repezit la domn și l-ar fi înjunghiat pe la spate, că acesta, în cădere, s-ar fi răsturnat peste capugiul. Dar, zice cronicarul, Ghica ar fi reușit să se ridice, încercând să ajungă la geam, însă ar fi fost lovit de capugiul și de un ienicer care ar fi stat ascuns sub divan.

Se zice că imediat ar fi intrat în acea odaie garda domnească, sosită în grabă de la curte. Văzând corpul însângerat al domnului, iar capul în vârful iataganului arapului ce-l decapitase, căpitanul gărzii ar

fi scos pistoalele, având intenția să tragă în cei ce-l asasinaseră pe Ghica. L-ar fi oprit capugiul, arătându-i firmanul sultanului.

Enache Kogălniceanu, cronicar moldovean, contemporan al evenimentelor, a înregistrat o altă versiune. El relatează că îndată ce Grigore Ghica s-a așezat pe divan lângă capugiul, acesta ar fi scos de sub pernă o tabacheră și i-ar fi oferit tabac. Acest gest ar fi însemnat un semnal pentru ucigași. Unul dintre arapi l-ar fi lovit puternic cu hangherul în spate. Domnul ar fi căzut, iar un turc l-ar fi strâns de gât să nu poată chema pe nimeni în ajutor. Luptându-se vitejește, el ar fi reușit să se ridice și să ajungă la o fereastră, dar a fost iarăși atacat de un turc, care i-a tăiat capul, iar capul însângerat l-ar fi aruncat în grădina din spatele beilicului.

După spusele fiicei domnitorului, Ruxandra, rezultă că Ghica și mai înainte fusese ținta unor încercări de asasinat, puse la cale tot de către turci. Ea declara că în ziua asasinatului Vodă plecase la beilic însoțit numai de patru slujitori, că, ajuns acolo, intrase singur în camera capugiului ce simula că e bolnav. Într-o încăpere învecinată s-ar fi aflat opt oameni înarmați cu hanghere, care, la un semnal (oferirea tutunului), s-au năpustit asupra domnului, doborându-l, deși acela s-ar fi luptat vitejește.

E clar că nici unul dintre autorii versiunilor asasinării lui Vodă n-au fost martori oculari ai celor întâmplate la beilic, că nimeni n-a putut prezenta faptele în corespundere cu realitatea. Totuși, domnul Moldovei a fost ucis mișelește, iar capul său, peste care s-a presărat multă sare, a fost învelit în pânză de sac și trimis la Constantinopol. La 20 octombrie 1777 el a fost arătat sultanului, apoi, ridicat în suliiță, a rămas expus trei zile deasupra porții Seraiului. Bunii săi prieteni ar fi căutat corpul pângărit de turci prin grădina beilicului și l-au înmormântat în biserica Sf. Nicolae Domnesc din Iași, iar mai apoi în biserica Sf. Spiridon, unde se află și azi.

Evident, asasinarea lui Ghica nu putea să nu aibă un oarecare ecou în țările europene. Valurile de proteste ale opiniei publice au fost semnalate la Luxemburg, Bruxelles, Geneva, în Franța, Italia, Rusia.

La 19 octombrie 1777 un corespondent din Constantinopol afirmă că „Pădurea, sau mai bine zis districtul Bucovinei, a fost principala cauză a asasinării lui Ghica. Acest domn nu vroia cu nici un preț să consimtă la cedarea Bucovinei în favoarea Austriei”.

Dar oare acest asasinat n-a fost inspirat de Casa de Austria, știindu-se bine că abia după moartea năprasnică a lui Ghica guvernatorul militar al Bucovinei i-a obligat pe locuitorii provinciei răpite de la Moldova să depună jurământul de credință noilor stăpânitori?

*Sculptorul Dumitru Gorșcovski, în atelierul său de creație, lângă macheta monumentului ce va înveșnici la Cernăuți memoria lui Mihai Eminescu
(Foto: V. Băcu)*

Un congres al „Sfintei Alianțe” la Cernăuți, 1823

Ion GRĂMADĂ

Congresul acesta s-a ținut la doi ani după moartea lui Napoleon Bonaparte, vestitul împărat al francezilor, de strășnicia căruia s-au cutremurat toate popoarele Europei, căci cădeau înaintea lui regii și craii, cum cad spicele de coasă, sau când bate vântul cel tare.

După înfrângerea lui Napoleon au făcut Austria, Rusia și Prusia o legătură ce o numeau „Sfânta Alianță” - care numai sfântă nu era, ci mai degrabă un fel de poliție a Europei, sau mai bine zis o societate de asigurare reciprocă a tronurilor - cu scopul, pe deoparte să nu se ridice și mai târziu alt tulburător al păcii din Europa și să se joace cu tronurile domnitorilor ca și cu niște jucării, pe de alta, ca să înăbușe năzuințele spre libertate ale tuturor popoarelor doritoare de lumină și de cultură. Îndată ce se adeverea că într-o țară s-a răscolit poporul împotriva domnitorului, cerându-i constituție, „Sfânta Alianță” sau legătura chema numaidecât un congres în care se hotăra care din cele trei state unite are să potolească răscoala cu foc și cu putere de oști.

Pe la anul 1823 se ridicase în Spania oastea împotriva regelui Ferdinand, cerându-i constituție, iar în Neapole, care era ocupat de trupele austriece, era răscoală, că și în Grecia, care dorea să scuture jugul turcesc. „Sfânta Alianță” hotărî deci să se sfătuiască ce măsuri trebuie luate împotriva tulburătorilor liniștei din Europa. Ca loc pentru sfătuire fu ales orașul Cernăuți, care era pe atunci mare cam de patru ori cât bate săgeata.

Pe vremea aceea, ședea pe scaunul împărătesc din Rusia Alexandru I, iar în Austria împăratul Francisc I, pentru care gândea și lucra cancelarul său Metternich, cel mai mare dușman al oamenilor și statelor cu porniri spre libertate. Regele Prusiei n-a luat parte la congres.

Încă pe la 1 octombrie 1823 primi administrația domeniului Șipeniți¹ poruncă să pregătească trăsură și cai pentru cancelarul împărațesc, care avea să călătorească peste Lujan² la congresul din Cernăuți.

Două zile după aceasta, la 3 octombrie, sosi în oraș suita împăratului Francise I: consilierii de curte, slujbașii și bucătarul împărațesc, ceea ce-i lucru de căpetenie pentru cei mari. Dintre magnații austrieci veniseră: loçtiitorul împărațesc din Galiția, cornițele Taaffe, comandatul general din Galiția, de Fressnel, și comandantul armatei din Ardeal.

Împăratul Francise I intră abia la 4 octombrie în oraș, unde mai fusese odată, cu șase ani înainte, împreună cu împărăteasa. (Cu prilejul acela s-au fost adus atunci vreo cincisprezece care de prund, pentru ca să se astupe noroiul dinaintea locuinței împăratului, dar noroiul era și pe celelalte ulițe ale Cernăuților. Se făcuse atunci și un catastif al tuturor trăsurilor mai bune din țară; s-au căutat cai buni și blânzi, precum și surugii vrednici, pe care i-au învățat să nu mai bată caii cu bățul, ci cu biciușca etc.).

Pentru primirea țarului Alexandru au ridicat cernăuțenii, cu încuviințarea împăratului lor, un arc de triumf luminat pe dinlăuntru și împodobit cu inscripții în formă de transparente. Arcul acesta se ridica între casele negustorului Miculi și cele ale lui Abramovici, încât le unea pe amândouă. În vârful arcului erau suiți toboșarii și muzicanții, care aveau să-l salute pe puternicul țar moscălesc la intrarea în oraș. S-au adus și patru tunuri, pentru ca primirea țarului Alexandru să fie și mai solemnă.

Acesta trecu podul umblător de peste Prut, așezat pe șeici, și sosi în oraș la 6 octombrie, pe la ceasurile 6 1/2 seara. Cernăuții străluceau în lumina puternică a felinarelor și masalalelor, înlăuntru arcului de triumf se aprinseseră lumânările, iar când se zăriră cele patru trăsurile ale țarului moscălesc și ale suitei sale, începură să durăie tobele, tarafurile de lăutari deteră în trâmbițe, în surle și în

¹ Bucovina, pe vremea aceea un cerc al Galiției, era guvernată de un căpitan de cerc.

² O mahala în Cernăuți.

tâmpene, slobozindu-se totodată și 101 împușcături de tun încă din clipa în care se apropiase țarul Alexandru de Podul de peste Prut.

Împăratul Francisc locuia în casele căpitanului de cerc A. de Stutterheim care avea titlul unui consilier de Curte, iar țarul trase în gazdă la generalul din Cernăuți.

În casa parohului romano-catolic Anton Cunz fu găzduit directorul Cancelariei împărătești, care-i plătea parohului pentru gazdă câte 8 coroane pe zi. Ceilați oaspeți locuiau în cazărmile militare și în casele de prin apropiere ale târgoveților mai avuți, care fură răsplătiți pentru aceasta într-un mod cu adevărat împărătesc. Erau și câteva hoteluri în Cernăuți, ca: „Hotel de Russie”, „Hotel de Moldavie” și hanul „La corabia de aur”. Aici, precum și pe la particulari, trebuia să plătească câte doi galbeni pe zi pentru odaie, nu numai cei din țară, dar și moldovenii de peste graniță, care venira anume la Cernăuți, ca să-i vadă pe cei doi împărați.

Țarul Alexandru n-avea cu sine un bucătar anume, și de aceea lua prânzul totdeauna la împăratul Francisc, fiind de obicei numai amândoi la masă, căci ospețe de gală nu s-au dat atunci. Cina însă i-o aduceau din bucătăria împărătească la conacul său propriu.

Regimentul Nugent, care garnizoana în Cernăuți și în Roșă, trimite ca gardă de onoare pentru amândoi împărații un batalion de ostași și fanfara militară, care cânta împreună cu tarafurile de lăutari zilnic de la 4 după amiază până spre seară, căci vremea era foarte frumoasă.

A doua zi după sosire, împăratul Austriei primi în audiență toate autoritățile din Cernăuți, precum și pe reprezentanții preoțimii din țară. Tot astfel făcu și țarul rusesc.

Cancelaria administrativă din Cernăuți hotărî pentru aceasta ceasul al unsprezecelea, înainte de amiază. Atunci avea să apară în sala de audiență a țarului și episcopul Isaia Baloșescu împreună cu cei mai aleși din clerul său. Fiind însă și țarul Rusiei de credință ortodoxă, Baloșescu nu voi de loc să bage în seamă orânduirea Cărmuirii, ci plin de încredere, ceru să fie primit în audiență la orele 9 dimineața. Țarul Alexandru îl și primi în adevăr, într-un mod foarte măgulitor.

După prezentarea clerului ortodox oriental, țarul dădu un semn ca să se îndepărteze din sală preoții cei de rând, și-l opri numai pe episcopul Baloșescu împreună cu cei trei egumeni ai mănăstirilor din țară, pentru ca să ie ceară binecuvântarea. La urmă le dădu și lor drumul, după ce le sărută plin de evlavie mâinile.

Sosind la 11 ceasuri și clerul catolic împreună cu autoritățile orașului, maestrul de ceremonii al țarului nu voi să-l primească pe cuvânt că clerul a mai fost primit de Alexandru. În zadar încercă să-l încredințeze loțiitorul împărătesc al Galiției și al Bucovinei, cornițele Taaffe, care se pusese în fruntea celor ce aveau să fie prezentați țarului, că acesta e alt cler, anume cel romano-catolic. Maestrul de ceremonii se împotrivi mai departe, zicând că țarului i-a fost anunțat numai un singur cler. Văzând parohul romano-catolic Anton Kunz îndărătnicia maestrului de ceremonii, păși înaintea consilierului aulic A. de Stutterheim și-i spuse că el vrea să părăsească sala de audiență împreună cu tot clerul catolic. Maestrul se îmbuna acum și-i pofți să aștepte câteva clipe, până ce-l va fi anunțat țarului și clerul catolic, pe care l-a și primit apoi Alexandru la un loc cu celelalte autorități. Țarul ieși din odaia sa de dormit, ascultă pe rând numele celor prezentați și, adresându-le câteva cuvinte în limba franceză, se retrase iarăși în apartamentele sale.

Voevodul Munteniei Grigore Dumitru Ghica nu trimise pe nimeni la Cernăuți ca să-i salute și să le aducă omagii amânduror împăraților veniți la congres, căci mai întâi Muntenia nu e în graniță cu Bucovina, apoi nici nu știa ce hotărâre va lua turcul față de sfătuirea celor doi împărați. Doar Ioan Sandu Sturza Vodă din Moldova vecină cu Bucovina n-avu încotro și se văzu silit să trimită o deputăție la Cernăuți. Trimișii moldoveni erau: spătarul Alecu Sturza, hatmanul Costache Cerchez și elvețianul Schneider, profesor de limba franceză la Iași și cunoscut în acest oraș sub porecla de „filosoful cinic”.

Împăratul Francisc I îi primi foarte bine pe delegații moldoveni și-i „îndemnă la răbdare”. Se zvonise întâi că țarul nu vrea să-i primească, dar zvonul se adeveri că-i fals, căci și Alexandru, împăratul moscălesc, le dădu moldovenilor audiență, tratându-i cu multă blândețe și bunătate.

Se credea că congresul acesta va dura cel puțin patru săptămâni, și cernăuțenii se bucurau din pricina asta, căci petrecerea celor doi împărați în Cernăuți aducea mare folos orașului, mai ales

neguțătorilor; dar îmbolnăvindu-se cancelarul împărătesc Metternich de o boală de ochi - unii cred că de influență - trebui să rămână în Liov, neluând parte la congres. Din pricina aceasta călători și ministrul rusesc Nesselrode la Liov, abătându-se numai în treacăt pe la Cernăuți. „Sfânta Alianță” trebui deci să ție congresul fără dâșii; de altfel nici nu prea ținea principele Metternich la această alinată, pe care el o numea o „nimica foarte sunătoare”. Împăraților însă nu le venea la socoteală să se sfătuiască și să ia hotărâri fără miniștrii lor, căci nu prea cunoșteau bine starea lucrurilor din Europa, după cum vom vedea mai departe. Cancelarul Metternich trimise ca locțiitor în postul său pe cornițele Mercy, care aduse această veste și la Cernăuți. Auzind împăratul Francisc I despre boala lui Metternich și despre înlocuirea acestuia cu cornițele Mercy, zise: „Bine, frumoasă veste e aceasta; eu cunosc toată afacerea numai pe deasupra; dumneata o cunoști numai de ieri, și de aceea vom fi amândoi niște figuri destul de plouate. De nu va merge treaba, am să-l târăsc pe împăratul Alexandru la Metternich, și acesta va isprăvi cu dânsul într-o jumătate de oră mai mult decât noi amândoi în opt zile.”

Dar congresul s-a ținut și iară miniștri, și miezul tuturor dezbaterilor din Cernăuți a fost mai ales că amândoi împărații au hotărât să fie cât se poate de nepăsători față de răscoala din Grecia, voind să-i facă prin aceasta concurență Angliei, al cărei ministru, Canning, trecuse fățiș de partea grecilor.

Preotul romano-catolic Anton Kunz povestește în cronică sa parohială, scrisă în limbă latină, următorul episod din timpul congresului: Țarul Alexandru avea obiceiul să se plimbe adesea singur pe ulițele Cernăuților. Pe vremea congresului însă era oprit să între sau să iasă cineva din oraș fără pașaport, căci pretutindeni păzeau străji de ostași și de cetățeni. Alexandru voi - la trei zile după sosirea sa în Cernăuți - să vadă biserica din Horecea, care a fost pe vremuri mănăstire, și de aceea se duse singur pe jos spre sat, care e numai vreo jumătate de oră departe de oraș.

Dar la marginea acestuia un târgoveț, care stătea de strajă, îl opri de a merge mai departe cerându-i să-i arate pașaportul. Țarul însă nu-l băgă în seamă, ci voi să treacă mai departe, dar straja, care de bună seamă nu-l cunoștea, începu să-l batjocorească în fel și chip, până ce Alexandru împărtăși că el e țarul rusesc. Vestea aceasta însă nu înfricoșa de loc pe curajosul străjer, căci iată ce-i

răspunse împăratului: „Asta trebuia să mi-o spună Majestatea Voastră de la început și să nu se lase batjocorit de mine! Slujba mea îmi dă dreptul să opresc pe orșicine”. Mergând țarul mai departe, îl întâlnește pe un popă călare, pe care-l întrebă pe unde duce drumul spre Horecea. Popa-i arată cărarea, iar împăratul îl întrebă iarăși: „Dumneata ești preot?” Și răspunzând popa că da, țarul îi zise: „Dacă ești preot, descălecă și mă binecuvântează!”. Mirându-se popa de rugămintea asta, dori să știe cine-i cel ce-i vorbește astfel. „Eu sunt unul din suita lui Alexandru”. Preotul descălcă și-i dădu binecuvântarea, iar țarul îi sărută mâinile, apoi merse mai departe. Popa cel călare, care era cooperatorul din Horecea, alergă repede spre oraș, îl căută repede pe parohul său și-l îndemnă să meargă îndată la Horecea, căci un magnat rus vrea să vadă biserica de acolo. Parohul lăsă toate, la pământ, încalecă pe calul cooperatului și fuga spre Horecea deadreptul, pe o cărare ce trece prin Caliceanca, deschise în grabă biserica, se îmbracă în odăjdii și apropiindu-se de altar, începu să se roage cu glas tare.

Alexandru însă mergea încet, și de aceea ajunse mai târziu decât parohul, deoarece înaintea bisericii avu de lucru cu niște javre de câini, ce săriseră la dânsul din grădina pălămarului (paracliserului). Țarul n-avea băț la dânsul, și de aceea rupse în graba cea mare un vreasc din gard și se apăra cu dânsul, până ce-l scăpă pălămăreasa, care lucra în grădină și auzise hămăitul câinilor.

(Să nu ne mirăm de întâmplarea cu câinii, căci cu vreo câteva zeci de ani în urmă de la această întâmplare, orașul Cernăuți era și mai pustiu. Unde-i acum cimitirul cel vechi de lângă Universitate, era pe vremea anexării Bucovinei pădure deasă, unde veneau lupii de urlau toată noaptea, iar pe locul dinaintea Universității de astăzi se ridica încă mulți ani după încorporare... spânzurătoarea târgului!).

Alexandru intră, în sfârșit, în biserică și găsi pe preot rugându-se cu glas puternic.

Șiretul popă, deși nu-l cunoștea pe Alexandru - știa numai că-i un magnat din Rusia, - totuși se ruga înainte cu mult zel pentru sănătatea țarului și a întregii sale Curți, precum șura să se întoarcă cu bine acasă.

„Și de ce nu te rogi și pentru împăratul tău?”, îl întrebă Alexandru. „Pentru acesta ne rugăm lui Dumnezeu în toată ziua, pentru Alexandru însă se cade să ne rugăm mai ales acum, căci e străin și-i oaspete, și pentru (ca) să-i lumineze Dumnezeu mintea

pentru descurcarea trebilor la congres”. Țarului îi plăcu răspunsul popii, și-l lăudă pentru aceasta, apoi îl rugă să-i puie evanghelia pe cap și să-l binecuvânteze; după aceea, sărutându-i mâinile, îi dăruie cincizeci de galbeni și se întoarse iarăși pe jos la Cernăuți.

Vreascul cu care s-a apărât Alexandru de câini se păstrează și acuma în biserica din Horecea ca un odor sfânt.

Parohul însă nu se bucură multă vreme de cei cincizeci de galbeni, căci întorcându-se ceva mai târziu cooperatorul acasă și auzind de darul cel bogat al necunoscutului magnat rusesc, ceru de la paroh să-i dea și lui jumătate din bani, căci doar el fusese cel care-l înștiințase și-i dăduse calul ca să vie mai repede. Tot așa de bine putea să facă și el singur rugăciunea în biserică și să capete cei cincizeci de galbeni. Parohul însă se împotrivi. De aceea chiar a doua zi se duse cooperatorul plin de mânie la Cernăuți, ca să întrebe la conacul țarului: cine a fost acel magnat necunoscut, și auzind că însuși împăratul Ate Alexandru, merse și la acesta, cerând să-i dea audiență, ca să-i povestească nedreptatea ce i-o făcuse parohul cel lacom. Se zice că Alexandru nu l-a silit pe paroh să-și împartă bacșișul, ci i-a dăruit și cooperatorului douăzeci și cinci de galbeni.

Înainte de a pleca din Cernăuți, țarul Alexandru se arată foarte darnic față de toți. Dăruie aproape fiecăruia din curtenii împăratului Francisc I inele scumpe și, bani. Fiecare ofițer care stătuse de gardă la conacul țarului, primi câte un inel, iar cei doi diriginți ai orchestrei - câte o tabacheră de aur în preț de patruzeci de galbeni.

După șapte zile se sparse congresul „Sfintei Alianțe” și țarul Alexandru se întoarse peste Noua-Suliță înapoi în Rusia; împăratul Francisc însă plecă din Cernăuți la 13 octombrie spre Liov.

Orașul Cernăuți, așa de murdar de altfel, îmbrăcase măcar pentru scurtă vreme haină de sărbătoare, ca să primească între zidurile sale alaiul celor doi împărați, care au hotărât lucruri însemnate pentru istoria universală. Acum părea după strălucirea de o clipă încă și mai pustiu ca înainte, cu ulițele sale strâmte și noroioase, cu mizeriile și numeroșii evrei care i-au schimbat pe nctul caracterul de orașel moldovenesc într-un oraș modern, care aproape nu amintește în nimic de locuitorii săi băștinași.

(1911).

Ciprian Porumbescu la procesul „Arboroasei”

Dumitru COVALCIUC

În luna mai a anului 1875 patru intelectuali bucovineni, și anume Vasile Morariu, fiul viitorului mitropolit al Bucovinei și al Dalmației, Silvestru, Petru Pitei, Teodor V. Ștefanelli, fost coleg de studii al lui Eminescu la Cernăuți și la Viena, și un oarecare Kok, au hotărât să înființeze „un club român pentru dezvoltarea artei vorbirii românești”. În adresarea „cătră acei domni, care se simt apelați de a participa la acest club”, se menționa: „Idea de naționalitate formează un factor de o gravă importanță în ziua de astăzi, și fiecare națiune se grupează în jurul flamurii care reprezintă aspirațiunile sale. Între aceste aspirațiuni formează cultivarea limbii materne primul pas pentru progres, căci fără limbă se pierde naționalitatea, a cărei expresiune vie este limba.”

Încercarea de a înființa un asemenea club n-a avut atunci sorți de izbândă, fapt care nu l-a descurajat pe Teodor V. Ștefanelli, pe atunci funcționar la tribunalul din Cernăuți de-a elabora statutul Societății academice „Arboroasa” cu scopul de a atrage în ea studenți de la abia înființata Universitate cernăuțeană „ca să-și dezvolte sentimentele naționale, limba strămoșească și să devină un factor cultural în viața publică”.

Statutul Societății „Arboroasa” (corespondentul românesc al cuvântului german Buchenland, ceea ce înseamnă Bucovina) a fost aprobat de guvernul ducatului autonom la 29 noiembrie 1875, iar adunarea de constituire a avut loc pe data de 10/22 decembrie același an. După precizarea scopului societății - „perfecționarea reciprocă a membrilor pe terenul național, literar și social, prin îndeletnicirea în arta oratorică, prin susținerea unui cabinet de lectură, fundarea unei biblioteci, prin aranjări de petreceri, serate muzicale și declamatorie...” a fost ales comitetul în frunte cu Gherasim Buliga (vicepreședinte - Ioan Topală, secretar - Gheorghe Popescu, controlor - Zaharia Voronca, casier - Ilarie Onciul, membri povățuitori - T.V. Ștefanelli și Vasile Morariu).

Imnul societății l-a compus același T.V. Ștefanelli („în țara veche - a Fagilor/în sfântul ei pământ/Ce are-n sine oasele/Lui Ștefan, Domnul sfânt,/Un falnic glas ne zguduie/Din somnul nostru greu:/Uniți să fim în cugete,/Uniți în Dumnezeu!...), iar pe note l-a pus, desigur, Ciprian Porumbescu, pe atunci student la facultatea de teologie a Universității din capitala ducatului Bucovina.

Până în septembrie 1876 „Arboroasa”, care avea la început 44 de membri și dispunea de suma de 700 florini, depuși la „Banca Română” din Gura Humorului, a organizat, pe lângă obișnuitele conferințe sociale, șapte conferințe literare, transformate, grație entuziasmului lui Ciprian Porumbescu, în veritabile audiții muzicale, a scos foaia umoristică „Leușteanul”. În al doilea an de activitate președinte al societății devenind Ciprian Porumbescu, munca cultural-educativă desfășurată de „Arboroasa” s-a intensificat, iar numărul membrilor ei a crescut simțitor. Manifestațiile culturale ale „Arboroasei” se bucurau de mare succes, și consistoriul insista ca membrii societății să-și desfășoare activitatea nu în localurile hotelurilor din Cernăuți, ci într-o sală particulară pentru a li se limita contactul cu publicul admirator.

Societatea, care se mai străduia și să propage lucrările muzicale ale lui Ciprian Porumbescu, să adune date statistice privind numărul studenților români de la universitățile din Europa, a creat la acea vreme cel mai bun cor din Cernăuți, condus, firește, de tânărul compozitor. Acesta compunea și texte, și muzică pentru piesele corale interpretate, dar avea nevoie și de sprijin material. De aceea, când la 17 ianuarie 1877, Petre Grădișteanu, deputat în camera din București, a cerut ca ministerul român al învățământului să împartă suma de 1.000 lei (noi) societăților culturale românești din cuprinsul Austro-Ungariei, membrii „Arboroasei” n-au întârziat să profite de ocazie. La 5 septembrie 1877 acestei societăți i s-a expedit de la București suma de 250 de franci, pentru care ea a adus mulțumiri prin presă, comițând astfel un act de imprudență, care, ceva mai târziu, avea să le aducă membrilor comitetului grave prejudicii morale.

Prudența le-a lipsit și în continuare membrilor comitetului de conducere, căci la 30 septembrie 1877, în preziua împlinirii unui secol de la decapitarea lui Grigore Ghica s-au întrunit într-o ședință,

la care Zaharia Voronca a propus să se trimită primăriei din Iași o telegramă de condoleanțe cu prilejul centenarului morții domnitorului Moldovei, care a protestat energic împotriva răpirii Bucovinei în anul 1775. Ședința era prezidată de Ciprian Porumbescu (de două ori președinte al „Arboroasei”: după Gherasim Buliga, apoi și după Iancu Cocinschi), și, desigur, propunerea horeceanului Voronca a fost acceptată. Același Voronca a expediat a doua zi la Iași o telegramă cu următorul conținut: „Arboroasa, societatea junimii române din partea detrunchiată a vechii Moldove aduce condolența membrilor săi pentru tutorul decapitat. Comitetul”.

La Cernăuți această telegramă n-a trezit nici o bănuială, însă la Iași conținutul ei, publicat în ziare, n-a fost trecut cu vederea de către consulul austriac de acolo, care l-a copiat și l-a expediat în traducere ministerului austriac de externe. La Viena telegrama a fost transmisă ministerului de interne, care, la rândul său, a ordonat guvernatorului Bucovinei, Akessani să deschidă o anchetă și să ia măsurile de rigoare. La sediul „Arboroasei”, aflat pe teritoriul Mitropoliei Bucovinei și Dalmației, trimisul guvernatorului, un oarecare Franz Steiner, a organizat la 10 noiembrie 1877 prima descindere. Găsindu-l acolo doar pe Zaharia Voronca, ce era atunci vicepreședinte al societății, Steiner i-a cerut condica cu procesele verbale și dosarele cu adresele intrate. Și, fără îndoială, acestuia nu i-a fost greu să observe din acte donația din partea ministerului învățământului din România.

Documentele confiscate au ajuns imediat în mâinile guvernatorului, care a cerut lista completă a membrilor activi, sprijinitori și de onoare, să fie confiscat inventarul bibliotecii și să se constate care anume membri ai comitetului au insistat să fie trimisă la Iași o telegramă de condoleanțe. Fiind în posesia întregului material „compromițător”, guvernatorul a declarat la 11 noiembrie 1877 desființarea, „Arboroasei”, iar în ordinul respectiv, trimis pe adresa lui Voronca, se menționa că societatea a depășit cadrul ei de activitate, trasată de statut, astfel compromițându-se și pierzând dreptul la existență. Copia acestui ordin a fost trimisă primăriei orașului Cernăuți, senatului universitar, seminarului teologic, al cărui rector era Ilie Filipovici.

Cele întâmplute au fost fără întârziere aduse și la cunoștința lui Teoctist Blajevicei, Mitropolitul Bucovinei și al Dalmației. A fost ordonată și supravegherea preotului Iraclie Porumbescu, tatăl compozitorului, care își avea parohia la Stupea și care era considerat de către autoritățile habsburgice drept inspirator al acestei acțiuni de protest din partea tinerilor arboroseni.

Judecătorul Beno Straucher a primit misiunea să-i aresteze pe toți membrii comitetului. Însoțit de patru gardieni, acesta a pătruns într-o seară în chiliile în care locuiau Oreste Popescu, Constantin Morariu, Zaharia Voronca și Eugen Siretean. Lucrurile personale ale acestora au fost confiscate, iar ei, fiind arestați, aveau să fie aruncați după gratiile închisorii din Cernăuți. Ciprian Porumbescu nu se afla atunci în capitala ducatului, fiindcă, terminându-și între timp studiile teologice, plecase la părinți. A fost, însă, arestat la Stupea și, escortat de jandarmi, a fost mânat din post în post până la Cernăuți, unde avea să se afle în arest preventiv.

Autoritățile, pregăteau la Cernăuți un proces politic răsunător împotriva arborosenilor, acuzați de înaltă trădare a „patriei austriece”.

Acuzați în baza articolului 65, litera A din codul penal austriac, care prevedea privarea de libertate de la 1 la 5 ani, cei cinci arboroseni au fost scoși din carcere la 1 februarie 1878 și aduși în sala tribunalului din Cernăuți, în fața unui complet de judecată, format din Dimitrie Bendela, președinte, Getzlinger și Goian, asesori, și ceahoreanul Atanasie Pridie, grefier. Procuror era cavalerul de Mechoffer, iar apărarea o susțineau germanul Iosif Roth, evreul Iacob Atlas și românul Alois Tabora.

Primul a fost interogat Ciprian Porumbescu, președintele Societății academice „Arboroasa”. Fiind întrebat ce scopuri urmărea „Arboroasa”, el a răspuns că, fiind înființată în toamna anului 1875, ea nu și-a propus altceva, decât să-și aducă contribuția la educarea națională, socială și literară a tineretului universitar. Imediat a urmat întrebarea referitoare la ajutorul primit din România și președintele societății a declarat că știrea despre faptul că în cadrul dezbaterilor din parlamentul din București s-a discutat despre acordarea de sprijin societăților românești din Austro-Ungaria a aflat-o din ziarul „Familia” din Pesta.

Și fiindcă „Arboroasa” se considera o societate românească, ea și-a luat îndrăzneala de a-și anunța existența.

Atunci procurorul a întrebat, la rândul său, dacă era demn ca o societate constituită din cetățeni austrieci să ceară ajutor unui minister străin, dacă un asemenea act nu se identifica cu cerșetoria.

Ciprian Porumbescu nu s-a pierdut cu firea, subliniind că suma votată de către parlamentul român era destinată anume societăților românești din Austria și că „Arboroasa” era în drept să-și declare existența.

Cerând cuvântul, avocatul Roth a precizat că „Arboroasa” urmărea scopuri umanitare, că ea îi sprijinea pe membrii ei săraci și că orice mărire a fondurilor sale era binevenită.

Avocatul Atlas a conchis că suma de 1.000 florini nu era prea mare, ținându-se cont de faptul că societatea îndeplinea și o misiune literară, cumpărând cărți și reviste pentru completarea unei biblioteci.

Pe procuror îl interesa în mod deosebit dacă telegrama expediată de comitetul societății la Iași a însemnat sau nu un act politic.

— Dacă a fost îndreptată împotriva Austriei, a relevat Ciprian Porumbescu, atunci a fost un act politic. Însă discuția care a avut loc cu prilejul expedierii telegramei n-a fost îndreptată împotriva Austriei și în consecință, n-a fost un act politic. Ideea trimerii telegramii ne-a venit, citind un articol din „Curierul de Iași”. Noi nu vedeam în Chica domnul român, ci omul care câștigase multe merite pentru popor, și de aceea am alcătuit și am trimis telegrama.

Atunci Dimitrie Bendela, președintele a pus următoarea întrebare:

— Dar „frați detrunchiați” din adresă ce înseamnă?

— Despărțiți, la fel cum un ram se desparte de trunchi, a fost răspunsul lui Porumbescu.

— Nu te-ai oprit la fraza „de la comuna maică”...

— Despărțirea nu se face întotdeauna cu forță.

— Nu cred, a intervenit procurorul. Să zicem că doi frați locuiesc împreună. Unul se duce de bună voie. Se poate zice atunci „detrunchiat”?

— Se poate, căci un trunchi poate putrezi și din cauza umezelii. Și dacă arborele putrezește, atunci cad părți din el și aceste părți se numesc detrunchiate.

— Dar „maica” mai trăiește. Moldova încă n-a putrezit, nici Bucovina nu e încă putredă: n-au putrezit nici „comuna maică”, nici „detrunchiații”. Exemplul nu se potrivește. Noi vorbim despre „frați”, din care unul n-a putrezit. Deci, despărțirea nu s-a putut face decât cu forța.

— Când „detrunchiat” înseamnă o acțiune forțată și când nu? Prin această întrebare avocatul Atlas l-a întrerupt pe procuror. Răspunde-mi, domnule Porumbescu.

— Dacă se întâmplă cu toporul, înseamnă că e făcut cu forța. Dar trunchiul se poate despica și fără forță.

A urmat întrebarea președintelui Bendela:

— Așadar ce înseamnă „detrunchiat”?

— Dacă ar fi să răspund în interesul meu, a devenit Ciprian Porumbescu mai bătaios, așa zice așa: o parte a ramurilor este aici, cealaltă - dincolo. Așadar, națiunea română este despărțită. Sub „maica noastră” înțelegem națiunea română.

— Bine, a zis procurorul. Dar de ce „Arboroasa”, care posedă avere suficientă, a cerșit un ajutor bănesc?

— Dacă ni se dă, de ce să nu primim?

În continuare au fost interogați ceilalți arboroseni aduși în sala tribunalului din Cernăuți: Constantin Morariu, Zaharia Voronca, Eugen Siretean și Oreste Popescu. Cel mai dârz la proces a fost Zaharia Voronca, declarând franc că sub „comuna maică” el, alcătuitorul telegramei expediate la Iași, a subînțeles nația română, iar fraza „frații detrunchiați” a tălmăcit-o astfel:

- Înseamnă că nu mai suntem împreună; ei sunt dincolo de hotar, noi - aici, așadar nu avem nici un contact cu ei. Sub „frați”, am înțeles români. Românii din Bucovina/Ardeal și România. Românii doar nu pot fi opriți să-și simpatizeze frații de același sânge. „Detrunchiați” înseamnă că suntem dezmembrați, despărțiți, într-un cuvânt detrunchiați. Telegrama de condoleanțe a fost expediată, fiindcă este cunoscut că românii obișnuiesc să-și glorifice morții. Îndeosebi noi, clericii, suntem ținuti a observa acest obicei. Turcii poartă vina dezmembrării Moldovei.

Austria a luat ce i s-a dat. Expedierea telegramei constituie un act național, nu unul politic...

Trei zile au durat dezbaterile din sala tribunalului din Cernăuți ca, până la urmă, Mechoffer să menționeze în rechizitoriul său că serbarea centenară din 1875 a fost una de bucurie, o serbare națională, că cuvântul „detrunchiat” avea o semnificație condamnată: Bucovina fusese răpită/iar prin expedierea telegramei s-a semănat ură împotriva Austriei. Însă datorită îndârjirii cu care avocații Roth, Tabora și Atlas, angajați de Atanasie Pridie, un mare patriot român, au susținut la proces apărarea, acuza a fost respinsă de jurați, sub președinția boierului român Alexandru Vasilco.

La 4 februarie 1878 guvernatorul Bucovinei a cerut conducerii Universității din Cernăuți să-i elimine provizoriu pe cei patru studenți (Ciprian Porumbescu își terminase studiile teologice) și să deschidă împotriva lor o anchetă disciplinară. Horeceanul Voronca a fost eliminat din universitate pe două semestre, iar Morariu, Popescu și Siretean s-au ales cu admonestări rostite de rector în fața senatului universitar. A venit apoi rândul consistoriului mitropolitan să-i pedepsească pe studenții din fosta Societate academică, „Arboroasa”. Însă intervenția promptă a lui Silvestru Morariu, care din 1880 avea să devină mitropolit al Bucovinei și Dalmației, i-a salvat pe arboroseni de alte înjosiri.

Ciprian Porumbescu, nefiind student, s-a izolat la Stupea, unde cu sprijinul tatălui său, paroh în acea localitate, s-a angajat ca învățător de muzică și de gimnastică. De acolo avea să pornească iarăși spre capitala Bucovinei, hotărât să studieze la universitate filosofia. Întors la Cernăuți, va deveni secretar al Societății academice „Junimea”, succesoarea „Arboroasei”, societate înființată la 7 decembrie 1878, datorită și entuziasmului viitorului istoric român, tot de origine bucovineană ca și Ciprian Porumbescu, Dimitrie Onciul.

Aspecte ale istoriei Hotinului în Evul Mediu

Doina HUZDUB

În Bucovina preocupările pentru istorie au fost dintre cele mai frecvente, și aceasta pentru că, așa cum observau Dimitrie Onciul și Nicolae Iorga, poate ca nicăieri nu se păstrează, ca aici, pe un spațiu relativ restrâns, o așa de densă concentrare de mărturii istorice.

În ansamblul acestor preocupări se încadrează opera și activitatea istoricului și omului politic Ion Nistor (1876–1962). Activitatea lui însumează peste 300 de lucrări, studii și articole vizând o arie tematică foarte largă, cuprinzând aproape toate epocile istorice, cu referiri la aproape tot spațiul locuit de români, fiind caracterizat de unul din principalii săi exegeți, Nicolae Stoicescu, ca „unul dintre cei mai mari istorici români din prima jumătate a secolului nostru”.

Un capitol de importanță centrală în opera lui Ion Nistor îl reprezintă istoria Moldovei. Astfel, în cuprinsul acesteia își găsește spațiul și câteva aspecte ale istoriei Hotinului, istorie pe care Ion Nistor o identifică cu cea a însuși zbuciumatului nostru trecut. Referindu-se la poziția geografică a Hotinului, el apreciază că așezarea reprezintă punctul de control asupra unui important vad al Nistrului, punct de trafic situat pe „drumul Cămenitei”, ce leagă țărmul Mării Negre și Dunării de Jos de orașele de pe țărmul Mării Baltice. Abordând problema neclară încă a primatului așezării civile sau a cetății, afirmă că „Hotinul era la început un loc de popas pentru trecători, și numai încetul cu încetul s-a înjghebat o așezare statornică de oameni pentru straja vadului și înlesnirea trecerii”, iar după întemeierea statului feudal Moldova „la poalele cetății se înjghebează târgul Hotinului unde se așezară un număr mare de târgoveți moldoveni și poloni”.

Cronicarul polon Dlugoș atribuie construirea cetății Hotin regelui Cazimir cel Mare, după ce acesta i-a înfrânt pe tătari în 1351 în bătălia de la Sina-Vodă și a anexat regiunile respective.

Aceeași părere cu privire la originea cetății a fost exprimată și de senatorii poloni la Seimul de la Piotrkow, în 1448. Ion Nistor contrazice această părere, folosind ca principal argument cronica rusă a lui Bîhovici, care afirmă că Hotinul, Țețina și Meliovlul sunt orașe stăpânite de români încă dinaintea de întemeierea Moldovei și situează apariția acestora pe la începutul secolului al XIV-lea. În completarea acestei argumentări este adusă și menționarea Hotinului printre orașele „volohe” din izvodul cetăților rusești, alcătuit între anii 1387–1392, ce s-a păstrat ca anexă la „Voskresenskaia letopis” și publicat în culegerea completă de anale rusești.

După întemeierea statului feudal independent Moldova, mențiunile documentare cu privire la Hotin devin mai ample și mai numeroase. Astfel, Hotinul este amintit într-un document din 1387 din timpul lui Petru I. Mușat, iar în privilegiul comercial acordat de Alexandru cel Bun negustorilor lioveni la 6 octombrie 1408 se afirmă că acesta reprezenta un punct important în comerțul Moldovei, fiind „târg și punct vamal”.

Puternica cetate de pe malul Nistrului a jucat secole-de-a rândul un rol important în istoria politică și militară a Moldovei, „un punct de reazăm pentru operațiunile ostășești din Pocuția împotriva Poloniei”. Ea a ajuns în câteva rânduri în mâinile polonilor. Chiar Ștefan cel Mare a fost nevoit să le-o lase la începutul domniei, dar pentru scurt timp însă, deoarece „grija sa de căpetenie după urcarea pe tron a fost să-i gonească pe poloni din Hotin”. În 1467, la 9 octombrie, avea loc „în tabăra de sub Hotin” întâlnirea trimișilor regelui Poloniei cu reprezentanții domnului Moldovei în vederea rezolvării problemelor de graniță. Prin tratatul din 1499, polonii se învoiră să părăsească Hotinul și să-l înapoieze „stăpânilor legiuți”, adică moldovenilor, „cu vama, cu târgul, cu dreptul de pescuit în apa Nistrului”.

Câtă vreme moldovenii au stăpânit Cetatea Albă, Hotinul ocupa locul al doilea între cetățile țării, dar odată cu intrarea acesteia sub ocupație turcească, se va situa pe locul prim, ajungând totodată la o deosebită înflorire economică. Astfel, din documentele medievale aflăm că în 1581 hotinenii dădeau domnului o dijmă din animale de 1.900 oi.

Ion Nistor se oprește și asupra unor aspecte ale organizării politico-administrative a Hotinului. Astfel, aflăm pe pârcălabii ei citați în fruntea celorlalți pârcălabi în listele de martori ai actelor domnești. Ștefan cel Mare numește ca pârcălab pe unchiul său Vlaicu, în 1467, iar un alt pârcălab a fost Duma, fiul lui Vlaicu, deci, vărul domnitorului.

Imaginea cetății Hotin în evul mediu este conturată și completată și prin abordarea aspectului social și demografic. Folosind informațiile din documentele vremii, Ion Nistor afirmă că la sfârșitul secolului al XVI-lea aici locuiau 2.042 de familii, dintre care: 1.591 familii de țărani, 77 - de boieri, 40 - de vătafi, 122 - de nemeși, 95 - de preoți. De asemenea, el subliniază faptul că în ținutul Hotinului își au originea numeroase familii de boieri, domnitori și cărturari români, ca Movileștii, Hașdeii, domnitorul Moldovei Ștefan Petriceicu.

În anul 1713 turcii ocupă cetatea, iar în 1715 o transformă în raia, ceea ce a însemnat, după părerea lui Ion Nistor, „aducerea cetății cu satele din jur sub nemijlocita stăpânire turcească, câștigând la nordul Moldovei o altă raia”, turcii reprezentând din acest moment o amenințare permanentă pentru autonomia Moldovei, și că, „de atunci țara Moldovei a început a se pustii și împuțina”.

*Virtuozi ai orchestrei de muzică populară românească din Cernăuți,
condusă de violistul Nicolae Hacman (Foto: V. Băcu)*

Din trecutul cultural al Molodiei

Petre GROSU

Deși în ziarele cernăuțene de la începutul veacului nostru se strecurau informații despre „înstrăinarea” sau „rutenizarea” și „germanizarea” Molodiei, în acest sat de margine și a Bucovinei și a Imperiului austro-ungar, sat care l-a dat lumii pe Eusebiu Mandicevschi (1857–1929), compozitor, dirijor de cor și muzicolog, se înfiripa o mișcare culturală, care avea să ia avânt și să aducă un deosebit prestigiu acestei așezări de harnici gospodari de pe plaiuri cosminene. În 1910, sub îndrumarea părintelui protopop Eugen Jancovschi, la Molodia a fost înființat Corul plugarilor, unic în felul său în întreaga Bucovină (costumația coriștilor era prin excelență dacică).

Participând în 1912 la un miting al românilor din Cernăuți, organizat de profesorul universitar Gheorghiu, acest cor a trezit admirația tuturor, iar în 1931, la un concurs organizat de Societatea muzicală „Armonia”, a cucerit medalia de aur cu coroană. La acel concurs a fost prezent și ministrul Franței la București, care i-a acordat lui Jancovschi titlul de cavaler al Legiunii de Onoare. Același Jancovschi avea să cucerească premiul I și medalia de aur cu coroană și la concursul de coruri de la Cernăuți, care a avut loc la 26 octombrie 1933. Corul din Molodia, a cărui fală au purtat-o Vasilache Sarafincean, Ștefan Fialcovschi (soliști bași) și Petre Mosoroceanu (tenor) și care a mai fost condus și de învățătorul Ștefan Jurumia, a fost la înălțime și în ziua de 11 iunie 1933, când, în prezența regelui, a fost sfințit aeroportul din Cernăuți. La 29 aprilie 1934, participând la expoziția „Munca noastră românească”, Corul plugarilor din Molodia s-a bucurat de un succes nemaipomenit. Soția lui Gh. Tătărăscu, președintele Consiliului de Miniștri, i-a oferit lui Jancovschi un enorm buchet de trandafiri, iar regina României a insistat ca molodienii să se rețină în capitală pentru a putea concerta la radio.

În opera de culturalizare a țăranilor părintele protopop Jancovschi a găsit la Molodia (Plaiul Cosminului) sprijinul unor entuziaști mai tineri.

Unul dintre ei, Mihai Verbovski, student-teolog cu deosebite înclinații spre arta muzicală, culegea folclor, punându-l pe note, iar învățătorul Leopold Zavihovschi, care a scris un volum de cântece pentru copii și compoziții de o minunată variație de tonalități, își învăța cu dragoste elevii cum să mânuiască arcușul.

În contextul avântului cultural general, la Molodia s-a încheșat și o mișcare literară, cuprinzându-i pe tinerii intelectuali din localitate. După anul 1931 acești tineri s-au grupat în Societatea „Făclia”, ca apoi să înființeze Societatea „Izvodul”, care organiza șezători în casa națională și care scotea și revista „Isvodiri”, la care au colaborat mai mulți scriitorii bucovineni. Molodia, însă, și-a avut scriitorii ei, unul dintre care a fost George Stratoi.

Născut în 1914, absolvind școala primară din sat și liceul real din Cernăuți, el s-a înscris la universitate, studiind matematica și filosofia. S-a stins din viață la 9 noiembrie 1935, a fost înmormântat în cimitirul din satul natal, iar după dispariția lui prematură, după alți poeți tineri ca Mihai Horodnic din Bilca și Ion Roșca din Vicovul de Jos, literatura bucovineană din perioada interbelică a înregistrat, totuși, o pierdere ireparabilă. Stratoi a trăit doar 21 de ani, dar a reușit să publice poezii și proză în „Junimea literară”, „Glasul Bucovinei”, „Iconar”, „Timpul”, să pregătească manuscrisul unui volum de poeme în proză.

În coloanele publicațiilor „Moldova literară” din Mihăileni, „Glasul Bucovinei”, „Pana literară”, „Crai nou”, „Junimea literară” și-au găsit găzduire și producțiile literare ale molodienei Iulia Ropcean (Lia Nela).

La Molodia a trăit și a activat pe tărâm didactic Aspazia Munte (Munteanu), o figură literară de o însemnătate unică în câmpul literaturii bucovinene. Ea a publicat versuri în diferite ziare și reviste bucovinene, este autoarea volumelor de poezie „Învolverări” și „Luminișuri”, a nuvelei „Mia”, apărute la editura grupării „Iconar”. Împreună cu Neculai Pavel a editat în 1934, la Cernăuți, valoroasa antologie „Breviar de poezie bucovineană contemporană”.

Rodul literar din Molodia interbelică, sat ce și-a luat atunci denumirea de Plaiul Cosminului, a fost posibil și datorită osârdiei cu care a trudit în școală învățătorul Teofil Coștiug (pseudonime: Teofil Lianu, Teofil Dumbrăveanu), născut în 1908 în comuna câmpulungeană Capu-Codrului și absolvent al școlii normale de băieți din Vașcăuți pe Ceremuș.

Acesta împreună cu George Stratoi și Mihai Verbovschi au editat în 1933 la Molodia revista „Isvodiri”. Apoi tot el, împreună cu Leon Șandru, au gospodărit din iunie 1933 revista literară „Crai Nou”, redacția căreia se afla în acest sat. Din martie 1934 Lianu, autor al câtorva volume de versuri, a mai scos la Molodia (Plaiul Cosminului) revista literară „Flanc”.

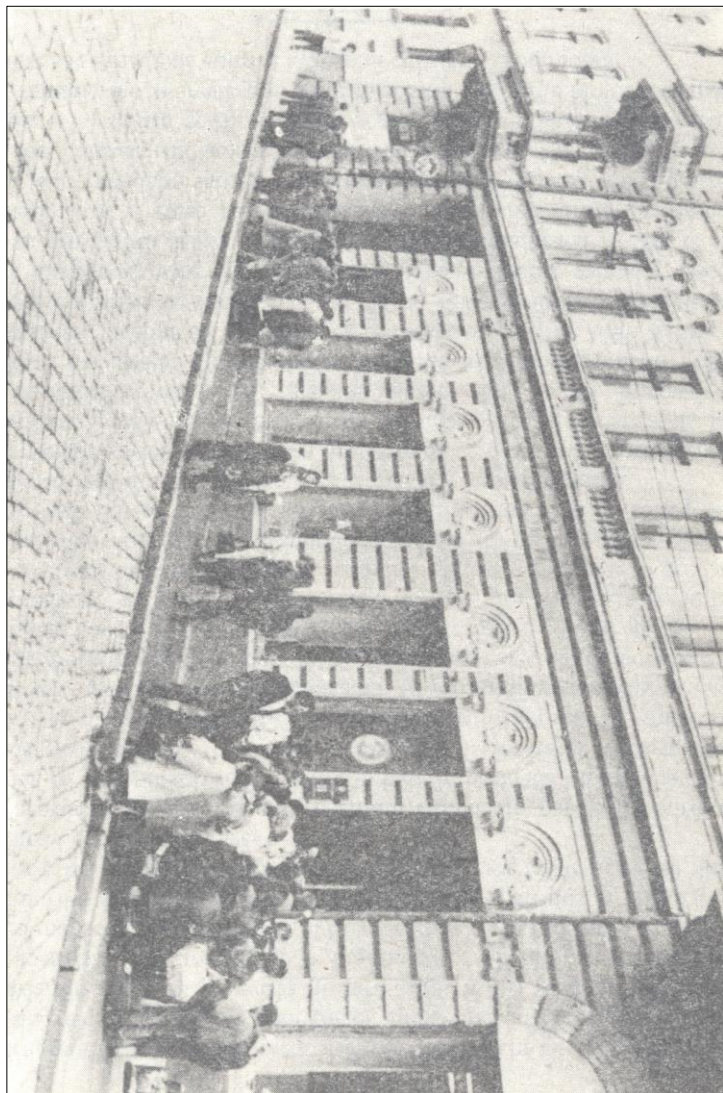
În aprilie 1934 Aspazia Munte și Neculai Pavel au pus la dispoziția cititorilor primul număr al revistei literare „Plai”, care tot în acest sat din vecinătatea Cernăuților își avea redacția.

N-a existat, probabil, o altă localitate rurală din partea de nord a Bucovinei, în care pulsul vieții literare să bată în perioada interbelică atât de intens ca la Molodia. Dar care au fost premisele acelei efervescențe culturale, ce în anii 1933–1935 au ridicat satul la rang de mică și fermecătoare „capitală” literară a Bucovinei? În primul rând, la aceasta și-au adus contribuția rezultatele școlarizării din ultimele decenii de dominație habsburgică. Căci la Molodia, unde se afla și o puternică colonie germană, copiii românilor, ca și cei ai germanilor și ai pușinilor ucraineni stabiliți aici, au avut posibilitatea în timpul ocupației austriece să învețe la școala din sat în limba maternă. Și, s-o spunem franc, pe atunci în școală se făcea carte serioasă. Cartea scrisă în sudoarea frunții și uneori și cu sânge de înaintașii neamului nostru, pătrundea atunci și în casa țaranului.

Dominația sovietică din ultima jumătate de veac a ținut la ștergerea oricărei urme, la vestejirea oricărui vlăstar de viață spirituală românească, la Plaiul Cosminului, ca și în celelalte așezări din nordul Bucovinei. E paradoxal, dar abia acum în biblioteca sătească din Molodia, precum și în cea școlară au început să fie aduse cărți românești, fie de unii vrednici târgumureșeni, care ne vizitează satul, fie de către scriitorul bucovinean Dumitru Covalciuc, care și-a pus umărul la deschiderea primelor clase românești din cadrul școlii cu predarea în limba ucraineană și care le și patronează. Doar o mică parte a copiilor molodienilor învață în limba maternă (deși populația satului e alcătuită din 3.200 români, mulți dintre care au fost botezați „moldoveni” și vreo 600 ucraineni). Oare faptul acesta nu va duce la sărăcie spirituală și la regres cultural?

Oricum, numărul claselor românești e în creștere și, datorită acestui fapt, satul Molodia va mai găsi putere să se înalțe pe culmile avântului cultural, ca odinioară.

Strada Iancu Flondor, azi O. Kobaievska, din inima Cernăuților

Universitatea românească din Cernăuți (1920–1940)

Grigore BOSTAN,
membru de onoare al Academiei Române

Peste două zile de la semnarea tratatului de pace, de la Saint-Germain (10 septembrie 1919) prin care Austria renunță la fostul ducat al Bucovinei, apare decretul regelui României Ferdinand I, potrivit căruia „Universitatea germană din Cernăuți se transformă pe ziua de 1 octombrie 1919 în Universitate românească”¹.

Însă până la reînagurarea solemnă a Universității din Cernăuți va mai trece un an, deoarece, după cum scrie primul ei rector, acad. Ion Nistor, „problema universității era mai greu de rezolvat, întrucât colegiile profesoriale de la facultățile mirene, de drept și filosofie, ale vechii universități germane se compuneau aproape în întregime lor din profesori austrieci, necunoscători ai limbii române...”².

Numai câțiva dintre profesorii germani au consimțit să și continue activitatea didactică și științifică la noua universitate cernăuțeană. Printre aceștia se numărau în primul rând distinsul filolog romanist Eugen Herzog, membru corespondent al Academiei Române, economistul cu renume mondial Friedrich Kleinwächter, naturalistul Carl Alfons Penecke, filosoful estetician Carl Siegel ș.a.³ Catedrele devenite vacante au fost completate în marea lor majoritate cu foștii absolvenți români ai Universității cernăuțene primiți prin concurs, sau cu profesori invitați de la cele

¹ Monitorul oficial, 1919, nr. 126.

² Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, 1991, p. 410–411.

³ *Ibidem*.

două universități care existau pe atunci în România - cea din București și cea din Iași⁴.

Inaugurarea solemnă a Universității românești din Cernăuți a avut loc în Sala Sinodală (azi Sala de marmură) la 24 octombrie 1920 în prezența regelui României Ferdinand I (care a rostit cu acest prilej și un succint discurs), reginei Maria, prințului moștenitor Carol, membrilor guvernului, mitropolitului, președintelui Academiei Române, altor persoane oficiale. Pusă sub tutela regală, Universitatea a purtat în primii ani numele regelui Ferdinand; mai târziu, la decizia Senatului universitar din 25 mai 1933, condus de prof. C. Isopescu-Grecul, i s-a acordat numele noului rege - Carol al II-lea, care a fost proclamat și promovat patron și doctor honoris causa al tuturor facultăților Universității Caroline, devenite în limbajul academic „Alma Mater Carolina Cernovicensis”.

În primii trei ani de studii la Universitatea cernăuțeană se păstrau cele trei facultăți existente în perioada precedentă: teologie, filosofie, drept. În 1923 facultatea de filosofie a fost scindată în două facultăți: Filosofie și Litere și Științe. Legea învățământului superior din România adoptată în 1925 mai prevedea în cadrul universităților, pe lângă aceste 4 facultăți, încă o facultate, cea de medicină, însă acest deziderat n-a putut fi realizat⁵.

Facultatea de filosofie și litere a fost împărțită în secțiunile: filosofie, istorie, filologie.

În cadrul facultății de științe studiile se făceau la specialitățile: matematici, fizică și chimie, științe naturale (cu subsecțiile: biologie, litologie, geografie).

Rectorii erau numiți prin ordinul ministerului instrucțiunii publice, ca regulă, pe termen de un an de studii. În primul an de studii (1920–1921), după cum s-a menționat, rector a fost numit Ion I. Nistor, căruia i-a revenit un rol decisiv în reorganizarea Universității din Cernăuți în instituție de învățământ românească.

⁴ V. Trebici, *Bucovina în perioada interbelică: Universitatea*, în „Septentrion”, Foaia Societății pentru cultura și literatura română, în Bucovina, 1992–93, an 2, p. 6–7.

⁵ Ibidem.

Apoi senatul universității (în componența căruia, în afară de rector, intra câte un reprezentant de la fiecare facultate), în anii 20–30 a fost condus de către următorii rectori:

1921–1922 - profesorul titular, juristul Maximilian Hacman, care a mai fost primul și ultimul decan al facultății de drept al Universității românești din Cernăuți, specialist cunoscut în domeniul dreptului comercial;

1922–1923 - profesorul titular, zoologul Eugen Botezat (1871–1964), născut în satul Tereblecea (azi raionul Hliboca), fost în repetate rânduri decan al facultății de științe, membru corespondent al Academiei Române;

1923–1925 - profesorul titular, teologul Valerian Șesan (1878–1940), unul dintre renumiții, cahoniști români ai timpului;

1925–1926 - profesorul titular, istoricul Romulus Cândea (1886–1973), cunoscut specialist în istoria universală, membru corespondent al Academiei Române;

1926–1927 - profesorul titular, juristul George Drăgănescu, specialist în domeniul dreptului civil, apoi profesorul titular teolog Nicolae Cotos (1883–1959);

1927–1930 - profesorul titular Valerian Șesan;

1930–1933 - juristul și scriitorul Constantin Isopescu-Grecul (1871–1938), specialist în domeniul dreptului penal, fost profesor al facultății de drept încă în perioada germană a Universității cernăuțene;

1933–1940 - I. Nistor;

Conform datelor publicate în „Anuarul universității”, editat între 1923–1939, corpul didactic era alcătuit (1923) din 70 de profesori onorifici, titulari, agregați, suplinitori, conferențieri, docenți, asistenți, preparatori, laboranți. În toate cazurile catedra putea fi condusă numai de către un profesor.

La facultatea de teologie funcționau 3 profesori onorifici și 5 profesori titulari (șefi de catedre). La facultatea de drept care la început era una dintre cele mai mari facultăți, funcționau 11 profesori, un docent privat, 4 conferențieri. Relativ mai completă era facultatea de filosofie și litere cu 15 profesori titulari, un conferențiar și un lector.

La toate secțiile facultății de științe erau la început 9 profesori, un conferențiar definitiv, 5 șefi de lucrări, 12 asistenți, 2 preparatori.

Timp de un deceniu și jumătate numărul membrilor corpului didactic a crescut până la 104 persoane (în 1938/39), dintre care 6 profesori onorifici, 39 profesori titulari, 7 profesori agregați (aceștia erau profesorii universitari care funcționau pe lângă o catedră condusă de alt profesor sau declarată vacantă), 1 docent, 8 conferențieri definitivi, 5 șefi de lucrări, conducători ai tezelor de an, 6 lectori, 7 asistenți provizorii (care conduceau lucrările practice, 6 preparatori ș.a.)⁶. Odată cu introducerea treptată a specialităților noi, mai cu seamă la facultatea de științe (calculul diferențial și integral, fizică moleculară, astronomie s.a.), crește numărul profesorilor, lectorilor și asistenților.

Se extinde și facultatea de teologie, care în perioada austriacă deținea întâietatea după numărul de profesori și studenți.

În 1923 la această facultate funcționau numai, patru catedre tradiționale; peste zece ani, însă, numărul lor s-a dublat, fiind suplinite catedrele de istoria bisericii românești (cu ilustrul profesor Simion Reli), teologie morală, istoria bisericii universale (prof. titular Milan Șesan), teologie practică (prof. Vasile Tarriavski).

La facultatea de științe se dezvoltă ca centre mari de investigații științifice catedrele: de algebră superioară condusă de renumitul matematician Simion Stoilov, membru titular al Academiei Române, viitor laureat al Premiului de Stat al României; chimie neorganică, cu profesorul titular Nicolac Costeanu, membru al societății chimice din Franța; calcul diferențial cu prof. titular Gheorghe Vrânceanu, membru al Academiei române; fizică (cu specializare în domeniul descărcărilor electrice în gaze și îndeosebi al plasmii) - cu prof. titular Eugen Bădărău (1887–1975), membru al Academiei Române, viitor director al institutului de fizică al Academiei Române; geometrie analitică și superioară cu prof. titular Miron Nicolăscu, membru al Academiei Române, autor al celebrei lucrări „Funcțiile poliarmonice”, editate la Paris în 1936;

⁶ Anuarul Universității „Regele Ferdinand” din Cernăuți. Anul de studii 1923/24, Cernăuți, 1925.

entomologie și biogeografie cu prof. Constantin N. Hurmuzachi (Cernăuți, 1863–1937), membru de onoare al Academiei Române, și alții.

În cadrul facultății sunt create numeroase institute și seminare științifice, activitatea cărora devine tot mai cunoscută și apreciată departe peste hotarele Bucovinei. La secția de științe fizice funcționează institutul de fizică experimentală teoretică și cosmică, condus de cunoscutul savant acad. Eugen Bădărău, avându-l ca preparator și asistent pe Radu Grigorovici (n. 1911 la Cernăuți), viitor vicepreședinte al Academiei Române (1990–1994). La secția de științe chimice a fost înființat institutul de chimie neorganică (director prof. Nicolae D. Costeanu) și institutul de chimie organică (director prof. Mihaie Mihăileanu).

La secția de științe naturale funcționau institutul de zoologie (director acad. Eugen Botezat), institutul botanic și Grădina botanică (director Mihai Gușuleac (1887–1960), născut în satul Lucovița, raionul Herta); membru corespondent al Academiei Române. La secția științelor matematice își desfășura activitatea prodigioasă seminarul de matematică cu renumiții matematicieni academicienii Miron Nicolescu, Simion Stoilov (1887–1961), Gh. Vrânceanu (1900–1979), astronomul Constantin Pârvulescu (1890–1945), autor de studii publicate la Paris, membru al mai multor societăți de astronomie din lume s.a.

În 1923 la Universitatea din Cernăuți existau 50 de catedre, apoi, în 1938/39–49 (deoarece au fost combinate unele specialități, mai ales la facultatea de drept fiind înființată o catedră generală de filosofia dreptului). În 1938 primul ministru de atunci al României, A. Călinescu, a întreprins o așa, zisă „raționalizare a catedrelor”, care a redus în mod simțitor potențialul științific și didactic al Universității cernăuțene. După cum scrie un istoric contemporan al învățământului în Bucovina, Mircea Grigorovița, aceasta a fost în realitate o măsură anticulturală și antiștiințifică, fiindcă au fost lichidate catedre foarte necesare, cu specialiști de mare prestigiu. Printre altele, a fost desființată catedra de bizantinologie, iar titularul ei, renumitul savant Vasile Grecu (1885–1972) a fost transferat la o catedră analogă a Universității din București. Tot

atunci au părăsit Cernăuții, fiind chemați în capitală, alți specialiști de vază, cunoscuți nu numai în România.

Printre aceștia se aflau academicienii - matematicieni S. Stoilov și G. Vrânceanu, geograful C. Brătescu (1882–1945), botanistul M. Gușuleac⁷.

În ajunul războiului al doilea mondial se pensionează talentatul specialist în domeniul istoriei artelor Alexandru Tzigara-Samurcaș (1872–1952), membru corespondent al Academiei române. În darea de seamă în fața senatului din 24 octombrie 1939, rectorul acad. I. Nistor, subliniază cu regret faptul că Universitatea din Cernăuți a fost lipsită la finele anilor 30 de unele forțe didactice și științifice dintre cele mai valoroase⁸.

Să vedem acum, în linii generale, cum se desfășura în perioada interbelică activitatea corpului profesoral și a celui studentesc al universității. După cum se știe, până la 1940 în România existau patru universități - la București, Iași, Cluj, Cernăuți. După adoptarea „Legii pentru recunoașterea ca persoană juridică a Universității din Cernăuți”, promulgată cu Decretul Regal din 28 octombrie 1924⁹, este elaborat „Regulamentul general al Universității din Cernăuți”¹⁰ și regulamentele facultăților cu privire la funcționarea catedrelor, programul cursurilor, susținerea examenelor anuale, de licență și doctorat, înscrierea în facultate și frecventarea cursurilor teoretice, seminarelor etc.

Conform regulamentului general, la universitate puteau să se înscrie numai tinerii cu studii liceale (care și-au susținut bacalaureatul). La înscriere studenții plăteau o taxă de 20 lei pentru bibliotecă, 50 lei taxa de frecventare și 10 lei taxa pentru cancelarie. Numai studenții săraci și meritoși puteau fi scutiți de taxa de frecvență, făcând la înscriere cerere către consiliul facultății.

⁷ Mircea Grigoroviță, *Învățământul în nordul Bucovinei (1875–1944)*, București, 1993, p. 142.

⁸ Anuarul Universității „Regele Carol al II-lea” din Cernăuți pe anul 1938/39, Ed. Glasul Bucovinei, 1939, p. 16–17.

⁹ Monitorul Oficial, 1924, nr. 243, p. 71.

¹⁰ Anuarul Universității, 1925/26, p. 9–51.

Anul de învățământ începea la 1 octombrie și se termina la 1 iulie (inclusiv sesiunile de examene), vacanțele erau fixate de la 24 decembrie (Sărbătoarea Crăciunului) până la 7 ianuarie (Sfântul Vasile) și de la Duminica Floriilor până la Duminica Tomei.

Cursurile universitare și conferințele puteau fi ținute numai de profesorii titulari, profesorii agregați sau suplinitori. Docenții și conferențiarilor doctori în științe puteau suplini profesorii numai timp de două săptămâni. La lucrări practice profesorii erau ajutați de conferențiarilor, șefi de lucrări, lectori, asistenți și preparatori. În fiecare an cu două săptămâni până la începerea studiilor se publicau „Programele cursurilor și lucrărilor în seminare, institute și laboratoare pe anul (respectiv)”. Ele cuprindeau tematica cursurilor teoretice și lecțiilor practice, seminarelor, numele profesorilor, conferențiarilor, lectorilor și bibliotecarilor (șefilor de cabinete pentru seminare), ora și locul activității, numărul de ore prevăzute pentru prelegeri și seminare, preseminare, lucrări de laborator s.a. Profesorii își multiplicau cursurile la editura Universității sau editurile din oraș - „Glasul Bucovinei”, „Mitropolitul Silvestru” s.a.

În 1923/24, spre exemplu, pentru publicarea cursurilor profesorilor universitari a fost destinată suma de 150.000 lei (destul de mare pentru acele timpuri), care aservit pentru multiplicarea cursurilor de literatură română „Eminescu și Creangă” s.a. de Leca Morariu), filologie clasică („Homer și drama grecească” de Dimitrie Marmeliuc s.a.), pentru editarea revistelor științifice „Candela” (facultatea de teologie), „Junimea literară” (facultatea de Filosofie și Litere), „Codrul Cosminului” (secțiunile de istorie și filologie ale Facultății de Filosofie și Litere) s.a.

În 1927/28 din fondul bugetar au fost cheltuiți 50.000 lei pentru editarea cursurilor „Sociologie generală” de Traian Brăileanu (1925), „Investigații arheologice din anii din urmă privitoare la orientul clasic” (1926) de Teofil Sanciu-Săveanu, „Istro-Românii” (1926) de Leca Morariu ș.a.¹¹

Studentii erau obligați să frecventeze regulat cursurile, conferințele și lucrările practice de specialitate; era stabilit un „minimum de frecvență” - 10 ore pe săptămână. În luna mai decanii

¹¹ Anuarul Universității, 1927/28, p. 189.

comunicau tuturor profesorilor, conferențiarilor și lectorilor catalogul studenților care aveau dreptul să se prezinte la examenele anuale din 1–20 iunie. Studenții care aveau mențiunea „respins” erau amânați pentru sesiunea din 1–20 octombrie, iar în cazuri de forță majoră - pentru un alt examen între 1–15 decembrie.

Pentru examenele anuale se plătea o taxă de 30 lei de fiecare materie predată în cursul unui an de studii.

Studenții care în curs de doi ani de studii nu-și susțineau examenele convenite erau exmatriculați.

Universitățile din România eliberau două feluri de diplome - diploma de licență și diploma de doctorat. Licența era de două feluri - generală (în drept, teologie, filosofie, științe etc.) și de specialitate (matematici, biologie, filologie clasică, filologie modernă, istorie etc.). Licența generală era un grad de ordin științific și dădea dreptul de a se prezenta la examenul de doctorat; licența de specialitate, pe lângă aceasta, avea în vedere și pregătirea pentru învățământul secundar, impunând combinarea unor anumite grupe de materii (spre exemplu: fizică-matematici, chimie - biologie, istorie-sociologie s.a.); pentru examenul de licență se prevedea o taxă de 200 lei. Diploma de licență era acordată în numele M.S. Regelui, purta sigiliul facultății, era semnată de ministrul instrucțiunii publice, de decanul facultății și de comisia examinatoare alcătuită din nu mai puțin de trei profesori.

Candidatul la doctorat trebuia să mai prezinte o disertație originală asupra unui subiect ales de el din materiile facultății cu aprobarea profesorului de specialitate. Examenul de doctorat consta în susținerea orală a tezei și într-un examen la specialitatea respectivă.

În diplomă se făcea mențiunea în limba latină „cum laude” sau „magna cum laude”. Pentru examenul de doctorat licențiatul plătea o taxă de 250 lei, sumă care (ca și an cazul examenului de licență) se împărțea între membrii comisiei. Pentru diploma de doctor candidatul plătea 160 de lei și costul diplomei. Ea se înmâna în numele M.S. Regelui, fiind tipărită în românește sau limba latină (pentru doctoranzii străini), purta sigilul cel mare al Universității, era semnată de ministrul instrucțiunii, de rectorul universității, decanul facultății și de profesorul promotor (conducătorul tezei).

Regulamentul pentru acordarea de burse în țară și străinătate publicat la 20 septembrie 1923 în „Monitorul oficial” (nr. 137) prevedea acordarea de burse în valoare de 1000 lei, 600 lei și semiburse de 300 lei în funcție de notele obținute la examene. Bursele se acordau prin concurs care avea loc la 1–15 octombrie. Comisia de examinare (se cerea o probă la limba română sau în caz excepțional la altă limbă (maternă) și una orală la specialitatea respectivă) era formată din 3 profesori universitari numiți de ministerul instrucțiunii. Candidații doritori a obține burse prezentau acte prin care arătau că sunt lipsiți de mijloace de trai, sunt cetățeni români și pentru cei din a. II-IV - că au trecut cu succes și în mod regulat examenele anului precedent.

Din darea de seamă a rectorului Valerian Șesan aflăm că în 1923–1924, din cei aproape 1500 de studenți ai Universității cernăuțene, au beneficiat de burse lunare în numerar numai 125 de studenți, dintre care 20 de burse erau a câte 1000 lei, 70 - a câte 600 lei și 35 - a câte 300 lei (semiburse), 230 de studenți au obținut locuri în cămine cu asigurarea cantinei și 60 de studenți - în internatul facultății de teologie. Unii s-au bucurat de, diverse ajutoare substanțiale din fondul bisericesc, în sumă totală de 200.000 lei.

În 1933–1934, 245 de studenți au obținut burse integrale, iar 169 studenți - semiburse. O parte din ei locuiau în cele trei cămine - două pentru studenți și unul pentru studente, iar pentru asigurarea cu masă a 511 studenți s-a cheltuit 600.000 lei. În satul Cernauca (actualmente raionul Nouă Suliță) Universitatea a achiziționat o grădină cu pomi fructiferi de 17 hectare, precum și conacul baronilor Hurmuzachi, unde a fost organizată o colonie de vară pentru odihnă. Rectoratul și senatul au reușit să obțină de la guvern un credit de 10 milioane lei pentru terminarea noului edificiu al universității, care a fost inaugurat solemn la 12 octombrie 1935 (actualele facultăți de chimie și biologie). Aproape 2 ani a durat clădirea fundamentului noului edificiu al bibliotecii și arhivei universității.

Așadar, la mijlocul anilor 30 universitatea s-a dezvoltat în mod considerabil atât în ce privește numărul de cadre didactice și științifice de marcă ajuns la 110 persoane, cât și în ce privește

numărul de studenți și doctoranzi. Dacă în 1875–1876 la Universitatea germană din Cernăuți au fost înscriși 177 studenți, număr care va crește până la 741 în 1906–1907 și 1129 în 1912–13¹² apoi în 1920–1921 la Universitatea românească s-au înscris 1573 de studenți, dintre care 112 la teologie, 115 la drept și 946 la filosofie (inclusiv litere și științe)¹³.

Ce-i drept peste 4 ani, după prima promoție și în urma selecțiilor anuale, numărul acesta scade până la 1165, din care la facultatea de teologie -153, la drept - 491, la filosofie și litere - 371, la științe -150¹⁴.

Se schimbă radical în această perioadă și componența națională a corpului profesoral și a celui studentesc în favoarea elementului românesc¹⁵. Primele informații în acest sens, publicate în „Anuarul Universității”, se referă doar la unele facultăți, menționându-se nu naționalitatea, ci limba pe care studentul sau profesorul o considera maternă. Spre exemplu, în 1924–1925 la facultatea de științe erau 68 de studenți cu limba maternă română, 49 cu limba germană, 22 - ucraineană, 5 f rusă, 12 - polonă 17 - evreiască, 1 - cehă.

În 1933–1934 la facultatea de teologie își făceau studiile 1194 studenți, la cea de drept - 1012, la filosofie și litere - 554, la științe - 447 studenți, 3238 fiind cetățeni ai României, iar 9 - cetățeni ai altor țări. Componența studenților era multinațională; români - 2157 (66,4 %), evrei - 679 (20,9 %), germani - 199 (6,1 %), ucraineni - 155 (4,8 %), poloni - 57 (1,7 %). Printre studenți erau și ruși, unguri s.a.¹⁶

Peste trei ani, în 1937–1938, situația se schimbă întrucâtva. La facultatea de teologie își făceau studiile 1244 studenți, la drept - 936, la filozofie și litere - 274, la științe - 176.

¹² Czernowitzer Zeitung, 1913, 2 aug.

¹³ Arhiva Regională de stat din Cernăuți, fondul 15, cota 26–27.

¹⁴ V. Trebici, *op. cit.*, p. 6.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Anuarul Universității, 1933–34, p. 35.

După originea etnică: români - 2186 (83,4 %), evrei - 188 (7,2 %), germani - 101 (3,9 %), ucraineni - 75 (2,9 %), alte naționalități - 2,6 %¹⁷.

În 1938 universitatea a promovat 512 licențiați, din care aproape 84 % erau români, și a conferit titlul de doctor unui număr de zece licențiați, dintre care 8 erau români, 1 ucrainean, 1 - evreu¹⁸.

La 13 august 1938 se introduce o lege nouă, potrivit căreia studenții care timp de doi ani consecutivi n-au trecut examenele unui an de studii urmau să fie exmatriculați.

De aceea numărul lor a scăzut cu 650 față de anul precedent, constituind la 24 octombrie 1939 cifra de numai 1959 (1702 studenți și 257 studente). După facultăți, situația studenților era următoarea: teologie - 716, drept - 778, științe - 242, filosofie și litere - 223. După originea etnică: români - 1568 (80 %), evrei - 173 (10 %), germani 85 (4 %), ucraineni - 74 (3,7 %), poloni - 29 (1,4 %), alte naționalități - 30 (1,1 %)¹⁹.

Din cauza exigențelor sporite, numărul studenților înscriși la facultăți, firește, era incomparabil mai mare decât acel al absolvenților. Bunăoară, în 1934 au trecut examenele de licență numai 270 de studenți iar doctoratul - 15 licențiați, numărul celor înscriși la universitate în 1930–1931 ajungând la cifra de 2000 de studenți. Majoritatea studenților și doctoranzilor erau originari din Bucovina.

Totuși, după cum notează pe bună dreptate membrul titular al Academiei Române, Vladimir Trebici, cunoscut sociolog și demograf, absolvent a două-facultăți ale Universității cernăuțene - filosofie și litere în 1938 și de drept în 1939, - „în perioada interbelică a crescut sensibil fluxul studenților din alte provincii istorice ale României”. La facultatea de teologie veneau mulți studenți din Transilvania și Banat, absolvenți ai institutelor teologice sau teologice-pedagogice de la Caransebeș, Arad, Sibiu în vederea obținerii licenței și doctoratului.

¹⁷ Anuarul Universității, 1937/38, p. 25–26.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Anuarul Universității, 1938/39, p. 21–22.

Tot la această facultate, veneau absolvenții seminarelor teologice din Oltenia, Moldova, Basarabia. Apoi au început să afluiască preoți care aveau la bază numai seminarul teologic și voiau să devină licențiați²⁰.

Și la alte facultăți veneau mulți studenți și doctoranzi, mai cu seamă din Basarabia, unde lipseau instituțiile de învățământ superior de tip universitar.

Spre finele anilor 30, din cauza situației social-politice din țară în ajunul celui de-al doilea război mondial e suspendată activitatea asociațiilor academice benevole (1938), locul lor luându-l o unică organizație studentească oficială, în care erau obligați să se înscrie toți studenții universitari. Își încheie activitatea de multe decenii cea mai veche societate a studenților români din Bucovina, „Junimea”, înființată încă în 1878.

Atât în perioada austriacă cât și în cea românească această societate a avut un rol mare în activizarea vieții culturale a tineretului studios. Ea a contribuit efectiv la organizarea unei universități libere la Câmpulungul Moldovenesc în 1934–1935, în cadrul căreia au ținut conferințe renumiți savanți și scriitori români.

E suspendată și „Academia Ortodoxă” - societate a studenților în teologie din Cernăuți (înființată în 1884), cărora nu le era permis să facă parte din alte societăți de cultură. Societatea dispunea de un cor vestit în Bucovina atât printr-un repertoriu bogat și variat, cât și prin excelența măiestrie muzicală. Nu mai funcționa nici societatea „Dacia” (înființată în 1905), în trecut cu activitatea orientală spre culturalizarea satelor, nici cercul studentesc, „Arboroasa” (înființat în 1918) care, printre altele, a organizat în 1921 la Roșca-Cernăuți o „Academie populară”, devenită apoi, cu sprijinul universității, „universitate țărăneasă”, patronată de catedra de sociologie a Universității cernăuțene (prof. titular Traian Brăileanu). În cadrul acestei universități populare și-au ținut cursurile și prelegerile de popularizare a rezultatelor investigațiilor lor științifice mulți profesori de la facultățile de filosofie și litere, drept, teologie s.a. Aici erau organizate conferințe pe marginea celor mai actuale probleme ale științei și învățământului public.

²⁰ V. Trebici, *op. cit.* p. 6.

Până în 1938 la Universitatea din Cernăuți au mai existat societăți ale minorităților naționale, în particular, nemțești, poloneze, ucrainene. Astfel în 1906–1938 au funcționat societățile studenților nemți - „Franconia”, ucraineni - „Zaporojie”, „Ciornomore”, polonezi - „Ognâsiko”, „Lehia”.

În activitatea universității un rol important i-a revenit bibliotecii științifice. În perioada interbelică directori ai acestei biblioteci au fost: în 1919/23 prof. titular, doctor în teologie Nectarie Cotlarciuc (1875–1933), ulterior arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei (1924–1934); în 1923–1930 - prof. Constantin Mandicevski, fratele vestitului compozitor bucovinean E. Mandicevski. În 1930–1940 în fruntea bibliotecii s-a aflat Eugen Păunei. Toți aceștia s-au străduit să asigure o bună funcționare a bibliotecii, să completeze fondurile ei de cărți și, publicații periodice nu numai din România, ci și din multe alte țări ale Europei.

Venit la Cernăuți de la bibliotecă Universității din Viena, C. Mandicevski a introdus aici metoda modernă a întocmirii cataloagelor sistematice și topografice, care înlesneau cu mult munca investigativă a bibliotecarului. În anii când a fost condusă nemijlocit de către N. Cotlarciuc, biblioteca Universității cernăuțene a devenit o adevărată instituție de știință și cultură, unde veneau să se documenteze savanți din multe țări. N. Cotlarciuc și-a ales cadre de bibliotecari experimentați, printre care pentru prima dată se aflau și femei. Fiind un reformator în domeniul respectiv, el a elaborat proiecte de lege cu privire la funcționarea bibliotecilor, proiecte care au fost prezentate spre examinare la consfătuirea bibliotecarilor-cercetători din toată România (Cernăuți, 3–5 iunie 1922). Multe inovații ale sale au fost aplicate în bibliotecile țării.

Fondurile de cărți ale bibliotecii sporeau în permanență. Dacă în 1923 ele constituiau 258.140 exemplare, apoi în 1939 au atins cifra de 495.121. Potrivit deciziei parlamentului României din 27 noiembrie 1922, biblioteca universității primea în mod gratuit câte un exemplar de cărți și periodice de la toate editurile țării. În afară de aceasta, biblioteca beneficia de o bogată literatură științifică și artistică de peste hotare, în particular din Franța, Italia, Germania, Polonia, Uniunea Sovietică, de la Liga Națiunilor.

Spre finele anilor 30, depozitele bibliotecii au devenit mult prea mici pentru a găzdui întregul ei patrimoniu de cărți. (Pe atunci biblioteca se afla în subsol și la etajul întâi al clădirii centrale a universității). De aceea în 1938 senatul a adoptat hotărârea cu privire la constituirea unui edificiu nou al bibliotecii. La 24 octombrie 1938 a fost așezată prima piatră de temelie a noii clădiri. Conform proiectului (arhitect Leon Simion) noul edificiu cu trei etaje și depozitul de forma literei „T” trebuia să găzduiască un milion de exemplare de cărți, reviste etc. Era proiectată și o sală de lectură pentru 150 de locuri, o mare sală de conferințe, o tipografie ș.a.²¹ La 2 septembrie 1939 au fost ridicați pereții edificiului principal al bibliotecii.

În 1940 biblioteca Universității din Cernăuți deținea locul al doilea din țară (după biblioteca Academiei Române).

În cei 20 de ani interbelici Universitatea din Cernăuți a devenit un mare centru de știință și cultură românească, cunoscut departe peste hotarele țării. Revenirea la tradițiile universitare cernăuțene ale anilor 20–30 ar însemna o reînălțare a spiritualității noastre.

²¹ Unele date despre Biblioteca Universității din Cernăuți au fost puse la dispoziția autorului de către dir. doc. N. Bogaiciuk, cunoscut cercetător al relațiilor culturale româno ucrainene. Despre activitatea didactică și științifică în cadrul facultăților și catedrelor vor fi publicate lucrări speciale.

Cine suntem și de unde ne tragem?

Arcadie MOISEI

Dacă ar fi să urmărim logica istoricului român Gh. Brătianu, ar fi nimerit mai întâi să citim cu maximă atenție ce scriu vecinii noștri despre noi.

Unii istorici maghiari afirmă că în Transilvania valahii (adică românii) nu sunt acceptați înainte de secolele XI-XII, aceștia venind din sudul Dunării sau din alte regiuni ale lumii.

„Basarabia este leagănul istoric al lumii slave”, - afirmă unii istorici ruși. Iar A. Jukovski, istoric ucrainean, citându-l pe M. Lomonosov, concludă: „Teritoriul dintre Nistru și Prut, Siret, Suceava, Moldova și Bistrița Aurie nu numai că era populat de triburi slave, dar și alcătua centrul primului stat al slavilor răsăriteni”. Cu alte cuvinte, după opinia lui A. Jukovski, Bucovina istorică ar fi un pământ slav!

Dacă Transilvania a fost ocupată de unguri cu mult înainte de sosirea valahilor acolo, iar Basarabia, Bucovina și chiar întreaga Moldovă sunt zone rezervate slavilor, nu ne mai rămâne decât să trecem Dunărea și să ne căutăm baștină undeva în Peninsula Balcanică. Dar și istoricii bulgari resping categoric ipoteza formării poporului român pe teritoriul actualului stat bulgar, spunând: „Leagănul primitiv al românilor s-a aflat în regiunile vestice ale Peninsulei Balcanice, mai exact în zona situată pe teritoriul Iugoslaviei de azi, în afara Croației și Sloveniei”. Ilustrul balcanist Constantin Jiricek confirmă că: „Ținuturile situate între munții stâncoși ai Muntenegrului, regiunile învecinate Moraviei sunt patria cea mai veche și mai stabilă a poporului sârb”. Acest fapt e menționat și de către istoricul sârb Stoian Novacovici. Iar nouă nu ne mai rămâne decât să ne nedumerim cum aceeași regiune poate fi concomitent leagănul istoric al două națiuni diferite, vorbind limbi cu totul diferite, una slavă și alta romanică. Dar, poate au venit românii din depărtări mai mari? Poate că din Grecia?

Nu! Căci, conform teoriei istoricului grec Cheranionopulos, românii din nordul Dunării sunt daci, care și-au însușit vorbirea latină, iar aromânii din sudul Dunării sunt greci care și-au pierdut limba.

Așadar, dacă istoricii maghiari, ruși, ucraineni, bulgari ne contestă teritoriul, colegul lor grec se mulțumește să nege obârșia sud-dunăreană a românilor. Se naște atunci fireasca întrebare: de unde au venit românii? De unde a apărut acest popor, devenind dintr-o dată atât de numeros, încât a putut să cotopească teritoriile tuturor vecinilor săi? Să fie această enigmă încă nedezlegată? Hai să ne amintim mai întâi de spusele lui M. Kogălniceanu: „Dacă nu avem istorie, orice popor dușman ne-ar putea spune: «Nu vi se cunoaște originea, și nici numele nu este al vostru, la fel ca și pământul pe care locuiți.»”.

Românii au fost menționați în documente destul de târziu, fiindcă neamurile pașnice nu intrau în câmpul de vedere al celor ce consemnau evenimentele. Povesteau doar despre războaie, deplasări masive de populație, care răsturnau ordinea instalată și amenințau cu devastarea. Românii au fost un neam sedentar, cultivator de culturi agricole și crescători de animale. Iată de ce n-au reținut atenția istoricilor și cronicarilor din vechime. Lucrul acesta l-a observat chiar cronicarul polon Ioachim Bielski: „Multă vreme nu s-a auzit vorbindu-se despre acest neam, pentru că stătea în pace și deoarece istoricii au scris puțin despre dânsul.” Teritoriul din nordul Dunării, peste care valurile migratoare s-au succedat timp de un mileniu, a fost marcat prin denumiri precum Gothia, Gepidia, Avaria, Slavina etc. Ele amintesc despre dominația directă sau nominală a acestor populații migratoare în spațiul dacic. Dincolo de aceste denumiri politice s-a aflat, de fapt, populația băștinașă, statornică.

Populația daco-romană a rămas în permanență în acest spațiu, păstrându-și numele, obiceiurile, datinile și limba. Ea se menținea și pe următoarele trei structuri etnice succesive:

1. coloniști romanizați, rămași în Dacia după retragerea legiunilor romane, al căror număr este, evident, imposibil de precizat;
2. prizonieri aduși de dincolo de Dunăre de către războinicii germani, huni, avari sau slavi;

3. populația romanizată din spațiul balcanic, în special locuitorii celor două Dacii Aureliene, care trebuie să fi trecut Dunărea spre a fugi din calea slavilor care se întorceau în Bulgaria.

Constituirea primelor structuri social-politice („țări”, cnezate, voievodate), proces care continuă etnogeneza, a făcut ca românii să între în atenția cancelariilor și a cronicarilor. Din acea perioadă s-au păstrat un șir de documente, care ne atestă ca „vlahi”, „blahi”, „blași” etc. Năvălirea populațiilor barbare - goți, huni, gepizi, slavi, avari - a obligat populația daco-romană să se concentreze pe teritorii mai ferite, în special în regiunea muntoasă a Carpaților, în regiunea deluroasă subcarpatică, pe podișul Transilvaniei sau pe podișul Moldovei, pe șesul cu vegetație abundentă al Munteniei, pe câmpia fertilă a Banatului și Crișanei, în zona bălților de la gurile Dunării, de-a lungul văilor.

Cel de-al doilea mare val al populației migratoare, dezlănțuit la sfârșitul secolului al II-lea prin punerea în mișcare a maghiarilor și continuat cu năvălirea pecenegilor, uzilor, cumenilor și tătarilor, care au exercitat o dominație efectivă pe o parte însemnată a teritoriului României de mai târziu (estul Munteniei și Moldova), a întârziat cu mult constituirea unor organizații politice puternice.

Curentul de trecere a populației din ținuturile românești intracarpatică în cele de la sud și est de Carpați a început încă în secolul al IX-lea, odată cu supunerea Transilvaniei de către coroana maghiară. El a căpătat amploare pe măsură ce relațiile feudale câștigau teren, și populației băștinașe i se răpea dreptul asupra pământului și libertății. Totuși, în Transilvania a rămas o mare masă a populației, ceea ce a făcut ca în tot cursul secolelor românii să constituie acolo majoritatea covârșitoare a populației. Cei care au emigrat, au găsit la sud și est de Carpați, unde dominația popoarelor nomade slăbea și se destrăma, locuri pentru a „descăleca” sate noi. Pe aproape întreaga întindere a regiunii subcarpatice au luat ființă sate de „ungureni”, nume ce atestă faptul că o mare parte a locuitorilor lor o constituiau românii veniți din Transilvania, foști supuși ai regatului Ungariei. Adăugându-se populației băștinașe din Muntenia și Moldova, românii veniți de peste munți au constituit un adaos de putere la întărirea organizațiilor politice românești de aici, angajate în lupta împotriva dominației neamurilor nomade.

Deci, în încheiere, aș spune că răspunsul la întrebarea referitoare la obârșia neamului nostru românesc, care a locuit întotdeauna pe aceste meleaguri binecuvântate de Dumnezeu, l-a dat, denigratorilor și falsificatorilor istoriei, dușmanilor noștri, însuși poporul simplu în unul din proverbele sale – „Apa trece, pietrele rămân”. Am fost, suntem și vom fi pururi pe acest teritoriu, fiindcă aici s-a zămislit poporul român, din viță dacică și romană.

GOLGOTA NEAMULUI ROMÂNESC

Comuna Voloca pe Derelui sub ocupația
stalinisto-bolșevică

Ilie SALAHOR

Din însemnările unui țăran autodidact

Când eram elev prin clasa a V-a sau a VI-a, venea adeseori pe la noi Ilie Ungurean, care își făcea pe atunci studiile secundare la liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți. Stătea de vorbă cu tata și eu, ca orice copil curios, ascultam cu luare aminte toate discuțiile lor. El știa mai bine ca sătenii noștri ce se întâmpla în lume și nu o dată, aducându-ne vești bune sau rele, amintea că rușii voiau să ia o parte a Bucovinei, parte cuprinsă între râurile Nistru și Siret. Vestea că rușii ne amenințau țara m-a întristat peste măsură, deși eram odraslă țărănească. Dar ceva mai târziu, în septembrie 1939, Germania a pornit război împotriva Poloniei și, după capitularea ei, nemții au împărțit-o cu rușii. Armata română se afla și ea în stare de război, fiindcă se pregătea să respingă un posibil atac bolșevic.

Am intrat în anul 1940. Lumea era oarecum liniștită, fiecare gospodar își vedea de treburi și nimeni nu bănuia că o parte a Bucovinei se afla în primejdie. Dar iată, că la 26–28 iunie avioane sovietice au început să apară deasupra Cernăuților, iar „tovarășul” Veaceslav Molotov a înaintat guvernului de la București un ultimatum dureros, în rezultatul căruia armata și administrația românească trebuiau, într-un termen de patru zile, să se retragă din

Basarabia și partea de nord a Bucovinei. Dar rușii n-au așteptat să treacă nici cele patru zile, căci s-au și avântat înspre provinciile românești pe care și le revendicau fără nici un drept istoric asupra lor. Pe o parte de drum se retrăgea armata regală, iar pe alta - înaintau în iureș „eliberatorii”. Și, odată cu venirea acestora, s-a ridicat un nor de la pământ până la cer, un nor negru ca păcura. Dumnezeu ne-a dat semn că asupra noastră se abătea urgia. Toată lumea era-cuprinsă de panică, și nu numai românii, dar și ucrainenii trăitori în Bucovina.

Era zi de duminică. Era 28 iunie 1940. Deasupra Cernăuților se roteau avioane sovietice. Lumea umbla speriată pe drumuri. Satul nostru Voloca pe Derelui, sat din preajma capitalei Bucovinei, părea a fi pustiu fără preoți, învățători, reprezentanți ai autorităților, care s-au refugiat în grabă în România. Eram tânăr și foarte curios. Cu un grup de băietani m-am dus pe jos la Cernăuți să văd ce se întâmpla acolo. Orașul parcă încremenise. Trecătorii pe străzi erau foarte rari. Pe strada Regina Maria staționau câteva tancuri. Soldați pedestri n-am văzut nicăieri. Ne-am pornit spre casă, tot pe jos. Dar când am intrat în Cosmin, lângă Iluță al lui Tănase, ne-a ajuns un escadron de cavalerie, urmat de trupa care venea pe jos cu câteva tunuri trase de cai. Soldații, prăfuiți și cu uniforme murdare, având secera și ciocanul pe mână, au făcut un mic popas. Unii au început să vorbească cu noi, dar nu înțelegeam ce voiau. S-au ridicat și au intrat în sat. O parte dintre ruși s-au deplasat pe toloaca Clipnei, o alta s-a cantonat în centrul Volocii. Un ofițer, care era și el cu hainele murdare ca și soldații din subordinea sa, mi-a dat două cărți scrise cu litere latine și în limba română despre problemele leninismului și dictatura proletariatului. Le-am citit, dar niciodată n-am fost de acord cu cele scrise în ele, căci conțineau minciuni sfruntate cu care voiau sovieticii să ne înrobească.

După ce soldații au mers mai departe, satul a rămas iarăși pustiu, fără primar, notar, învățători și preoți, fiindcă aceștia erau considerați dușmani ai leninismului. Apoi ne-au sosit din Cernăuți politrucii, având misiunea să instaleze aparatul de conducere a satului. Politrucii, două femei jigărate, țineau adunări în toată ziua, vorbeau de li se usca cerul gurii, dar noi nimic nu înțelegeam din ceea ce ne spuneau.

Erau hâde, prost îmbrăcate și păduchii uneori le ieșeau în frunte. Văzând că vorbeau de clacă, au adus un comisar, ce se numea Dumitriuc, care o rupea pe „moldovenește”.

Primii activiști sovietici

Dintre gospodarii satului nu s-a găsit nimeni care să ardă de dorința de a-i sluji pe bolșevici. Atunci politrucii l-au pus la conducere pe Gorda Ion a Vădaniei, cum îi spuneam noi, volocenii. Funcția de secretar i-a revenit unui evreu cu numele Diudiu. La dispoziția bolșevicilor s-au pus Bejenar Gheorghe al lui Pentelei și fratele său Vasile, Culiuc Gheorghe, Guz Procopie, Onofriiciuc Artimon, Popovici Ștefan, Zlotariuc Vasile și încă vreo câțiva. Aceștia au fost primii care au intrat în organele sovietice de conducere a satului.

Școala în 1940

Ca să lumineze copiii creștinilor, în sat au fost aduși, ca învățători, doi evrei. Pe unul, care a ocupat postul de director, îl chema Rappoport. Acesta era un om cu studii înalte, cu doctoratului istorie luat în Italia. Era un om foarte cumsecade și avea o purtare omenească și față de copii, și față de părinții lor. Pe al doilea pedagog îl chema Samet. Acesta era un evreu fără multă știință de carte și un comunist înflăcărat. Amândoi aveau mare grijă și de organizarea cursurilor serale pentru tineret, cu scopul învățării alfabetului slavon și a limbii ruse.

Volocenii care au reușit să fugă în Patria-mamă și acei care au fost împușcați la graniță

După instalarea puterii sovietice, oamenii care aveau cai au fost obligați să transporte din pădure material lemnos, care era încărcat în vagoane și dus în Rusia. Ocupanții au început, fără întârziere, să ne distrugă legendarii Codri ai Cosminului și ai

Dumbrăvii Roșii. Apoi bieții oamenii au fost puși la dări grele. Fiecare gospodar trebuia să dea la stat o anumită cantitate de carne, de lapte, de lână, de alte produse. Cei ce nu reușeau să achite la timp ceea ce statul sovietic cerea de la ei, erau aspru pedepsiți. Și oamenii, văzându-se în robia sovietică, s-au speriat și au început să fugă în Patria-mamă. Primii care au luat calea spre România au fost Guz Gheorghe din Hrușăuți, Vasile al Lupului din Moacera, și Gheorghe al Babii. Din Voloca au trecut granița Paulencu Ion al lui Vasile, Paulencu Ion al lui Mihai, Zaharciuc Dumitru al lui Procopie, Ungurean Ion al lui Nicolai, precum și Guz Ilie, ultimul fiind din Hrușăuți. Dar dintre aceștia au scăpat cu zile numai trei - Paulencu Ion al lui Mihai, Paulencu Ion al lui Vasile și Guz Ilie. Ceilalți au fost împușcați pe graniță și nici astăzi nu se știe unde le sunt mormintele.

Primăvara anului 1941. Deportările

Famiile care aveau rude refugiate în România au început să fie deportate. Primii din Voloca pe Derelui au fost deportați Paulencu Vasile al lui Tinuță cu soția și cu doi băieți, Toader și Procopie, Zaharciuc Procopie cu soția și copiii lui - Mitorofin, Varvara, Paulina și Ileana, Penteleiciuc Gheorghe al lui Tănase cu soția Varvara și băiețelul lor de un an și jumătate. Au mai fost prinși la graniță învățătoarele Salahor Viorica și Varvara cu logodnicul celei din urmă, Paulencu Nicolai, care au fost duși în Siberia, unde au și murit. Din familia lui Vasile al lui Tinuță nu s-a întors nimeni, din a lui Procopie Zaharciuc s-au întors numai copiii. Varvara Penteleiciuc a venit acasă după vreo cincisprezece ani împreună cu băiețelul Ion și cu o fetiță Verginia. Bărbatul, Gheorghe, a murit. În primăvara anului 1941 primarul din Voloca pe Derelui a fost înlocuit cu unul din Chicera, care era căsătorit în cătunul Hrușăuți. Îl chema Zlotariuc Vasile. Împreună cu politrucii ruși, acesta a alcătuit o listă de 500 persoane pentru a fi deportate în Siberia. Deportările se făceau noaptea, când lumea dormea, iar când te sculai dimineța, auzeau că numai câinii urlau în sat după stăpânii lor.

Aceste operații se făceau în mare taină. În oameni a intrat frica. Fiecare zgomot din noapte îi neliniștea. Când se făcea dimineața, fiecare mulțimea lui Dumnezeu că a mai trecut o zi de primejdie, mai ales pentru acei care aveau rude în România.

Duminică, 22 iunie 1941

Era vara, foarte cald, și dormeam în podul grajdului, pe fân. Mi s-a părut la început că visam. Dar nu, nu visam, în direcția Cernăuților se auzeau niște explozii puternice. Buimăcit, am ieșit repede afară. Să fi fost orele patru după miezul nopții, dar lumina zorilor creștea vioaie. Am văzut avioane cu cruci negre pe ele, care zburau foarte jos în direcția Cernăuților, unde am auzit din nou explozii.

A început războiul în lume. Buimăciți și ei, căci au fost atacați prin surprindere, rușii nu s-au mai ocupat de deportări și în felul acesta am scăpat și noi de urgie. Soldații ruși umblau prin sat, ajutați de iscoadele stăpânirii roșii, și rechiziționau cai și căruțe, că nu aveau timp de pierdut. Tinerii din Voloca au fost scoși la săpat tranșee contra românilor, tocmai la Hlibocioc. Oamenii mai în vârstă erau mânați să sape șanțuri antitanc în jurul gării Cosmin.

Am nimerit și eu la Hlibocioc. Toată ziua săpam șanțuri, iar noaptea dormeam în șura unui gospodar, fiind păziți de santinele ca să nu fugim la români și să le ducem informații despre ruși. Dar într-o dimineață, când ne-am sculat, ne-am pomenit singuri: soldații ruși își luaseră tălpășița. Ne-am întors acasă prin pădure, căci ne temeam să nu dăm de ruși, care să ne întoarcă înapoi la săpatul tranșeeilor. În sat am ajuns pe data de 29 iunie.

Într-o vineri, pe data de 4 iulie, pe la 10 dimineața, în Voloca pe Derelui a intrat prima patrulă română, în frunte cu un sublocotenent, ce avea cercuri de flori după cap. Patrula era urmată de o mulțime de oameni, strigând: „Trăiască armata română!” Și așa am scăpat noi, volocenii, de deportări.

Cernăuții au fost eliberați de către armata română pe data de 5 iulie 1941.

Războiul s-a îndepărtat repede de hotarele României.

Îndată după eliberare a dispărut groaza care a pătruns în oameni. Viața a reintrat în făgașul ei normal. S-au întors preoții, învățătorii. Țăranii munceau cu spor pe ogoarele lor, ajutând armata, care lupta pe front. Au trecut anii 1941–1943. Fiind o iarnă foarte geroasă, armatele germană și română n-au putut stăvili la Stalingrad puhoaietele rusești și s-au retras. Pe la sfârșitul anului 1943 lumea era din nou îngrijorată, iar în primele luni ale anului 1944 autoritățile române au mobilizat tot tineretul, evacuându-l în interiorul țării să nu cadă în mâinile rușilor. La 28 martie 1944 sovieticii au ocupat Cernăuții. Fără preoți și învățători, satul a rămas iarăși pustiu. La cârma Volocii au fost puși cei mai josnici oameni.

Pe la mijlocul verii, rușii au dus la lacul Onega oamenii care au mai rămas - bătrâni, invalizi și chiar nenormali. Aproape toți cei duși în lagărele de muncă au murit acolo de foame.

Persoanele din Voloca pe Derelui decedate în lagărele de muncă de pe țărmul lacului Onega

1. Boincean Ion al lui Grigore, mort în vagon în anul 1945;
2. Paulencu Nicolai al lui Simion, mort în vagon în anul 1945;
3. Bejenar Vasile al lui Pentelei, mort la Peciora în 1945;
4. Mintencu Ion al lui Gheorghe, mort în lagăr, lângă Harcov în 1945;
5. Nichita Toader al lui Petru, mort la Onega în 1945;
6. Paulencu Nistor al lui Nicolai, mort la Onega în 1945;
7. Penteleiciuc Procopie al lui Nistor, mort într-un lagăr din Siberia în 1945
8. Ungurean Toader al lui Mihai, mort la Onega în 1945;
9. Ungurean Nicolai al lui Mihai, mort într-un lagăr din Siberia în 1945;
10. Zaharciuc Procopie al lui Nicolai, mort la Onega în 1945;
11. Penteleiciuc Gheorghe al lui Nicolai, mort la Onega în 1945;
12. Ungurean Leonte al lui Ion, mort la Onega în 1945;
13. Zaharciuc Constantin al lui Vasile, mort la Onega în 1945;
14. Hlopina Dumitru al lui Ilie, mort într-un lagăr din Siberia în 1945;

15. Struț Artimon al lui Axintie, mort la Onega în 1945;
16. Gheorghîță Constantin al lui Miron, mort la Onega în 1945;
17. Bojescu Nichifor al lui Nicolai, mort la Onega în 1945;
18. Paulencu Gheorghe al lui Ion, mort în lagăr lângă Harcov în 1945;
19. Pitei Toader al lui Mihai, mort într-un lagăr din Caucaz în 1945;
20. Guraliuc Ilie al lui Tihon, mort la Onega în 1945;
21. Zaharciuc Vasile al lui Constantin, mort la Onega în 1945;
22. Guraliuc Ilie al lui Pröcopie, mort la Onega în 1945;
23. Nichita Nicolai al lui Gheorghe, mort la Onega în 1945;
24. Paladean Toader al lui Nicolai, mort la Onega în 1945;
25. Paulencu Simion al lui Toader, mort la Onega în 1945;
26. Ostaficiuc Gheorghe al lui Ilie, mort la Onega în 1945;
27. Antoș Ion al lui Nistor, mort la Onega în 1945;
28. Penteleiciuc Cochină al lui Gheorghe, mort într-un lagăr din Siberia în 1945;
29. Hlopina Nicolai al lui Procopie, mort într-un lagăr din Siberia în 1945;
30. Penteleiciuc Toader al lui Nicolai, mort la Onega în 1944;
31. Penteleiciuc Ilie al lui Cosma, mort la Onega în 1944;
32. Mănăilă Nicolai al lui Nistor, mort la Onega în 1945;
33. Mănăilă Procopie al lui Nistor, mort la Onega în 1945;
34. Gheorghîță Procopie al lui Nicolai, mort la Onega în 1945;
35. Popovici Ion al lui Onofrei, mort la Onega în 1945;
36. Nichita Ion al lui Petru, mort la Onega în 1945;
37. Chiașcu Alexa al lui Ion, mort la Onega în 1945;
38. Pitei Ion al lui Vasile, mort la Onega în 1945;
39. Guz Ion al lui Gheorghe, mort într-un lagăr din Siberia în 1945;
40. Antoș Ion al lui Nichifor, mort la Onega în 1945;
41. Olenteriu Nicolai al lui Isidor, mort într-un lagăr din Siberia în 1945;
42. Poclitar Gheorghe al lui Titus, mort într-un lagăr din Siberia în 1945;
43. Bejenar Dumitru al lui Toader, mort la Onega în 1945;
44. Bojescu Nichifor al lui Gheorghe, mort la Onega în 1945;
45. Nichita Nistor al lui Nicolai, mort la Onega în 1945;
46. Guraliuc Dumitru al lui Nicolai, mort la Onega în 1945;

47. Moșleanu Dumitru al lui Nicolai, mort la Onega în 1945;

48. Poclitar Gheorghe al lui Tănase, mort la Onega în 1945;

49. Paulencu Dumitru al lui Gheorghe, mort într-un lagăr din Siberia în 1945;

50. Penteleiciuc Nistor al lui Iacob, mort într-un lagăr din Siberia în 1945.

Acești oameni au fost luați de acasă în vara anului 1944 și duși în lagărele morții de pe țărmul lacului Onega, de unde nu s-au întors. Tot în aceeași vară, după ce s-a făcut armistițiul cu rușii, cei care au făcut parte din armata română și au luptat pe frontul de la Iași, au fost făcuți prizonieri și mânați în diferite lagăre, fie în Siberia, fie în Caucaz, unde mulți au murit de frig sau de foame. În această listă i-am inclus și pe foștii soldați ai Volocii, care au luptat pe front, au fost făcuți prizonieri și au murit în lagărele sovietice.

Vara anului 1944

Războiul se ducea de-acum pe teritoriul României și țara era supusă bombardamentelor aviației anglo-americe. În rezultatul unei puternice ofensive a trupelor sovietice pe frontul din Moldova, România a fost nevoită să încheie cel mai dureros armistițiu în ziua de 23 august. În condițiile armistițiului, armata sovietică se putea folosi de căile ferate și șosele, fără să aducă pagube populației, iar majoritatea unităților militare trebuiau să întoarcă armele împotriva nemților. Însă rusul tot rus a rămas, fără rușine și omenie: nici un punct din armistițiu n-a fost respectat. Armata care a luptat pe frontul de la Iași a fost dezarmată și dusă în prizonierat în Rusia, în număr de 130 mii de militari, din care mai mult de jumătate au murit în captivitate. După armistițiu, rușii s-au împărțit prin sate și își făceau de cap. Soldații intrau prin pivnițele oamenilor, unde erau butoaie cu vin, împușcau în ele, puneau gurile la găuri și trăgeau la vin cât încăpea în ei. Atâta beau, până cădeau, iar vinul tot curgea, că nu astupa nimeni găurile din butoaie. Mulți se înecau în vin ca guzganii. Turmentați de băutură, umblau prin sate și violau fete și femei chiar în fața părinților și a copiilor.

Împușcau în animale și păsări și le luau cu ei. Numai năvălirile barbarilor pot fi asemuite cu fărâdelegile rușilor în România.

S-a dat apoi un ordin ca basarabeni și bucovinenii care au făcut parte din armata română să părăsească țara și să se întoarcă la casele lor. După ce-am văzut ce făceau rușii în România, greu ne-am hotărât să ne întoarcem. Am stat mult la îndoială. Printre noi se afla și Tocar Toader al lui Ion, fost secretar comunal la Voloca în timpul administrației românești, și noi l-am întrebat cum să procedăm, căci era mai în vârstă și mai înțelept. Iar badea Toader ne-a spus: „Măi băieți, mergem acasă, că ruși sunt și aici, ruși sunt și la noi”. Și văzând că rușii își fac de cap în România, ne-am pornit acasă. În Siret ne-am înscris la poliția română și a doua zi un convoi de vreo 500 de oameni a fost pornit spre graniță. Autoritățile române ne-au predat grănicerilor ruși, iar aceștia ne-au escortat până la Adâncată. Acolo un ofițer rus a sărit pe-o masă și ne-a ținut o cuvântare, terminând-o astfel: „Mergeți acasă, vedeți-vă părinții, frații, surorile, copiii și nevestele, odihniți-vă, apoi vă prezentați la cercul militar. Țara are nevoie de voi, iar voi să nu vă alăturați partizanilor ce mișună prin păduri.”

Am ajuns acasă și, când am fost informați unde aveau de gând noii stăpânitori să ne ducă, am știut că românii vor fi mânați la foamete și la moarte. Deci, fiecare căuta să se scape de primejdia ce-l păștea.

Partizanii, care împânziseră pădurile, făceau ravagii prin sate. Dădeau foc la primării, împușcau în cei ce reprezentau noua putere, iar faptul aceasta îi scotea pe ruși din sărite.

De frica rușilor, tinerii care s-au întors din România stăteau ascunși pe unde se nimerea, numai ca să nu fie duși în Siberia. Într-o miercuri, pe data de 20 decembrie 1944, un tren blindat s-a oprit la bariera de la Rudca. Din tren au coborât o mulțime de soldați cu armele în mâini, care au împânzit tot satul. Cine a fost găsit, a și fost ridicat. Ne-au dus pe-o tolocă și eram acolo vreo 150 de oameni. Ne-au ordonat să stăm jos și în fața noastră au pus două mitraliere cu benzile de cartușe în ele gata de tragere. Ne-am îngrozit, fiindcă am crezut că acolo vom fi împușcați. Am stat acolo până s-au adunat toți soldații care făcuseră razie prin sat.

Am fost porniți spre gara din Cuciur Mare, unde aștepta trenul blindat. Primar era pe atunci Bejenar Gheorghe al lui Pentelei. El, Dovganiuc Constantin și un ofițer au urcat în vagon. Ofițerul ne întrebă numele și prenumele, anul nașterii, iar ceilalți doi tăceau. Printre noi se afla și fratele primarului, Bejenar Vasile al lui Pentelei. Dovganiuc Constantin avea un document că acesta încă în 1940 a fost unealta rușilor și l-ar fi putut salva, precum puteau fi salvați și alți oameni din vagonul blindat, pe care l-a și salvat. Deci, au fost puși în libertate Paulencu Toader al lui Alexa, Rohovei Nicolai al lui Procopie, care după aceea a devenit primar, Melniciuc Alexa al lui Leonte. Dar primarul, care putea să-și salveze fratele, n-a clintit un deget, ba încă a strigat: „Ducă-se toți dracului!”

Am fost duși la miliția din Cernăuți, unde ni s-au luat alte declarații: când ne-am întors din România, unde am făcut armata, ce ocupații am avut. Apoi ne-au dus la închisoare, unde am fost ținuți o lună de zile.

Cât timp am stat în temniță, „stribocii”, adică iscoadele stăpânirii sovietice, în frunte cu un evreu ce-l chema Buziu, își făceau de cap prin sat. În acea toamnă a anului 1944 au fost împușcați Paulencu Toader al lui Tănase, unicul fecior la părinți, Rotar Vasile al lui Andrei, Rotar Nazarie al lui Toader, Boincean Nicolai al lui Procopie. Aceștia au fost prinși, legați cu mâinile la spate cu sârmă ghimpată și împușcați de un „striboc” cu numele de Nichifor al Pancuțoaiei. Derbedei de „striboci” împușcau după oameni ca după iepuri, fără nici o milă creștinească. Evreul Buziu a împușcat-o pe Victoria, soția lui Cocea Nichifor, fiindcă a vrut să-și bată joc de dansa, dar ea nu s-a lăsat batjocorită de un nespălat. Această împotrivire i-a adus moartea.

Dară bunul Dumnezeu le vede pe toate și a răzbunat-o pe Victoria prin doi soldați ruși. Acestea căutau prin sat mâncare, căci mergeau pe front și în casa lui Vanzureac Grigore evreul Buziu i-a somat să predea armele. Într-o clipită soldații i-au zburat creierii. Așa a scăpat satul de acel evreu spurcat, care își bătea joc de creștinii din Voloca.

Pornirea pe drumul neînțoarcerii

La 25 ianuarie 1945 am fost scoși din închisoare și duși la Gara Mare din Cernăuți. Acolo ne-au învagonat câte 50 de oameni și cinci zile și cinci nopți n-am văzut nici mâncare, nici apă. Mulți dintre volocenii ridicați cu forța porneau pe drumul neînțoarcerii. Primul care a căzut fără suflare a fost Boincean Ion al lui Grigore. A murit după a patra zi de când am fost porniți din Cernăuți. A șaptea zi a murit în vagon Paulencu Nicolai al lui Simion.

Am mers cu acel tren al morții timp de șase săptămâni. În gări când trenul se oprea, soldații din escortă umblau în jurul vagoanelor și băteau în pereții lor cu ciocane de lemn, să se convingă că n-au fost spărți și că nimeni n-a fugit din ele. Apoi se urcau în vagoane, începând „numărătoarea”. Ne loveau fără milă cu ciocanele de lemn în cap, în piept, în spate, peste picioare și ne întrebau cum ne cheamă. Pe la sfârșitul lunii februarie un tânăr de 20 de ani s-a îmbolnăvit. I s-a umflat gâtul. A murit de foame și de sete. Apă nu ni se dădea și bieții oameni rădeau bruma de pe pereții vagonului și își udau buzele, care le ardeau de sete. Alții sugeau șuruburile care erau înghețate, căci eram în vagoane de vite, fără sobe în ele, și ne apropiam de Polul Nord cel veșnic înghețat.

Coborârea din vagoane la 4 martie 1945

După un drum de șase săptămâni, am ajuns într-o colonie de muncă în apropierea localității Vorkuta. La 4 martie 1945 am coborât din vagoane. Mergeam alături de Paulencu Artimon din Hrușăuți. L-am întreat: „Bade Artimon, ne-om mai vedea Voloca vreodată?” El, fiind om curajos, mi-a răspuns: „Vom vedea-o de mai multe ori, numai dacă vom rămâne cu zile.” Pe lângă convoiul nostru mergea și un om cu o torbă de cărbuni în spate. Ne-a întreat de unde suntem și noi i-am spus că din comuna Voloca pe Derelui, județul Cernăuți. „Dar ce-ați făptuit că ați ajuns tocmai în fundul străinătății?” Auzind de la el aceste vorbe, ne-am speriat. El a dat să zâmbească, zicând: „Măi oameni buni, eu tot din Voloca sunt. O să trec diseară pe la voi și-om mai grăi.”

Acesta era Onofriiciuc Dumitru al lui Maftei, fost agent de finanțe la români, căsătorit în comuna vecină Lucovița, care a fost deportat încă în anul 1940. Dacă am ajuns la destinație, ne-au fost lăsate trei zile pentru odihnă. După ce am fost repartizați pe brigăzi, am fost porniți înspre sala de mese, câte treizeci de oameni. Un șef a ținut o cuvântare, în care a precizat cum o să fim hrăniți. Care va lucra bine, va primi 1 kg de pâine, 1 kg supă și 400 grame de caș. Eu m-am bucurat, mai ales de cele 400 grame de caș, căci la români, în armată, ni se dădea câteodată 250 grame de brânză de oaie. Așa că, m-au băgat la masă și eu, cum nu înțelegeam limba rusă, nu știam ce-i cașul rusec. Străchini nu aveau; ne-au dat niște cutii de la conserve, am băgat lingura să văd ce fel de supă aveau, căci eu am mâncat supă nemțească și ciorbă românească. Am scos ceva cu lingura și mi s-a părut că erau niște ciocani de curechi, dar „supa” era caldă și am mâncat-o, căci eram dorit de mâncare caldă. Ni s-a ordonat să punem cutiile de la conserve la marginea mesei. Am băgat iarăși lingura în bleașca ceea și am scos un fel de cir de păpușoi. Am mâncat, dar mi-am amintit că acasă un așa cir îl fierbeam pentru câine. Am așteptat cașul cel promis de nacealnic, dar unul care cunoștea limba rusă mi-a zis să mă ridic. Eu i-am răspuns că n-am primit încă cașul. El a pufnit în râs și mi-a răspuns: „Bădișorule, numai ce ți – ai păpat cașul, care nu-i caș, ci casă rusească.”

Nu lungă zăbavă, au început oamenii să slăbească și să moară de foame. Bejenar Vasile al lui Pentelei, fratele primarului din Voloca, s-a stins și el de foame. Ce inimă crudă a avut fratele lui, născut dintr-un trup și un sânge, de n-a vrut să-l salveze!

Muncile grele la care am fost supuși și hrana oamenilor

Lucram la calea ferată și, pe un ger de peste 40 de grade, toată ziua descărcăm vagoane cu piatră pentru a fi așezată sub traverse. Iar când sosea trenul încărcat cu piatră, erai sculat și la miezul nopții, cu toate că toată ziua te-ai spetit la descărcat vagoane. Sentinelele nu ne lăsau nici o clipă de răgaz.

Mâncare primeam numai de două ori pe zi: un fel de supă direasă cu făină de seară opărită și câte o lingură de casă, cu care nu s-ar fi hrănit nici un pui de găină. Porția de pâine era de 600 grame, dar era udă și amară, căci o coceau din ovăz slijit. Mulți oameni n-au putut rezista nici frigului, nici înfometării. În iarna anului 1946 gerul a ajuns până la -75 grade! Cei care mureau iarna nu erau îngropați. Era un om care-i căra cu săniuța și-i arunca, după ce erau dezbrăcați până la piele, într-o gărlă, pe unde trecea un pârau. În zilele când zăpada începea să se topească, pâraul își ieșea din albie și apele, umflându-se, mânau trupurile nenorociților de bucovineni în oceanul arctic.

Zi și noapte ne rugam lui Dumnezeu ca să ne scape din acel iad. Odată, mergând după cărbuni, m-am întâlnit cu niște domni bine îmbrăcați, care m-au întrebat de unde sunt. Le-am răspuns că din lagărul de deținuți, dar ei au insistat să le spun de unde eram originar, „Din Bucovina, din Cernăuți”, mi-a fost răspunsul, după care mi-am văzut de drum. Dar când m-am întors de la gară, niște oameni au strigat la mine să dau toate lucrurile în primire, căci eram lăsați să ne întoarcem acasă. Și aceasta s-a întâmplat în ziua de 7 ianuarie 1947.

Spre casă ne-am pornit, la fel în vagoane pentru vite, în ziua de 9 ianuarie. Ne-am făcut semnul crucii și am zis cu toții, adică cei rămași în viață, o rugăciune, încheind-o cu „Doamne, ajută-ne s-ajungem fiecare cu bine acasă!” Din trenul nostru, care a sosit numai până la Liov, toți cei 2600 de oameni trebuiau să meargă în toate părțile pe socoteala lor.

Am ajuns acasă în a 25-a zi! Totul în jur îmi părea sucit și pustiu. Primar era acum Rohovei Nicolai al lui Procopie, având în jurul său vreo 20–30 de „striboci”, toți fiind înarmați. Prin pădurile noastre încă acționau partizanii. „Stribocii” îi urmăreau, căci ei noaptea veneau prin sat. Un partizan din Voloca se adăpostea într-o casă pustie din Moacera. „Stribocii” l-au urmărit și l-au somat să se predea. El a refuzat să deschidă ușa. Atunci iscoadele bolșevicilor au incendiat casa. Acest patriot pe nume Bojescu Isidor a încercat să sară pe geam, dar „stribocii” l-au împușcat mortal. Partizanii, care nu voiau să se supună autorităților sovietice, fiind trădați de unul din Pașnii cu numele de Hlopina Dumitru, au fost împușcați.

Partizanii care au scăpat atunci cu viață au venit la Hlopina acasă. Acela s-a ascuns în pod, dar a fost găsit și împușcat.

Intensificarea persecuțiilor

Gospodarii încă erau stăpâni pe ogoarele moștenite de la părinți. Dar oamenii stăpânirii umblau prin sat și scriau toată averea omului. După aceea au pus dările către stat: pâine, lapte, carne, ouă, lână, zarzavaturi, biruri, impozite, împrumuturi în bani. Tinerii ce nu erau căsătoriți și cei căsătoriți, dar care nu aveau copii, erau obligați să plătească o taxă destul de mare pentru acele timpuri. Cu greu își achitau bieții oameni dările către stat. Numai bine le terminau, căci erau nevoiți să dea alte cote de produse agricole. Oamenii nu aveau rezerve de pâine, căci în anii 1946–1947 a fost o secetă mare, din care cauză foametea a secerat multe vieți. Pâinea trebuia s-o duci la centrele de colectare, unde era supusă analizei și, dacă în ea se descoperea un procent oarecare de umiditate, trebuia s-o usuci la soare pe trotuar. Pentru un coreț de grâu primeai o plată în bătaie de joc - 12 ruble vechi! Pe acei bani puteai doar să-ți cumperi ațe la opinci. Apoi, din toamnă până în primăvară erai mânat în Carpați la tăierea brazilor pentru a fi transportați în Rusia. Atunci a și început jefuirea munților noștri de podoaba lor cea verde. La munte eram trimiși cu caii noștri, căci colhozul încă nu era înființat. Plini de păduchi, uzi la picioare, dormeam noaptea în colibe. Caii stăteau, legați de copaci, ramurile trosneau de ger, iar în adâncul pădurii urlau lupii. În limba rusă ceea ce făceam noi se chema „rubstoika”. Pe atunci era primar Dovganiuc Constantin, un om foarte crud. Dacă încercai să mergi acasă și dacă te întâlnea, scotea revolverul să te împuște. Iar oamenii trebuiau să vină și pe acasă, să-și ia mâncare, căci se prăpădeau de foame.

Înființarea colhozului în toamna anului 1948

În sfârșit, iarna a trecut. Am venit din munți acasă și nu știam că pentru noi începea cea mai jalnică vară. În sat iscoadele stăpânirii bolșevice începuseră bătălia pentru colectivizare. Încă cu un an înainte câțiva oameni s-au înscris în colhoz. Paulencu Florea era președinte, dar în subordine îi avea doar pe Nichitovici Petru al lui Iori, Hlopina Dumitru al lui Simion, Paulencu Ilie al lui Procopie, Onofriiciuc Mihai, Paulencu Dumitru al lui Vasile, Dovganiuc Constantin. Totul se lucra manual și acești oameni nu erau în stare să facă față la toate lucrările agricole. Dovganiuc, fiind primar, scotea oamenii cu sila la lucru în colhoz, amenințându-i cu noi deportări în Siberia. În oameni s-a încuibat spaima, căci văzuseră că dintre cei ridicați în 1941 și 1944 puțini s-au întors la baștină. Și totuși, unii oameni se împotriveau colectivizării. La aceștia „stribocii” și politrucii se urcau în poduri, luau toată pâinea, apoi îi lăsa și fără cai, căruțe, vite și porci, fără a le lăsa ceva pentru hrană.

Primii pe care i-au distrus părtașii colectivizării au fost gospodarii Holovaci Iacob al lui Pentelei, Penteleiciuc Petrea a Todiroaiei, Iluța al lui Sândică. Acestora li s-a luat tot avutul, fiind lăsați goi și flămânzi. Oamenii s-au îngrozit de această barbarie și au început a se înscrie în colhoz, dând caii, căruțele, tot inventarul agricol. Petru a Todiroaiei a fost băgat, pentru „nesupunere”, la închisoare, unde a și murit.

Politrucii ne țineau cuvântări, zicând că odată ce ne vom înscrie în colhoz, totul va fi al nostru. Aceste vorbe deșarte și mincinoase nu s-au împlinit. Oamenii au început să trăiască în lipsuri. Am rămas săraci fără pământ, fără animale. În loc să fim scutiți de dăjtile către stat, acestea s-au dublat. Dacă nu îndeplineam normele impuse, ni se luau și loturile de lângă casă, în mărime de 0,25 ha. De pe acest lot trebuia să dai statului 44 kg carne, 200 litri lapte gras, 90 ouă, câte un kg lână de la oaie, iar dacă aveai trei oi, al treilea miel trebuia să-l dai colhozului. Și mai erai silit să dai ceapă, cartofi, varză, morcovi.

Asupritorii noștri spuneau că acestea ar fi surplusurile noastre de produse agricole. Dar ce fel de surplusuri putea să aibă omul de pe un lot de 0,25 ha de pământ?

Oamenii erau săraci, „stribocii” le scotoceau prin poduri, măturau ultimele grăuncioare găsite și le luau. Până și porcul de-l tăiai, trebuia să-l jupoi, iar pielea s-o dai la stat. În fiecare primăvară erai obligat să faci statului și un împrumut bănesc. Dar de unde bani? Rupeau femeile ouă, brânzucă, lapțișor de la gura copiilor, vindeau aceste produse la piață ca să poată bărbații să dea împrumutul, care era o povară grea în spinarea nenorociților de țărani. La aceia ce nu puteau plăti împrumutul venea o droaie de „striboci” în frunte cu primarul, borfălau peste tot, până și în lăzile de zestre, și luau orice le cădeau la mână. De pildă, când era primar Semeniuț Ilie al lui Petrea, s-a dus acesta la moșneagul Onofriiuc Gheorghe al lui Petrea și, găsind un coș cu ouă, i le-a spart pe toate de capul bătrânului. Prin amenințări și presiune s-a înființat colhozul în toamna anului 1948. Din ordinul primarului Dovganiuc, o adevărată bestie, au început să fie dărâmate grajdurile gospodarilor, șurile lor, alte acareturi și tot materialul era dus la colhoz. Și inventarul agricol, și sămânța tot de la țărani erau luate.

În primăvara anului 1949 toată lumea a fost încadrată la muncile câmpului. Totul se ara cu caii, căci rușii au găsit în Voloca 800 de cai.

Oamenii lucrau bine pământul, căci așa erau obișnuiți. Președinte a fost adus un rus cu numele Lober, dar acesta a fost înlocuit cu Nichitovici Teodor al lui Ion. Acest volocean cumsecade a fost, însă, înlăturat, fiind bănuț că nu iubea puterea sovietică. După Nichitovici a venit Cocea Ion, dar acesta își bătea joc de oameni ca și primarii. Într-o zi, controlând peste tot, a intrat călare în casa Varvariei Matroanei, peste Derelui. Iar gospodarului Salahor Ilie al lui Petruță i-a dat câteva palme, deși avea peste 70 de ani, fără motive întemeiate. Acești stricați la minte și fără rușine umblau mai mult umflați de băutură, decât treji.

Primarii care au fost din 1940 până în 1995

La Voloca primul primar sub regim comunist a fost Gorda Ion, zis al Vădaniei. Avea mulți copii, dar nu era violent, de aceea degrabă a fost scos de bolșevici din funcție.

Pe timpul lui Zlotariuc Vasile, de loc din Chicera, au început deportările.

Din 1941 până în martie 1944 primari la Voloca, adică sub administrație românească, au fost Guraliuc Simion al lui Dumitru și Penteleiciuc Toader al lui Vasile.

Odată cu reocuparea nordului Bucovinei de către ruși, primar la Voloca a fost pus iarăși Gorda Ion. Apoi în fruntea satului ne-a fost adus Hrapco Ion din satul vecin, Cuciur. După el, la putere a venit unul Vihariuc, un golan de dincolo de Prut, urmat de Rohovei Nicolai al lui Procopie. Cel mai crud dintre toți primarii comuniști ai Volociei a fost Dovganiuc Constantin. După acesta mâna pe ștampilă a pus-o Semeniuc Ilie, un om fără omenie și respect față de bătrâni. Pe urmă ne-a fericit „tovarășul” Petric, un venetic ce s-a oploșit la Voloca, ocupând casa unei familii refugiate în România. Următorii primari au fost: Hlopina Nazarie al lui Toader, Onofreiciuc Nicolai al lui Cosma, Struț Dumitru al lui Constantin, Gălușcă Ilie al lui Andrei, Rohovei Gheorghe al lui Ilie, Pitei Dumitru al lui Ion, Pitei Nicolai al lui Ion, și iarăși Pitei Dumitru al lui Ion, care și până în prezent își face datoria.

Președinți de colhoz din 1948 până în 1995

Primul președinte al colhozului înființat la Voloca a fost Paulencu Florea al Mănuței a Varvarei a Nicului. Era un om nestatornic și fără capacități organizatorice. El n-a stat mult la cârmă. A fost înlocuit cu rusul Lober. A mai fost Cocea Ion al lui Petru, cel ce s-a ținut de fărâdelegi ca pâstaia de harag. Apoi Nichitovici Teodor al lui Ion a fost înlocuit, pentru că era îngăduitor cu oamenii, cu un golan din Hadilău, pe nume Craciuneac Nicolai.

Acest Craciuneac ieșea la drumul mare și pândea femeile când mergeau la Cernăuți, luându-le traistele cu ce duceau de vânzare la piață. Între timp Nichitovici a câștigat încrederea autorităților și a devenit din nou președinte. Timp de zece ani, cât a condus colhozul, a construit grajdurile pentru vite, o ospătărie, clubul, a cumpărat moară, s-a îngrijit de gospodărie, fiindcă avea și studii agronomice, făcute pe timpul românilor. A fost un om de omenie și s-a purtat cuviincios cu cei pe care-i conducea. Pavel Petric, un rus, fiind președinte, nu a făcut nimic pentru colhoz, dar nici pe oameni nu i-a supărat. Nici Victor Pridie din Ceahor n-a făcut mai nimic pentru colhozul din Voloca, dar în locul lui a venit Hucic Nicolai din Tereblecea. Deși se ținea de pahar, a cumpărat valțuri la moară pentru măcinat porumb, un gater nou, a dotat brigada de tractoare cu o spațioasă secție de reparații, grădinița de copii. În cei șapte ani cât a fost președinte la noi în sat, sub pretextul că construiește o casă a specialiștilor, și-a durat un adevărat palat, pe care, până la urmă, l-a cumpărat de la colhoz. Deci, acestui președinte nu-i putem aduce învinuiri, decât laudă, cu toate că s-a pricopsit și el. Fiind român, a ținut la voloceni. După el, președinte de colhoz a fost ales Paulencu Nicolai al lui Gheorghe, un tânăr energic, un tânăr ce vrea să ridice satul, dar care în aceste timpuri de criză economică și lipsit fiind de sprijinul celor din vechea gardă comunistă, nu dispune de mijloacele necesare. Înconjurat de oameni care nu produc nimic, tânărul președinte nu poate salva colhozul care a rămas sărac.

Secretari de partid în anii 1940–1990

În fiecare sat sau în fiecare colhoz exista o organizație de partid, în frunte cu un secretar, care supraveghea felul cum se desfășurau anumite lucruri și evenimente în cadrul colectivului sau al acelei localități. Primul secretar a fost Dumitriuc, rus de naționalitate, venit de pe undeva în anul 1940. Până la izbucnirea războiului au fost secretare de partid încă două femei, uneia îi spuneau Coșarcoia, alteia - Ianica.

Din 1944, conducerea organizației primare de partid a luat-o Pavel Petric, rus adus în nordul Bucovinei de către „eliberatori”, apoi - unul cu numele de Gornostai. Acesta era un om de nimic, încât volocenii l-au poreclit astfel: Gornostai cu un maș. Atât de stâlcit era, că nici n-aveai ce vedea. Dar și acest prăpădit adus de vânturi te amenința cu închisoarea. Locul lui Gornostai l-a luat Poclitar Nicolai al lui Tănase, după acesta a venit Hâncu Radu al lui Procopie, urmat de Onofriiciuc Mircea al lui Dumitru. Ultimul era deosebit de mândru și se considera o mare personalitate. A făcut și dumnealui multe rele, dar când a început să îmbătrânească i-au venit mințile la cap. De pildă, Ungurean Ilie al lui Nicolai se frământa din răspuțeri să deschidă la Voloca o haltă de cale ferată, ca să le fie mai comod oamenilor de a călători la Cernăuți sau la Adâncata. Acest secretar nu l-a susținut, ba l-a luat și în răs. Din 1964 a luptat Ungurean ca să-și vadă visul împlinit și abia în 1989 proiectul pentru halta din Voloca a fost aprobat. Apoi încă trei ani a mai avut Ungurean de înfruntat greutăți până ce halta a fost, în sfârșit, deschisă. Dacă Ungurean ar fi fost ajutat de către „autoritățile” sătești, această mică gară ar fi funcționat nu din anul 1992, dar încă din 1964. Acum și la Voloca există gară de cale ferată și volocenii pot merge și veni de la Cernăuți cu trenul. Mare lucru, pentru care gospodarul Ilie Ungurean merită numai laudă.

Preoții care au slujit în biserica din Voloca din 1940 până în 1995

În anul 1940 n-am avut preot în sat. În fiecare sâmbătă Semeniu Dumitru al lui Tănase și Salahor Dumitru al lui Toader aduceau un preot din Cernăuți ca duminica ușile bisericii să fie deschise. Dar într-o sâmbătă când s-au dus după el, căci preotul locuia lângă podul de peste Prut, nu l-au mai găsit: fusese arestat și deportat. În vara anului 1941 s-au întors preoții care s-au refugiat în România: Darie Ciobanu și Vasile Vasilescu. După venirea rușilor în 1944 la Voloca a fost trimis ca preot un bătrân cu numele Ostapovici, după care a slujit alt preot bătrân, pe care-l chema Deda. După Deda a venit Buzduga, după acesta - Scalat, care era și bătrân și bolnav.

Apoi episcopia l-a îndreptat la Voloca pe basarabeanul Chiorescu, pe care l-au înlăturat comuniștii în 1957. Aceștia au plătit-o pe fata lui Miloșinschi Ion ca să declare că preotul a încercat s-o violeze, lucru ce nu era adevărat. Lăcomindu-se la bani, femeia a făcut mărturisiri mincinoase. Dar preotul, plângând, a citit cartea Sfântului Vasile cel Mare și Dumnezeu îndată a pedepsit-o pe această femeie, care nu după lungă zăbavă a decedat, lăsând în urma ei patru copilași. După înlăturarea lui Chiorescu, a venit în sat un preot mai tânăr, tot basarabean, și anume Sternioală Mihai. Acesta a slujit în Voloca 33 de ani, dar a plecat din cauza certurilor cu casierul bisericii, Paulencu Nazarie și președintele comisiei de revizie, Rohovei Ion, aceștia din urmă învinuindu-l că în timpul reparațiilor ar fi sustras 45 m² de tablă de aluminiu și 13 icoane vechi. În seara de 21 ianuarie 1991, comitetul bisericesc, compus din 29 persoane, a luat cheile și a hotărât să închidă lăcașul Domnului. Apoi volocenii au umblat șapte luni la episcopie ca să fie trimis alt preot. Episcopul ni l-a propus pe Paulencu Vasile, volocean de obârșie, care slujește la Crasna,. Însă părintele Vasile nu s-a îndurat să părăsească mândra catedrală de pe Valea Sirețelului, la construirea căreia și-a depus toată energia. Apoi ne-a fost propus cel mai bun preot român din eparhie - Covalciuc Vasile. Din cauza casierului, acest preot deosebit de bun n-a slujit la noi mai mult de șase săptămâni. Lumea a rămas foarte supărată pe casierul care-i plătea preotului în bătaie de joc, dar până la urmă episcopul s-a îndurat de noi și ni l-a trimis pe Gorda Ion, consătean de-al nostru. El ne slujește și în timpul de față și sub conducerea lui în 1994 biserica a fost renovată.

Directori de școală din 1940 până în 1995

Primul director sovietic în Voloca a fost evreul Abram Rappoport. În timpul războiului în fruntea școlii s-au aflat Paulencu Nazarie al lui Ilie al Anuței și Arghirescu Ion, iar la Hrușăuți - Nichitovici Nicolai al lui Ion. În luna martie 1944 aceștia s-au refugiat în România. După 1944 directori au fost: evreul Schnoer (1945–1946), evreul Rappoport (1946–1948), ucraineanul Hrapco (1948–1949), Gainiceru Ion (1949–1960), un om foarte popular și cu dragoste de a ne învăța copiii.

Mulți din absolvenții școlii noastre, îndrumați de Gainiceru, au intrat la instituții de învățământ superior și medii de specialitate. În perioada 1960–1978 director a fost consăteanul nostru Pitei Nicolai al lui Ion, iar din 1978 până în 1992 - alt consătean, Paulencu Viorel al lui Ion. Trecând acesta în lumea umbrelor, conducerea școlii a preluat-o Guraliuc Stela a lui Dumitru (1992–1994), iar în prezent director școlar la Voloca este Poclitar Gheorghe al lui Ion.

Despre cozile de topor ale satului

Rușii au pus la conducere oameni josnici, fără pic de rușine. Oamenii erau săraci, pâine nu aveau de unde cumpăra, căci în sat nu se aducea. Când erau scoși la batoză, căuta fiecare ca să ia un pumn de grăunțe, ca să le râșnească și să coacă pe vatră câteva turte, să aibă a doua zi ce lua de mâncare la lucru. Dar au fost prinși Ursuleac Ion al lui Vasile și Bejenar Ion al lui Gheorghe, feciorul fostului primar, cu câte 2 kg de grâu și au fost condamnați la câte 5 ani de pușcărie. Oamenii s-au speriat și nu se mai atingeau nici de un bobuleț de grâu, știind că erau urmăriți de „sriboci”. Și la primărie mai erau câțiva funcționari: unul se ocupa de colectarea laptelui, altul - a cărnii, altul - cu strânsul pâinii, altul - cu împrumutul, altul - cu birul și asigurările, un altul - cu prestarea cotelor de zarzavaturi ș.a.m.d. Pe lângă aceștia se învârteau vreo 30 de „sriboci”. Cât era ziua de lungă, aceștia stăteau la primărie și trimiteau țidule prin sat, ca cutare sau cutare să le aducă mâncare pentru atâtea și atâtea persoane. Dacă nimerii nu le aducea, acești derbedei porneau pe la case, căutau prin cuibare și luau ultimul oușor de la gura copiilor. După ce mâncau, așteptau ordine la cine să se ducă, pe care gospodar să-l distrugă, a cui avere s-o închine colhozului. Aceste nelegiuiri erau pentru ei ca o simplă distracție. Unor cozi de topor, însă, nu le plăcea mâncarea pe care le-o aduceau bieteile femei. De pildă, Rohovei Ilie al lui Nistor striga în gura mare că-i sătul de-atâta scrob pe slănină. Oamenii îi hrăneau ziua, iar noaptea cozile de topor umblau prin sat la furat. Dar au fost descoperiți și trimiși în fața legii, fiind condamnați la câte 10 ani de închisoare.

Cei care i-au jefuit pe volocenii cinstiți și au fost condamnați se numeau: Rohovei Ilie, Ceuca Ilie, Ceuca Nicolai, Ceuca Ion, Zlotari Gheorghe, Struț Toader, Hrizliuc Vasile, Semeniuc Gheorghe al lui Ilariu. Din rândurile „stribocilor” făceau parte oameni de nimic. Unul dintre ei, Prodan Constantin, umbla cu o pușcă legată cu ață și o geantă fără curea, tot legată cu ață. Nu știa nici a citi, nici a scrie, dar speria și el lumea cu Siberia. „Striboci” înverșunați, pe lângă unii pomeniți mai sus, erau Tomniuc Toader, Zarciuc Nicolai al lui Isidor. Ei cutreierau toate coturile satului, prindeau băieți de 16–17 ani pentru a-i trimite la minele de cărbune din Donbas, unde să-și mănânce tinerețea și să-și macine sănătatea. Ei spuneau că pentru noi soarele dreptății de la Răsărit ne venea, de acolo de unde au năvălit asupritorii barbari și fără Dumnezeu. Acești diavoli, înscriși în cartea satanei roșii au făcut mult rău în Voloca.

În Cosmin, un loc de glorie al neamului românesc, se aflau trei cruci în amintirea unei vechi biserici care a fost acolo, dar și în amintirea bătăliei pe care a purtat-o la 1497 marele Ștefan cu leșii lui Ioan Albert. Dar acele cruci istorice, de care a îngrijit gospodarul Ungurean Ștefan al lui Maței, au fost scoase de acești diavoli împelițați, aruncându-le în cimitir, la voia întâmplării. Nepoții lui Ștefan Ungurean, Gheorghe și Nicolai, precum și tatăl lor Nistor au așezat crucile frumos în cimitir, dar amplasamentul lor a fost tras cu tractorul, crucile fiind aruncate într-o gărlă la marginea Dereluiului. Se zice că atunci de sus s-a făcut presiune asupra secretarului de partid Poclitar Nicolai și a primarului Petric Pavel ca crucile istorice să fie distruse. Se mai zice că membrii organizației de partid din colhoz l-au obligat pe tractoristul Rohovei Ion al lui Nichifor să scoată crucile și să ștergă o urmă istorică. Acela s-ar fi împotrivit, dar ar fi fost amenințat cu închisoarea sau cu deportarea în Siberia. Tractoristul a regretat foarte mult că s-a lăsat condus de fiii satanei și a comis o mare greșeală, dar nu din voia lui.

După cum am văzut, mai mult rău le-au adus volocenilor cozile de topor ale rușilor, decât înșiși ocupanții.

Pregătirea cadrelor locale

În acești ani atât de zbuciumați pentru volocenii ce treceau prin nelegiuirile bolșevicilor, școala din sat a început să dea semne de viață. Au venit profesori cu mai multă știință de carte și băieții noștri au putut învăța mai ușor. Cei care au ajuns pe băncile Universității din Cernăuți, veneau în sat și ne îndemnau copiii ca să urmeze și ei, după absolvirea școlii din sat, școli mai înalte. Pretutindeni, la Cernăuți, Bălți, Chișinău, puteau fi întâlniți absolvența ai școlii medii din Voloca. Primii s-au dus să studieze mai departe Pitei Nicolai, Paulencu Ilie, Paulencu Nicolai, Hlopin Vasile, Salahor Gheorghe, Nichita Dumitru, Gavanos Ilie, Penteleiciuc Gheorghe, Cocea Lucian și Dina, precum și mulți alții. Mulți dintre ei au devenit pedagogi iscusiți, care își dau tot interesul ca copiii noștri să cunoască bine limba maternă și istoria neamului românesc.

Nu este astăzi domeniu de activitate, care să nu fie îmbrățișat și de către volocenii harnici, omenoși, distinși, setoși de cunoștințe și acest lucru e îmbucurător peste măsură.

Lucrurile bune care s-au făcut din 1948 până în 1995,
dar nici cele rele nu trebuie date uitării

Mai întâi să ne amintim de școală. În timpul directoratului lui Pitei Nicolai școala, fiind lărgită, a devenit de trei ori mai mare decât era. Apoi a fost construită o spațioasă sală de sport.

Voloca a avut și două case pentru preoți. Când au venit sovieticii, aceste case au trecut în proprietatea statului. O casă frumoasă și trainică a fost demolată pe motiv că în locul ei va fi construit un club. Dar foarte puține materiale din acea casă parohială au ajuns pentru construirea căminului cultural. A doua casă, la fel de frumoasă și acoperită cu țiglă, a fost dată pentru cooperativă. Dar și ea, înlocuindu-i-se țigla cu foi de ardezie, a fost transformată într-un fel de șandramă. De țigla dată jos de pe acoperiș s-a folosit șeful cooperativei de atunci, Penteleiciuc Gheorghe al lui Ilie.

După căderea comunismului, această casă a fost reînțoarsă bisericii la stăruința preotului Paulencu Vasile. Cooperativa a fost mutată în altă casă. Dar ce se întâmplă? Vecinii acestei case parohiale au spart ușile, au pătruns înlăuntru, au desfăcut sobele din teracotă, au pus mâna pe candelabre, pe contorul electric, au spart geamurile, au furat până și garful care o împrejmuia, așa că, ea a rămas ca după un bombardament. Vecinii acestei case nu calcă pragul bisericii și nu-și dau seama ce păcat au făcut! Și nici nu sunt dintre cei nevoiași, și nici de departe n-au venit. De ce oare s-au lăcomit la ceea ce nu a fost a lor? Cum să te zicem acestor oameni?

În timpul cât a fost președinte Teodor Nichitovici, în sat s-a construit un frumos cămin cultural, unde tineretul se distrează. Numai cu părere de rău, acel club a fost construit pe grădina gospodarului Hlopina Toader, luată de autoritățile comuniste, și cred că nu puține lacrimi au curs din ochii lui.

Cum se făceau alegerile până în 1990

Se făceau un fel de votări, căci nimeni din alegători nu știa pe cine votează. Pe buletinele de vot era scrisă o singură persoană. Și pe cine trebuia să-l votezi, dacă nu pe cel trecut pe buletinul de partid? Partidul propunea pe cine îi convenea. Eram mânați la votare așa cum mână ciobanul o turmă de oi pe iμαș. Iar când se desfășurau lucrările de recoltare a cerealelor, eram supravegheați de comuniști să nu furăm nici un bob. Apoi tot ei scriau pe lozinci că recoltarea pâinii era desfășurată sub conducerea comuniștilor.

Din 1990 s-au schimbat și votările. În buletine sunt înscrise mai multe persoane și votezi pentru cine crezi că e mai bun. Alegerile sunt cu adevărat democratice. Dar, totuși foștii comuniști candidează mai departe, pentru a-și menține posturile de conducere. Mă miră următorul fapt: dacă comunismul a căzut, de ce foștii membri de partid candidează pentru a pune mâna pe posturi ce le-au avut la comuniști? Ei se dezvinovățesc că așa a fost timpul atunci. Dar acuma lăsați și celor care nu au fost în partid timpul care a venit.

Cultura satului în anii 1940–1995

„Eliberatorii” n-au venit la noi pentru a ne ridica cultura. Ei au căutat să ne îndobitocescă și să ne facă robi. Eram împiedicați să umblăm la biserică, copiilor noștri nu le era îngăduit să colinde pe la geamurile gospodarilor în seara de Crăciun. Eram mânați la lucru și duminica și în ziua de Paști. Dar volocenii au știut să-și păstreze obiceiurile lăsate din strămoși, au continuat să valorifice tradițiile populare. În lozincile lor, comuniștii spuneau că dacă s-au format oameni noi și obiceiurile trebuie să fie noi. Ei credeau în alt Hristos, pe care-l preamăreau și acest idol comunist era tovarășul Lenin. Adică, Lenin și Stalin erau sfinții comuniștilor. Oamenii noștri s-au ținut tari, n-au cedat cu nimic în fața dezmățului anticultural.

Mulți tineri din Voloca au ajuns pe băncile Universității din Cernăuți, ajungând astăzi profesori, ingineri, agronomi, juriști; medici, artiști cu renume. În sat avem și un ansamblu folcloric în frunte cu Diaconu Mihai, avem și artiști vocali, ca de pildă, profesorul Mintencu Nicolai. Ansamblul a luat parte la mai multe concursuri din regiune și chiar din republică, învrednicindu-se de distincții binemeritate. Dar nu trebuie să uităm de artistul poporului din republica Moldova Ion Paulencu, volocean, de alți artiști cu renume la Chișinău, cum sunt Dina și Lucian Cocea, originari din satul nostru. Avem și un mare comic în sat. E vorba despre Marin Mintencu. Dar la Voloca mai sunt oameni bătrâni, care au cântat odinioară și pe scenele din București, și pe cele din Praga. Acești oameni au păstrat doinele care se mai cântă și astăzi.

Voloceanul este învățat să-și construiască o casă frumoasă, să aibă mașină, covoare și alte lucruri de preț. Voloceanul știe prețul omeniei. El s-a ridicat prin muncă și nu și-a vândut sufletul diavolului roșu. El întotdeauna a ținut minte că este român și urmaș al lui Ștefan cel Mare. Voloceanul e cumpătat, e harnic și întreprinzător. Cei bătrâni se mulțumesc cu ceea ce au, că grea le-a fost viața în trecutul nu prea îndepărtat, când erau siliți să trudească o zi întreagă în colhoz pentru 20 de copeici. Dar, în condițiile economiei de piață, unii dintre cei tineri caută câștiguri mari și mai ușoare.

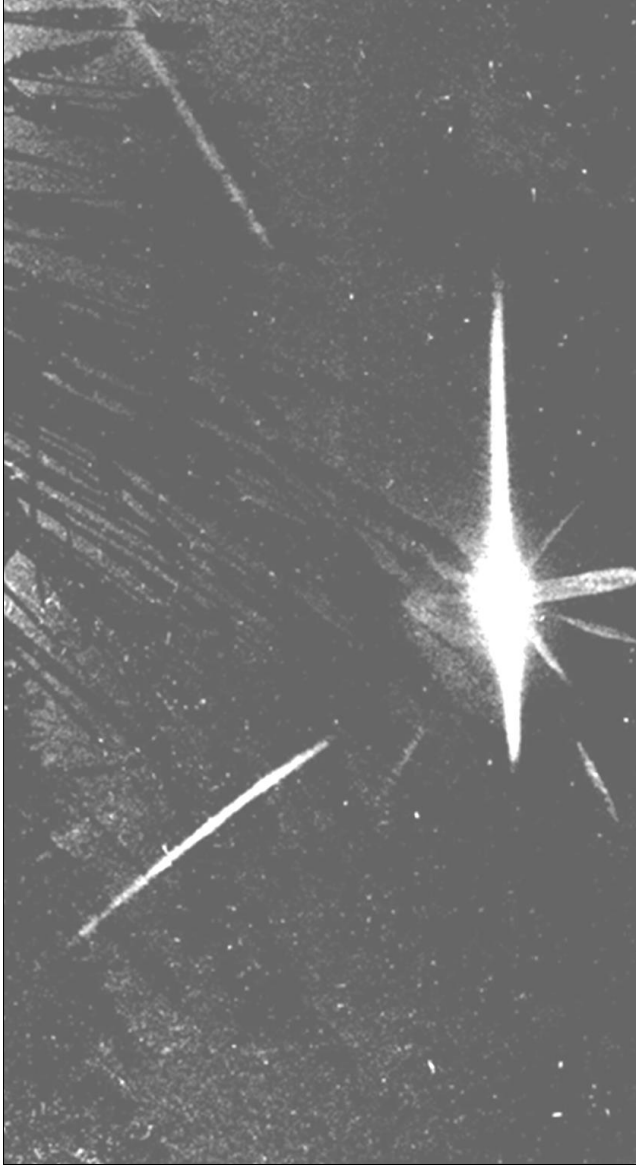
Ei umblă pe la piețele din Turcia, Siria, Grecia și se descurcă. Dar, s-o spunem pe șleau, goana după câștiguri pe unii îi strică. Banul pierde omenia, milostenia, dragostea de aproapele. Dacă cei bătrâni din pensia lor nu-și pot procura o haină, deși au trudit din greu o viață întreagă, cei tineri și întreprinzători nu duc dorul banului.

Comportarea tinerilor

Cine s-a ocupat serios de tineretul nostru în anii de dominație sovietică? Puțini erau pedagogii care doreau ca tinerii noștri să iasă luminați din școală. Nu conta calitatea cunoștințelor elevilor, ci numărul lor. De multe ori stăteam de vorbă cu elevi și-i întrebam câte ceva din istorie, geografie și ei nu știau ce să-mi răspundă. Chiar și unii învățători luau apă în gură când le puneam câte o întrebare. Atunci, cum putea să strălucească școlarul, dacă nici dascălul său nu era prea citit?

Unii tineri se poartă frumos cu bătrânii, nimic de zis, alții parcă n-au cei șapte ani de-acasă. Unii vorbesc o limbă stricată, amestecată cu rusisme. Alții, plecând la Cernăuți, se rușinează să vorbească în limba mamei. Pe toți îi povățuiesc să vorbească oriunde numai românește, căci așa se cade pe plaiul de legendă al lui Ștefan Voievod, să se vadă că suntem mulți și uniți, că ne iubim neamul, să știe străinii că suntem autohtoni, și nu venetici.

Nu mi-a plăcut comunismul, am urât rânduielile lui satanice, căci ele stăteau la baza unui regim totalitar. Și sub acest regim am fost mereu amenințați, mereu răniți în demnitate, mereu ținuți în inferioritate. Timpurile comunismului au trecut. Și valurile lui n-au putut distruge un sat de români neaoși ca Volca pe Derelui. Poate că de acum viața național-culturală a acestui sat din vecinătatea Cernăuților se va învia, poate vom deveni ceea ce-am fost odată.

Aceasta fotografie a fost cenzurată la Cernăuți din cauza... soarelui, care, simbolic, putea răsări și pentru români

Fântâna albă, tristă amintire

Gheorghe MIHAILIUC

Nici n-am observat cum au trecut anii. Am străbătut un drum lung și greu, deseori presărat cu lacrimi amare. De multe ori traiul mi-a fost vizitat de dureri. Și acum, la marginea vieții, răsfoind cartea existenței mele, caut să-mi adun amintirile, pe cele mai multe găsindu-le triste. Unele din ele se mai pierd prin negura timpului. Sunt fapte asupra cărora se așterne tăcerea, însă evenimentele tragice, care mi-au rănit adânc sufletul, nu le pot uita niciodată.

Îmi amintesc cu spaimă de anul 1940, de la care au început nenorocirile noastre, ale bucovinenilor. Așa-zișii frați mai mari, „eliberatori”, au înlocuit adevărul cu minciuna. Sub acel regim odios spărgătorii de uși, toți cei crescuți într-un mediu în care credința, dreptatea, adevărul nu-și găseau loc, au devenit fruntea societății. Noi, băștinașii acestui pământ; obișnuți cu alt mod de viață, am fost cu desăvârșire marginalizați. Limba, istoria, învățământul, tradițiile, credința, în genere cultura națională, au avut mult de suferit.

Apăsătoare este viața sub un regim totalitar. O viață grea, umilitoare, cânti demnitătea omului este desconsiderată, de fapt, nici nu este viață, ci o moarte lentă. Această stare intolerabilă i-a făcut pe mulți oameni să cadă pe gânduri. Prin satele noastre creștea neliniștea. Trebuia găsită o soluție. Bărbații se adunau în grupuri mici, sfătuindu-se în șoaptă. Unii își trăiau zilele negre în ascunzișuri. Au început urmărirea celor bănuți, anchetările, arestările, deportările. Peste sate se abătuse teroarea bolșevică. Dacă nu făceai cârdășie, cu noii stăpâni, erai pierdut. În acele condiții insuportabile, o parte din populația română a nordului Bucovinei a hotărât să fugă în țară, ca să scape de prigoană. La 1 aprilie 1941 câteva mii de români, chemați de dorul libertății, și-au îndreptat pașii spre Fântâna Albă, sat așezat pe noua frontieră, populat, încă din timpul austrieților, de lipoveni. Dar, pentru mulți acest drum era fără întoarcere.

Eram și eu, împreună cu fratele mai mare, printre ei. Am fost martor ocular și am văzut cum s-au desfășurat lucrurile. A fost un adevărat masacru, un genocid. Varnița, locul numit astfel la marginea pădurii dinspre Fântâna Albă, mi-a rămas în amintire ca un simbol al barbariei. În memorie s-au întipărit episoade de o rară cruzime, crâmpete ce mă urmăresc cu înfiorare toată viața.

Uciagașii au așteptat cu degetul pe trăgaci, până când mulțimea a ieșit la lizieră. Era o acalmie prevestitoare de rele. Pașii greoi îi purtau pe oameni spre un sfârșit fatal. Tricolorul din fața coloanei flutura mândru, demonstrând dragostea de neam și de Țară a românilor bucovinei. Deodată, liniștea a fost spartă în cioburi de groaznicul glas al armelor. Zgomotul morții s-a răspândit hăt departe peste codri. Cineva din mulțime a strigat: „La pământ!”. Șuvoiul neîntrerupt de foc ne ținea culcați, cu respirația curmată. În acea stare de încremenire, un bărbat din primele rânduri a strigat din răspuțeri: „Înainte fraților, ei nu vor cuteza să ne omoare!” Dar chiar atunci a început măcelul. Era un adevărat iad de la pământ până la cer. În ochii mei un flăcău voinic purtând tricolorul s-a prăbușit într-un lac de sânge. Aud și acum strigătele lui cu groaza morții pe buze: „Fugiți oameni buni, eu rămân aici să mor pentru libertate!”

În învălmășeală m-am pierdut de fratele meu. Întregul câmp era o spaimă, oamenii cădeau ca frunzele de brumă. Până la pădure îmi rămaseră vreo douăzeci de pași, o întreagă veșnicie. La dreapta mea un bărbat uscățiv, care ne-a îmbărbătat tot drumul, se dădea de-a rostogolul până a ajuns la marginea pădurii. I-am urmat exemplul. L-am văzut o clipă cum s-a ridicat în picioare, căutând pe cineva cu privirile. Când am ajuns lângă el, bietul om se trudea să moară, căutându-și adăpost la rădăcina unui stejar. Se strângea grămadă ca un arici atacat de dușmani, repetând un nume drag: „Florița, Florița...”

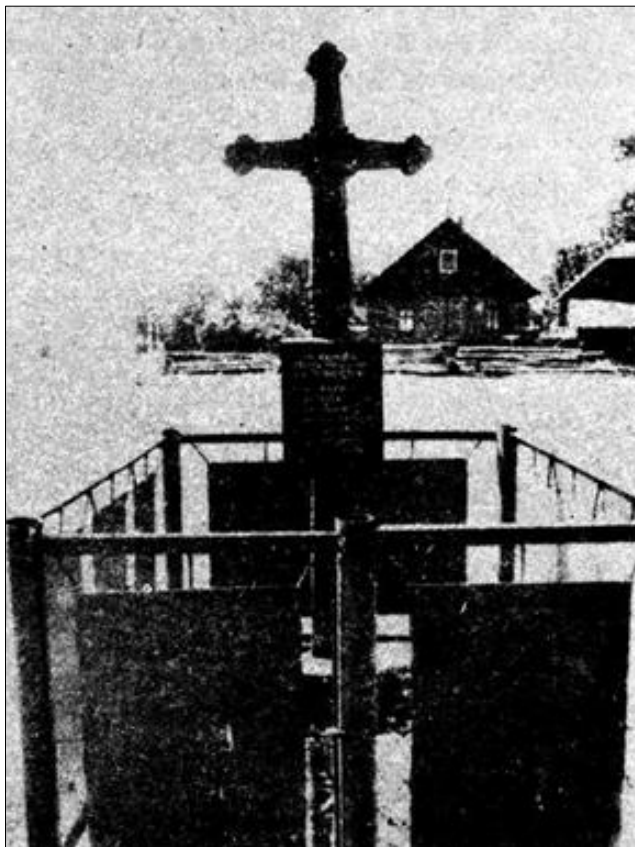
Soldații trăgeau fără întrerupere, cu precădere în grupurile compacte. Aproape inconștient am început să fug prin desiș. Moartea mă păștea la fiecare pas. Obosit peste măsură, rămâneam în urma celorlalți fugari, rătăceam, ajungeam din nou la locul de unde pornisem. Mă chinuiau foamea și setea.

Deodată mi s-a făcut întuneric în fața ochilor și am căzut pe covorul de frunze moarte, simțind că mă lasă puterile. Dar frica de moarte m-a pus pe picioare și am început să alerg la întâmplare. Vântul mi-a adus un bocet șoptit. Am pornit după el. Într-un pâlcc de brazi câteva femei se tânguiau deasupra - unei neveste care-și dădea ultima suflare. Muribunda strângea la pieptul sângerând un băiețel de vreo doi anișori. Parcă o văd și acum cu niște ochi mari și tulburi, în care licăreau lacrimile pierzaniei. Părul bogat îi acoperea umerii. O șuviță de sânge curgea domol peste bundița împodobită cu blăniță de dihor. O femeie a smuls copilașul din brațele mamei care și-a dat sufletul. Apoi toate au dispărut fără de urmă. Din nou m-am pomenit singur în mijlocul unei păduri necunoscute. Nu știam ce să fac, încotro s-o apuc. Noaptea, grăbită, se așeza peste copaci. Se auzeau încă împușcături sporadice, la care tresăream ca mușcat de șarpe. „Braconierii” ieșiseră din nou la vânătoarea de oameni. Așteptam sfârșitul. Mă tot întrebam pe unde putea fi fratele Culuță și ce le voi spune părinților dacă mi-a fi dat să scap de urmăritori.

Și totuși, am avut noroc. Prin întuneric am zărit un om, care cobora povârnișul, ținându-se de copaci. Mi-a făcut semn să mă țin după dânsul. Ca prin minune, am ajuns în satul Petriceni (Camenca). Niște oameni cu suflete mari, ucraineni de naționalitate, ne-au hrănit și ne-au dat adăpost. Datorită lor am scăpat cu zile. Doar ucrainenii, ca și românii, visau să scape de asuprire, să fie oameni liberi. În sat câinii lătrau a moarte. Într-o șură, unde am fost ascunși, am dat de mulți oameni care tremurau de frică. A fost o noapte plină de spaimă.

Cu riscul de a nimeri în ghearele soldaților, am ajuns acasă, la Trestiaha, a doua zi pe la chindie. Și până acum aud uneori șuieratul acelor gloanțe blestemate. Timpul trece mai mult în rău decât în bine, trec și amintirile, cum se duc fără întoarcere toate pe pământ. Se ruinează imperii și regimuri totalitare. Fascismul a fost demascat, condamnat, interzis. De ce oare s-a procedat astfel numai cu acest regim odios? Doar e cunoscut de toată lumea că regimul comunist a comis atrocități îngrozitoare. Lumea a încetat să-l caute pe Dumnezeu. În rezultatul unei educații nefirești, societatea a devenit plină de nelegiuiri.

Și acum trăim timpuri cu puțină speranță și multă disperare. Se propagă mai mult o politică a promisiunilor. Apar tot feluri de savanți meșteri tradiționali în falsificarea istoriei. În dauna omului de rând se fac prea multe cheltuieli birocratice. Avem o țară bogată și mulți oameni săraci. Pentru a ieși din această situație e nevoie de renaștere morală, de înțelepciune, iubire și adevăr.

*Cruce înălțată în memoria celor împușcați la 1 aprilie 1941 pe toloaca Carapciului, imediat după masacrul de la Fântâna Albă
(Foto: V. Băcu)*

Oameni și destine

Viața care trece

Ilie SCHIPOR,
fost deportat în Kazahstan, locuitor al orașului Cernăuți

Aveam și eu cândva o mamă, care, din nefericire, a murit tânără de tot, lăsând în urma ei șase copii. Și când era ea bolnavă, când se stingea ca o lumânare, mă ruga de multe ori să-i aduc apă de izvor, dar nesărată. În clipa când s-a pornit pe drum neîntorcător soțul ei, Arcadie, a întreat-o:

— Casandră, nu-ți pare rău că mori departe de cei dragi? Și ea i-a răspuns:

— Trebuie să mor în neagra străinătate, așa mi-a fost scris, dar îmi pare și mai rău că nu-s toți copiii lângă mine. Aș muri cu inima împăcată, să-i fi avut alături pe Valută și pe Viorica...

Eu am alergat la sac, să caut un muc de lumânare, dar ea mi-a făcut semn că acolo nu era nimic. Cum aș putea să uit acest tablou sau cum aș putea să-l uit pe Dragoș, un verișor de-al meu, care m-a rugat că, dacă voi avea norocul să mă întorc acasă, în Bucovina, să povestesc la lume cele văzute și petrecute acolo, în deportare? Lui Dragoș i-am promis că o voi face, și tocmai de aceea am hotărât să scriu aceste rânduri.

Da, viața este trecătoare, dar, totuși, oricum ar fi, fiecare vrea s-o trăiască din plin. Am fost și noi cândva copii. Aveam părinți buni, dar am nimerit în eșalonul celor ridicăți în miez de noapte și duși în neagra străinătate. Dumnezeu a fost milostiv cu mine și cu familia noastră deportată, având grijă ca măcar câțiva membri ai ei să se întoarcă cu zile din robia stalinistă: Am ce povesti despre vremile de cumpănă, dar mă tem că mulți tineri de azi nu mă vor crede. Aceștia facă ce vor, eu am scris adevărul.

Ne-a fost foarte greu și numai credința în Dumnezeu ne-a făcut să biruim primejdiile ce ne pășteau la tot pasul. Ne-am întors acasă și ne-a părut că vedem raiul pe pământ, da, da, pe pământ.

Și nu vă mirați că zic așa, căci singur am văzut cu ochii locuri pustii, unde iarba nu crește ca la noi și pomii ca la noi tot nu cresc și înfloresc. Acele locuri nu le pot uita, căci le-am stropit cu lacrimi, și acolo mi-au rămas părinții să-și doarmă somnul de veci. Numai cel ce trăiește și are credință poate să vadă multe. Doamne, Doamne, câte le-am văzut și câte le-am petrecut! Viața e trecătoare și noi ne trecem odată cu ea, de aceea am scris aceste rânduri ca să rămână încă o dovadă despre calvarul bucovinenilor duși în robia-stalinistă.

Eram departe-departede de aici, în stepele pustii ale Kazahstanului, eu, tătuță, Viorica, Silvia, mămuța, Traianel, Ghică și surioara mai mică, Floricica. Locuiam la o femeie, pe care o numeam „tiotea Nadea”. Rusoaica a venit într-o zi la tătuță și i-a zis:

— Ia-ți odraslele și te cară din casa mea, căci plozii tăi mă fură! Era iarna și tătuță, nedumerit, a ridicat din umeri și i-a răspuns:

— Copiii mei nu-s învățați să fure. Ei, sărmanii, sunt bucuroși că au un acoperiș deasupra capului și nu întind mâinile la nimic, mai ales la lucruri străine.

Ea a strigat:

— Ba, fură!

Tătuță, făcându-și semnul crucii, a încheiat vorba:

— Dacă zici dumneata că cineva fură, Dumnezeu îl va judeca pe cel vinovat. Noi ne-am dus cu toții la culcare, dar sora Viorica, rămânând să mai coase ceva, a observat că de la tiotea Nadea ieșea fum. A deschis în grabă ușa și a văzut că ardea soba. A trezit-o pe stăpâna casei. Și ea, speriată, și-a dus băieții, pe Vasika și pe Grișka, în grajd și își frângea mâinile, neștiind ce să facă. Dar Viorica și Silvia au stins, cu zăpadă, cizacul, adică bordeiul amenințat de flăcări. Văzând că n-o mai păștea nici un pericol, tiotea Nadea n-a putut zice altceva, decât „mulțumesc”. A doua zi ne-a adus, în semn de recunoștință, o jumătate de găscă fiartă și și-a cerut iertare de la tătuță, zicând:

— Om bun, locuiți aici atâta cât va fi nevoie, numai să vă faceți altă intrare. Tătuță a făcut așa precum a voit stăpâna. A făcut o intrare nouă, iar unde era ușa cea veche a lăsat o fereastră, să

putem vorbi și să ne putem vedea în caz de foc. Și cum ai putea zice că nu există Dumnezeu, dacă toate acestea nu le vezi cu ochii tăi?

În vara următoare am făcut altă intrare, după cum ne-am înțeles. Zilele treceau acolo una câte una, fără pic de bucurie.

În vara anului 1943 a fost mare foamete pe acolo. Eu am fost trimis de către părinți să umblu cu cerșitul, că nu mai aveam cu ce ne hrăni, și ce primeam aduceam acasă și împărțeam la fiecare. Dar în acel an soarta ne-a lovit cumplit: s-a stins din viață scumpa noastră mamă. De înmormântare, nici pomeneală. N-aveam cu ce o îngropa. Am dus-o la cimitir fără raclă, căci pe acolo nu erau păduri ca în Bucovina, ci numai pustietăți cât vedeai cu ochii, și nu creșteau nici un fel de copaci. A fost dusă pe jos, pe zăpadă, și slobozită în groapă în ceea ce avea pe ea. Am acoperit-o cu un țol peste care am pus fân și am dat țărână.

Ne-am întors acasă plânși și amărâți: nu mai aveam mămuță, eram orfani în neagra străinătate. Abia a doua zi m-am oprit din plâns. Știam că nu o voi mai vedea niciodată.

Gând a murit tătuță, în 1944, nu mai eram acolo. Nu era nici surioara Viorica, ea lucra în altă parte, la căile ferate. Toate greutățile au trebuit să le învingă surioara Silvia și verișoara noastră Aurora.

Scriind aceste rânduri, mi-am amintit că atunci, când am ajuns în Kazahstan, tătuță a luat o farfurie și o bucata de hârtie. În jurul farfuriei a scris alfabetul, apoi a căutat doi oameni credincioși și i-a rugat să pună câte două degete pe farfurie. El a întrebat: „Cine din familia noastră se va întoarce primul acasă?” și farfuria a început să se rotească, iar săgeata se tot oprea în dreptul literelor, ce au format cuvântul „Viorica”. Apoi iarăși a întrebat: „Și cine se va mai întoarce?” La fel, farfuria început a se mișca, arătând că Silvia, pe urmă Iliuță. Am înțeles că tata știa ceva a face. Ne-a spus că în primul război mondial, fiind cătană la austrieci, a fost făcut prizonier de către ruși și dus în Siberia, unde cineva l-a familiarizat cu spiritismul, pe care în viață nu l-a practicat.

După patru luni de pribegie m-am întors la ai mei, dar trenul nu s-a oprit în gara unde trebuia să cobor. Am ajuns, fără să vreau, la gara din orașul Nikeltau. Nici nu știam încotro s-o apuc. Îmi purtam pașii de ici-colea și-mi venea să plâng de obidă.

Din fericire, pe alături treceau o femeie și o fetiță, vorbind între ele românește. Erau din Bucovina, din satul Suceveni, sat megieș cu al nostru. Doamne, cât de tare m-am bucurat! Femeia mi-a spus că o cunoștea pe sora mea Silvia. Mi-a arătat baraca în care s-a oprit, încercând să mă caute prin Nikeltau. Și ce întâlnire am avut eu atunci cu Silvioara noastră., iar seara - și cu verișoara Aurora! Mă mir și în ziua de azi cum le-a făcut Dumnezeu Sfântul pe toate acestea. Apoi, să nu mai crezi că există Dumnezeu?

La un timp toți trei am părăsit Nikeltaul. Traiul nu era chiar așa de greu ca mai înainte. Războiul se apropia de sfârșit, trupele sovietice se aflau în preajma Berlinului. Dar într-o seară a venit la Silvia o femeie tot de prin părțile noastre și a zis să-i dea o cartelă pentru pâine. Silvia i-a răspuns că un asemenea lucru era cu neputință, deoarece am venit și eu ca să trăiesc alătura de ea. Femeia, căreia îi ziceau sora și verișoara Nimigeanca, s-a mâniat și a strigat, printre uși, că o să ne pară rău. Peste noapte a dispărut valiza, în care sora își ținea lucrurile mai de preț. Nimigeanca se jura pe sănătatea copiilor că n-a luat-o, dar mie inima-mi spune că numai ea a furat-o. Acea femeie lucra într-o ospătărie, nu departe de baraca noastră. I-am spus Silviei că Nimigeanca a intrat pe la noi. Atunci Silvia s-a dus la piață și a găsit-o acolo pe acea femeie fiind beată. Ea s-a agățat de-un bărbat, pe care-l chema Maștei, și i-a zis:

— Hai să ne ducem acasă.

Silvia s-a ținut de ea și când treceau pe sub un pod, Nimigeanca s-a oprit și a început să plângă, cuvântând:

— Eu ți-oi spune totul, eu ți-oi spune totul, numai ascultă-mă.

— Ce să-mi spui? a întrebat-o sora. Doar nu mi-ai făcut nici un rău.

— Ba da, eu ți-am făcut răul cel mare. Eu ți-am furat valiza și cele trei cartele pentru pâine. Iată, colea am ascuns-o.

Într-adevăr, valiza era dosită acolo unde a arătat Nimigeanca. Sora a luat-o și, de bucurie că s-au găsit cartele pentru pâine, n-a muștrat-o, nu i-a zis nimic, dar le-a povestit cazul femeilor din barăcile vecine. Și ele au prins-o pe Nimigeanca, au legat-o și au bătut-o măr. O femeie, pe care o chema Ana Cobeli, m-a îndemnat să lovesc și eu în Nimigeanca:

— Dă-i, băiete, dă-i, măcar că-i bucovineancă, să te țină minte. M-am făcut că nu aud ce mi se spunea și mi-am văzut de treabă. Pe la începutul lui mai 1945, a venit un șef și ne-a declarat:

— Azi nu se lucrează, e mare sărbătoare, căci i-am învins pe nemți.

N-am lucrat, dar simțeam că ceva ni se va întâmpla. În una din zilele următoare am fost transferați la munci cu mult mai grele. Eram istoviți, eram flămânzi și ne chinuia dorul de casă. Silvia slăbise mult. Mă temeam să n-o pierd și pe dânsa. În cele din urmă a fost internată într-un spital. Când am văzut-o tunsă chilug, m-au podidit lacrimile și mi-am zis: „Rămân al nimănui, în neagra străinătate”. Dar Dumnezeu îi mare, a pus-o pe picioare. Cât timp Silvia a bolit, am locuit în baracă cu verișoara Aurora. Toată vara am păzit harbujii colhozului. Kazahii aproape că nu ieșeau pe ogar, doar deportații noștri erau scoși la prășit. Toamna, când s-a terminat cu strânsul harbujilor, mulți m-au sfătuit ca să mă duc la învățătură, să deprind o meserie că voi trăi cândva mai ușor. M-am dus bucuros, dar nu știam rusește, nu cunoșteam nici o buchie. De aceea, am fost primit la școală cu o jumătate de an mai târziu. La școală m-au pus să scriu în limba rusă „Vladimir Ilici Lenin”. Am scris corect și m-au primit.

La acea școală de meserii am învățat un an și jumătate. Câteva luni am lucrat și, când mi-am căutat sora și verișoara, nu le-am mai găsit, căci plecaseră în Bucovina. Și din acel moment a început să mă curme dorul de casă. Am făcut totul ce mi-a stat în puteri ca să fiu lăsat la baștină. M-am întâlnit cu un băiat din părțile noastre și, împreună, înfruntând multe greutăți și primejdii, ne-am pornit spre Bucovina. De la Adâncata n-aveam voie să merg mai departe, căci începea zona de frontieră. N-aveam, deci, dreptul să intru în satul în care m-am născut! Vezi, Doamne, eram socotit a fi străin. Mi-am luat inima în dinți și m-am pornit pe jos, spre Pătrăuți, croindu-mi cărare prin zăpadă. După vreo 17 kilometri de drum anevoios, m-am pomenit în lunca Siretului Mic. Am îngenunchiat, am dat zăpada la o parte și am sărutat pământul, întâi pentru mine și pe urmă pentru verișorul Dragoș, care nu avea de unde se mai întoarce. Am plâns și m-am furișat spre casa părintească.

Mi-a deschis ușa sora Viorica, ce s-a întors din părțile Kirovogradului și care era de-acum măritată cu cantorul bisericesc Gheorghe Zmoșu. Mare le-a fost mirarea, dar și bucuria.

Am stat la ei câteva săptămâni. S-au adunat neamurile, au venit sora Silvia și verișoara Aurora. Și ne-am dat la povestit de nu ne mai puteam despărți. Ne bucuram că frumos ne-a fost întâlneșul, dar suspinam cu durere că printre noi nu se mai aflau părinții și frățiorii dragi, rămași să-și doarmă somnul de veci în stepele fierbinți ale Kazahstanului.

În noiembrie 1948, deși șapte ani n-am fost acasă, m-am dus la Cernăuți și m-am înscris la o școală de meserii. Iarna, în 1949, de sărbători, am venit la Pătrăuții de Jos și, împreună cu alți băieți de seama mea, am organizat și am umblat cu Malanca. Eu jucam în rolul miresei și, mergând din casă în casă cu uratul, mulți întrebau de calfa cine era mireasa. Li se răspundea că eram eu, Ilie Schipor, care m-am întors acasă după șapte ani de necazuri. Oamenii plângeau de bucurie și mă sărutau. Plângeam și eu de se scutura cămașa pe mine...

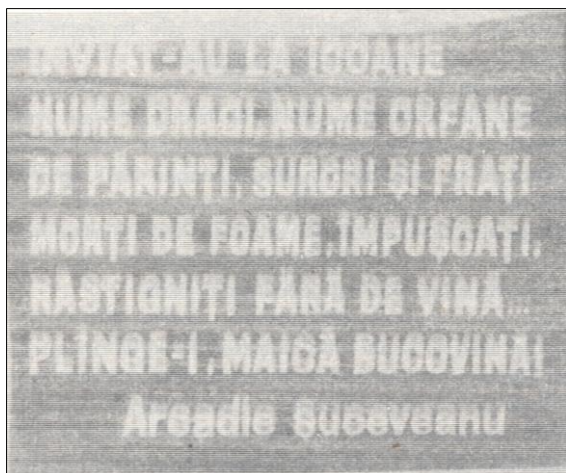
La școala de meserii am deprins zidăria. Încetul cu încetul m-am învățat să-mi câștig pâinea cea de toate zilele, ba am făcut și ceva economii. La începutul anului 1952, la nouă ani de la moartea mamei, am avut nunta. M-am căsătorit cu Eleonora, o fată din Cernăuți, care știa și românește. Dar chiar în seara nunții, când unul dintre muzicanți îmi povestea ce soartă amară avea, am izbucnit în plâns și Viorica abia a reușit să mă ogoiască. Inima-mi spunea că n-o să-mi fie fericită căsnicia deoarece când m-am pornit la cununie mi s-a pierdut cureaua.

După moartea lui Stalin, adică în 1953, am fost încorporat în Armata Roșie. De-aș fi trăit în altă țară, n-aș mai fi fost recrutat. Cui îi trebuia eu în armată, după atâtea chinuri și suferințe? De necaz și obida a început să mă doară capul, dar nimeni nu s-a uitat la mine. În timp de doi ani și ceva, cât am fost cătană sovietică, șase luni am stat prin spitale. În 1954 într-un spital din orașul Cita mi-au fost făcute două punții. Am slăbit atât de tare, încât mi se părea că voi da ortul popii. Dumnezeu, însă, e bun și mare și m-a salvat de la moarte. Distanța dintre Cita și Cernăuți era de peste 8 mii kilometri, dar sufletul îmi zbura mereu la cei dragi, rămași în Bucovina.

La 8 decembrie 1955 am fost lăsat la vatră. Băiețelul meu, Alexandru, avea aproape doi anișori. Mult timp mi-a tot zis uncheș, și nu tată. M-am aranjat la lucru, băiatul creștea, era vesel, cu colegii mă împăcăm bine și mă bucuram că, în sfârșit, norocul nu mă mai ocolea. Soția avea două mătușe. Soții lor - unul român, Cocorean, și altul ucrainean, Guriuc, se purtau părintește cu mine. Un unchi al soției era preot. Și el mă stima foarte mult. Duminicile umblam la biserică, căci așa eram deprins din copilărie, iar în celelalte zile de peste săptămână munceam vârtos ca să pot pune un bănuț deoparte.

În 1960 am fost la o casă de odihnă. Când m-am întors, atmosfera în casă era cu totul alta. Soția ținea morțiș să divorțăm. N-am avut încotro, copilul a rămas cu dânsa, iar eu a trebuit să părăsesc casa și să-mi caut pe undeva adăpost. M-am recăsătorit la sfârșitul anului 1961. Apoi, în vara lui 1962, după 2 ani de despărțire, mi-a venit în ospeție și fratele din România - Valută. Era pe atunci șef al ocolului silvic din Vatra Dornei. Am plâns ca și copiii, cu toate că eram bărbați. Uneori ne priveam lung-lung și, când unul începea să lăcrimeze, celălalt izburcea în plâns.

Cu cea de-a doua nevestă am fost fericit, însă n-au cruțat-o bolile. Din anul 1967 până în 1988 ea a fost de 24 de ori internată prin spitale, dar fără nici un folos. Când cineva în casă e bolnav timpul trece greu, dar Dumnezeu e bun și trebuie să avem nădejde numai în El. Era bine dacă cea de-a doua nevestă a mea ar fi fost sănătoasă, iar eu să fi putut lucra nestingherit... Ea s-a dus pe drum neîntorcător, iar eu, copilul de cândva, care am fost deportat în Kazahstan fără nici o vină, care mi-am pierdut acolo părintele și frațiorii, mă gândesc acum că viața trece, se scutură ca o floare și că, dacă n-am avut noroc în pruncie, nu-l prea am nici acum când tihna ar fi trebuit să sălășluiască în sufletul meu. Și de toate necazurile mele sunt vina numai acei care, la o vârstă fragedă, m-au smuls din cuibul părintesc și m-au pornit pe drumul pierzaniei, numai pentru motivul că eram și eu un pui de românași bucovineni.

Amarul unei copilării vitregite

Nicolae MARIUȚAC

În poartă, Dumitru și-a îmbrățișat cele două cocile, și-a sărutat nevasta și, când își învăluia gospodăria cu privirea-i pătrunzătoare, Titiana a început să-l roage:

— Trăsei, scumpule, să nu zăbovești prea mult pe unde te-i duce, că m-a roade dorul de tine, că te-or dori și copilele...

— Omul știe când iese din casă, nevastă, dar când s-a întoarce numai bunul Dumnezeu are știre. Am să vin degrabă, dar tu să ai grijă de casă și de copile.

— Du-te sănătos, Travel!

Tustrele au rămas în poartă și Titiana, cu capul lăsat pe spate, l-a însoțit cu ochii până la cotitura drumului. Pentru dânsa, o simplă și tânără țarancă, orașul Rădăuți, spre care i se pornise bărbatul, nu era cine știe ce departe. Trășel al ei, un tânăr mintios, pleca la Rădăuți, uneori chiar și mai departe, se întorcea cu marfa pe care o desfăcea apoi în dughenioara lor. Când marfa era pe terminate pornea iarăși de acasă, din nou lipsea zile sau săptămâni și grija

gospodăriei rămânea pe capul gospodinei. Titiana aducea apă de la fântână, spăla cămași, ghilea pânză, cocea pâine, prășea pe ogor, hrănea orătănile și orice ar mai fi făcut încă, copilele se aflau mereu în preajma ei. Era bărbătoasă, le izbutea pe toate, și chipul bărbatului nu i se ștergea în clipele așteptării de pe retine.

A trecut vara. Toamna a început a vopsi în galben veșmântul copacilor, apoi l-a așternut, nepăsătoare pe pământul jilav și rece. Trăsei se lăsa prea mult așteptat. De nicăieri nu dădea nici un semn, nimeni nu-l văzuse și femeia s-a lăsat cuprinsă de panică. Ceva greu i se puse pe inimă, avea presimțiri negre. Ce i s-o fi întâmplat de nu se întorcea acasă? Dar cum putea să se întoarcă, cum putea să-i deie vreo veste despre el, când în sat intraseră rușii și când Rădăuții se aflau acum dincolo de gardul de sârmă ghimpată? O lua pe Zinovia în brațe, o ridica deasupra capului, o cobora, o ridica din nou și fetița prindea cu degețelele ei broboada mamei, se juca cu părul moale și mățos, apoi izbucnea într-un râs zglobiu și cristalin ca unda de izvor.

— Tu râzi, draga mamei, că alte griji nu ai, dar oare ce-i cu tătuță de nu se întoarce?

— Nu-i, nu-i tătuță, îi răspundea fetița și continua să râdă.

Răspunsul mezinei i se părea atât de apăsător, încât de-ar fi avut aripi, s-ar fi ridicat până în înaltul cerului ca, de acolo de sus, să-l caute și să-l găsească, să coboare lângă el și să-l întrebe: „Trăsei, dragul meu Trăsei, nu ți-i dor de noi?”

Uneori parcă-i auzea răspunsul la întrebările ei nerostite:

„Ba mi-i dor, ba o să vin”.

„Ești dus de acasă pe la sfârșitul lui mai, acum îi luna noiembrie; astăzi-mâine ninge și tu tot nu te arăți. Nu poți trece gardul de sârmă ghimpată? Alții îl trec și rușii nu-i prind. Copilele noastre te așteaptă. Și eu te aștept. Ce să le spun? Dar eu cum să mă liniștesc?”

Într-o zi, pe când se lăsa muncită de gânduri, s-a auzit strigată pe nume. A tresărit. S-a dus să deschidă portița. Era o vecină, Viorica Minodorei:

— Tititană, am venit să-ți spun că mâine dimineață pornim dincolo. Dacă vrei vino cu noi. Pregătește-te, ia-ți copilele și - la drum! Poate o să dai de urmele lui Trăsei...

— M-oi duce mâine cu voi. Să mă strigați la poartă.

A lăsat casa, toată averea în seama vecinilor, spunându-le că cum o să-l întâlnească pe Trăsei al ei se va întoarce numaidecât. Și-a făcut semnul crucii, a luat-o pe Ecaterina de mână și cu pași nehotărâți s-a îndreptat spre poartă.

— Da unde ți-ai lăsat mezina, Titiană?

— Am băgat-o în traistă, că-i mică și-a obosi mergând pe jos.

Când au ajuns la Fântâna Albă, au căutat cu ochii un loc potrivit pentru trecerea gardului de sârmă ghimpată. Un bărbat a spart tăcerea ce domnea în jur:

— Să nu mergem buluc, ca oile, să ne mai răzlețim!

Câțiva au reușit să treacă gardul, Titiana a întors capul spre cei care veneau din urma ei. Un șuier de glonte a năucit-o. Cei din urma ei au luat-o la picior și s-au văzut dincolo de hotar. A mai răsunit o împușcătură. Titiana a simțit în spate și în piept ceva prea cald. I s-a întunecat în fața ochilor, picioarele au început să n-o asculte. Apoi s-a prăbușit fără a scoate o vorbă sau vreun suspin. Ecaterina, fetița de nouă anișori, a început să țipe:

— Scoală, mămuța, scoală! De ce-ai picat, mămuță?!

Din traistă și-a scos căpușorul Zinovia, mezina, speriată de plânsul și răcnetele surioarei. Ambele copile au încercat să-și ridice mama, dar truda le-a fost zadarnică.

Titiana Lupăștean zăcea fără suflare, străjuită în apropierea gardului de sârmă ghimpată de două copilite. Împușcăturile se amestecau acum cu glasurile celor ce au trecut dincolo, care le îndemneau pe copile se alerge înspre ei și să se salveze.

— Noi n-o lăsăm pe mămuța... Mămuța-i moartă... Rămânem aici, rămânem cu dânsa...

Deodată în fața copilelor a răsărit un grănicer sovietic. Înțelegând ce s-a întâmplat, grănicerul le-a zis copilelor să treacă dincolo, pe unde au trecut și ceilalți.

— N-o lăsăm pe mămuța, repetau Ecaterina și Zinovia, înecându-se cu lacrimi amare.

Grănicerul le-a lăsat în pace, dar peste o bucată de timp a revenit, fiind însoțit de un gradat. Acum nimeni n-a insistat ca fetițele să treacă granița. Probabil că se temeau unul de altul. Fetițele au fost duse la pichet, iar de acolo - la primărie.

— La cine vreți să locuiți? le-au întrebat la primărie.

— La nașa Fruzina, au răspuns printre lacrimi amândouă.

Așa și s-a hotărât. La femeia, care le era nănașă, au trăit până în vara anului 1941. Dar acea femeie avea un fecior chemat la datorie în armata română. Și acesta a fost motivul deportării ei. Când au ridicat-o pe ea, au fost ridicate și Copilele. Toate trei au fost duse la Pătrăuți. Secretarul de la primărie a spus că copilele aveau tată în România și că trebuiau scoase din satin vagoane de vite, flămânde și chinuite, au fost duse în Kazahstanul de Nord, în regiunea Aktiubinsk, unde, ca să nu moară de foame, au păscut vitele dintr-o gospodărie colectivă. Vitele erau legate la iesle cu curele din piele, tot de vită. Când se rupeau curelele, iar vitele erau legate cu altele, copilele luau, pe ascuns, bucățele din ele, făceau foc de paie, le frigeau, le duceau la gură, bucățică cu bucățică, și le înghițeau. Odată, când nu mai aveau ce mânca și când le sleise puterea, au găsit în stepă o oaie umflată. Au jupit-o, au fript-o și au mâncat cu saț din ea. Apoi, s-au dat la vânat țistari. Mâncau orișice, mâncau ca să nu moară...

Într-o iarnă nașa lor, Fruzina, a dat ochii peste cap. Au rămas singure și ale nimănu. Trebuia s-o îngroape. Dar cu ce? A venit atunci la ele o femeie din Suceveni, Raveca Mihailovici, a adus o cămașă de-a răposatei sale mame și în cămașa ceea au înmormântat-o. Pe față i-au pus o bucată de placaj, ca să nu-i nimerească țărâna în gură.

Au chinuit copilele orfane în stepele Kazahstanului timp de șapte ani de zile. De fapt, s-au pornit ele spre casă cu un an mai înainte, dar au nimerit în mâinile miliției. S-au întors de unde s-au pornit și au mai trudit ca să agonisească bani pentru drum.

În tren, spre Cernăuți, niște hoți le-au furat galoșii de pe picioare. Pe obiele au mers până la Cuciurul Mare. Gheorghe și Raveca Mihailovici, știind că se întorc, le-au ieșit înainte cu căruța.

Când s-au dus la mormântul Titienei, a mamei lor adică, pământul în jur era arat, dar un triunghi rămăsese neatins de plug. Crucea era cioplită. S-au târât pe brânci, prin secară, să nu fie-zărite de grăniceri. Peste vreo trei ani acel triunghi s-a transformat în arătură, iar crucea nu mai era.

— Am pus noi o cruce nouă, îmi mărturisea nu demult Zinovia, dar nu știu dacă-i pe locul cel vechi.

— Și cum ați trăit, când v-ați întors din Kazahstan?

— Dacă n-am fi avut neamuri, ne-am fi prăpădit. Pe fiecare ne-a luat câte o mătușă, adică câte o soră de-a mamei. De la o mătușă a mea m-am și măritat, împreună cu bărbatul, Gheorghe Frătăucean, ne-am durat în Suceveni gospodărie. Avem doi feciori. Ștefan, cel mai mare, îi însurat. Al doilea fecior, Gheorghe, trăiește pe lângă noi. Când m-am măritat, n-am prea avut zestre, dar am țesut și tot am țesut, am lucrat într-una ca să fiu și eu în rând cu lumea. Și acum am stative în casă. Țes ștergare. Am fost necăjită, fără copilărie. Știi ce-i greul și amarul. Ce-am suferit, nu uit până mor.

În capelnița din centrul satului Suceveni sunt încrustate numele a 109 martiri ai neamului nostru, originari din acea localitate. Numele Titienei Lupăștean, 29 ani, împușcată la Fântâna Albă la 15 noiembrie 1940, este trecut sub nr. 1. Iar mai jos, după șirul de nume înveșnicite în granit, sunt gravate cuvintele poetului Arcadie Suceveanu, originar din acel sat de martiri:

„Înviat-au la icoane
Nume dragi, nume orfane
De părinți, surori și frați
Morți de foame, împușcați,
Răstigniți fără de vină...
Plânge-i, maică Bucovină!”

Am fost suspectați în 1941, nu suntem crezuți nici acum

Vasile PLEVAN

Era în primăvara anului 1941. Într-una din zile, Gheorghe și Ion Popescu, doi megieși de-ai noștri, s-au dus la Sirețel să prindă pește, la locul numit Unghiul Mare. Aici badea Gheorghe avea pământ arabil și o bucată de luncă. Știindu-se gospodari și stăpâni pe terenurile lor de pământ, oamenii pescuiau în voie. Dar, deodată, și-a făcut apariția un militar sovietic călare, înarmat până în dinți, care a început să tune și să fulgere la megieșii noștri. Aceștia, la început au strâns din umeri, că nu înțelegeau limba în care striga rusul, apoi s-au stropșit la enkavedist, întrebându-l de ce-și băga nasul unde nu-i fierbea oala. Rusul și-a ieșit cu totul din sărite, a tras un foc de armă în aer și abia după aceea pescarii au pornit spre casă. Dar militarul se ținea scai de ei, pesemne ca să vadă unde locuiau ca să-i poată pedepsi mai târziu. Badea Gheorghe Popescu, văzând o asemenea obrăznicie, a intrat în curtea lui, a pus mâna pe topor și, fluturându-l deasupra capului, a strigat: „Poftim, măi rusule încoace, să-ți arăt cine-i stăpân aici!”

Călărețul a intrat atunci la noi în livadă și ne bătea ogorul de grâu de toamnă care era de-acum până la pânțelele calului. Tatăl meu, văzând că rusul ne bătuca pâinica, i-a ieșit înaintea și i-a zis că mare păcat face, intrând cu calul în holdă. Acesta, înfuriindu-se și mai tare, a mai tras un foc în aer, s-a mai rotit cu calul prin grâu, apoi, dându-i pînteni, s-a pornit spre primăria din Cupca. Nu știm ce-a vorbit el acolo, dar purtarea acestor gospodari cupceni a fost calificată drept act de nesupunere față de puterea sovietică.

La 13 iunie 1941, în zorii zilei, ne-am pomenit cu doi milițieni în prag. Unul vorbea puțin românește, celălalt nu știa nici o boabă din limba noastră. Ne-au ordonat ca în jumătate de oră să ne îmbrăcăm, să ne luăm așternut, hrană pe două săptămâni și să părăsim gospodăria.

Era încă întuneric, nu ne puteam dezmetici, umblam de ici-colo și până la urmă în căruță au fost puse doar acele lucruri, pe care au găsit milițienii că ne vor fi necesare.

Am urcat în căruță șapte suflete - tata, mama, doi frați, două surioare și eu - și-am pornit la drum lung și necunoscut. Până la gara din Pătrăuții de Sus am fost escortați de militari. Acolo era lume peste lume. Mulți oameni plângeau înfundat, niște femei boceau, copiii se strângeau de părinții lor ca oile speriate de lup.

Am fost împinși într-un vagon murdar de vite. Alături de noi au nimerit familiile lui Gheorghe Popescu, Ion Popescu, Dumitru Bolocan, Ilie Pătrăucean și altele. Timp de trei săptămâni acea cutie de metal incandescentă zăvorâtă și împrejmuțată cu sârmă ghimpată ne-a fost adăpost. În cele din urmă am ajuns într-o câmpie din nordul Kazahstanului. Când s-au deschis ușile vagoanelor, în fața eșalonului așteptau sute de căruțe din toată regiunea Aktiubinsk. Familia noastră a nimerit în colhozul „Octombrie” din raionul Novorossisk. Localnicii însă ne-au întâmpinat cu dușmănie, căci lor li s-a spus că eram dușmani ai poporului. Nimeni nu voia să se adăpostească. Cu mare greu ne-a primit o ucraineană, al cărei soț fusese mobilizat în armata roșie și mânat undeva pe front. Avea și ea, sărmana, o droaie de copii și locuia într-un bordei cu două despărțituri. În una dormea dânsa și odraslele sale, iar în alta se aflau două capre și câteva găini. Din milă, această femeie ne-a adăpostit împreună cu caprele și păsările sale.

La începutul iernii, tata l-a înduplecat pe un kazah să ne primească în bordeiul său. Cu toate că era frig și dormeam pe niște paie, așternute pe jos, ne simțeam fericiți. Într-o zi însă, kazahul a primit veste că fiul său a fost ucis pe front. Era ger și viscol și kazahul, punând mâna pe un cuțit, ne-a alungat din bordei. Ce era să facem? Ne-am strâns șpuza de lucruri și am ieșit în viscol. Abia noaptea, aproape degerați, am găsit un bordei pierdut prin troiene, în care locuiau trei familii de români: Traian Alerguș - trei persoane, surorile Eufrosina și Veronica Percic din Cupca, precum și Ilie Pătrăucean - încă trei persoane din Pătrăuții de Jos. Deci la cei nouă oameni ne-am alipit și noi șapte inși. Am locuit împreună până prin august 1942, când familia noastră s-a mutat în centrul raional Novorossisk.

Întâmplarea cu kazahul, care a vrut să ne ucidă pentru că eram români și, chipurile, frații noștri i-au răpus fiul pe front, au doborât-o pe mama. A căzut sârmana la zăcare. Cu mare greu a reușit tata s-o interneze într-un spital. Aproape peste un an, la sfârșitul lui iunie 1943, am vizitat-o împreună cu tată la spital. Foarte bucuroasă că ne vedea, ne-a spus că-i era mai bine și că peste vreo două săptămâni se va întoarce la familie. Dar n-am mai văzut-o vie. Exact peste două săptămâni doctorița care o trata pe mama a primit înștiințare că soțul i-a căzut pe front. După un plâns ce i-a scuturat ființa, a intrat tăcută în salon, s-a îndreptat spre mama și i-a făcut o injecție. Peste câteva clipe mama s-a stins din viață. Aveam pe atunci doar șase ani și jumătate.

Kazahii aveau pe lângă case grădini, țineau animale și păsări. Mai furau câte ceva din colhoz așa încât pe ei foamea nu-i căsăpea ca pe noi, care nu aveam nimic și care mai eram considerați dușmani înrăiți ai poporului? Noi eram nevoiți să mâncăm, dacă găseam ceva, o dată la două-trei zile.

Tata a aflat că muncitorilor de la întreprinderi li se dădea pâine pe cartele. În decembrie 1943 el s-a adresat șefului miliției raionale cu rugămintea să-i permită plecarea, cu întreaga familie, la Aktiubinsk. I-a permis numai cu condiția să-și găsească acolo de lucru. Prin ger și viscol și mereu pe jos, în trei zile și trei nopți tata a ajuns în acel centru regional, unde și-a găsit de lucru la o fermă. S-a întors după noi și iarăși ne-am pornit la drum, pe jos. Eram sleit de foame și-am început să cad în zăpadă la fiecare zece-douăzeci de pași. Din fericire ne-a ajuns o sanie, la care era înhămat un bou. Stăpânului i s-a făcut milă de mine și m-a luat în sanie.

La fermă primeam câte 400 grame de pâine pe zi, dar mai furam cartofi fierți pentru porci și așa ne astâmpăram foamea. Dar bucuria noastră a fost scurtă. S-a îmbolnăvit tata și în două săptămâni s-a transformat într-un schelet. S-a stins din viață la 4 februarie 1944. A fost conștient însă, până la ultima suflare. El ne-a spus că noi toți cei cinci copii ai lui ne vom întoarce la baștină și ne-a împărțit acolo, în Kazahstan, averea din Bucovina, agonisită prin sudoarea frunții.

Vara anului 1944 a fost secetoasă în Kazahstan. În acea vară ce prevestea o nouă foamete am fost și eu de folos familiei: am

pășcut porcii ce erau la fermă, am strâns măcriș și am „vânat” țistari, pe care îi mâncam ca să nu ne umflăm de foame. Dar înspre iarnă am fost dat la un orfelinat, unde am fost adăpostit până în august 1945. Dar anul 1945 a fost iarăși secetos. Și foamea secera lumea cu nemiluita. Abia în 1946 Dumnezeu s-a îndurat să ude acele pământuri însetate și era speranță că moartea ne va ocoli. Și tot atunci am mai primit și o veste îmbucurătoare: ni se dădea voie să ne întoarcem la baștină. Bani de drum n-aveam ca să ne întoarcem toți cinci împreună. Am hotărât să pornim spre Bucovina câte unul. Primul s-a pornit la drum fratele mai mare, Dănilă. Numai ce a ajuns în Cupca, ne-a trimis veste că a sosit cu bine. Pe urmă spre casă am pornit eu. Mătușa Ana din Pătrăuții de Jos împreună cu feciorii Radu și Aurel, cu fiica Olga au agonisit ceva bani de drum și în august 1946 am ajuns cu ei acasă. Viorica, Arcadie și Aurora s-au întors la Cupca pe la mijlocul lunii noiembrie.

În scumpa noastră Bucovină bântuia, însă, foametea cea mare, foamete organizată de regimul Stalinist. Cu foamea eram deprinși, numai nu ne puteam obișnui cu atitudinea față de noi a unor cupeeni. Ei ne tratau ca pe niște criminali. Familia care a ocupat gospodăria noastră era foarte nemulțumită de faptul că ne-am întors. Făcea tot posibilul ca noi să fim arestați și trimiși din nou în exil. Dar Dumnezeu nu i-a ajutat și în primăvara anului 1949 ea s-a văzut silită să ne elibereze casa. Am intrat în casă, dar eram despuiți de averea părintească. În toamna anului 1950 primarul din Cupca a adus o echipă de meșteri ca să ne strice stodoala și ca să facă din materialul acela club într-un sat din celălalt capăt al raionului Hliboca. Tot atunci primărașul ne-a vestit că dacă mai vrem să locuim în casa părintească, trebuia s-o cumpărăm de la stat. Și, deoarece nu aveam bani, fratele Arcadie s-a văzut silit să plece la minele de cărbune din Donbas, ca să câștige banii trebuincioși pentru cumpărarea casei. Astfel, din toată agoniseala de o viață a părinților, ne-am ales doar cu casa, fântâna, livada și grădina. Pe restul au pus stăpânire consătenii hrăpăreți, cei fără de rușine și frică de Dumnezeu.

A trecut mai bine de o jumătate de secol de când regimul Stalinist ne-a declarat „dușmani ai poporului”.

Multe s-au schimbat de atunci. Curentul de democratizare a societății a adus și un fel de reabilitare a celor care au fost persecutați de bolșevici. Dar a ieșit la iveală că democrații de azi sunt tot acei funcționari sovietici, numai că și-au schimbat culoarea. Dicționarul talmăcește noțiunea de „reabilitare” ca: a restabili buna reputație; a dezminți învinuirile aduse, a reintegra în drepturile pierdute. Pur și simplu cel reabilitat ar trebui înștiințat personal despre acest fapt. Cazul lui ar trebui adus la cunoștința colectivului de muncă din care face parte, la locul de trai, dat publicității, în numele statului, autoritățile locale ar fi datoare să-și ceară scuze de la persoanele persecutate fără vină pe timpul regimului totalitar. Evident, cetățeanului care a fost deportat ar trebui să-i fie compensate toate pierderile materiale, iar anii de exil să-i fie luați în considerație la stabilirea vechimii de muncă, la majorarea pensiei. Omul persecutat pe nedrept ar trebui să se bucure de înlesnirile pe care le au participanții la război. Așa ar fi într-o țară civilizată. Pe când la noi...

Trec luni, uneori chiar și ani, până când te poți vedea reabilitat. Funcționarii se plâng că în arhive nu găsesc documentele necesare, că au mult de lucru, că munca lor e rău plătită și așa mai departe. În iunie 1941 din satul meu natal, Cupca, au fost deportate 26 familii, în total 92 persoane în vârstă de la șapte luni până la 80 de ani. Din numărul acestora în exil au murit 40 persoane. Din opt familii nimeni nu s-a întors la baștină. Până acum au supraviețuit 26 de persoane din numărul cupcenilor deportați, dar au fost scrise numai 14 cereri pentru reabilitare. Cei care au primit compensație pentru averea răpită s-au ales doar cu cel mult a mia parte din costul acelei averi. Deci, am rămas la convingerea că cei ce hotărăsc soarta noastră în prezent sunt la fel ca și cei din 1941. Staliniștii n-au crezut că nu suntem vinovați și ne-au trimis la moarte sigură. Cei de astăzi tot nu ne dau crezare că am suferit pe nedrept și nu ne putem găsi dreptatea.

Calvar organizat

Ion POSTEUCĂ

Acea zi de noiembrie a anului 1972 nu prevestea nimic deosebit în viața mea. După terminarea lecțiilor la școala din satul meu natal Stănești, m-am întors acasă și trăbălăiam ceva prin curte. La un moment dat, foarte înfocat, a intrat pe porțița de la drum Simion Jolobai, străjerul de la primărie. Mi-a zis scurt:

— Sunteți așteptat la sovietul sătesc, am poruncă să vă aduc acolo. Așa cum mă găseam, nici nu mi-am schimbat hainele, am ieșit din ogradă și m-am pornit grăbit spre primărie. Când m-am pomenit în drum, am văzut o mașină ciudată, și imediat am avut o presimțire neagră. Pricepându-mi gândul, moșul Simion mi-a dat o lămurire:

— Apoi, cu această mașină am venit după dumneata. M-a trimis unul, căruia îi zice Apeceniuc și-i de la K.G.B.-ul din Hliboca.

M-am urcat în mașină. Și numai bine s-a urnit din loc, ajungând la o cotitură, când, fără să înțeleg de ce, mașina s-a oprit brusc. În fața ei, în mijlocul drumului, stătea ofițerul de securitate, sosit din centrul raional. Moșul Simion a coborât, înfășurându-mă într-o privire de compătimire, șoferul a întors mașina în direcția Hlibocii, iar Apeceniuc, așezându-se alături, m-a întrebat, pe un ton de amabilitate exagerată, cum o mai duc cu sănătatea. În cele din urmă m-a sfătuit să mai las lucrul și pe un timp oarecare să mă duc la tratament într-o stațiune balneară de pe țărmul mării, repetându-mi că viața e scurtă și că de ea ar trebui să mă îngrijesc.

Când l-am întrebat cu ce scop plecam la raion, mi-a răspuns, la fel de amabil ca și mai înainte, că trebuia să particip la rezolvarea unei chestiuni importante. Nici prin cap nu-mi trecea cam ce chestiune importantă puteam să rezolv în prezența lucrătorilor securității sovietice.

Ajungând la sediul K.G.B.-ului, am fost poftit să urc la etajul doi în cabinetul tovarășului Demenciuc, șeful de atunci al instituției.

După ce ușa capitonată s-a închis, mi-am dat seama că ceva nu era curat. Șeful m-a întrebat cum mă simt, cum îmi merge la serviciu, ce probleme am, iar în timp ce eu îi dădeam răspunsuri scurte la întrebări, el a scos din sertar dosarul meu personal, aflat într-o mapă mare și plină cu fel de fel de hârtii. Răsfoindu-l, șeful s-a schimbat brusc la față și m-a luat din scurt: eram naționalist român, dușman al puterii sovietice și în acest sens existau „dovezi”. Iar „dovezile” erau următoarele: m-am pronunțat împotriva studierii limbii ruse în școală, aveam în biblioteca personală numeroase cărți în limba română, răspândeam printre români literatură română, îi simpatizam pe românii din România, vorbeam despre ei numai de bine, nu eram de acord cu „descoperirile” arheologilor sovietici, care, cică, dovedeau că nordul Bucovinei este pământ slav, nu eram împăcat cu condițiile de viață pe care ni le-a creat nouă, bucovinenilor, puterea sovietică etc.

Toate acestea nu erau cuvinte goale, țâșnite din gura lui Demenciuc. Ele erau confirmate prin denunțuri din partea unor colegi de muncă și a lui Ilie Ciuclea, secretarul organizației de partid din colhoz, care ne vizita adeseori școala și care mă provoca la diferite discuții. Deși nu mi s-a spus cine m-a denunțat, am observat în mâna șefului o „operă” de-a lui Ilie Ciuclea, al cărui scris îl cunoșteam de la o poștă.

Am fost torturat moral timp de șapte ore, fără întrerupere (de la orele 17 până la orele 24). La sfârșitul acelei „discuții” aveam o durere grozavă de cap și nu eram în stare să înțeleg ce mai voiau de la mine tovarășii Apeceniuc și Demenciuc. Văzând în ce stare am ajuns, au hotărât să mă lase în pace, dar numai în acea zi. Arătându-se binevoitori, mi-au dat mașina lor să mă ducă acasă.

A doua zi trebuia să mă prezint din nou la K.G.B. M-am prezentat. M-au întâmpinat cu zâmbete, mi-au strâns mâna, apoi m-au întrebat dacă voi refuza, ca și în ziua precedentă, să recunosc că eram naționalist român. Din nou mi s-au pus în față „dovezile”. Aflam, buimăcit, că în ziua cutare, la ora cutare, în locul cutare, m-am întâlnit cu cutare și am vorbit despre cutare sau cutare lucru. Chiar mi-au spus și ce-am vorbit împotriva Uniunii Sovietice, când am fost în ospetie la părinții mei, care pe atunci locuiau în comuna Pârteștii de Jos, județul Suceava, România. Ca să-mi dovedească anume că securitatea știe absolut totul despre mine, mi-au mai spus că în timpul sfințirii casei părintești (ceva mai înainte părinții își construiseră casă nouă) mi-am făcut semnul crucii.

După vreo trei ore de interogări amenințătoare (la un moment dat miau spus că aveam mare noroc că a murit Stalin, căci dacă ar fi trăit, pe baza denunțurilor de care dispuneau, demult eram dus în regiunea urșilor polari) m-au lăsat să iau masa. Când m-am întors peste o oră, am fost întrebat despre ce: am vorbit cu șeful căminului cultural din Stănești cu care m-am întâlnit întâmplător în magazinul universal din Hliboca. Da, m-am întâlnit, dar nu i-am suflat nici o vorbă despre situația în care nimerisem.

La „discuțiile” de după amiază mai participa un securist de la regiune. După alte trei ore, văzând că nu puteau obține ceea ce și-au pus de gând (nici nu aveau ce dovedi), au hotărât să mă sloboadă acasă. M-au ocărât, m-au amenințat și, când am ieșit pe ușă, am crezut că toată tărășenia s-a terminat. Dar de unde? Calvarul abia începea. Și acest calvar organizat avea să dureze mai mult de un an.

Cei de la K.G.B., văzând că n-au izbutit nimic, m-au dat pe mâna comitetului raional de partid, cerând să fiu scos din învățământ, fiindcă eram, chipurile, un element periculos pentru societatea sovietică. Imediat a fost convocată adunarea comuniștilor din școala din Stănești. Asistând la ea, reprezentantul comitetului raional de partid, un oarecare Babici, a citit hotărârea pregătită din timp. Conform acelei hotărâri, urma să fiu scos din serviciu. Nu mi s-a dat voie să vorbesc, afirmându-se că totul era clar - eram naționalist român și nu aveau dreptul să particip la educarea și instruirea tinerei generații. Această hotărâre trebuia confirmată de o altă hotărâre, cea a comitetului raional de partid.

Am încercat între timp să analizez toate învinuirile ce mi se aduceau și iată ce am „descoperit”: eram dușman înveterat al limbii ruse; nu eram de acord cu „descoperirile” arheologice ale savanților sovietici, care aveau scopul să justifice afirmația că nordul Bucovinei ar fi un pământ slav; m-am ridicat în apărarea limbii române. Chiar din primele zile ale aflării mele în școală, am căutat să apăr, pe cât era posibil, limba mea maternă. Până în anul 1960 ziarul de perete al pionierilor era scos în limba rusă.

Am pus problema ca el să apară în limba română. Până atunci în timpul recreațiilor profesorii vorbeau în cancelarie în limba rusă. Am cerut de la toți ca să vorbească românește.

Am fost de părerea ca toate afișele să fie scrise în limba română, căci erau destinate românilor. Toate acestea au fost fixate de cozile de topor, care, în denunțuri lungi, au „argumentat” ura mea de neîmpăcat

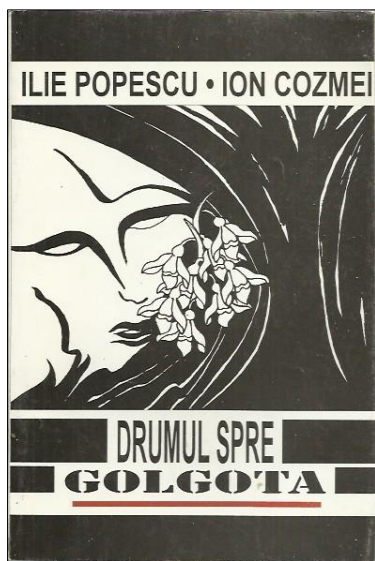
față de limba rusă. De fapt, n-am urât această limbă și nici azi n-o urăsc. N-am vrut numai ca ea să ne fie băgată pe gât cu sila. Că am vorbit cu simpatie despre frunțașii vieții culturale din România, e adevărat și sunt mândru de aceasta. Că am înfierat așa-zisele „descoperiri” arheologice ale savanților sovietici pe teritoriul actualei regiuni Cernăuți tot e adevărat și n-am greșit. Dar faptul răspândirii literaturii românilor în rândurile copiilor români, fapt ce mi se încredinșă în mod special, m-a pus adânc pe gânduri. Am analizat și această problemă și am găsit, totuși, cheia rezolvării ei. Iată ce-a fost: studiind povestea lui Ion Creangă „Capra cu trei iezi”, am avut marea îndrăzneală să le arăt elevilor o carte cu ilustrații bogate despre fapta lupului din basm. Nici nu mi-a trecut prin cap că o asemenea faptă va fi calificată la K.G.B, drept răspândire a literaturii românești în rândul copiilor. Această poveste era inclusă în programa școlară. Le-am mai arătat elevilor și cartea, la fel ilustrată, „Punguța cu doi bani”. Iată undeva fost marea mea „greșeală”, săvârșită cu scopul de a submina temeliile ideologice ale Uniunii Sovietice.

Așteptam zilnic o schimbare înspre mai rău. Când ieșeam pe porțiță, îndreptându-mi pașii înspre școală, începeam să cred că ziua cutare putea să fie ultima din cariera mea pedagogică. Cei de la comitetul raional de partid n-au întârziat cu „invitația”. Ei m-au admonestat, m-au întors pe dos și pe față, mi-au spus că mă aflam pe malul prăpastiei, dar din serviciu nu m-au scos. Încă un denunț, cât de mic și cât de cusut cu ață albă n-ar fi fost, îmi pecetluia soarta. În căutarea dreptății, am cerut audiență, după ce am așternut pe hârtie totul ce mi s-a întâmplat, la unul din demnitarii de la comitetul regional de partid. Într-o bună zi m-am pomenit în curte cu un lucrător al comitetului regional de partid, cu un altul de la comitetul raional de partid, însoțiți de secretarul organizației comuniste din școală. Au zis că sunt veniți să-mi controleze biblioteca. Cărți antisovietice n-au găsit, fiindcă nici nu le aveam, însă ca să nu plece fără nici un rezultat, au scris la sfârșitul procesului verbal că eu, vezi Doamne, cărțile în limba română le-am așezat pe rafturile de sus, iar cele în limbă rusă - pe polițele de jos. Deci, eram naționalist!

Demnitarul de la regiune mi-a declarat că era informat de către organele raionale că, chipurile, nu eram mulțumiți de modul sovietic de viață și că undeva ne pregăteam să emigrăm. Unde? Nu știa nici el, însă așa fusese informat.

Peste un timp, totuși, am fost convocat la comitetul regional de partid, unde am nimerit la un om al lui Dumnezeu. Acela a înțeles că eram victima unor clevetiri din partea unor membri ai colectivului nostru didactic, cărora în popor li se spune cozi de topor. N-am căutat mai apoi să mă răzbun pe aceștia, cu toate că mi s-au oferit asemenea ocazii. Mi-am zis că Dumnezeu e mare, le vede pe toate și tuturor le va plăti după faptă. Acum văd că Dumnezeu nu i-a lăsat nepedeșiți.

Peste puțină vreme după ce am fost chemat la comitetul regional de partid, am fost invitat la o ședință a biroului comitetului raional de partid. Acolo acum mi s-a spus că eram om cinstit, că n-am greșit cu nimic, că pur și simplu s-a comis o greșeală. Am răsuflet ușurat și am înțeles perfect care era politica K.G.B.-ului pe teritoriile cu populație mixtă, unde rușii erau în minoritate.

Cartea „Drumul spre Golgota”, scrisă de Ilie Popescu, docent la Universitatea din Cernăuți, fost deportat, în colaborare cu scriitorul sucevean Ion Cozmei, și apărută la Editura „Moldova” din Iași la sfârșitul anului 1994.

DOCUMENTAR

Victime ale ocupației staliniste din trei sate ale fostului județ Storojineț

1) Suceveni

Împușcați la Fântâna Albă

La 15 noiembrie 1940

1. Lupăștean Titiana	29 ani
La 1 aprilie 1941	
2. Bostan Dragoș	20 ani
3. Mihailovici Ilie	19 ani
4. Sidoreac Gheorghe	18 ani
5. Sucevan Constantin	37 ani

Morți de foame și frig în Kazahstan si Siberia

6. Amari Minodora	59 ani
7. nepoata Domnica	3 ani
8. Amari Maria	58 ani
9. Andrisán Lazăr	27 ani
10. Burla Ana	56 ani
11. Burla Margalina	15 ani
12. Burla Ștefan	13 ani
13. Burla Arcadie	11 ani

14. Burla Nastasia	82 ani
15. Frătăucean Dumitru	51 ani
16. Frătăucean Ștefan, fiu	14 ani
17. Frătăucean Gheorghe Gr.	32 ani
18 Frătăucean Ștefan, frate	25 ani
19. Frătăucean Ion	61 ani
20. Frătăucean Eudochia, soție	58 ani
21. Frătăucean Gheorghe	60 ani
22. Frătăucean Save ta, soție	57 ani
23. Horobeț Cristina	41 ani
24. Horobeț Arcadie, fiu	19 ani
.25. nepoata Ghinuța	10 ani
26. Iluțan Fruzina	42 ani
27. Isopescu Alexandra	60 ani
28. Isopescu Domnica, fiică	20 ani
29. Isopescu Ilie	62 ani
30. Isopescu Ioana, soție	60 ani
31. Mihailovici Vasile	60 ani
32. Mihailovici Catrina, soție	58 ani
33. Mihailovici Margalina	53 ani
34. Mutu Constantin	52 ani
35. Mutu Eftimia, soție	49 ani
36. Mutu Aurica, fiică	16 ani
37. Mutu Maria, fiică	8 ani
38. Nedelcu Samson	50 ani
39. nepoata Valentina	15 ani
40. Nicolaescu Ilie	50 ani
41. Nicolaescu Zamfira, soție	48 ani
42. Nicolaescu Margalina, fiică	15 ani
43. Nicolaescu Ion, fiu	10 ani
44. Nicolaescu Vasile, fiu	4 ani
45. Nicolaescu Domnica, fiică	3 ani
46. Nicolaescu Rafira, fiică	1,5 ani
47. Popescu Victoria	29 ani
48. Popescu Ioana, fiică	10 ani
49. Popescu Nastasia, fiică	8 ani
50. Popescu Raveca, fiică	7 ani

51. Popescu Veronica, fiică	6 ani
52. Popescu Zamfira, fiică	5 ani
53. Popescu Catrina, fiică	3 ani
54. Popescu Margalina, fiică	2 ani
55. bunelul Vasile	82 ani
56. Sucevan Anita	72 ani
57. Sucevan Arcadie, fiu	41 ani
58. Sucevan Ileana	69 ani
59. Sucevan Arhip	52 ani
60. Sucevan Silvia	50 ani
61. Sucevan Tatiana, fiică	20 ani
62. Sucevan Lazăr, fiu	10 ani
63. Sucevan Veronica, fiică	8 ani
64. Suțevan Vasile, fiu	7 ani
65. Sucevan Benedict	42 ani
66. Sucevan Domnica, soție	38 ani
67. Sucevan Floarea, fiică	11 ani
68. Sucevan Lazăr, fiu	9 ani
69. Sucevan Ioana, fiică	4 ani
70. bunica Ioana	63 ani
71. Sucevan Domnica	53 ani
72. Sucevan Dochîța, soră	44 ani
73. Sucevan Dragoș, fiu	19 ani
74. Sucevan Gheorghe P.	50 ani
75. Sucevan Aurora, soție	46 ani
76. Sucevan Petrea, fiu	16 ani
77. Sucevan Silvia, fiică	14 ani
78. Sucevan Ileana, fiică	6 ani
79. Sucevan Ilie, fiu	5 ani
80. Sucevan Gheorghe Șt.	58 ani
81. Sucevan Zamfira, soție	50 ani
82. Sucevan Mărioara	51 ani
83. Sucevan Gheorghe, nepot	7 ani
84. Sucevan Ioana	52 ani
85. Sucevan Domnica, soră	50 ani
86. Sucevan Lazăr V.	51 ani
87. Sucevan Grapina, soție	48 ani

88. Sucevan Ion, fiu	12 ani
89. Sucevan Arcadie, fiu	10 ani
90. Sucevan Gheorghe, fiu	8 ani
91. Sucevan Grigore, fiu	6 ani
92. Sucevan Livia	35 ani
93. Sucevan Grigore, fiu	3 ani
94. Sucevan Pavel	38 ani
95. Sidoreac Ilie	15 ani
96. Siminovici Constantin	76 ani
97. Șcrobanеț Gheorghe Șt.	42 ani
98. Șcrobanеț Nastasia, soție	40 ani
99. Șcrobanеț Catrina, mamă	62 ani
100. Șcrobanеț Ilie Ar.	55 ani
101. Șcrobanеț Catrina, soție	50 ani
102. Șcrobanеț Constantin, fiu	20 ani
103. Șcrobanеț Ioana, fiică	15 ani
104. Șcrobanеț Ilie P.	32 ani
105. Șcrobanеț Raveca	41 ani
106. mama Mărioara	61 ani
107. Zelghin Ion	70 ani
108. Zelghin Domnita	69 ani
109. Zelghin Gherasim	47 ani

2). Carapciu pe Siret

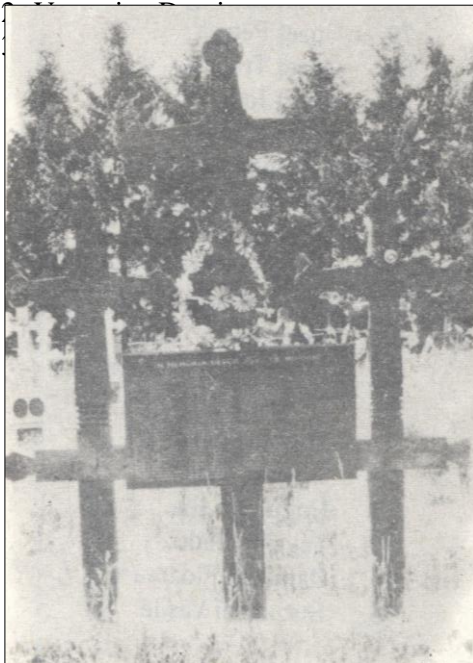
Nr. Numele și prenumele

1. Banilean Zaharia
2. Banilean Paraschiva
3. Bostan Ilie
4. Cârciu Florea
5. Cârciu Zinovia
6. Cârciu Ana
7. Cârciu Dragoș
8. Cârciu Gheorghe
9. Cârciu Paraschiva
10. Cârciu Florea G.
11. Cârciu Ecaterina
12. Calancea Gheorghe
13. Cojocari Antimia
14. Irimescu Gheorghe
15. Irimescu Elena
16. Irimescu Traian
17. Lutic Gheorghe
18. Leorda Palaghea
19. Leorda Grigore
20. Leorda Eudochia
21. Leorda Eugenia
22. Leorda Valeria
23. Luchiniuc Florea
24. Luchiniuc Radu
25. Opaț Gheorghe
26. Opaț Floarea
27. Opaț Ion
28. Opaț Catrina
29. Opaț Aurel
30. Priscărean Gheorghe
31. Priscărean Domnica
32. Șorodoc Ecaterina

33. Știrbu Emilian
34. Știrbu Ana
35. Știrbu Viorica
36. Tovarnițchi Raveca
37. Tovarnițchi Vasile
38. Tovarnițchi Valeria
39. Tovarnițchi Gheorghe
40. Tovarnițchi Maria
41. Tovarnițchi Nicolae G.
42. Tovarnițchi Fruzina
43. Tovarnițchi Elena
44. Tovarnițchi Gheorghe L.
45. Tovarnițchi Vasile N.
46. Tovarnițchi Viorica
47. Tovarnițchi Florea
48. Tovarnițchi Ion Sandu
49. Tovarnițchi Rahila
50. Tovarnițchi Oltea
51. Tovarnițchi Lidia
52. Tovarnițchi Octáavian
53. Tărăță Floarea
54. Tărăță Petru
55. Toșciuc Dumitru M.
56. Toșciuc Maria
57. Toșciuc Florea
58. Toșciuc Grigore
59. Toșciuc Domnica
60. Toșciuc Maria
61. Toșciuc Florea
62. Toșciuc Dumitru
63. Toșciuc Vasile •
64. Petriuc Ilarie
65. Boicu Gheorghe
66. Boari Toader
67. Cobeli Vasile
68. Cobeli Mircea
69. Cârciu Ion

70. Dascaluic Nicolae
71. Ioneț Gheorghe
72. Irimescu Traian
73. Irimescu Petrea
74. Lutic Vasile
75. Lutic Ion
76. Moscal Leon
77. Opaț Vasile
78. Opaț Gheorghe
79. Opaț Petrea
80. Opaț Traian
81. Opaț Ion
82. Opaț Florea
83. Reșetneac Ion
84. Stratulat Pintilei
85. Șorodoc Ilie
86. Șorodoc Gheorghe
87. Tudan Petrea
88. Tovarnițchi Toader
89. Tovarnițchi Nicolae
90. Tovarnițchi Aurel
91. Timciuc Petru
92. Toșciuc Ion
93. Ungurean Ilie
94. Zegriuc Radu
95. Banilean Floarea
96. Butinschi Vasile
97. Cârciu Aurei
98. Cârciu Florea
99. Cârciu Ștefan
100. Ioneț Ion Gavril
101. Muzureac Marcu
102. Moscal Grigore
103. Opaț Vasile
104. Opaț Ion
105. Opaț Florea Cozma
106. Scutari Gheorghe

107. Sencu Constantin
108. Șorodoc Vasile
109. Tovarnițchi Cozma
110. Ursulică Constantin
111. Varvariuc Gheorghe
- 111

*În imagine: mormântul simbolic al carapcienilor fără morminte.
(Foto: Vasile BĂCU)*

3). Locuitori ai comunei Pătrăuții de Jos în captivitate militară sovietică

În războiul care s-a încheiat în 1945, mulți bucovineni, făcând parte din armata română, au nimerit în captivitate sovietică, fiind supuși în lagărele din Siberia, Ural și Kazahstan la munci silnice și chinuri neomeneste. Numai din comuna Pătrăuții de Jos pe Siret din fostul județ Storojineț gustul amar al „pâinii” din prizonieratul sovietic l-au cunoscut din plin 35 de bărbați în floarea vieții, energici, viguroși, care după câțiva ani de captivitate stalinistă, fiind sloboziți la vatră, s-au întors storși de puteri și cu sănătatea șubrezită. Unii dintre ei au umblat cu lanțuri de fier la picioare sau ținute cu căștile în cap pe tot parcursul zilelor fierbinți de vară, alții au fost groaznic bătuți pentru că, chipurile, și-au „trădat patria sovietică”, ce i-a „eliberat în 1940 de sub români”.

Iată și lista pătrăucenilor, care, servindu-și țara și idealul național, au nimerit în prizonieratul sovietic:

1. Bălan Vasile Ion
2. Bălan Toader Pavel
3. Borcan Gheorghe Ion
4. Buta Ion Vasile
5. Buta Gheorghe Constantin
6. Ciuriuc Nicolae Ion
7. Ciuriuc Toader Ilie
8. Daca Ilie Pavel
9. Daca Gheorghe Pavel
10. Fedorean Ion Toader
11. Fedorean Nicolae Toader
12. Gavriloaie Solomon Ilie '
13. Grijincu Vasile Constantin
14. Gheorghean Toader Gheorghe
15. Gheorghean Vasile Toader
16. Guga Vasile Ștefan
17. Moraru Dumitru Gheorghe

18. Muntean Gheorghe Petru
19. Pojoga Toader Ion
20. Popescu Gheorghe Vasile
21. Popescu Ion Vasile
22. Popescu Aurel Constantin
23. Popescu Constantin Gheorghe
24. Popescu Nicolae Vasile
25. Popescu Toader Gheorghe
26. Popescu Vasile Simion
27. Schipor Alexa Ion
28. Schipor Gheorghe Silvestru
29. Schipor Ilie Ion
30. Schipor Nicolae Vasile
31. Schipor Toader Ilie
32. Tărăță Petru Gheorghe
33. Vască Gheorghe Nicolae
34. Vască Ilie Gheorghe
35. Ursulean Dumitru Simion

Listă întocmită de Valeriu ZMOȘU

Documente herțene

Ținutul Herța a fost răpit din greșeala?

Octav CHIȚUC

Străvechi colț de vatră românească, situat în nordul Moldovei dintre Prut, Milcov și Carpați, având o suprafață de 304 kmp și format din 9 comune cu 32 de sate, ținutul Herța nu a mai fost stăpânit de-a lungul istoriei sale de vreo putere străină. Acest teritoriu nu a fost menționat în pactul secret Ribbentrop-Molotov și nici nu a fost cerut prin ultimatumurile guvernului sovietic adresate României în 26 și 28 iunie 1940. A fost anexat tâlhărește, în mod samavolnic, abuziv, brutal și agresiv de către URSS. Armata română a încercat să oprească invadatorii la fosta frontieră româno-austriacă de până la 1918. Dar agresorii nu s-au oprit, au forțat apărarea română, omorându-i pe maiorul I. Boroș, pe sublocotenentul A. Dragomir și pe câțiva ostași care s-au împotrivit cotropirii pământului nostru. În noaptea de 28 spre 29 iunie, ei au pătruns cu tancurile în orașelul Herța, iar apoi, folosind terenul acoperit, au ocupat și satele ținutului, făcând joncțiunea cu trupele sovietice care se scurgeau pe șoseaua Cernăuți-Suceava, acestea ajungând lângă orașul Siret, punând stăpânire și pe localități din Bucovina care n-au fost nici cerute prin ultimatum, nici cedate.

Potrivit recensământului populației din 1930, din cei aproape 32.000 de locuitori ai ținutului Herța numai 13 persoane s-au declarat că aparțineau la etnia ucraineană, așa că nu putea fi vorba de nici un fel de „eliberare” a ucrainenilor de aici de „sub jugul burghezo-moșieresc român”.

Deși inițial comandanții sovietici au recunoscut că Herța a fost ocupată din greșeală, ei n-au făcut nimic pentru a opri această samavolnicie. Răpirea acestui ținut neaoș moldovenesc a fost pregătită din timp și minuțios de către bolșevici. Bunăoară, în primăvara anului 1940 prin localitățile ținutului au mișunat spioni sovietici, deghizați în cerșetori, negustori ambulănți, predicatori etc.

După ocupare, populația de pe aceste meleaguri a fost profund convinsă că ținutul era ocupat din greșeala unor cadre de comandament sovietice și, cu diferite ocazii, a cerut invadatorilor să plece. Dar împotriva locuitorilor acestui ținut au fost luate măsuri cumplite și dureroase. Ei erau arestați, bătuți, schingiuiți și chiar deportați. În paralel, s-a trecut la o campanie de deznaționalizare sălbatică prin școală, presă, radio. Au fost distruse toate cărțile din biblioteci și materialele didactice românești din școli. În învățământ a fost introdus alfabetul slavon. Limbile rusă și ucraineană au început să fie predate din clasele primare. În școli activau agenți ai K.G.B.-ului, care terorizau cadrele didactice cu sentimente patriotice. Pentru a schimba structura populației, bolșevicii au adus în școli și în alte instituții ucraineni din regiunile estice ale RSSU și ruși din tot cuprinsul imperiului sovietic.

La Conferința de pace de la Paris din 1947, României și, în special ținutului Herța, li s-a făcut o mare nedreptate. Acest străvechi teritoriu românesc i-a fost atribuit URSS, care a lucrat cu viclenie, cerând ca între România și imperiul sovietic să rămână frontiera existentă la 22 iunie 1941. Și, datorită situației de țară privilegiată, adică învingătoare în război, a obținut această aprobare. Deși imperiul sovietic s-a destrămat, ținutul Herța nu a revenit la Patria-mamă.

Fiind originar din satul Culiceni, sat din ținutul Herța, și aflat în 1944 în serviciul de militar în termen, am refuzat să mă înapoiem la baștină din cauza terorii aplicate de bolșevici în perioada 1940–1941, când ocupanții ne arestau, ne băteau și ne sileau să învățăm limba rusă. În noaptea de 12 spre 13 iunie 1941 din satul meu au fost deportate 15 persoane, din care au supraviețuit numai două, celelalte rămânând să-și doarmă somnul de veci prin pustietățile Kazahstanului. Cu prilejul începerii anului școlar 1940/1941, patru români din Culiceni au fost arestați, bătuți și judecați apoi la Cernăuți, pentru că în cuvântările lor au cerut ocupanților să părăsească ținutul Herța.

M-am înrolat voluntar și am participat la război împotriva fascismului, luptând șapte luni, cu speranța că, după terminarea ostilităților militare, ținutul Herța și alte teritorii răpite în vara anului 1940 vor fi retrocedate României. Dar acest lucru nu s-a întâmplat și problema aceasta poate fi acum rezolvată definitiv numai la masa tratativelor.

Lista persoanelor din satul Mihoreni, ținutul Herta, deportate
în ajunul războiului de către ocupații roșii

Nr.	Numele și prenumele	Gradul de rudenie	Anul nașterii
1.	Burlă Vasile	Cap de familie	1885
2.	Burla Anica	soție	1892
3.	Cobelea Mihai	cap de familie	1902
4.	Cobelea Anica	soție	1903
5.	Cobelea Ortanța	fiiică	1933
6.	Cobelea Catrina	fiiică	1934
7.	Cobelea Maria	fiiică	1935
8.	Cobelea Elena	fiiică	1936
9.	Cobelea Nicolae	fiu	1937
10.	Cobaschi Domnica	cap de familie	1881
11.	Foloșnea Anica	cap de familie	1890
12.	Foloșnea Ortanța	fiiică	1929
13.	Pintilei Gheorghe	cap de familie	1886
14.	Pintilei Profira	soție	1893
15.	Pintilei Mircea	fiu	1926
16."	Popa Zamfira	cap de familie	1901
17.	Popa Maria	fiiică	1926
18.	Popa Mihai	fiu	1928
19.	Popa Aglaia	fiiică	1933
20.	Popa Adela	fiiică	1935
21.	Popa Traian	fiu	1937
22.	Rusu Ion	cap de familie	1889
23.	Spițoc Saveta	cap de familie	1889
24.	Spițoc Emilia	fiiică	1933
25.	Stavarat Constantin	cap de familie	1890
26.	Stavarat Frăsina	soție	1891
27.	Stavarat Emilia	fiiică	1933
28.	Stavarat Gheorghe	fiu	1934
29.	Stavarat Mircea	nepot	1937

30.	Șotropa Macrina	cap de familie	1889
31.	Vaipan Elena	cap de familie	1883
32.	Vaipan Nicolae	fiu	1923
33.	Vaipan Maria	fiică	1927
34.	Vaipan Ion	fiu	1932

Lista persoanelor din satul Godinești, ținutul Herța,
deportate de sovietici în 1940-1944

Nr.	Numele și prenumele
1.	Ciocoboc Alexandru
2.	Ostafi Gheorghe
3.	Paladi Haralapie
4.	Avasilchi Vasile
5.	Inachiuc Gheorghe
6.	Gheorghitanu Sava
7.	Hliboceanu Haralapie
8.	Gheorghitanu Silvestru
9.	Scripcaru Mihai
10.	Ghirilă Vasile
11.	Scopciuc Dumitru
12.	Prescuri Dumitru
13.	Bompa Haralampie
14.	Vizitiu Gheorghe
15.	Rotaru Toadere
16.	Tanu Dumitru
17.	Ceucă Dumitru
18.	Diaconu Ilie
19.	Diaconu Agripina
20.	Diaconu Victoria
21.	Țari Ion
22.	Malus Verona
23.	Malus Ananie
24.	Malus Ion G.

25.	Popovici Ilie
26.	Buzduga Dumitru
27.	Buzduga Ion
28.	Maluș Gheorghe
29.	Sârbu Ilie
30.	Mânzatu Ilie
31.	Andronic Ion
32.	Andronic Gheorghe
33.	Jalbă Ion
34.	Jalbă Toadere

Lista persoanelor deportate în anii 1940-1941
din satul Proboțești, Herța

Nr.	Numele și prenumele	Anul nașterii
1.	Brânzei Ion	1878
2.	Băhnărel Maria	1915
3.	Băhnărel Mihai	1935
4.	Băhnărel Verginia	1940
5.	Prodan Catinca	1881
6.	Băhnărel Petru	1883
7.	Bezede Gheorghe	1881
8.	Ciubotaru Dumitru	1892
9.	Crihan Vasile	1895
10.	Crihan Elena	1911
11.	Crihan Victoria	1927
12.	Crihan Valerica	1932
13.	Băhnărel Toader	1938
14.	Crihan Verginia	1934
15.	Crihan Dumitru	1938
16.	Crihan Georgeta	1940
17.	Crihan Aglaia	1893
18.	Crihan Verginica	1928
19.	Crâșmaru Ion	1881

20.	Conovaru Nicolae	1881
21.	Conovaru Elena	1926
22.	Găină Ion	1904
23.	Găină Dumitru	1901
24.	Ionel Dumitru	1901
25.	Niculăiță Constantin	1901
26.	Vițelaru Vasile	1908

O listă incompletă a refugiaților în România

Gheorghe PAVEL

Ocupând pentru a doua oară ținutul Herța în 1944, sovieticii au alcătuit listele românilor de aici, care au plecat în România sau care nu s-au întors de acolo de groaza bolșevicilor, „constatând” cu nerușinare că aceștia ar fi fost „cetățeni ai URSS, mânați cu forța din raionul Herța, regiunea Cernăuți, în robia germană de către cotropitorii germani”. Stabilind numărul acestora, pe localități (lipsește datele privind refugiații din orașul Herța, satul distrus de ei, Frunza, sătucul Păsat și satul Sinăuții de Jos, trecut la raionul Hliboca), sovieticii au încercat să facă și o statistică a persoanelor care s-au întors la vetre din acea „robie”. Numărul celor ce au fost „mânați cu forța în robia germană” este de 3.218 persoane, ceea ce înseamnă 10 la sută din populația de atunci a ținutului Herța.

Nemții n-au invadat acest ținut, nu l-au administrat în timpul războiului, nici n-au ridicat de aici oameni pentru a-i duce la munci în Germania. Precizăm că e vorba despre militari în termen, concentrați, premilitari, încadrați în armata română, despre femei și adolescenți scoși la săpatul tranșeelor sau la prestarea altor munci dincolo de linia de demarcație trasată în 1940. Deci, lista refugiaților din ținutul Herța în România alcătuită de organele stăpânirii sovietice nu este completă. Din numărul de 3.218 persoane, la terminarea războiului nu s-au mai întors la baștină în 1945, majoritatea covârșitoare alcătuind-o bărbații tineri, foști militari români.

Nr.	Denumirea localității	Au fost duși		Total	S-au întors		Total
		Bărbai	Femei		Bărbai	Femei	
1.	Bărceni	17	12	42	13	-	13
2.	Bairachi (Mogosești)	79	-	79	79	-	79
3.	Bucovca (Poeni-Bucovina)	12	1	13	12	1	13
4.	Botanivca (Cotu-Bolanului)	18	-	18	7	-	7
5.	Buda Mare	30	41	102	29	-	29
6.	Satu-Mare (Pilișăuți)	1	-	1	1	-	1
7.	Godinești	120	-	120	68	-	68
8.	Horbova	177	43	273	107	9	116
9.	Diacoviți (Proboești)	341	25	377	-	-	138
10.	Culiceni	78	-	78	52	-	52
11.	Lunca	8	-	8	8	-	8
12.	Lucovița	30	10	50	10	-	10
13.	Movila	12	6	18	8	7	15
14.	Molnita	196	64	260	52	3	55
15.	Buda Mică	19	2	23	-	-	-
16.	Podvalinoe (Becești)	128	14	156	57	-	57
17.	Petrasișca (Mihoreni)	176	18	199	85	-	85
18.	Poleana (Poieni-Regat)	32	-	32	19	-	19
19.	Țârnauca	38	46	147	84	46	130
20.	Radgospovca (Mamornita)	14	15	49	-	-	-
21.	Țureatca	299	19	339	137	-	137
22.	Hreatică	210	290	540	57	63	120
23.	Țveachivca (Ținteni)	75	12	100	7	-	7
24.	Persoane strămutate	-	-	-	21	19	40
	Total	2201	630	3218	1081	151	1254

Până vom stabili numărul adevărat al herțenilor refugiați în România de frica bolșevicilor, dăm lista, alcătuită, probabil, după septembrie 1946, când satele herțene, ca și cele nord-bucovinene și hotinene au fost rebotezate printr-un decret special, emis în capitala Ucrainei.

Această listă incompletă a persoanelor refugiate din ținutul Herța în România, vizând mai ales militari în termen, concentrați și premilitari, precum și femei aflate la munci temporare dincolo de linia de demarcație, tasată în 1940, se păstrează în Fondul R 1132 al Arhivei regionale de stat din Cernăuți.

Bustul lui Gheorghe Asachi la Herța, baștina cărturarului

GRAIUL NEAMULUI

Concepția lingvistică a lui Aron Pumnul

Dr. doc. Gheorghe JERNOVEI

Studiile de lingvistică ale lui Aron Pumnul au un caracter fragmentar și aparțin, în cea mai mare parte, perioadei trăite în Bucovina (1848–1866). Majoritatea lor au fost publicate în ziarul „Bucovina”, având, în același timp, un scop științific și un scop patriotic. Altele au fost pentru prima oară reunite într-o culegere publicată de I.G. Sbiera în 1889 și consacrată activității marelui cărturar.

Concepția lingvistică a lui Aron Pumnul s-a format în cursul studierii unui șir de probleme de lingvistică generală, de istoria limbii și literaturii române, de studiere a diferitelor compartimente ale limbii materne: morfologie, vocabular, ortografie s.a. Analiza procesului de studiere și modul de tratare al acestor probleme în opera științifică a marelui cărturar constituie scopul acestui articol.

I. *Probleme de lingvistică generală.* În formarea concepției proprii despre limbă și procesul de studiere a ei, Aron Pumnul este preocupat în mod deosebit de două aspecte: cel sociolingvistic și cel filozofic. Aceste aspecte au fost în mare măsură determinate de situația social-politică existentă în anii 40–50 ai secolului trecut și de mentalitatea filozofică a epocii. În primul caz este vorba de răspândirea noilor idei social-politice lansate de evenimentele revoluționare din 1848, care au avut loc în mai multe țări europene, în al doilea - se are în vedere existența concepției filozofice a raționalismului ca un curent științific și conceptual al epocii, care a

avut o influență considerabilă în formarea diferitelor științe, inclusiv lingvistica.

Această situație a și contribuit la faptul că în studiile lui Aron Pumnul se conturează clar două probleme: a) cea de definire a limbii ca fenomen social; b) cea de definire a limbii sub aspect filozofic.

A) Prima, bazată pe principiul legăturii inseparabile existente între limbă, societate și națiune și expusă mai pe larg în articolul „Neatârnamarea limbii românești în dezvoltarea sa și modul de a o scrie”, este una din tezele de bază ale ideologiei revoluției din 1848, la care Pumnul participase activ. Esența acestei probleme constă în evidențierea legăturii organice existente între limbă și naționalitate. „Poporul, scrie A. Pumnul, este trupul națiunii, iar limba este sufletul ei. Pentru aceea, precum trupul fără suflet e mort, așa e moartă și națiunea fără limbă” (aici și în continuare se citează după I.G. Sbiera „Voci asupra vieții și însemnătății lui Aron Pumnul”, Cernăuți, 1889).

Evident, această idee capătă o dezvoltare istorico-politică: „Dreptate și naționalitate, acele înalte și sfinte cuvinte, al căror răsunet, ajungând la auzul nenumărabilei mulțimi, dezmoștește, deșteaptă și încălzește și cele mai amorțite și înghețate inimi, le insuflă spirit și viață, le farmecă și le face ca pentru recâștigarea și păstrarea dreptății și naționalității să-și consacre și avere, și viață, și tot ce au mai sfânt” (p. 193).

Arătând că mintea omenească se eliberează din cătușele evului mediu, că în toată Europa se aud pătrunzătoarele cuvinte „dreptate și libertate”, cărturarul bucovinean menționează: „Dreptate și naționalitate strigă popoarele Europei, dreptate și naționalitate strigăm și noi împreună cu ele, fiindcă aceste două sunt singurele și neapăratele condiții ale fericirii națiunilor” (p. 193).

Subliniind rolul limbii naționale la înflorirea națiunii, autorul constată că atunci, când în țările europene în evul mediu se foloseau latina, greaca și slavona, ca limbi oficiale, aceste popoare nu puteau înainta în cultura națională, deoarece „era cu neputință să se învețe toată națiunea” și pentru aceea științele se mărginiră la un prea neînsemnat număr de bărbați, iar mulțimea rămase în cea mai groasă neștiință (p. 195).

Și numai atunci când germanii, francezii și englezii au început să învețe științele în limba lor proprie, ei au avansat considerabil și au atins acele culmi în cultura națională, la care aceste popoare se află.

Descriind situația grea a românilor, care timp de mai multe secole n-au avut limba lor oficială în școală, în administrație și biserică, el scrie că la baza dreptului natural la limbă și naționalitate, invocat de toți ideologii revoluției din 1848, este necesar ca stăpânirea habsburgică să respecte dreptul românilor de a avea o universitate cu limba de predare română, pentru a ajunge la „cultură și desăvârșire”. „Strămoșii noștri, încheie el, au luptat pentru limbă ca pentru viață, iar în 1848 au murit, pentru aceeași cauză, 30.000 de români” (p. 195).

Așadar, pentru A. Pumnul limba ca fenomen social este nu numai un mijloc de formare a spiritului național, dar și principala forță motrice în avansarea națiunii pe calea civilizației umane.

B) A doua problemă, fondată pe teritoriile filozofice ale secolului al XIX-lea, în special pe cea raționalistă, este expusă în mai multe scrieri ale savantului. Pentru Pumnul limba este un mijloc de exprimare a gândirii și a sentimentelor. „Limba, în înțeles strâns luată, scrie el, este cuprinsul sunetelor prin care ne descoperim unii altora cugetările și simțurile din lăuntru” (p. 198). Ideea limbii, susține Pumnul, este una singură. Limbile sunt numeroase, datorită distanțelor spațiale dintre popoare. Pentru ca limba să corespundă în întregime scopului pentru care a produs-o mintea omenească, ea se cere să îndeplinească mai multe condiții: dat fiind faptul că limba mise naște cu omul, ci se învață, ea trebuie să fie regulată, organele vorbirii pretind o limbă ușor de rostit, iar auzul îi cere să fie „dulce sunătoare” (p. 199).

Aceste principii expuse de cărturar în definiția generală a limbii au determinat și căile practice de studiere a limbii materne, alese de Pumnul: originea și istoria limbii române, formarea vocabularului ei, constituirea sistemului ei ortografic.

2. Problema originii și periodizării istorice a limbii române.

Această problemă a fost prezentată pentru prima oară în „Elaboratul de concurs” pentru ocuparea postului de profesor la Cernăuți în 1849 și reluată în studiile următoare, în special în „Curs de literatură românească”.

Pumnul cunoștea profund operele lingvistice ale celor mai de seamă romaniști străini. În studiile sale el susține ideea că limba română, ca și toate celelalte limbi romanice, continuă în evoluția sa latina „populară”, și nu cea „învățată”, „literară”, „clasică”. „Limba poporului latin, a străbunilor noștri, scrie cărturarul, s-a vorbit de când lumea, pe când limba latină învățată s-a făcut mai târziu din cea a poporului” (p. 331). Această idee justă este, însă, folosită în mod naiv atunci, când el vorbește despre relațiile românei cu latina.

Dezvoltarea limbii române, afirmă Pumnul este „individuală”, ea nu a depins „de-a celorlalte surori ale ei din Italia”. În dezvoltarea ei, mai ales în epoca migrațiilor popoarelor, ea a intrat în contact cu alte limbi. Dar ea a ieșit învingătoare, cu natura ei deosebită, deși a împrumutat unele elemente din aceste limbi.

Ideea că limba română este latină „originală”, și nu „derivată” din latină, constituie axa gândirii lingvistice a lui Aron Pumnul, din care a rezultat concepția lui asupra ortografiei și asupra vocabularului.

Un alt moment important în această problemă este încercarea lui de a periodiza istoria limbii și literaturii române. În „Elaboratul” menționat mai sus Pumnul împarte istoria limbii române astfel: prima perioadă, până la 1580, din care nu avem documente scrise; a doua perioadă, de la 1580, când, după cunoștințele de atunci, ar fi apărut prima carte românească, perioadă în care s-a introdus limba română în biserică, începând să se emancipeze de sub dominația slavonei; a treia perioadă începe la 1780, când apare cunoscuta gramatică a lui Micu și Șincai, „prin care se arată și prin forma exterioară”, adică prin alfabetul latin, descendența limbii române din latină.

Problema periodizării e reluată de autor în articolul „Curs de literatură românească”, în care afirmă că latina s-ar fi folosit la noi,

că „limbă scrisă, până în secolul al VIII-lea, când a fost înlocuită, prin biserică, de slavonă” (p. 270).

Cea dintâi carte scrisă în românește ar fi fost, după Pumnul, un Cod de legi din 1433, care nu s-a păstrat, dar este citat de Dimitrie Cantemir în „Descrierea Moldovei”. Așadar, istoria scrisului în română include perioadele: 1433–1780 (până la apariția lucrării lui Micu și Șincai), 1780–1828 (până la apariția gramaticii lui Heliade), 1828–1850 (apariția studiului lui Pumnul, în care este expusă această periodizare).

3. Problema constituirii sistemului ortografic al limbii române.

Ortografia a fost una dintre cele mai însemnate preocupări lingvistice ale lui Aron Pumnul. Majoritatea studiilor sale conțin într-o măsură mai mare sau mai mică capitole consacrate sistemului ortografic. Principiile de bază ale ortografiei lui Pumnul sunt: a) literele potrivite cu „firea” limbii române sunt cele „străbunești” latine; b) scrierea trebuie să fie imaginea fidelă, vizibilă, a rostirii; c) pentru sunetele specifice românești se vor adăuga semne distinctive literelor latine; d) ortografia trebuie să fie unitară pentru românii de pretutindeni. Aceste principii ale lui Pumnul sunt cele ale ortografiei contemporane, datorită argumentării profunde a fiecăruia dintre ele de către marele cărturar.

Grafia latină pentru limba română este, pentru Pumnul, o urmare logică a dreptului fiecărei națiuni de a-și putea folosi propria sa limbă și de a o scrie cu literele ei proprii, „croite după trupul său”, iar nu „cu veșminte străine” (p. 195). Dar scrierea cu litere latine nu va aduce, prin sine, la „îndreptarea” limbii române. Pentru aceasta este necesar un „îndreptar”, care „să fie cuvântul minții națiunii întregi” (p. 200), „după care să judecăm rostirea și scrierea limbii românești din orice provincie și din orice carte, fie veche, fie nouă”.

Realizarea practică a aceluși „îndreptar” ortografic propus de Aron Pumnul a fost o problemă destul de dificilă și controversată. La determinarea noii ortografii au participat mai multe școli lingvistice și savanți. Adepții curentului latinist primii au descoperit regulile fundamentale de evoluție a sunetelor latine în limba română

și au folosit aceste reguli pentru a reface cuvintele românești în forme noi, cât mai apropiate de latină (fontana în loc de fântână, tierra în loc de țară s.a.). Școala fonetică bucovineană, și în primul rând inițiatorul ei Aron Pumnul, potrivit credinței „în firea” proprie a limbii române, în „neatârnarea” ei, „regularitate” și în rolul „analogiei” a folosit regulile fonetice în sens românesc, căutând să dea o formă ortografică și ortoepică românească atât creațiilor noi de cuvinte din rădăcini românești, cât și împrumuturilor noi din latină și din celelalte limbi romanice. Astfel, se propunea prin analogie cu *mână* din lat. *manus*, *plântă* în loc de *plantă*, *germană* în loc de *germană* s.a.

Procedând astfel, Pumnul n-a înțeles că legile de transformare a sunetelor, ca și cele de formare a cuvintelor au în orice limbă, perioada lor de acțiune, mai lungă sau mai scurtă, după care încetează, ivindu-se altele noi (trecerea lui A în Â este o schimbare fonetică foarte veche și de aceea este naiv să supunem artificial acestei schimbări împrumuturile noi sau creațiile proprii recente).

Semnele diacritice propuse de Aron Pumnul pentru sunetele specifice diferă puțin de cele existente în etapa actuală.

Pumnul mai are meritul că, fiind la o margine a românimii, unde se afla izolat, a căutat să mobilizeze întreaga intelectualitate românească pentru elaborarea unei ortografii fonetice, unitare pentru toți românii.

Apreciind importanța concepției lingvistice a lui Aron Pumnul la etapa actuală, trebuie să menționăm că, în pofida faptului că unele idei științifice nu corespundeau realității limbii sau erau eronate, direcția sa lingvistică arbitrară a contribuit, în mod substanțial, la întreținerea cultului pentru limba și literatura română, la sporirea încrederii în potențialul lor creator și a interesului pentru cultivarea neîncetată a culturii naționale.

*Odă limbii române. Cântă Maria Bahnean
(Foto: V. Șciur)*

Unele particularități lingvistice ale cărții „20 de ani în
Siberia” de Anița Nandriș-Cudla

Dr. doc. Ilie POPESCU

Fiind un adevărat colț de rai, Bucovina noastră nu o singură dată a stârnit poftele străinilor, care au tot încercat s-o cucerească, iar pe noi, trăitorii în ea, să ne asimileze. Au încercat și sovieticii, însă Dumnezeu e mare și nu le-a prea lungit domnia. Însă, dacă ei n-au reușit să ne supună, atunci au hotărât să ne distrugă. Cei mai buni gospodari de prin satele noastre au fost ridicați și duși la periferiile imperiului roșu, ca să fie stârpiți prin munci silnice și înfometare. Oare câți au murit în drum? Câți s-au stins în chinuri? Câți au fost aruncați în gropi comune? Câți n-au avut la cap nici un muc de lumânare? Am știut până nu demult de calvarul românilor din nordul Bucovinei? Da, am știut, dar nu îndeajuns. Și nici astăzi nu prea știm câtă lume a fost deportată, câți s-au întors și câți n-au mai avut de unde se întoarce.

Tema deportării românilor în neagra străinătate este una dureroasă, însă, înăbușindu-ne durerea, trebuie să punem mâna pe condei și să scriem cu lacrimi și sânge despre patimile noastre, despre cei ce-au îndurat chinuri supraomenești numai pentru că au fost români și buni gospodari. Urmașii noștri trebuie să cunoască adevărul despre „raiul” Stalinist. Numai după datele furnizate de presă, numărul celor condamnați de regimul Stalinist la moarte s-a ridicat în fosta Uniune Sovietică la 50 de milioane! Cifra e zguduitoare! (3, p. 5). „Suferință și neizbăvire sau izbăvire numai prin moarte: aceste cuvinte rezumă o istorie «modernă» de atâtea ori repetată în acest secol, pe multe meridiane ale lumii, de atâtea ori de noi, de părinți și părinții părinților noștri, o istorie încă vie, chiar dacă întâmplările ei sunt deja, ici și colo, catalogate în arhive” (1, p. 5).

O atare istorie constituie esența cărții „20 de ani în Siberia”, scrisă de țăranca Anița Nandriș - Cudla (15), carte mult apreciată în Ucraina, Moldova și România, unde a fost chiar premiată.

E pentru prima dată când o țărancă din partea de nord a Bucovinei cu numai trei clase primare, deși e decedată, se învrednicește de prestigiosul premiu al Academiei Române „Lucian Blaga”.

Pe de o parte, cartea este un veritabil document istoric, iar pe de alta - un jurnal literar. Chiar din prima frază „prin câte poate trece o ființă omenească fără să-și dea samă” (15, p. 11) se conturează sănătoasa concepție filosofică țărănească.

Din lipsă de spațiu ne vom mărgini doar la „aspectul lingvistic al cărții, modul de a gândi în limbă al țăranului neșcolit, cu frazeologisme, regionalisme și fonetisme zonei dialectale ilustrate” (8, p. 173). Acest lucru l-a observat, înainte de cititori și critici, editorul cărții. În „Notă asupra ediției” se reliefează că opera literară „20 de ani în Siberia” este „un caiet gros de 360 pagini, umplut gospodărește cu un scris neașteptat de frumos, aproape caligrafic, amintind scrisul unui copil” (15, p. 180). Editura a păstrat „această mărturie de inteligență și har și, totodată, de limbă românească din ținutul Bucovinei...” (15, p. 180). În primul rând, au fost păstrate particularitățile graiului local (băiet/baiet; căuș/cauș; suspiri/suschin; cuptor/cuptior; ușa/ușia; fier/fer; două/doauă; eu/ieu; era/iera etc. (15, p. 180–181). Dar să le observăm în context.

I. Fonetica. „Norma limbii scrise, spune M. Eminescu, trebuie să fie cea care există obiectiv și în realitate în gura *poporului de jos*”. Formele populare și dialectale, respectiv și fonetice, sunt nu numai mijloace de stilizare, ci și niște elemente care s-au afirmat ca norme supradialectale. Uneori mânăitorul de condei poate utiliza forma fonetică dialectală, care în ramificațiile teritoriale s-a lexicalizat (cu anumită valoare semantică).

În lucrările lexicografice verbul *a ispiti* este inserat cu sensul de „a se lăsa ademenit” sau „a-l pune la o probă” pe cineva, caracterul cuiva (5, p. 443). Forma *a ischiti* mai conține și sensul de a face pe cineva să spună lucruri tainice, cu scopul de a afla uneori, prin șiretlicuri, fapte ascunse (10, p. 213): „Trece unul și-l jălește./Celălalt îl ischitește:/Cum așa, din ce pricină?/Nu te teme c-o să vină...” (Andrei Lupan).

În cartea Aniței Nandriș-Cudla dialectismele reflectă toate particularitățile fonetice ale arealului nord-bucovinean: **ă-a**: căruța

cea farmată (15, p. 17); **a-ia**: „luam șiapte, opt mii de lei” (15, p. 35, 36, 57, 87 etc.); **p-ch (pch)**: „Pe urmă au dovedit mai tare durerile și a **chicat** la pat” (15, p. 23), „du-te **copchilă** și tu” (15, p. 17); **b-gh**: „măi copchii, **oghele**” (15, p. 17); **e-i**: „viniau fete de sama **mia**” (15, p. 24); **v-j**: „am făcut o **mojilă** de gunoaie” (15, p. 19); **ă-e**: „să apropie” (15, p. 81); **oa-ă**: flănică **tăt** era numai capete” (15, p. 100); **o-ă**: „Să tragi picioarele **tăt** timpul” (15, p. 103); **ouă-ouă**: „și-a făcut catrință **noauă**” (15, p. 25); **u-o**: „era schimbată **coloarea** sacului” (15, p. 101) etc.

2. *Lexicul*. Vocabularul aspectelor teritoriale conține două categorii principale: de uz general și de uz dialectal (regional). Cuvintele dialectale se caracterizează prin aria redusă de utilizare. În tezaurul literaturii naționale au rămas numai acele opere, autorii cărora au știut să pună cuvântul potrivit la locul potrivit. Izvorul nesecat de îmbogățire a exprimării artistice a fost și rămâne lexicul popular (dialectal). „Urmărind scopul de a descrie cât mai real viața satului din anumite perioade, apoi și a eroilor tipici mediului rural, cu mentalitatea și felul lor de a fi, scriitorii noștri n-au putut să nu observe limba plină de vervă populară a oamenilor simpli” (10, p. 208). De-o vorbă, Anița Nandriș-Cudla a fost și observator și creator. La ea întâlnim dialectisme lexicale propriu-zise și semantice. Fiind ajutată și de către redactorul cărții, aproape toți termenii sunt explicați fie în text, fie la subsol: „Am făcut casă bună acoperită cu **bliască**” (tablă); „împrejurul casei **ganuc**” (pridvor); **barabule** nouă cu smântână (barabule-cartofi); „până în sat nu pria ajungiau **plumbii**” (gloanțele); „primăvara îi tundeă (câinii) și din lâna lor făceam **culțuni**” (ciorapi); „era mai mult de **buci**” (fire scurte rămase de la melițarea inului și a cănepei) etc.

Când autoarea nu găsește cuvântul care să exprime gândul urmărit, atunci ea recurge la lexemele pe care le cunoaște mai bine și, îmbinându-le cu altele, rezolvă problema transmiterii mesajului: **Doctorii** (medicamente) nu se găseau nicăiri, doctori la fel” (15, p. 23); „așa s-a **tras** (s-a târăganat) mai bine de un an” (15, p. 26); „Aceia începiu **legătura** (înțelegerea, logodna) nunții (15, p. 27) etc.

Ea utilizează și unele cuvinte rusești, însă nu totdeauna ele sunt puse la locul potrivit și lucrul acesta se datorește necunoașterii, de către autoare, a limbii ruse. De pildă, niște bărbați au învățat-o să

le zică șefilor, care o înjurau, „**mî goiódni, ni mojim**” (suntem flămânzi, nu mai putem) (15, p. 63), dar ea a încurcat fraza cu paronimur „**holodni**” (ni-e frig). Și atunci șefii i-au spus să îmbrace **șuba**, adică cojocul, și să lucreze mai repede. (15, p. 63). „Atât înțelegeam acum, scrie Anița, că suntem „**loder**”, adică laidaci, nu vrem să lucrăm și „**veceru hieb ne dam**”, adică seara pâine n-om primi (15, p. 64).

Unele rusisme sunt explicate nu printr-un singur termen, cunoscut deja în limba literară, ci prin îmbinări de cuvinte-metafore. La pagina 81 pentru cuvântul „**peset**” (vulpe argintie), autoarea utilizează următorul lanț de sinonime absolute: **cățelul aceia, sălbăticiunea ceea, javra de câne, cățelușul alb** (asocieri dintre cele mai reușite). Alteori explicațiile sunt laconice: **zavoade** (uzine); **sever** (nord); **cacher, cacheraș** (vaporas); **pasiolcă** (sătuc); **moh** (mușchi); **nacialnic** (șef); **costior** (rug); **crupatchi** (potârnicie); **medsestra** (soră de caritate); **zavlenie** (cerere); **vâhodnoi** (zi de odihnă) etc.

Sporadic sunt folosite și câteva etimologii populare (asociere prin analogie a unui cuvânt mai puțin cunoscut cu alte cuvinte cunoscute, asemănătoare ca formă). „Armata austriacă, care a dovedit a fugi, dar și multă au înconjurat-o și au luat-o în plin” (plen-prizonierat); „S-a pornit trenul mai departe. A doua zi s-a oprit iarăși într-o gară. S-a deschis ușa vagonului și iarăși îl ia pe un bărbat să ajute a aduce caș. Lumea, acu parcă mai curajoasă, așteaptă să mănânce caș. Se gândea la caș de oaie, căci acelaia la noi îi spune caș. Când colo vine bărbatul cela cu o vadră de caș. Erau niște crupe de orz fert, fără zahăr, fără sare” (15, p. 60).

3. *Frazeologia*. Aproape toți specialiștii care s-au ocupat de problemele frazeologiei au evidențiat „caracterul metaforic drept una din trăsăturile fundamentale ale expresiilor frazeologice”. În cadrul teoriei literare expresiile de acest fel sunt analizate ca niște resurse ale exprimării în imagini și sunt plasate printre mijloacele poetice ale scriitorului. Expresii în imagini sunt și numeroase frazeologisme dialectale, fapt ce constituie o condiție a utilizării lor în literatura artistică (10, p. 218).

Autoarea cărții „20 de ani în Siberia” a fost o femeie foarte credincioasă.

Doar credința a scos-o de atâtea ori din impasurile vieții tragice. Era și firesc ca dânsa să apeleze și la frazeologisme religioase: „Numai de una îmi era frică. Se zicea că, cum ne-om da jos din vagoane, o să despartă copiii de noi, așa cum ne-au despărțit bărbații. Asta era pentru mine o mare durere. Mai ușor m-aș fi învoit la moarte, decât să-mi ia copiii de lângă mine. **Dar a trecut paharul acesta**” (15, p. 61).

Pe la sfârșitul lunii martie lângă bordeiul ei a apărut o „nartă” (sanie), la care erau înhămați „oleni” (cerbi). Milițianul care a coborât din ea, a îndemnat-o să-l urmeze. Era amenințată cu închisoarea. Și biata femeie și-a spus în gândul ei: „Ajută-mă, Doamne, **să beu paharu** care mi-i împărțit, căci văd că n-am scăpare de el” (15, p. 112). După cum n-a fost greu de observat, idiomul respectiv este de origine biblică și semnifică „momente de grea cumpănă” (11, p. 58). Cuvintele îi aparțin lui Iisus Hristos, care s-a rugat în grădina Ghetsimani, zicând: „Tată, dacă este cu putință, depărtează de la Mine paharul acesta”, adică să facă Dumnezeu ceva ca Fiul Sau să nu fie chinuit și răstignit.

Alăturându-i-se determinativul „de bucurie”, respectiva expresie frazeologică primește o nuanță ironică. După ce a fost judecată de către cei doi „nacialnici”, Anița ne povestește: „Și cu lacrimi în ochi mă rugam la Dumnezeu ca celor doi oameni care m-au îndreptat pe mine pe drumul acesta, să mă despart de copii, nu le doresc nici un rău, decât numai să ajungă să bea și ei **paharul de bucurie** care îl am eu acuma” (15, p. 111). Și Dumnezeu i-a ascultat rugămintea. Nu peste mult timp acei doi oameni răi au nimerit chiar la acea închisoare. După ce și-a ispășit pedeapsa, unul a fost dus mai departe, iar al doilea a fost lăsat să se întoarcă la casa lui. „El a dat telegramă la familie că s-a eliberat și vine acasă, dar n-a ajuns nici până astăzi... S-a prăpădit pe drum” (15, p. 118). Și aici autoarea caută frazeologismul cel mai adecvat: „Așa cum zicea vorba bătrânească: **nu săpa groapa altuia că ai să cazi singur în ea**. Așa că puterea lui Dumnezeu e tare mare și am cunoscut-o mult, totdeauna...” (15, p. 118).

Narațiunea cere explicarea, adică motivarea unui frazeologism local. Este vorba de „Măi copchii, oghelele”.

În Caliceanca, o suburbie a orașului Cernăuți, „întru cu mama în casă și văd un bărbat. Ședea pe un scaun în mijlocul casei, de acum slăbit, obosit, și tot zicea din gură „măi copchii dați-mi oghelele, măi copchii dați-mi oghelele” (15, p. 17). Dar nimeni nu-l băga în seamă, fiecare își vedea de treburile sale. „De frică, sau ce a fost cu dânsul Dumnezeu știe, dar de atunci a rămas vorba asta, când cineva nu-și poate da rada nu-i spune altă vorbă decât numai zice: «măi copchii, oghelele»” (15, p. 17).

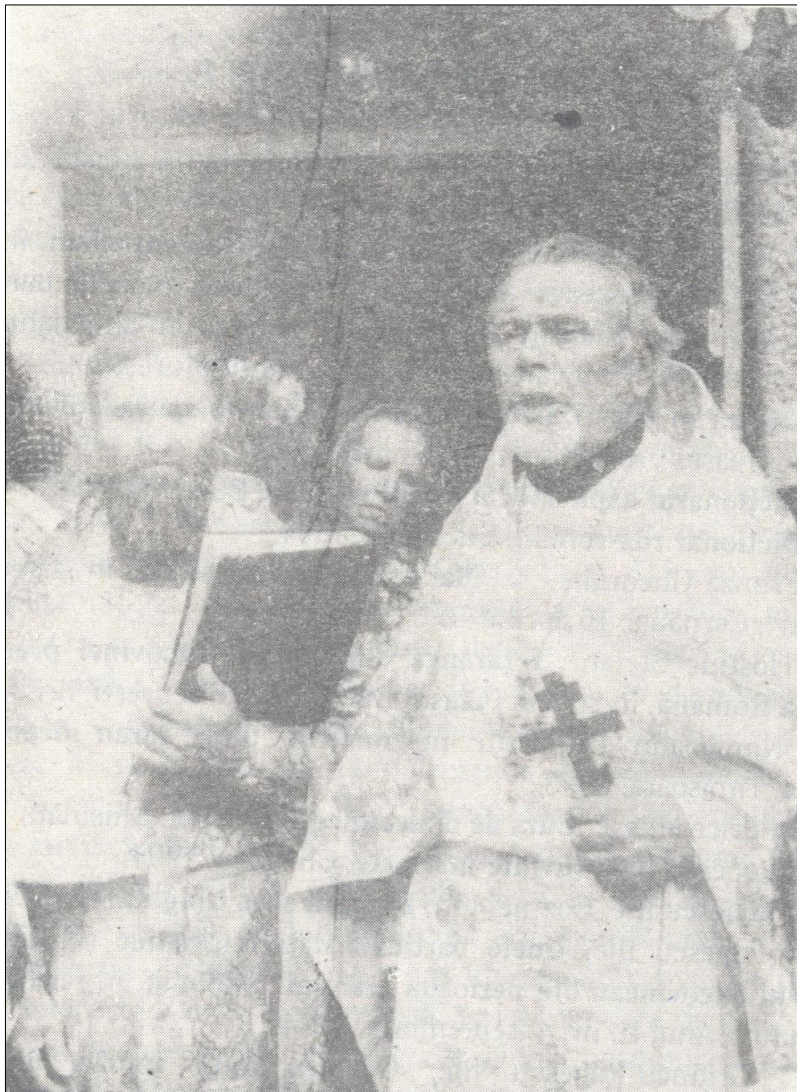
O variantă semantică locală a expresiei „Țiganului dacă nu-i dai sâmbăta de pomană, nu-i primit”, este cea din pasajul următor: „Nu se punea cu nimic împotriva ca să le între în voie (moscalilor care-i trimiteau bărbatul cu forța la lucru, de nu venea acasă cu săptămânile - n.a.), dar vorba bătrânească, **«du-l toată săptămâna pe drac în spate, dacă sâmbăta l-ai pus jos, tot nu-i bine»**” (15, p. 50). Nu sunt lipsite de interes nici frazeologismele: „unde pune omul mâna și Dumnezeu mila” (15, p. 15); „lupul când îi flămând, nu cată că oile-s numărate” (15, p. 106); „n-am lăsat să mă ciupească cucușul de nas” (15, p. 31); „am pus-o iarăși de mămăligă” (15, p. 18); „nu știe nici cu spatele” (15, p. 87); „nu mărg la lins miere” (15, p. 84); „se apropie mucul de deget” (15, p. 141) etc.

4. *Gramatica*. Structura gramaticală a cărții „20 de ani în Siberia” aproape că nu se deosebește de cea a limbii literare. „Diferențele care există se datoresc în mare măsură transformărilor de ordin fonetic, acestea afectând, de regulă, desinențele fie că este sintactică sau analitică” (10, p. 126): „Așa saracu **bărbatu** meu” (15, p. 50); „a închis ușa **vagonu**” (15, p. 84); „m-am uitat din **ușe**” (15, p. 85); „copiii, **dacă** au crescut, au mers mai departe” (15, p. 11); „**cum** am intrat în spital, am văzut că-i rău cu mine”.

În concluzie, reținem câteva momente semnificative. Cartea Aniței Nandriș-Cudla este o carte emblematică, scrisă cu talent de povestitor. Ea constituie un manual veridic de istorie tragică a nord-bucovinenilor sub regimul Stalinist. Omniprezența formelor populare și regionale la toate nivelurile lingvistice o apropie de o culegere de texte dialectale. Prin publicarea acestei cărți sunt puse în circulație unele frazeologisme populare și dialectale specifice graiului din satul nord-bucovinean Mahala, sat mare, românesc, situat în stânga Prutului.

Bibliografie

1. Constantinescu Ioan, Drumul spre Golgota, în revista „Cronica”, Iași, Anul XXX, nr. 3, 1995.
2. Constantinescu Ioan, Semnul unui nou existențialism, în revista „Bucovina literară”, Suceava, Anul V, nr. 8 (47), Seria nouă, ianuarie 1995.
3. Crețu Ion, Ridicați în miez de noapte, în almanahul „Țara Fagilor”, alcătuit de D. Covalciuc, Cernăuți - Târgu Mureș, 1993.
4. Costinean Ștefan, Drumul spre Golgota - o spovadă în fața lumii, în gazeta „Arcașul”, Anul II, nr. 14, 5 aprilie 1995.
5. Dicționarul explicativ al limbii române, București, 1975.
6. Dicționar rus-român, București, 1964.
7. Frunză Gheorghe,... Mai există lucruri sfinte, în ziarul „Zorile Bucovinei”, Cernăuți, 16 aprilie 1992.
8. Hostiuc Ștefan, O țărancă din nordul Bucovinei premiată de Academia Română, în revista „Glasul Bucovinei”, București, nr. 3, 1994.
9. Nimigeanu Dumitru, însemnările unui țăran deportat din Bucovina, Timișoara, 1993.
10. Purice M. s.a., Curs de dialectologie română, Chișinău, 1991.
11. Popescu Ilie, Cuvinte înaripate, Chișinău, 1991.
12. Popescu Ilie, Cozmei Ion, Drumul spre Golgota; Iași, 1994.
13. Popescu Ilie, Unele particularități lingvistice și stilistice ale folclorului bucovinean din perioada „raiului” Stalinist, în revista „Codrul Cosminului”, Anul II, nr. 4, septembrie, 1994.
14. Grijincu-Popescu Ilie, Odiseea unui român din nordul Bucovinei, în revista „Codrul Cosminului”, Anul II, nr. 2, 1994.
15. Nandriș-Cudla Anița, 20 de ani în Siberia, București, 1991.

*Protoiereul mitrofor Mihai Sternioală, protopopul ținutului Herța
(Foto: V. Băcu)*

STATORNICI ÎN DREAPTA CREDINȚĂ

Libertatea conștiinței și schimbarea confesiunii

*Adrian ACOSTĂCHIOAIEI,
parohul Catedralei „Pogorârea Sf. Duh” din Cernăuți*

În aceste vremuri de renaștere spirituală, libertatea conștiinței este recunoscută de autoritățile civile și se consideră un drept constituțional, în virtutea căruia orice individ, membru al unei confesiuni, de exemplu al Bisericii Ortodoxe, poate face o simplă declarație organelor de stat că dorește să treacă de la o confesiune sau alta sau să rămână chiar neconfesional. În timpul dominației ateismului aceasta era, ca să zicem așa „religia dominantă” și ateii erau cointeresați ca tot mai mulți cetățeni să renunțe la confesiunile lor și să rămână fără religie și fără Dumnezeu. Chiar trecerea de la ortodoxie la neoprotestanți era privită bine și încurajată, deoarece ateii doreau să vadă slăbind biserica cea mai numeroasă și mai adevărată.

Acum, slavă Domnului, libertatea conștiinței a căpătat un înțeles mai larg, în baza căruia orice cetățean poate să-și practice confesiunea. Cât despre schimbarea confesiunii, avându-se în vedere că trăim într-o țară creștină și cu adânci tradiții ortodoxe, statul n-ar trebui să grăbească legitimarea trecerii de la o biserică la alta, fără a cere consimțământul oficial al confesiunii la care trece individul, fără să întrebe biserica pe care o părăsește dacă aceasta îl exclude din numărul credincioșilor săi sau nu. Un individ nu trebuie să aducă daună întregii biserici sau unui grup - întregii societăți.

Nu numai sectele neoprotestante ai căror predicatori din Apus ne vizitează țara și, închiriind teatre și stadioane, încearcă să ne creștineze pe noi cei care am suportat teroarea ateistă dar am păstrat nealterat tezaurul credinței strămoșești, dar și așa-zisele biserici autocefale necanonice, ai căror ierarhi, fiind excomunicați de către Soborul Arhieresc al Bisericii Ortodoxe, se ocupă cu prozelitismul forțat, în dauna Bisericii-mame. Aceștia, din considerente politice, se adresează Departamentului cultelor cu cereri de ieșire de sub ascultarea Ierarhului Eparhiot și de aderare la o nouă confesiune, iar ofițerul stării civile le pune rezoluția fără să se consulte în prealabil cu Ierarhul canonic. Această procedură dezbină atât Biserica cu toți membrii ei, cât și întreaga societate.

Credința noastră ortodoxă își are temeiul în unirea omului cu Mântuitorul său Iisus Hristos. Prin Sfintele Taine și, mai ales prin Sfânta împărtășanie, noi ne unim cu Hristos, formând un singur trup, care este Biserica, Capul ei fiind Hristos. Creștinismul a existat și există doar ca Biserică, în conștiința căreia se păstrează credința adevărată. Biserica e un fapt istoric, iar Hristos - o personalitate istorică. E cu neputință să fii creștin ortodox în afară de Biserică, fiindcă credința ortodoxă, exceptând convingerea subiectivă în adevărul doctrinei ei, propune numaidecât și apartenența creștinului la Biserica Ortodoxă. Prin botez omul se unește cu Hristos și se face membru al Bisericii Lui. Îmbisericirea este absolută, necondiționată și pentru totdeauna. Cel îmbisericit își ia obligația de a aparține Bisericii și de a crede „într-una, sfântă sobornicească și apostolească Biserică” până la ultima suflare. Această mărturisire de credință obligă pe fiecare să rămână pentru totdeauna în sânul Bisericii, fără dreptul de a o părăsi. Încălcarea obligației este un delict. Apostatul n-are dreptul să-și încalce obligațiile unilateral, fără să întrebe și partea opusă - Biserica. Făgăduința dată la botez îl angajează pe novice, iar mărturisirea credinței îl leagă de Biserică, iar aceasta nu-i face nici o concesie în privința obligației mărturisite solemn. Dimpotrivă, Biserica consideră apostazia (lepădarea de credință) ca o crimă gravă, ca o fărâdelege neiertată, care constă nu numai în călcarea obligațiilor și a disciplinei bisericești, ci și în aceea că omul merge vădit spre pieire, lipsindu-se de toate darurile harice necesare mântuirii.

Biserica hotărăște excomunicarea aceluia, care, prin convingerile și purtarea lor, s-au pus ei înșiși în afara Bisericii (cei ce cad în erezie) odată cu consecințele ei (numele lor se șterg din dipticele bisericești). Prin urmare, excomunicarea este semnul distinctiv pentru apostazie și „ieșire din rândul membrilor Bisericii”.

Pe tot parcursul istoriei sale, Biserica nu s-a grăbit cu excomunicarea celor îndoielnici, a căror credință oscila între adevăr și minciună, ci aștepta doar îndreptarea lor, aceasta însemnând un act de toleranță față de conștiința individului. Ea nu reține pe nimeni cu forța în sânul său, menirea ei fiind grija de mântuirea sufletelor membrilor ei. Chiar atunci când cineva, fiind ispitit, o părăsește, ea, ca o Mamă iubitoare de fii, îi reprimște prin pocăință și îi adoptă. Noi știm că Sf. Apostol Petru de trei ori s-a lepădat de Hristos, dar până la urmă s-a căit și, „ieșind afară a plâns cu amar”, pe când Iuda L-a vândut pe Domnul și învățătorul său cu o sărutare și nu s-a mai pocăit.

Pe parcursul veacurilor mulți oameni au fost convertiți în erezii, în diferite secte și schisme, dar, revăzându-și apoi punctele lor de vedere greșite cu privire la unele sau altele dintre adevărurile dogmatice ale Bisericii, se întorceau la sânul ei, rămâneau intransigenți, deveneau bărbați mari și se numărau printre cei mai de seamă Părinți bisericești.

Totuși, aceasta nu ne îndreptățește să părăsim Ortodoxia, - frumoasa și adevărata noastră credință, deoarece, spre deosebire de cei din trecut, avem în scrierile Sfinților Părinți toate adevărurile credinței detaliat explicate, precum și tâlcuirea Sfintei Scripturi - hrană sufletească de-a gata, numai să o primim și să o păstrăm nealterată de ispitele veacului în care trăim.

Credința Ortodoxă nu este o marfa care se poate vinde sau schimba, ci e un dar Dumnezeuiesc moștenit din moși-strămoși, tocmai de la Sfinții

Apostoli, primii răspânditori ai ei și ai luminii Evangheliei. Suntem liberi să credem cum vrem, în virtutea libertății conștiinței. Dar când această libertate se preface în libertinism, când împlinim voia noastră și nu voia lui Dumnezeu, atunci am pierdut echilibrul sufletesc și toată credința noastră se reduce la o părere personală, la

o confesiune care n-are nimic comun cu „credința dată sfinților odată pentru totdeauna” (Iuda, v. 6).

Noi toți am fost luminați, îndreptați, sfințiți, botezați, miruiți, îmbisericiți și dăruți cu atâtea daruri ale Duhului Sfânt, pe care ni le împarte din belșug Sfânta Biserică prin Ierarhia ei canonică. În această Corabie, la cârma căreia se află Domnul și Mântuitorul nostru, suntem siguri de mântuire. „Să nu părăsim Biserica noastră cum au unii obiceiul” (Evr. 10.25), „să nu părăsim încrederea (credința) noastră care are o mare răsplătire”, să nu schimbăm credința, alunecând spre erezii și schisme, de care e plină lumea și bântuie ca o plagă ce omoară sufletele nestatornice și slabe în credință. Aceasta e lucrarea dezbinatorului-diavol, căci ce n-a putut face cu ateismul împotriva lui Dumnezeu, face acum cu ispita religioasă, dezorientând lumea creștină și ducând pe mulți la pierzanie veșnică. Dacă dorim într-adevăr mântuirea sufletului, să rămânem fideli credinței ortodoxe, mărturisită de Ierarhia Bisericii canonice, și astfel vom fi binecuvântați de Domnul și de generațiile viitoare.

Dacă cineva vă cheamă sau vă îndeamnă să vă duceți în altă parte, rugați-vă smerit Domnului, în Biserica Sa, și răspundeți împreună cu Sf. Apostol Petru: „Doamne, la cine ne vom duce? Tu ai cuvintele vieții celei veșnice și noi am crezut și am cunoscut că Tu ești Hristosul, Fiul Dumnezeului Celui viu” (Ioan 6.67–69).

Așa să ne mărturisim credința și așa să ne ajute Dumnezeu!

ISTORIE LITERARĂ

Dimitrie Petrino, bardul Bucovinei

-Restituiri -

Dumitru COVALCIUC

Originea familiei boierești Petrino, stabilită în Moldova, era macedoromână. După anul 1800, doi reprezentanți ai acestei familii îndemnați de marele proprietar Tudor Musteață au intenția să se mute în Bucovina și să cumpere moșia Vașcăuți pe Ceremuș. Ei se grăbesc să-și ia cetățenia austriacă și în anul 1808 cumpără de la Musteață Vașcăuții și 1/4 parte din satul răzeșesc Voloca-pe-Ceremuș, plătind suma de 325 mii lei. În anul 1816 frații Petrino, Hristodulo și Apostolo, hotărâsc să-și împartă averea. Lui Apostolo îi revin moșiile din Bucovina, iar Hristodulo rămâne proprietar al celor din Moldova și Basarabia. Dar n-a rămas mult timp acolo, căci în 1821, în timpul zaverii eteriste din Moldova, se refugiază în Bucovina. Căsătorit cu bucovineanca Anastasia Petrovici, Hristodulo Petrino își mărită fiica, Elena, cu comisarul austriac Teodosie Dobrovolschi de Buchenthal, înzestrând-o cu moșia Rujnița, una din cele cinci moșii pe care le avea în Basarabia, iar pe fiul său Petrache îl căsătorește cu Eufrosina, mezina căminarului Doxachi Hurmuzachi, proprietarul moșiei Cernauca. Dimitrie Petrino, fiul Eufrosinei și al lui Petrache, deci nepotul iluștrilor Hurmuzăchești, se naște la Rujnița, în satul ce-l primise de la părinți Elena de Dobrovolschi. Dacă locul nașterii e cunoscut, atunci anul în care a venit pe lume acest bard al Bucovinei, cum avea să-l numească Mihai Eminescu, nu este stabilit încă definitiv.

Deși are unele îndoieli, harnicul istoric literar bucovinean Constantin Loghin consideră că Dimitrie Petrino s-ar fi născut în 1838. În „Dicționarul de pseudonime”, elaborat de Mihail Straje, se dau doi ani probabili ai nașterii poetului: 1844 sau 1846. Preotul arborosean Constantin Moraru zice în ale sale „Părți din istoria românilor bucovineni” că Petrino a bătut la poarta vieții în 1846. Un alt preot arborosean, Zaharia Voronca, precizează că poetul, care a declarat în ziua cununiei sale cu Victoria, fiica lui Teodor cavaler de Dobrovolschi-Buchenthal (cununia a avut loc la 26 septembrie 1865 în Catedrala din Cernăuți), că are 21 de ani, n-a putut să se nască decât în 1844. Suntem înclinați să-i dăm dreptate lui Zaharia Voronca, deși în lucrarea lui Emil Satco și Ioan Pânzar „Dicționar de Literatură. Bucovina” din nou figurează ca an de naștere al poetului anul 1838! Bine ar fi dacă cineva ar cerceta Condica cununiilor din arhiva parohială a Catedralei, bineînțeles dacă o asemenea condică mai există!

Nu avem deocamdată la îndemână date privitoare la copilăria lui Dimitrie (Mitică), dar putem afirma că încă la o vârstă fragedă a fost adus în Bucovina, unde, sub oblăduirea bunicii sale Ilinca, născută Murguleț, a bunicului său Doxachi, precum și a unora dintre unchi (Constantin și Gheorghe se precizează în dicționarul lui Satco și Pânzar), a pătruns în tainele cititului și ale scrisului. Și ca poet a putut să se formeze tot în mediul cărturăresc de la Cernauca, unde era încă atât de vie amintirea trecerii pe acolo a lui Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Timotei Cipariu, George Barițiu, Andrei Șaguna, unde unchii săi Alecu și Gheorghe și-ar fi dezvoltat proiectele literare, unde ar fi auzit despre râvna cu care lupta pentru emanciparea național-culturală a românilor bucovineni celălalt unchi al său, istoricul și omul politic Eudoxiu Hurmuzachi.

Nu știm la ce școală a învățat, dar studiile secundare și le-a făcut în limba germană, căci, de altfel, nu s-ar fi înscris la Universitatea germană din Viena, pe care n-a absolvit-o numai din cauza huzurului (un tânăr ca Dimitrie Petrino, care cunoștea germana, franceza, rusa și, desigur, româna, putea să facă la acea vreme carte serioasă!) Irosind o mare avere, se întoarce în Bucovina. Nu ocupă funcții publice, căci mai avea din ce trăi, ci, influențat de creația lirică a lui Vasile Alecsandri, se dedică poeziei.

Activitatea sa literară, destul de prodigioasă, o conjugă cu cea de membru activ al Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina. Primele și cele mai frumoase poezii așezate pe temelii folclorice, dar în care se resimte și influența aleksandrină, le publică în 1865 în „Foaia Societății...” Glorificat de intelectualii de aici, care văd în el primul poet modern din acest colț de țară, Petrino va scrie mult, va scrie mai bine decât alții și va pune capăt secetei literare din Bucovina de până atunci. Creația sa poetică este apreciată de contemporani și el devine astfel suflul mișcării literare românești din Bucovina anilor 60–70 ai secolului trecut. Învăpăierea sa poetică se va datora, desigur, și înamorizării sale în fiica proprietarului moșiei Mihalcea de lângă Cernăuți, una dintre cele mai gingașe și mai bogate domnișoare române din Bucovina acelor ani.

S-ar zice că părinții, care vedeau în Mitică un bărbat ușuratic și mătrășitor de avere, s-ar fi împotrivit alianței sale conjugale cu domnișoara Victoria. Dar, având și reputația de „Aleksandri al Bucovinei”, precum și chezașia unor boieri din cadrul Societății pentru cultura și literatura română că o căsătorie fericită o să-l mai tempereze, Mitică obține, în sfârșit consimțământul părinților. La 26 septembrie 1865 poetul pășea fericit spre Catedrala din Cernăuți, alături de fermecătoarea Victoria de Buchenthal, o veritabilă descendentă, pe linie de mamă, a cronicarului Miron Costin, care, există mărturia că s-ar fi născut la Sipineț, sat transporean din apropierea graniței moldo-polone. Catedrala nu demult fusese terminată și sfințită și cununia nu putea să nu fie pompoasă. Același Zaharia Voronca, martor ocular al evenimentului, scria mai târziu în monografia sa „Mihalcea cu neamurile boierești ce-au stăpânit-o” că „la Isaia dănțuiește” a plouat cu galbeni și sorocoveți printre zaharicalele semănate în biserică, încât ochii școlarilor români, printre care se afla și scriitorul acestor șire, în scânteierea lor de bucurie la vederea dulciurilor alese și ale monedelor de nobil metal ce le căzură în mână, rivalizau cu sclipirile din peteala de fire de aur a miresei, ce se revărsa din creștet până în călcâie ca niște raze ale soarelui care se întindeau de la marginea orizontului apusean prin ușa Cea mare deschisă a zidului cu epitaful „Unul în trei ipostaze „Dumnezeu”.

Era o cununie ce nu a mai văzut Cernăuțiul și catedrala sa, la care frumusețea miresei se întrecea cu frumusețea zilei pe la apus de soare, și cu bucuria întregului public, iar mai ales a băieților plouați cu bomboane și cu monede. Iar grădina bisericii neîngrădită încă cu zăbrelele de fier ce o înconjură astăzi, era bucsită de lume, în fața casei socrilor unde intrase nuntașii, care casă mai târziu se chema a lui Volan, și până nu demult fusese proprietatea vărului ursitei poetului, a renegatului Coco Wassilko”.

După căsătorie, viața, deloc amară, a poetului se îndulcește și mai mult. O ademeneste pe Victoria într-o călătorie prin Europa, se distrează, dar destinul îl urmărește pretutindeni. La Viena, numai la un an după nuntă, își pierde consoarta. Din acel moment, resemnat și copleșit de durere, Petrino își deplânge în versuri pierderea ființei scumpe sau cântă locurile pe unde pașii l-au purtat odinioară alături de neuitata sa Victorie. După această tragedie, gândul poetului va zbura neîntrerupt spre valea încântătoare a Mihalcii, satul de lângă Cernăuți, în care și-a găsit ursita.

Apoi, la Stroiiești, la cumnata sa Agnesa Niculiță-Popovici, sora Victoriei, se stinge din viață și Petru, băiețelul lui Petrino, unica mângâiere a poetului. Este deprimat, ruinat moralicește, dar continuă să scrie. În 1867 la Cernăuți îi spare culegerea de versuri „Flori de mormânt”. În 1870 vede lumina tiparului „Lumine și umbre”, o altă culegere de versuri ce include și „Flori de mormânt”. Înainte de a părăsi Bucovina, în 1875, publică la Cernăuți poemul „Raul”, pe care îl consacră bardului de la Mircești. Stabilindu-se la Iași, colaborează cu versuri la „Convorbiri literare”, apropiindu-se de cercurile junimiste. De aici, din capitala Moldovei, expediază în 1876 „Familiei” din Budapesta poemul în trei cânturi „La gura sobei”, poem care, în același an este tipărit și la Tipografia *Goldner* din Iași. În 1877 la aceeași tipografie îi mai apare cartea de versuri „Legenda Nurului”.

Încă la începutul anului 1869, aflat în Bucovina, Petrino compune și rostește un prolog la deschiderea concertului ce s-a dat în folosul Fundațiunii pumnulene. Discursul său este de bun simț la judecarea activității lui Aron Pumnul, reliefând meritele sale în deșteptarea conștiinței naționale: „Filolog distins, însă român și mai bun, Pumnul a crescut germenele românismului în sânul tinereții

noastre, pre care o a sprijinit în orice privință; și acesta este meritul lui cel mai mare”. Dar spre sfârșitul aceluiași an Petrino editează broșura „Puține cuvinte despre coruperea limbii române în Bucovina”, în care atacă vehement aderența lui Pumnul la principiile etimologismului. La această luare de poziție împotriva sistemului lingvistic preconizat de Aron Pumnul, mai ales că era întrucâtva ridiculizată personalitatea distinsului filolog, Petrino devine bătaios, adăugând: „Filologia a devenit la noi o boală de care se umple omul cel mai sănătos, din momentul când calcă pe pragul vreunei școli din Bucovina unde se propune limba română; dar mai ales buni filologi sunt toți acia, a căror picior calcă pe pragul Gimnasiului din Cernăuți sau a «Societății pentru cultura și literatura poporului român din Bucovina». Acestea sunt institutele fecundate, fabrice ce lucrează cu vapor și produc în fiecare lună duzină de autori celebri, poeți, filologi, și tot ce-ar mai fi de trebuință publicului. Acești învățați au pe lângă multe alte merite, îndeosebi calitatea de a întrebuița cuvintele abia ieșite din fabrică și care se pot măsura cu cotul. Ei iubesc tot ce-i mare, prin urmare fiecare frază devine lesne un volum...”

În „Introducerea” versificată a broșurii, Petrino încearcă să ridiculizeze pumnulismul zicând:

Cu inima sdrobotită, o dulce Bucovină,
 Eu plâng, văzând că nime durerea nu-ți alină;
 Căci toți te lasă pradă turbatelor minciuni,
 Care încep cu UOE care sfârșesc cu CIUNI.
 Să-i bată sântul trăsnet pe cei făr' de rușine
 Ce vreu să schimbe astăzi chiar sângele din vine,
 Și pe românul negru cu ochiul lucitor
 Voiesc să-l facă rumân ca Iuda trădător.
 Să piară în „Leptura-i” rumânul papă lapte,
 Iar tu, o, Bucovină, cetind a ta dreptate
 În munți și văi, în codri, acolo vei simți
 C-al României soare el nu-ti va asfinți.
 Și a lui Ștefan umbră cu glas resunător
 Îți spune azi în limba românului popor,
 Că-n libertate este frumosul ideal!
 Deci calcă în picioare glodul „cunfaeșunal”!

Broșura lui Petrino, în care se persiflează cu multă răutate opera lingvistică a lui Aron Pumnul nu putea să nu trezească indignarea lui Mihai Eminescu, elev, la Cernăuți, al distinsului filolog. În 1870 poetul publică în revista „Albina” din Pesta articolul „O scriere critică”, în care îi revendică lui Pumnul meritele sale patriotice numindu-l „nemuritor și mare”.

La Iași Petrino devine director al Bibliotecii statului, înlocuindu-l pe Eminescu, va ține și un curs universitar de limba și literatura română. Dorul de Bucovina nu-l părăsește nici pentru o clipă. Încearcă să se întoarcă pe meleagurile ce le-a iubit și le-a cântat în versuri, însă în rezultatul scrierii și răspândirii, în 1877, a broșurii „Răpirea Bucovinei” între poet și procurorul austriac din Cernăuți izbucnește un conflict răsunător, din cauza căruia nu-și poate realiza visul. Moare la București, în cea mai neagră mizerie, la 29 aprilie 1878.

La începutul veacului nostru, un bucovinean, Vasile Marcu, student în litere și filosofie, pregătindu-și teza de doctorat „Despre viața și importanța lui Petrino pentru literatura bucovineană în legătură cu mișcarea națională de la 1860–1870”, atrage atenția că nu se știe cu siguranță care ar fi mormântul poetului din cimitirul „Șerban Vodă” din București. Și Zaharia Voronca, ulterior preot la Mihalcea, constată cu durere că „la alte națiuni și cel mai mic capăt de ață din îmbrăcămintea unui bărbat de valoare literară ca Petrino se păstrează ca relicvă sfântă. La români nici mormântul nu i se știe!”

Părinții, Eufrosina și Petrache Petrino, ultimii proprietari legitimi, pe linia Hurmuzăcheștilor, ai moșiei Cernauca i-au supraviețuit lui Mitică și ambii s-au stins cu durerea în suflet în aceeași lună februarie a anului 1891. Somnul de veci și-l dorm și azi în cripta familiei din curtea bisericii din Cernauca, ctitorie a boierului Doxachi Hurmuzachi. Într-o altă criptă, cea a familiei lui Teodor Dobrovolschi de Buchenthal, aflată în curtea bisericii din Mihalcea, zac osemintele Victoriei Petrino și ale lui Petru, pruncul ei și al nefericitului poet. Și numai mormântul celui ce se vroia înmormântat la Mihalcea l-au spulberat valurile negre ale nepăsării.

Numit „bard al Bucovinei”, Dimitrie Petrino n-a dovedit un simț poetic deosebit de dezvoltat.

Totuși, după expresia unui istoric literar, „versurile lui Petrino reușesc să închege locurile comune ale liricii vremii într-un tot armonios, exprimat într-o limbă curată și limpede și susținut de o prozodie variată. Tonul moderat, expresia clară, sobrietatea stilistică și perfecțiunea prozodică pot situa, de pildă, ciclul Răsunete (publicat inițial sub titlul Cântece) printre cele mai reușite versuri ale deceniului 1860–1870”. Că a fost un poet român nu numai de importanță regională, că a fost un veritabil animator al vieții național-culturale dintr-o provincie românească anexată de habsburgi vădește și faptul că unele din poemele sale, adunate într-o culegere prefațată de G. Sion, au văzut lumina tiparului în 1894 la Editura Șaraga din Iași. În 1908 la Vălenii de Munte marele bărbat al neamului românesc Nicolae Iorga îi va edita și prefața culegerea „Poezii alese”.

Dimitrie Petrino (Desen în peniță de V. Cosmovici, din „Revista Noua”)

Purtând idealul ca pe-o făclie

Mircea LUTIC

De la faza de debut, marcată, în punctul ei semnificativ, de creația lui Vasile Bumbac, și până la „iconarismul” anilor treizeci, orientat spre estetica modernă, poezia bucovineană a parcurs, în dezvoltarea sa, o cale accidentată și plină de sinuozități, înregistrând ascensiuni și căderi, câștiguri și pierderi, momente de înnoire și stagnare. Jaloanele ei de referință în acest fluctuant proces de afirmare îl constituie, desigur, lirica inovatoare, de o mare plasticitate, preconizată la sfârșitul secolului trecut și în pragul secolului nostru de T. Robeanu, iar ulterior, în perioada nemijlocit următoare primului război mondial, resurecția poetică a lui George Voevidca. Anume opera acestor doi barzi arboroseni, exponenți ai renașterii poetice prin explorarea folclorului și descinderea în zonele moderne ale spațiului liric, a pregătit, de fapt, revelația ce s-a produs în mișcarea literară bucovineană prin generația reprezentată cu elocvență de Mircea Streinul și Iulian Vesper. (Așa stând lucrurile, ni se pare cu totul neîntemeiată observația făcută de Traian Chelariu, într-o recenzie din 1936, că, chipurile, creația lui Voevidca n-a fost cunoscută de „războinicii aezi ai Bucovinei”).

Personalitate artistică cu complexiuni intens disputate în epocă, George Voevidca a avut un destin poetic foarte contradictoriu. A cunoscut ani de năvalnic urcuș și de veritabilă bucurie estetică, dar și de adânci amărăciuni și decepții, provocate însă nu atât de inerentele eșecuri în munca de creație, cât, mai cu seamă, de imuabilitățile social-politice, de dezacordul dintre ideal și realitate, care l-au făcut să declare metaforic, într-un moment de răscolitoare sinceritate, că „ființa” sa, adică elementul său primordial, este „noaptea”, ba, și mai explicit, în versuri de-a dreptul cutremurătoare, ca: „Sunt lăcrimarea inimii stinghere”, sau „în întuneric și-n tăcere grea/Îmi gust moartea anticipat...”.

Deoarece poetul e aproape necunoscut astăzi cititorilor noștri, vom încerca aici să comentăm câteva ipostaze mai semnificative

din biografia și activitatea sa literară, urmând ca alți cercetători, cu studii și investigații mai ample, menite să-i întregească atât profilul artistic, cât și cel de activist pe tărâm public.

S-a născut în satul Sinăuți, județul Rădăuți, la 9 aprilie 1893, în familia, renumitului folclorist muzical bucovinean Alexandru Voevidca. Atmosfera din casa părintească - în care muzica și creația populară erau nu niște simple permanențe, ca în alte familii arborosene, ci reale prilejuri de delectare spirituală, un cult în cel mai nobil înțeles al cuvântului - l-a apropiat pe viitorul poet de armoniile intrinseci ale creației, trezindu-i în suflet fiorul liric nativ, sădit prin harul divin. Au contribuit la aceasta și meleagurile binecuvântate unde și-a petrecut copilăria - locuri despre care Eminescu, după ce în junețe le-a cutreierat cu piciorul în lung și-n curmeziș, va scrie cu dragoste, în „Geniu pustiu”, ca despre un adevărat Eldorado bucovinean, dotat „de natură și de oameni cu cele mai bogate daruri, cu cele mai frumoase podoabe”.

După ce termină școala primară din satul natal, Voevidca urmează studiile liceale la Siret, Suceava și Cernăuți și, luându-și bacalaureatul, se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din capitala Bucovinei. În continuare, ca licențiat în filologia română, intră în învățământul secundar, de care și-a legat de fapt toată viața, până la pensionare în 1954, lucrând ca profesor la Suceava, Roman și Câmpulung Moldovenesc.

Încurajat încă de ambianța juvenilă a facultății, cu colegi plini de robustețea unei vârste apriline, tânărul Voevidca încearcă, la moment, ispita irezistibilă de a-și vedea tipărite unele din încercările poetice, tănuite până atunci în caietele sale, alături de notițele de studii. Fiind însă o fire discretă și solitară, nu se încumetă să publice acasă, în periodicele bucovinene, ci trimite stihuri la săptămânalul bucureștean „Universul literar”. Aici, în 1913, îi și apare prima poezie. După acest debut poetic, colaborările lui la presa literară se extind, numele (alături de pseudonimul Lucifer) apărându-i de acum înainte și în alte publicații, ca „Viața Nouă” (Cernăuți)/„Flacăra” (București), „Românul” (Arad) etc. La îndemnul lui Ion Grămadă, care a intuit în versurile debutantului un autentic filon liric, Voevidca trimite și la prestigioasa revistă arboroseană „Junimea literară”, dar se va antrena cu adevărat în

activitatea acesteia numai după primul război mondial. Or, în perioada antebelică numele său a apărut în publicația respectivă doar o singură dată.

O rară efervescentă creatoare cunoaște poetul după marele act al Unirii din 1918, când palmaresul său se îmbogățește substanțial, iar colaborările îi cresc considerabil, cuprinzând aproape toată presa literară (și nu numai) care se edita la ora aceea în țară, ba extinzându-se chiar și asupra unor periodice din diaspora, ca „America” (New-York), „Steaua noastră” (Ohio) etc. Prima sa plachetă vede însă lumina tiparului cu oarecare întârziere, abia în 1920, însumând numai o mică parte din producția lirică a autorului, anume sonetele.

Ecolul în presă a fost de o promptitudine puțin obișnuită. Referințe critice s-au tipărit în „Viața Românească” (sub semnătura lui G. Topârceanu), „Dacia”, „Sburătorul” „Adevărul literar”, „Hiena”, „România Nouă”, „Rampa”, „Dimineața”, „Bucovina”, „Limba română”, „Țara nouă” și altele, toți recenzenții semnând apariția unui talent original, cu o voce aparte, de o distinctă originalitate.

Volumele ulterioare - „Epigrame” (1925), „Turnuri” (1928), „101 epigrame” (1933), „Cântece pentru Lu” (1936), „Pro Patria” (1943) - au marcat, în evoluția autorului, etape de o semnificație mai mare sau mai mică, dar fiecare aducând în paleta sa poetică culori și nuanțe noi. Aprobata de unii exegeți (Nicolae. Iorga), apreciată cu rezerve (Perpessicius, Dumitru Murărașu) sau denigrată categoric (Eugen Lovinescu), lirica lui Voevidca a continuat să aibă trecere la cititori pe parcursul a două decenii, desfătând estetic o mulțime de împătimiți ai literaturii și semănând în suflete germeii frumosului artistic și ai cuminecării morale. Căci el, chiar de la început, a avut profunđa conștiință a responsabilității artistului, convingerea că poezia este un act de înaltă abnegație, de duhovnicească crucificare. Iată o probă explicită în acest sens, - poezia-confesiune cu care se deschide placheta sa de debut: „Departa fierbe zarva omenească.../Eu calc răzleț... Și-n juru-mi nimeni nu e.../Poteca-mi năzuie, se-avântă, suie:/Răgaz n-au pașii mei să se-odihnească.../Rostogolind de stânci deasupra-mi vuie/Jos, la picioare, guri de-abis se cască.../Mugind, cad ape să mă potolească:/De-aici mi-aleargă

strâmta cărăruie./Culmi nalte-n aur sclipitor se-nmoaie/Ca scorpii mușcă spinii fără număr/Și pietrele ascuțite adânc mă taie.../Lin mersul meu cu roșii lacrimi plânge/Și greu m-apasă crucea grea pe umăr/Și urma-mi arde-n purpură de sânge” („Miraj”).

Despre publicitatea de care s-a bucurat Voevidca în epocă ne vorbește, în bună măsură, și colaborarea sa la o serie de culegeri colective, scoase în diferite, perioade de cei mai diverși autori, ca: „Antologia toamnei” (1921) de I. Pillat, „Antologia epigramei românești” (1933) de A.C. Calotescu-Neicu și Nicolae Crevedia, „Antologia poezilor tineri” (1934) de Zaharia Stancu, „Antologia scrisului bucovinean” (Vol. I, 1938) de Constantin Loghin, „Antologia rădăuțeană” (1943) de E. Ar. Zaharia, „Floare de gând” (1947) de George Antonescu și Dimitrie Loghin. Tot aici e cazul să menționăm prezența sa în câteva manuale didactice de limba maternă pentru școlile secundare, avându-i ca autori pe Calistrat Țotropa, Constantin Loghin, Ion Nisipeanu, Petre Haneș.

Cartea de vârf a travaliului său poetic, în care vocea sa lirică atinge altitudini maxime, este, după opinia noastră, placheta „Pro Patria”, apărută în toiuł celui de al doilea război mondial și încărcată de noime extrem de divergente - aici tragice, aici înseninate, - dar palpitând, toată, de o copleșitoare dragoste de neam și de glia străbună și vibrând de o grijă filială pentru destinele lor. E o mostră de poezie patriotică în accepția estetică a noțiunii, scrisă la temperatura unei înalte inspirații, de care talentele adevărate au parte cu osebite în momentele social-politice de mare anvergură. Deși ne-am putea argumenta afirmația citând la întâmplare oricare dintre poemele incluse în compartimentul liric al culegerii, ne-am aplecat, totuși, atenția asupra acestui „Sonet în zale”: „Pândești să mă dobori... Urnești zări grele.../Cu mâini de fier îmi bâjbâi la hotară./Crunt, arde ură ochiul tău de fiară./Și ură ard flămânde-le-ți oțele./Ci eu sunt cel din veci bătut de rele.../Mai dârz am renăscut din foc și pară.../N-aș vrea din chivără scânteii să-ți sară,/Nici să săruți tăișul spadei mele./Pământul meu, sfințit de moaște, tace.../Ispită și blestem e greu-i aur.../Ce s-a ales din câți pofțiră-ncoace?/Tu - vrei prăpăd și pradă, robi și lauri./Eu - tai din cremene zăgaz de Pace./Și Domnul e-al destinului meu faur!”

Această poezie (ca și, de altfel, cartea în ansamblu) are un plasament civic și patriotic bine determinat, de o temeinică consistență în plan estetic, dar și cu reale repere în context istoric.

Un cuvânt aparte se cere spus despre poezia umoristico-satirică a lui G. Voevidca, despre epigramele sale cu o largă priză la public. Mai toți cei care i-au analizat această latură a creației au remarcat ingeniozitatea improvizăției, franchețea în prezentarea realității, subtilitatea desenului ironic, ascuțimea observației. Am ales, pentru exemplificare, doar două piese: una despre lucrul poștei („Progresele cennegistrat-a/Nu sunt un amănunt comun:/De Paști mi-a scris scrisoare tata/Și am primit-o de Crăciun”) și alta despre soarta învățătorului („De luni de zile - mult mă mir! -/Postește-ntruna răbdător.../Dar ce-i el? Pustnic? E fachir?.../Nu, domnul e... învățător!”).

Aplecat mereu spre diversitate, Voevidca și-a cercat condeili și în dramaturgie, compunând trei piese de teatru (toate de mici proporții, pentru colectivele de amatori), și anume: „Puteri întunecate” (1926), „între gazetari” (1926) și „Supremul argument” (1929), ultima montată în premieră de trupa de diletanți a Societății muzicale „Ciprian Porumbescu” din Suceava. A mai realizat câteva traduceri din literatura germană și japoneză, a scris miniaturi umoristice-și un studiu despre epigramă, a lăsat în manuscris, fără ca să le cunoaștem soarta de mai departe, volumul de versuri „Nerv”, placheta de epigrame „Carnet indiscret” și culegerea de schițe „Caleidoscop provincial”.

Apreciată în coordonatele ei generale, creația poetului se înscrie pe o linie de interferență între tradiționalism și modernism, el fiind un instinctual cu viziuni tragico-sublime asupra lumii, preocupat mai ales de substraturile elementare ale gândirii și simțirii, pe care le investighează liric când cu mijloace adolescente, când într-o tonalitate gravă, intens dramatizată, dar, spre regret, nu arareori, după cum a observat Eugen Lovinescu, „în material nediferențiat estetic”.

Ca om al cetății și animator național, a participat, în 1924, la înființarea Sindicatului Ziariștilor Bucovineni, a condus între anii 1920–1922 revista cernăuțeană „Die Bruche” („Puntea”), organ bilingv româno-german de propagandă românească, iar între 1930–1933 - publicația „Analele Romanului”.

A fost unul din inițiatorii naționalizării Teatrului municipal și fondării Teatrului Național din Cernăuți, membru al Societății Scriitorilor Bucovineni, membru activ al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, al Centrului Studențesc „Arboroasa”. Pentru activitatea sa literară intensă, în 1937 i s-a acordat titlul de membru corespondent al Academiei Române.

După cel de al doilea război mondial, handicapat de realitatea politică străină spiritului său democratic, G. Voevidca se retrage din activitatea artistică și publică, rămânând legat, până la trecerea sa în împărăția umbrelor, doar de munca didactică. S-a stins în anul 1962 la Câmpulung Moldovenesc, dar, potrivit ultimei sale dorințe, osemintele i-au fost înhumate la Suceava.

„Porți idealul ca o făclie,/Ca o evanghelie - cuvântul tău”, scrie poetul în „Ecce Home”, o frumoasă împlinire lirică din moștenirea sa literară. Sunt rânduri care, pe bună dreptate, ar putea fi cioplite în piatra de pe mormântul său, ca o cunună de recunoștință și o binemeritată apreciere a strădaniilor sale, depuse în numele sublimului în artă și în viață.

George Voevidca, văzut de Neagu Rădulescu (1934)

Vibrația Bucovinei în „Cetatea de sus” a spiritualității românești

Cecilia POPESCU-LATIȘ

Simpozionul consacrat evenimentelor istorice cu adânci repercusiuni în viața Bucovinei ne îndreaptă gândul spre o predestinată coincidență de cifră și vârstă aici cuprinsă în cei 55 de ani de la ultimatumul sfâșietor sau, pe de altă parte, plenitudinea atinsă de poetul Grigore Bostan, venit pe lume la 4 mai 1940, în ajunul actului de răpire înrobitoare.

Consacrarea științifică dobândită de remarcabilul profesor universitar, recunoscută și prin calitatea de membru de onoare al Academiei Române, certifică luciditatea incriminatorie înveșmântată ceremonios, într-o stilistică rafinată și atotcuprinzătoare.

Stratificări singulare de gând, sentiment și miresme, sugestii sonore cu ecouri temporale, materializări istorice și configurații comportamentale se constituie într-o atitudine lirică nuanțată diacronic în sensul unei tendințe de exprimare sofianică a crâmpeliului de viață selectat. Strategie călăuzită de har, defensivă dar nu lipsită de inițiativă, versul se transformă în pledoarie justificativă, elogiul și comprehensiunea a faptei, situate în disponibilități compatibile cu planul credinței străvechi în menirea Bucovineanului și elitismul său volitiv închinat transcendentului.

1989, anul erupției social-politice este condensat stratificat în poemul „Și totuși...”, cu înscrieri personificate de cardiogramă a ținutului național, în precipitări nefirești, însă ușor recunoscutibile: „Cincizeci de ani s-au scurs ca într-o zi/și parcă n-am ajuns nici până vineri...” (p. 19) Sacrificații revoltei hibernale își păstrează aura utopiei visate și își sporesc valențele ofrandei în sclipirea caratelor de rouă, mărturii ale recunoașterii de dincolo de lume, pogorâte în teluricul de incantație: „Iar dincolo atâția

visători/se odihnesc sub roua lucitoare/și-n fiecare zi de patru ori/ascultă-aceeași ultimă cântare,” (p. 19)

Recunoștința pe care ne-o propunem („Ne mai rămâne să-nălțăm pereți/de soare și de marmoră curată”) este întinată de o scufundare în necunoscut, percepută ca un borangic imaterial de umbre și în inconsistenții posibili trecători, îndoielnici profitori ai pofirii închinată: „și umbre să așternem la drumeți/ce poate nu vor trece niciodată...” (pp. 19–20).

Ahtiați de viață, ne dorim purificarea cu umilele mijloace singulare, dar trecutul pătimirii naționale ne amintește neglijențe etice comise și'al-tădat', perspectivă urmată de puncte de suspensie: „Ne-a mai rămas un cer de aer greu/să-l curățim, trecându-l prin plămâni,/să mai spălăm de fum un curcubeu./Apoi un veac să ne spălăm pe mâini...” (p. 20)

Riposta se-mpătimizește-n amărăciune și se-mputernicește cu amintiri irosite, pentru a se osifica în cremene aspră, accepțiune a pământului bătătorit: „Cuvintele pe buze ni-s amare/și poartă iz de codru vestejit./Mai lunecă o pasăre în zare./Ne-a mai rămas un plai înțelenit...”

Urmarea cunoscută a miracolului întâmplat se închide în refuz de supraviețuire („O iarnă s-a grăbit să se dezghețe,/dar multe ramuri n-au înmugurit.”, p. 20) și se camuflează-n ceața morală a unui capăt de drum, cu gust similar amărăciunii avansate oral: „Plutește ca o negură tristețea/sfârșitului de secol obosit...” (p. 21)

Spațiul înconjurător ne obligă la temeinicie și vigoare, corespondențe perpetuate de om și de glie („Și totuși mi se pare că vom fi/cât pietrele-n Carpații noștri tineri.” p. 21), iar metonimia finală ne asigură nimicnicia momentului celebrat față de o veșnicie universală, ca într-o înscriere creațională de-nceput, unde ne aflăm abia-n a cincea zi conceptuală, ulterior elevată în sacrificiul Golgotei, deci - de ce nu? - o posibilă aluzie a pătimirilor de perspectivă: „Peste păduri s-a stins numai o zi/și parcă n-am ajuns nici până vineri...” (p. 21)

Poemul următor - „Plecarea” - adoptă aerul oniric necesar includerii domoale a originii, alura hamletiană păstrată-n atitudine prinzând ființă printr-un caracter rural; apartenența familială paternă, cutremurător evocată ca stafie umilă, cu aparență de

alcătuire ludic amenințătoare, conform proteguitoarelor sperietori din câmp sau obsesivă, ca strigoii revendicativi: „...Apoi în zori veni la geam și tata/cu trup subțire de iarbă uscată./Se auzea demult cum vântul rupe/mantaua lui de humă înghețată.” (p. 21)

Versurile consacrate militantului pentru cauza națională a românilor bucovineni - Zaharia Voronca - readuc în memorie pseudonimul „Detrunchiatul”, corespondența camuflajului denominativ cu monumentul natural dedicat lăcașului său de veci - „A fost înmormântat sub un stejar detrunchiat cu tulpina înlănțuită - simbol al destinului Bucovinei răpite de Austro-Ungaria (1775) și Basarabiei ocupate de Rusia (1812) și mai ales tragedia celor 55 de ani de la ultimatumul în urma căruia Uniunea Sovietică a ocupat nordul Bucovinei, Basarabia și Ținutul Herța”. Incriminarea atinge patetismul strigătului în pustiu, canonul pierzându-și eficacitatea față de metamorfoza instrumentului de tortură în bijuterie inestimabilă: „... Zadarnic voi, nerozilor, loviți cu târnăcopul /Detrunchiatul și-a lăsat în piatră/brățarele cu lanțuri răsucite/ce noaptea vi se par a fi de aur...” (pp. 22–23). Finalul de osândă este dublu repercutat, într-o deplasare neverosimilă de locuri, însemne religioase și stupidenii reiterate: „Mormintele coboară sub cimitirul vechi, iar crucile se-arată numai pe cerul umed.../Devastatorii însă desfac aceiași bulgări...”

Tensiunea in justiției moral-istorice continuă și în poemul următor, „Tren de noapte în Bucovina”, dar acum se disimulează sub tenta perfecțiunii cuprinse în epitetul „rotund”, completat de iluzia veșniciei copleșitoare, paradoxal acordată pe efemerul nopții apăsătoare prin întunecimi cu atmosferă de infern, căci temperatura epuizează semeția copacilor de munte: „Interminabila noapte rotundă/cu brazi osteniți de căldură.” (p. 23). Instrumentarul cunoașterii se asociază cu tendințe ironizate proporțional cu imposibilitatea distrugerii adevărului: „Trenul dă târcoale prin Bucovina/ca un biet vârcolac/mâncător de stele mărunte...”

Punctul geografic de trecere a frontierei actuale este discreditat printr-o continuitate impasibilă a nedreptății camuflată de aceeași obscuritate atmosferică, amenințarea materializându-se prin diminuarea unor resurse energetice cotropitoare: „La Vadul

Siretului/un capăt strivit de-ntuneric/se scurge dincolo de hotar/(dar trenul mai are puțin combustibil)”, pp. 23–24.

Ținutul de fală păstrând rezonanța victoriei medievale comite îndrăzneala perpetuării vitejiei cunoscute prin intermediul blondului astru al nopții, gest punitiv înglobat în metafora cruzimii: „în Codrul Cosminului/luna trece-nainte/să mai despice/un deal cu stejari”. Căderea în pragmatic constrânge privirea să coboare, ținându-se-n lăcașul nimicniciei pecuniare personale: „Vecinul meu și-a strâns ochii/în punga legată la brâu...” (p. 24).

Spasmodică e atitudinea mijlocului de locomoție dinaintea ivirii zorilor, cu torsionări de reptilă surprinsă de incizia razei de căldură și lumină, în vecinătatea capitalei de odinioară a ținutului: „Aproape de Cernăuți/trenul se-ncovoie și tresare/în fața zilei/prea mult ascuțite pe muche de soare...” (p. 24).

„La răscruce de nopți” reînvie candoarea nostalgiei concentrată în cristal de rouă, risipit în boare și umezeală decantată de ploaie sau modul avântat în elan ascendent, pulverizat apoi ca fărâme de duioșie, dorință și neputință: „Ca roua-n ceață te vei duce mâine/topit de ploi, dar limpezit de zbor./Știi bine doar atât - că va rămâne/în urma ta o pulbere de dor...” (p. 35).

Starea de spirit etalată se încheagă într-un suport virtual de copac semeț, înălțat interogativ-dubitativ: „Sau poate peste ani ciopliți în piatră/vei sprijini tulpina unui brad?” (p. 35) O adversativă sonoră se răscoală împotriva concentratului de tradiție și de fenomen vegetal firesc, autumnal - „Dar mai auzi cum pașii vechi ți-i latră/țărâna arsă, frunzele ce cad...” (p. 35).

O înfiorare impresionistă pregătește o montare de Golgotă: „Amurgul rece ca un vârf de coasă/retează crângul zilelor de mai.” (p. 35) Exclamativul depreciativ - „Ce timp năuc!” se insinuează sentimental într-o accentuată suprapunere respingătoare: „La inimă apasă/atât amar stătut de mucegai...” acumulare de necazuri și nevoi, de sorginte argehiziană, confirmând parcurgerea unui drum inițiativ în plan liric.

Cele trei catrene progresive ca încărcătură emoțională par trepte spre tabloul încrâncenării sfinte, augmentate de transformarea lemnului în masivitate brutală de rocă, spre „deliciul” negliobiei opace din preajmă: „Și rîd nerozi în jur când iarăși cade/Isus,

ducându-și crucea de granit”. Supliciu se extinde în cadrul natural și inocente vegetale se transformă-n arme semnificative, cu implicații tentant tensionate, de număr sfidător al reprezentății de circ: „Copacul noaptea pare că sloboade/în loc de muguri - vârfuri de cuțit.” Canonul maxim se mușamalizează în ironia pervertirii: „Și iar dansează în amiaza mare/deasupra tuturor un mititel” și pregătește cadrul pentru brutalitatea repetată față de strămoși, alături de sensibilitate, de suferință și de aderență patriotică, anulate-n dezordine și în dispreț: „Și calcă iar de-a valma în picioare/mormânt și floare, lacrimi și drapel...” (p. 35). Contextul autoanulării este străpuns de efectul clarului de paradis, prelin în ciuda adversităților dilatate ambiental, în vârtejuri terne, cramponate simptomatice: „Cu greu răzbate stropul de lumină/văzduhul de cenușă, vânturat.” Condensarea vremii se înăsprește suplimentar prin degradare: „Ah, timpul greu de fier și de rugină”, dar se înmoaie prin pacificul somn pe un culcuș vital, pulsator, îmbinare cu nuanță de paradox, necesar dualității existențiale: „adoarme, peste inimă culcat...” (p. 36).

Obsesive întrebări se întorc în istorie și tradiție, doborâte de neputință și de umilință: „Să fi plecat cu fruntea învelită/în umbre și cu ochii în pământ?” (p. 36). O îndrăzneală se ivește din partea copacului simbolic ori a respirației insinuante a mediului înconjurător, alături de o descalificare morală descinsă dintr-un iorativ lingvistic sau o dihotomie antinomică investită ca atitudine uzuală: „La drum s-au învățat să-ți ceară mită/și pomul și suflarea unui vânt.”

Reluarea dubitativului anterior se extinde prin ispita unei tentații de tărâm îmbietor, interzis prin retorismul interogației: „Să fi plecat sub zări în căutare/de țărnam sau loc de trecere mai blând?” (p. 36). Cumpănirea momentelor trăite în cotidian sau înăsprite de întunecimi nocturne se transformă-n pradă pentru metafora drapelului-înseamnă volitiv al geto-dacilor ori fiara propriu-zisă? hămesită: „Ce zile aruncate în prinsoare, ce nopți vârâte-n guri de lup flămând!” (p. 36).

Restituiri istorice recurg la încifrări semantice, unde solitudine și săgetare spațială, molcomite-n aspect menajer sau de ținut agricol reiau întrebarea fără lămurire pragmatică profitabilă: „E singură cărarea cea mai dreaptă,/dar cui rămân și curte și câmpii?” (p. 36).

Nimicnicia instaurată dominant, în rapacitatea sa pândește noi teritorii, realitate tragică a secolului contemporan, rămasă în suspens prin semnele de punctuație finale: „Piticul întronat demult așteaptă./Să-i cadă-n mână alte-mpărății...” (p. 36).

Patetismul autochestionării implică răspunderi sporite prin inimițiile traversate-n bezne, într-o înscenare fantasmagorică, abilitată de o diplomatie comportamentală și o rezistență de excepție, înverșunată: „Cui la răscruci de nopți îi lași povara/pe care tu doar știi a o purta?” (p. 36). Ofranda naturii plină de vigoare se condimentează în personificarea zburătoarei banale, participantă afectiv la pledoaria procesuală: „Copacii îți închină primăvara/Iar pasărea te strigă: «nu pleca!...»” (p. 36).

Reluarea ideatică a condiției umane puse în joc reliefează un arhetip de proșpețime și candoare, disipat în adversități naturale ori provocate, în nebulos și elan frânt: „Dar tot ca roua te vei duce mâine/topit de ceață și uscat de zbor” (p. 37). Și potrivit doinei de jale, recurgând la un vocativ convingător declamat, gândul se sublimează în duioase particule sentimentale: „Știi bine doar atât - că va rămâne/în urma ta o pulbere de dor...” (p. 37).

„Vârsta de cumpănă” sau litanie a continuității, poemul urcă dintr-o istorie străveche: o desfășurare de verticale, pe vălurite spații mioritice refac multiplicat un axis mundi moștenit din esența comportamentală a românului, unduit pe variante cosmogonice parvenite abstract în situați zodiacale: „... La o vârstă de-atâtea mii de ani/înșirați vertical pe coline, pe munți,/legănați îndelung pe orbite?”. Condescendența implică înțelegere și indulgență față de marca fizică dezagreabilă a timpului asupra omului, soluția transformându-se în perversiune elitistă a tezaurului de vârstă în gingășie de gest și simțire: „ce poate fi mai lesne decât a face abstracție/de adâncimea ridurilor/de pe colțurile frunzei aplecate spre cântece.” (p. 45).

Pierderea sistemului orientativ natural, modulat de melosul muzical specific vitalității și manifestat în simulacrul perfecțiunii din coregrafia circulară a horei, identitate națională aflată în pericol față de avalanșa comodităților și luxului contemporan: „Iată că a rătăcit și începutul de horă al cărărilor/printre roți de limuzine...” (p. 45). Revolta decorului este spontană și impregnează la propriu și la figurat o realitate ostilă: „Izvoarele au fugit/în trecutul rocilor/lăsându-ne ca amintire doar nisipul împietrit.”

Etnicitatea convertită-n proșpețime și calm existențial este contrabalansată de fronsări mentale și întunecimi coloristice implicând un transfer autumnal de la viață la moarte, iar „ca trecere de la roșul masculin și agresiv la verdele feminin, este o culoare a involuției” (cfm. Ivan Evseev)¹ sau cedarea orgiastică propusă ca elevare deasupra comunului: „Pe cântar au fost puși aburii pâinii/și culoarea laptelui./iar macii vineți au căzut în euforie/ca niște narcomani.” (p. 45). Eșafodajul mental tinde spre transcendent prin disimulări angelice încifrate în sonorități diriguite instinctiv în grupări ademenitoare, epuizate spectaculos și incriminant prin comparația cu o formă și culoare specific decadentă în plan politic sau eventualitatea disuadării prin lozinci găunoase, existentă în subconștient: „De-atâta abstracție/cuvintele zboară în stoluri/și plesnesc ca niște baloane roșii...” (p. 45).

Translația imaculării de nea în acumulări sapiențiale conferă măreție și declin, aidoma paralelismului final, concretizat în frăgezimi sezoniere de regim pastoral: „... Se pare că deloc nu ninge câteodată,/ci se acopăr dealurile/cu bătrânețea gândurilor noastre/și iarba crește simbolic/alături de primăvară...”

Lectura savurată a urmat vibrațiile coronariene ale profundeii sensibilități, înveșmântate criptic pentru generoasa ofertă de interpretare istorică, etnică, existențială, triadă laică de ecou creștin pentru sfânta-nchinăciune relevantă în micro și macrounivers, potrivit înscrierii dorite. Parcă am recunoaște intenția de a da o replică lui Arthur Schopenhauer, care afirma: „Viața atât de scurtă, atât de lungă, devine uneori insuportabilă. Ea se desfășoară totdeauna la fel, cu moartea la capăt. Nu poate fi nici oprită, nici schimbată, nici înțeleasă.

Adesea o revoltă de indignare ne cuprinde în fața neputinței efortului nostru. Orice am crede, orice am gândi, orice am încerca, murim! Și se pare că vom muri mâine fără a mai cunoaște, deși dezgustați de ceea ce știm. Atunci te simți strivit sub sentimentul eternei mizerii a neputinței demne și a monotoniei acțiunilor.”²

¹ Ivan Evseev, Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale, Timișoara, Editura „Amarcord”, 1994.

² Arthur Schopenhauer, Lumea ca voință și reprezentare. Traducere de Emilia Dolcu, Viorel Dumitrașcu și Gheorghe Puiu, vol. III, Iași, Editura Moldova, 1995. Ediția folosită: Grigore Bostan, Cetatea de Sus, 33 de poeme, Hliboca, 1994.

SCRIITORI NORD-BUCOVINENI CONTEMPORANI

Nicolae ȘAPCĂ

Țării Fagilor

Ești sfânt,
căci te speli cu lacrimile
cerului
și în fiecare dimineață,
și în fiecare seară
Soarele și Luna
îți spun rugăciunea luminii.
Iar țăranii
cu fruntea înrouată
pururea te sărută,

spunându-ți rugăciunea pâinii.
Iar Luceafărul,
răsărind prima dată,
Ție ți-a dăruit
Prima sa privire,
Te-a sfințit cu razele sale,
Ți-a încredințat soarta doinelor
și baladelor,
spunându-ți peste veacuri
rugăciunea inimii sale,
Plaiule străbun.

Nu te stiu...

*Bunicului meu Nicolae Șapcă,
neîntors de la Onega*

De câte ori văd crucea bunicuței
Ce-i stă la căpătâi de ani de zile,
Mă cuprind florii și îmi fuge
Gândul meu, bunicule, la tine.

Nu te știi, nici știi pe unde ești.
Pe ce rece țărni ai înghețat,
Știi bunica cu al vostru fiu
Zeci de ani la rând te-a așteptat.

Nu știi, poate sunteți împreună
În împărăția de apoi,
Știi doar că mormântu-ți vag și rece
Nu-i lângă bunica-n sat la noi.

Caut să vă împreună cu gândul,
Dar nu știi cum arătai în viață,
Nici nu știi cum ți-au făcut mormântul:
Ți-au pus cruce din stejar sau gheață?

Nu știu dacă seamăn mult cu tine,
Dar cu cinste numele ți-l port
Și mai știu că ai murit acolo
Tot iubindu-ți țara și-al tău port.

Simt pasul gingaș
Prin firavă iarbă de mai,
Îmbobocește din nou liliacul,
Parfumându-mi vechea amintire.
Și parcă mai ieri
Am cunoscut același rai:
În ochii tăi lacul
Și floare de liliac - în privire.

Simt gingașul pas
Prin gândul pătruns de mireasma
Firavelor buze de roșie lalea,
Parfumându-mi amintirea de apoi.
Și sper, peste ani
Să cunosc același paradis:
Obrajii tăi de catifea
Și dragostea eternă - din noi.

Să-mi fii talisman

Te-am întâlnit întâmplător
Pe malul apei cristaline,
Ne-am prefăcut într-un izvor
În lunca florilor rozii,
M-am prefăcut atunci în floare
Ca să mă rupi, dar tu nu vii.
Te-am întâlnit în noaptea-adâncă
În preajma nukului bătrân,
M-am prefăcut atunci în nucă,
Tu m-ai lăsat ca să rămân.

Dar te voi aștepta sub stele
O zi, o lună, an de an,
Să te prefac în piatră scumpă,
La piept să-mi fii de talisman.

Monologul bătrânului învățător

Nu pot să cred că anii trec
Ca fulgerul prin nori
Și timpul pare-atât de sec
Ca lunca fără flori.

Nu dovedesc să zic nici Azi
Că Măine-mi stă în prag,
Eu ca și Ieri trec printre brazi,
Dar nu le mai sunt drag.

Doar ei rămas-au cum am fost,
Ba chiar mai falnici, verzi,
Pe mine, pe cărări trecând,
Aproape nu mă vezi.

În pana corbului din păr
Reci toamne s-au lăsat
Și peste tot mă simt stingher,
Pășind spre înserat.

Următorul trecător

O fecioară tulburată
De un dor încântător
La un colț de geam așteaptă
Următorul trecător.
Până seara tot privește
Cine vine, cine pleacă,
Întrebându-se când oare

Pe aici o să mai treacă.
- Dorule, dor greu, nestins,
De ce-n suflet te-ai aprins?
- M-am aprins, răspunde dorul,
Că m-a trimis trecătorul.
L-a văzut trecând pe stradă
Într-o zi întâmplător,
De aceea mai așteaptă
Următorul trecător.
Poate vine, poate pleacă
Și va observa curând
Fata cea din geamul rece
Ce-l așteaptă tremurând.
A trecut privind spre fată
Și s-a dus rătăcitor,
Nu mai vine, nu mai pleacă
Următorul trecător.
Și se pierde o iubire
Ca o floricea pe ram
Într-o lacrimă fierbinte
La un palid colț de geam.

Ion BELDEANU

Floarea speranței

Spovedania de seară mă uimește
Ca o cămașă sfâșiată în dreptul inimii
Povestind, soldatul are ochi de cenușă
Și noi călărim vagoanele
Deraiate dintr-o haltă în alta
A războaielor interminabile

Inventând fericirea: pentru
Fiecare o poartă în care
Stă cineva cumpănind din priviri depărtarea
Pentru fiecare o posibilă poliță
Fără identitate
Pentru fiecare o câmpie înroșită
De-asupra căreia se deschide imensă Cartea de istorie.
Din părți egale adie floarea speranței.

Stampă de Voroneț

La Voroneț începe cerul și el nu poate
Să aibă decât o singură culoare -
Albastrul acela de taină
În care se pare că se-adună
Toate izvoarele Bucovinei
Și ecoul prelung al solitarelor tulnice -
La Voroneț ridurile povestesc
Despre frunze și cai, despre sulite
Și săgeți fulgerate
Ori despre trufie și moarte
Iar dacă închizi ochii
Poți auzi chiar foșnetul stelelor

Doar firul de iarbă e cel care știe
Mai mult decât s-ar crede.

Crinul în zori

Eu mă întorceam în falduri argintii
Pe fire albe luna-și prăvălea coroana
Mai grea și mai adâncă
Mă-nvăluia dinspe amurg pădurea.

Tăcute lespezi au înflorit între fântâni
Le paște mielul nopților de sticlă
Și în cumpeni de zăpadă
Ca-ntr-o uimire vag adie somnul

Iată, ziceam, pentru tine îngenunchez aici
Precum o troiță decapitată
Las clopotul ninsorii să-mi cadă pe creștet:
Voi fi crinul din zori.

Elegie XXX

Va ninge, iubito, va ninge curând
Ca-n vechile noastre colkide
Cu cetină albă și păsări de fum
Caleștile iernii din somn coborând

Tăia-vom cărări prin câmpia uitată
Acolo sămânța visează corăbii
Cumpene leagănă steaua zăpezii
Și-un cântec adoarme în poarta pădurii

Trupul tău arde brazdă adâncă
Prin marele halou vuind sub ninsori
Aruncă tăcerea și vino să-auzi
Cum plânge trompeta sub flori de argint.

Cămășile eroilor

O armă nu poate ucide iubirea
O armă nu poate ucide nici speranța

Am văzut ogoare semănite de rugina armelor
Tăioase pluguri scoteau în lumină
Relicvele morții
Și peste ele fluturau indiferența, inutilitatea

Numai cămășile eroilor se ridică mereu
Asemeni unor nesfârșite cortine imaculate
Numai cămășile eroilor urcă dincolo de stele
Orbindu-ne cu strălucitoarea lor generozitate.

La Voroneț zidurile povestesc
Despre frunze și cai, despre sulite
Și săgeți fulgerate
Ori despre trufie și moarte
Iar dacă închizi ochii
Poți auzi chiar foșnetul stelelor

Doar firul de iarbă e cel care știe
Mai mult decât s-ar crede.

Crinul în zori

Eu mă întorceam în falduri argintii
Pe fire albe luna-și prăvălea coroana
Mai grea și mai adâncă
Mă-nvăluia dinspe arhurg pădurea.

Tăcute lespezi au înflorit între fântâni
Le paște mielul nopților de sticlă
Și în cumpeni de zăpadă
Ca-ntr-o uimire vag adie somnul

Iată, ziceam, pentru tine îngenunchez aici
Precum o troiță decapitată
Las clopotul ninsorii să-mi cadă pe creștet:
Voi fi crinul din zori.

Mircea AANEI

Dorul de tata

Mamă, în satul natal revenim
- Nepoata noastră-i mireasă –
Se bucură tata din țințirim
Că iarăși ne-am strâns pe acasă.

Toamna prin vie trece domol,
Noi stăm la o masă afară,
Un singur scaun e rece și gol,
Pe el cade-o brumă amară.

Mamă, iată-ne triști și bătrâni,
Parcă de-o vârstă cu veacul;
Stingem în undele clarei fântâni
Dorul de tata, săracul!

Bat printre vorbe picuri de ploi,
Luna-i un ochi care plânge
Peste pustiul ce strigă în noi,
Rană lipsită de sânge.

Mamă, pune-ți straie de nuntă,
Să afli sub ele uitare...
Toarnă-ne vinân această secundă
Atât de frumoasă-ncât doare!...

De o viață...

Doar mâna s-o întind și te-aș atinge,
De-aș ști în care apă te-odihnești;
Aud foșniri de iezere prin sânge
Și mă înving tăceri nepămânești.

Doar să-mi apropii buzele de-o rază
Și ne-am scâlda dogoarea în sărut,
De-aș bănui lumina ce-nglobează
Statuia ta de sare și de lut.

De-aș poposi cu tine-n frig de stele,
M-aș înveli cu visele-ți pe piept,
Ștergându-le de lacrimi pe-ale mele,
Uitând că de o viață te aștept.

Destin

Nefirească-nnoptare ne-ndeasă
Primăverile-n mugurii sterpi
Și ne-mping, sub tăișuri de coasă,
În veninul rămas de la șerpi.

Triști, închidem mirările-n semne,
Chipul morții abia deslușind,
Când ne-mprejmuie orele demne
Torțe vii, reaprinse de jind.

Despletite, mâhnirile noastre
Ning prin umbra răcorii, sfios,
Și zvâcnesc în lumină de astre
Cât sub noi mai e loc până jos.

Elena MARÎȚA

Între voi

M-am oprit între voi
bolnăviții de ură.
răstignită de privirile voastre
pe coama spinoasă a zilei.
Stau între voi dreptii-nedrepții,
Înverșunații-certații
ca între două guri de balaur,
ca între două cununi de laur,
ca între două spânzurători
cu juvățul de aur.
Stau între voi
la mijloc de drum.
Sufletul meu balansează:
flacăra-scrum,
flacăra-scrum.
Un pas la stânga
și dreptii din dreapta m-or frânge.
Un pas la dreapta
și dreptii (tot ei) mă vor plânge.
Jefuită de tâlcuri și visuri
stau între voi
ca între două abisuri,
ca între două săbii

scoase din teacă.
De după lacrimă strig:
„Doamne, mi-e teamă,
Doamne, mi-e frig!
Fă-mă pârlazul de soare,
cărare
muritorii mei frații
unii către alții
să treacă.”

Fă, Doamne, românilor parte

Și, dacă Totul la Unul se-mparte
Și Unul se-mparte la Nesfârșire,
Fă, Doamne, pmânilor parte
De demnitate și de iubire.
Părinte ceresc, către Tine strig „Ave”!
Stârpește invidia din Terra Daciae,
Coboară în inimi de câini și abeli
Câte-o fărâmă de pace.
În Cartea vieții cu scrieri sfinte
Mai adaugă, Doamne, o filă
Destinelor demult rânduite
Între bunătate și milă.
Pe cei care gem sub teascu istoriei,
Nedreptii și dreptii, osândiți fôra vină,
Avarii, trufașii, setoșii de glorie
Lângă Tine cheamă-i să vină.
Pe toți schilodiții de conjunctură,
Înzorzonăți prin umiliță,
Izbăvește-i, Doamne, de ură
Cu un strop de Credință.
Pâinea din Valea Durerii
Frânge-o, Stăpâne, și-o-mparte,
Deschide-le văzul vederii
Să se recunoscă frate cu frate.

Frica

Ea se naște în surpăturile hâde
ale încrederii.
Plânge și râde
cu suflarea zăgăzuită
de stânci milenare.
Nici brațe, nici aripi nu are,
nu trăiește, nici pierе.
Ochii ei
podidiți de durere
nu văd nici înlăuntru,
nici înafară.
Istovitoare povară
ea sufletul face să cadă
din doruri, din vis, din baladă.

Iubirile când pleacă

Iubirile când pleacă își pun cununi de spini,
În urma lor bujorii se scutură-n grădini,
Bătuți de grindini muguri se prăbușesc în gol,
Se-mpotmolesc în mazăgă de sare și nămol.

Cad răzvrătite ierburi, miroase-a mentă arsă,
Stau porțile deschise și nimeni nu-i acasă...
Iubirile când pleacă flori de cenușă plouă
Peste icoane șterse, peste icoane - două,
Stupide, învechite, ce-atârnă fără rost
Pe talerele vremii cu „a fost” și „nu a fost”.

Iubirile când pleacă pustiu în urmă lasă.
Pier păsările-n cuiburi și se dărâmă case.

Schiță de autoportret

În fine,
poate am fost, poate mai sunt
rana luminii
În răzvrătire,
vânturare de vânt,
bocet lumesc de iubire,
stup fără albine,
lacăt la ușa vieții x
ce nu mai am timp
s-o trăiesc.

Uneori, arar de tot,
catadicsesc
să trec înot
Calea robilor, spuza, cenușa s
pre tâlcul unui cuvânt,
spre liniștea unui mormânt.

Alteori sămânța luminii
îmi sparge-nadins
țărâna și clipa
din miezul grădinii
și ciocârlia
își înmoaie aripa
în lacrima cu care m-a plâns
Sfânta Fecioară Maria.

Ce-ai zice, Casandro?

*Gânduri lângă monumentul din Cernăuți al poetului
Paul Celan, pângărit în noaptea spre 4 noiembrie 1994.*

Ce-ai zice, Casandro,
să ardem de tot
în potopul blestemelor grele
între iubire, între noroc.
Să ardem cerește
pe jertfelnicul inimii mele?
Împlinitu-s-au la soroc
profețiile noastre bizare.
(Colosul hrănit cu jăratic
S-a prăbușit ca o gloabă bătrână,
măcinată de cancerul urii
și mînzul proaspăt născut
nu mai nărăvește să zboare,
nu mai nărăvește să zboare)...

Între cer și pămînt
ziua-n amiaza mare
umblă strigorii urlând
a pierzare,
Își încearcă puterile:
Sugrumă speranțele, dorul,
sapă durerile,
în osămintele morților
dau cu toporul.
De ne iubire prea multă
ca de o năprasnică boală
se clatină cumpăna lumii.
Șarpele Căii lactee
se-nvârtește fiebinte
pe vatra spuzitului prund.

De ne iubire prea multă,
de screjetul rânțed al urii
în sinele meu mă ascud,
precum în desișul pădurii
o ciută,
precum într-o lacrimă mută,
într-un lăcaș de sare
gândul ce doare.

Domnule Ancei, maestre Celan,
pentru izbândă, iubire și slavă
invidioasa jivină
te-a pângărit cu otravă
încă o dată să mi te omoare,
încă o dată să mi teucidă?
Maestre Celan, maestre Celan,
privirea ta tristă, îngăduitoare
emană lumină ca-n ultima noapte perfidă
în apele Senei.
Pe soclul mânjit cu dohot și tină
așez o floare
(din partea Elenei).
Să ardem, Casandro,
de tot, fără urmă
în potopul blestemelor grele
întru iertare și izbăvire
de strigoi și fiară făptașă
ce sufletu-mi scurmă.
Surâzătoare și blânde să fim
ca bronzul ce crește
în monumente,
ca pruncul din fașă.
Să ardem, Casandro, cerește
laolaltă cu visuri latente
pe jertfelnicul inimii mele.

Lorin FORTUNA

Acasă

Bună seara mamă, bună seara tată!
La pridvorul vieții, mă întorc umil.
Bună seara casă binecuvântată
De melancolia fostului copil!

Caută, mamă, vinul roșul prin cămară,
Cu îndemn la vorbă, să-ncercăm de-i bun!
Și din câte păsări ți-au rămas pe-afară,
Mai alege una, pune-o la ceaun!

Mai așterne masa-n camera în care
Ne-aduna căldura, când eram copii!
Să ne fie cina prânz de sărbătoare,
Fă și-o prăjitură, cum doar tu o știi!

Spune, tată, casa cum ați îngrijit-o?
Despre vechi prieteni ce-ați mai auzit?
Ce mai face fata pe care-am iubit-o?
Cum o duc vecinii, cine-a mai murit?

Mâine dimineață prin oraș voi merge,
Uliți cunoscute am să bat, la pas.
Vreau să număr pașii timpului, ce șterge
Din ce-a fost odată, din ce-a mai rămas.

S-a-nnoptat și-mi pare totul o nălucă,
Ce-mi trezește-n suflet anii de demult.
Veacul casei mele s-a pornit pe ducă,
Timpului, în ziduri, vocea i-o ascult.

Despre toate astea, am să scriu odată.
Vremea mușcă fapta, locurile-apun.
Noapte bună mamă, noapte bună tată!
Noapte bună vouă, ziduri vechi, vă spun!

Rugăciune și blestem

Să cerem iertare acelor care
Cu sânge, în cartea istoriei au scris
Că liber e omul, nu numai în vis,
Iar dreptul la veto îl are doar moartea!

Să cerem iertare și pentru acei care,
Hrăniți de pădure, dau cozi de topor!
Rușinea și timpul, pe numele lor,
Aștearnă doar praf și uitarea să-i fure!

Dar n-aibă iertare și să n-aibă scăpare
Călăii de viață, cultură și neam,
Omizi pentru verdele patriei ram,
Cu putrede gânduri, cu inimi de gheață!

Blestemul le fie mormânt, pe vecie,
Cu giulgiu de chin și sicriul de foc!
Nîcîcînd să-și găsească, în patrie, loc.
De tihnă, în veșnica noapte! Amin!

Vasile PÂNZARIU

Coroana Carpaților

Coroană bătută cu țintă de stele
și ape albastre ce vin ca s-o spele,
în murmur ceresc peste plaiuri fertile
pe care se sparg diamante de zile.

Și pulberea dulce prin cetină ninge
o vatră de doruri ce nu se mai stinge,
acolo ard inimi cu vii mirodenii,
e candela noastră de-atâtea milenii.

Acolo din moarte se naște mereu
privirea din florile neamului meu,
iar zborul și cântul de păsări îl strânge
pădurea de oase cu frunze de sânge!

Turmele

Doinesc pe munte cetinele-n șoapte,
păstorul cerului, luceafărul de noapte,
coboară-n plaiuri turmele de stele
și arde iarba crudă după ele.

Se-ntorc în zori pe-albastrele coline
urcușu-i greu și pulpele sunt pline,
de-atât suiș, de-atâta cale lungă
se pierd pe rând în nesfârșita strungă.

Acolo-n cer, ascunse în amiază,
turmele dorm, luceafărul veghează,
miroase laptele ea iarba și sulfina
pășcute noaptea de prin Bucovina.

Rezonanță

Suntem lipiți cu frunțile de astre,
cu sufletul și inima deschisă,
și-n obcinile obârșiei noastre
trăim înfipti ca trunchiu-nalt de tisă.

Suntem popor cu glezne fremătate
de unduirea mărilor de grâne,
cuprinși de focul muncii prin dreptate,
durăm aici, și-aicea vom rămâne.

Suntem popor cu glugi de cer pe frunte,
ce-și cugetă menirea prin distanță,
de la-nceput suntem pe-același munte,
copac etern de-naltă rezonanță.

Prin rădăcini și inimi se frământă,
subpământeanul nostru miez de foc
și răbufnind strămoșii noștri cântă
și noi cântăm cu dânșii la un loc.

Româncuțe din nordul Bucovinei. (Foto: V. Băcu)

Zinaida SMOCHINĂ-ROTARU

Voie bună la cei mici

Pisicuța

Pisicuța toarce, toarce,
Dar ghemuțe, nu prea face,
Nici tu pânză, nici tu țol, -
Doarme pe pământul gol.

Purcelușul

Un purcel cu botul scurt
Toată ziua a gemut.
Este tare amărât
Că i-au pus verigă-n rât:
Stăpânul s-a supărat
Că-n poiată a râmat.

Rățușca

Merge rața legănată,
Dar se scaldă îmbrăcată,
După ce se mai scufundă,
Iese cu hăinuța udă:
Nu vrea-acasă să se ducă
Până haina nu-și usucă.

Ciupercuța

Ploaia nîcicînd n-o răzbate
Că ține umbrela-n spate.
Dacă stă într-un picior,
Trece ploaia mai ușor.

Puișorul

E atât de mititel
Cu găoacea după el...
Abia din ou a ieșit
Și, fuga după ciupit.
Cloșca îl striga voioasă:
- Puișor, vino acasă!
Co-co-co, mai repejor,
Că mai ai un frățior!

Fluturașul

Fluturașul nu mai zboară
Că și-a frânt o aripioară.
Tot se văieta că-l doare:
Când s-a lecui el oare
Ca să zboare, ca să zboare
De pe-o floare pe-altă floare?

Rândunica

Rândunica scoate pui.
Vai de mine, unul nu-i!
A căzut din cuib sărmanul
Și l-a înhățat motanul...

Nicușor

Zice-ntruna Nicușor
Că de lăptișor i-i dor,
Dar de vacă el cam fuge,
Dacă-o paște, îl împunge.

Ștefan BUCEVSCHI

Minciuna

(Fragment)

În chilia de la schitul Horecii, ctitorită la 1760 de către arhimandritul Artemon, cu ajutorul logofătului Cilibiu și al mitropolitului Moldovei, preacuviosul Dositei Herescu cântărea ce-l apăsa mai greu: dalbele bătrânețe sau necazurile și nevoile păstoriei. Nu era zi de la Dumnezeu ca cineva să nu-l stingherească din treburile sufletești sau din cele ale păstoriților. Mai ales îi cădea obositor căpitanul de cavalerie Pitzelli, care venea din partea generalului Enzenberg, guvernatorul militar al Bucovinei. Pitzelli învățase s-o rupă destul de bine românește, căci timp de cincisprezece ani a fost aghiotant al comandantului regimentului doi grăniceresc din Năsăud. Și comandant al acestui regiment fusese tocmai colonelul baron Karl Freiherr von Enzenberg. El nu s-a străduit anume să-și însușească limba grănicerilor. O învățase din alt motiv. După ce-și pierduse soția la naștere, și-a luat de țiitoare o româncuță vioaie și frumoasă din Maieru. După avansarea colonelului și mutarea lui în Bucovina, nu l-a părăsit, precum n-a părăsit-o nici pe Rahila din Maieru. Să nu creadă nimeni că el, Pitzelli, căpitan de cavalerie și catolic fervent, ar fi avut intenția să treacă la schismatici, că de aceea venea atât de des la episcopul Dositei. Cu toate că gurile rele ale doamnelor ofițereze și, mai ales, ale capelanului Wenzel Kekert, un capucin îndărătnic, băteau cu clevetirea către slăbiciunea lui trupească, adică în Rahila, valaha schismatică. Toate acestea nu erau decât vorbe goale, mai cu seamă de când se convinsese că nici cerul nu s-a prăbușit peste el, nici purgatoriul nu și-a deschis porțile pentru că se împreuna omenește cu o schismatică.

Să se știe deci că orele lungi, petrecute în chilia Herescului, erau din înaltă poruncă, poruncă de care asculta și domnul administrator, și Consiliul imperial de război.

Toți ascultau de porunca împăratului, care își spunea că hărăzise acestei țări, Bucovina, o soartă deosebită, spre binele întregului imperiu. Generalul Enzenberg pregătea din ordinul guvernului central de la Viena o dare de seamă asupra stării din Bucovina și propuneri de reforme. Și pentru că înțelepciunea și blândețea episcopului de Rădăuți, chemat din porunca lui Spleny, primul guvernator militar al Bucovinei, - la Cernăuți, era în inima fiecărui român ascultare, sfat și mângâiere, iar noii stăpâniri neîmpotrivire față, austrieicii credeau că ajutați de dânsul vor cunoaște mai bine viața și felul de a fi al oamenilor băștinași. Mai ales baronului Enzenberg îi plăcea să se sfătuiască cu bătrânul Dositei în treburile cele lumești, iar episcopului nu-i dispăcea austriacul acesta, care, cât era el de general, nu se sfia să umble din casă în casă, prin văi și pe culmi, cum mai făcuse ani în șir în valea Rodnei, să cunoască necazurile și nevoile băștinașilor, obiceiurile, dar și năravurile boierilor și ale călugărilor. Nu arareori vorbeau despre firea blândă și harnică a românilor, despre nepotrivirea limbii și felului lor de viață cu cele ale noilor stăpâni.

Pitzelli venea pentru cele-patru întrebări, la care trebuia să se găsească răspunsul cel mai potrivit: biserica, școala, boierii și poporul de rând. Frasinii și paltinii își tremurau frunzele pe struna subțire a sfârșitului de vară și o boare răcoroasă ce pătrundea dinspre apa Prutului năvălea pe ușa chiliei. Pentru bătrânețile episcopului mângâiere erau vântul, păsările și foșnetul ierbii. Cu ele se înțelegea pe calea simțurilor celor simple și calde ale omului crescut odată cu suflarea pământului. Ierbile și pomii vorbeau către inima lui prin semne tainice, cunoscute numai de puțini pe lumea asta, iar păsările îi ciuguleau din palme nu pentru că așa le-a învățat la hrană. Erau surorile lui, gureșele lui surori, pentru care avea un loc ascuns în suflet. Dar cel mai mult din bunătatea lui de țaran, rămas țaran în toată firea, o împărțea harnicelor înaripate, albinelor. Acesta era unul din motivele pentru care nu a vrut să se mute la Cernăuți. Cât de bine le mergea albinelor la Rădăuți! Cât despre celelalte motive, grele și de puțini înțelese, avea episcopul de a sta la Rădăuți, iar dacă îl chemau la Cernăuți, de a sta la schitul Horecii.

Școlile domnești din Cernăuți, Siret, Câmpulung Moldovenesc și Câmpulung pe Ceremuș s-au risipit odată cu începutul războiului.

Deși au fost ctitorite prin stăruința, prin poruncile dumnealor Grigore Ghica Vodă și a lui Teodor Vodă Calimah, pentru că aveau pentru întreținerea lor un fond deosebit, fondul școlilor domnești, strâns prin galbenul preoților și al dacilor, austriecii le-au socotit școli clericale. Pe ele, școala episcopală de la Rădăuți, cele mănăstirești, cât și cele bisericești, toate unde se învăța românește, le-au închis, și aceasta pe baza unei rezoluții împărătești a Mariei Therezia din 1770: „Die Schule ist und bleibt ein Politicum”. Așa se făcea că de la război încoace numai la Cernăuți și Suceava parcă mai era o fărâmă de școală românească. Încolo, nicăieri nu se mai învăța buchia și ceea ce îl durea mai mult pe episcop era faptul că dascălii cei mai buni au luat toiagul pribegiei înspre Moldova, dincolo de cordon.

Dimineața se risipise în vorbe multe și nepotrivite cu căpitanul Pitzelli, care voia să afle - pentru a căta oară - ce se făcuse cu banii fondului școlar. Ce se făcuse? Nimic. Dar acest răspuns nu-l mulțumea pe Pitzelli. De ce a strâns și a pus de o parte episcopul peste trei mii de florini, fondul școlar, fondul școlilor domnești, Pitzelli nu înțelegea. Nu era încă vremea să-i spună mai multe despre acești bani. Îi avea la dânsul, putea să-i vadă și domnul căpitan, și domnul general. Atât. Ce avea de gând cu ei, asta nu-i privea pe domniile lor deocamdată.

Episcopul Dositei aștepta ceasul serii să-l aducă pe Vasile a Petrii. Dositei știa că Vasile era de fapt Toader Clipa. Primise anțărț despre el veste de la Paisie cel mutat deja Secu la Neamț. Toader venea ferit, sub aripă de seară. Cu toate că nu picase la bănuiala ocupanților, se temea de trădarea care umbla cu rânjet mios pe la noii stăpâni și se gudura printre veneticii pripășiți din porunca austriecilor. Chiar și câte unul dintre târgoveții români începuse să se dea de partea neamțului și de aceștia trebuia să se ferească mai cu seamă.

După drumurile durerii prin împărăția Austriei, în căutarea lui Nicolai, când s-a întors la Vijnița, de a găsit-o pe Ana, Toader s-a dus la Cernăuți, hotărât să se dea în meseria cojocăriei. Avea îndemânare și pricepere pentru așa ceva și în târgul Cernăuților lipsea tocmai un cojocar. Încă înainte de depunerea jurământului a murit cel bătrân, rămânându-i casa de izbeliște, că nu avea copii, nici neamuri în târg. De aceea i-a picat bine, auzind de la unul din soții săi despre casa rămasă goală, și s-a dat nepot de-al moșului.

Dumitraș cojocarul se trăgea din partea de jos a țării, dinspre Tecuci, și Nicolae auzise că acolo ar fi trăit ceva neamuri. Fiindcă treburile se potriveau mai bine decât ar fi crezut Toader Clipa, îl lua la el pe Nicolai ca ajutor și, poate, chiar urmaș mai încolo. Dar și pentru calfa treburile se potriveau de minune. Orfan și sărac, s-a lipit de bătrânul cojocar ca de un tată și moartea acestuia îi năruia viitorul. Învoiala lui Toader să lucreze ca un meșter pe lângă el, în casa meșterului, i-au împăcat deznădejțile. Putea să se gândească și la însurătoare. Blajin cum era, s-a lipit și de noul stăpân al casei și viața a început să se depene gospodărește. Ana a născut un băiat, Nicolai îl legăna de câte ori nu avea treabă și Toader lucra doar când și când, așa ca să nu se mire lumea. Dar cine era să se mire la vremurile acelea? Nu era el singurul om venit sau plecat din târg sau de dincolo de cordon. Din Năsăud au fugit românii cu sutele și s-au așezat mai ales în Bălăceana și în Botoșana. Din Galiția se pripășeau de răul panilor rutenii uniași, de se stabileau în satele românești rărite de război și ciumă. Li se zicea halupari, halupari zdrențeroși, care nu peste multă vreme aveau să-și rupă gura că ale lor erau pământul și țara în care s-au așezat. Veneau, dar mai rar, și din Moldova, și din Rusia. De acolo fugeau mai ales jidovii și lipovenii. În Moldova însă fugeau românii. Erau mulți cei ce fugeau - călugări, dascăli și boieri, dar mai cu seamă de răul noilor stăpâni fugeau țărani.

La „Kreissamt” Toader Clipa s-a înscris cojocar venit din Tecuci, cu numele de Vasile a Petrii, nepot al cojocarului Dumitraș cel mort, soț al Anei și tată al pruncului Ștefan. Mai greu a fost să i se recunoască dreptul de moștenire asupra casei. Nu de alta, dar grădina din față era mare și a fost ochită de un colonist neamț. Între biserica „Sfânta Paraschiva” și hanul „La corabia de aur” („Gasthauss zum Goldenem Scjff”) cele două sute de pași lățime și vreo trei sute adâncime de grădină se potriveau grozav de bine pentru o casă. Era pe Strada cea Mare, înspre vadul Prutului, aproape de comandatură, loc de minune pentru o prăvălie sau pentru o crâșmă. Mai mult din nevoia de a nu-i zgândări pe austrieci, s-a învoit, vânzând locul pentru zece ducați, păstrându-și o ieșire lată, cât un drum bun de car, către casa cojocarului.

Cu Dositei Herescu s-a întâlnit de mai multe ori după jurământul din toamna anului 1777.

I-a fost dat lui Toader Clipa să-l îmbuneze pe episcop, supărat pe învățatul călugăr Gherasim Clipa de la Putna, fugit în Moldova de răul austriecilor. Mai târziu, când Iosif al II-lea a semnat planul de septimizare și din douăzeci și șase de mănăstiri câte erau în Bucovina s-au închis douăzeci și trei, Gherasim Clipa l-a ponegriț pe Herescu la mitropolitul din Iași și la celelalte înalte fețe bisericești, învinuindu-l pe episcop de înțelegere cu rășluitoarii și că ar fi îngăduit închiderea mănăstirilor. Dositei Herescu, la rândul lui îl socotea trădător pe Gherasim, trădător de neam și credință, pentru că a părăsit țara la ceas de necaz, lăsând-o în seama papistașilor.

Așezat la Cernăuți, Toader Clipa a căutat legăturile cele vechi și prin Paisie a ajuns în taina episcopului. Așa a aflat acestea cine era Toader și ce făcuse până atunci, dar mai ales zbaterea lui și a soților săi, românii Bucovinei, mai întâi pentru înțelegerea întâmplărilor de pe urma cărora s-a detrunchiat țara și, mai apoi, dar mai important ca orice, găsirea unui drum ce avea a-l urma de acum înainte, ei și toți câți vor veni în viitor, drum pe care să calce tot ce-i suflare românească întru izbăvirea țării de venetici și întoarcerea ei la sânul mamei Moldova. Acum episcopul Dositei știa că nu numai sufletul și voința lui singură se împotriveau călcătorului de neam și datină. Că minți agere și brațe vânjoase au pândit și pălit acolo unde s-a putut pentru a-i opri pe rășluitoari, că acum, după ce nenorocirea s-a întâmplat, aceleași minți și brațe aveau înaintea lor țelul izbăvirii de sub cotropitori, porunca lui Dositei era cea mai de seamă: unire în înțelegere. Episcopul înțelese că nu trebuia să-i poarte supărare lui Gherasim Clipa, nici învățatului arhimandrit de la Putna, Vartolomei Măzăreanu. El ar fi vrut să aibă în jurul său oameni tineri și învățați, căci vedea că austriacul îngăduie multor neisprăviți să se așeze în țară, că în slujbele stăpânirii aducea oameni cu multă carte, că preoții papistași așezați la Cernăuți, Suceava și Siret erau oameni care înțelegeau rostul misiunii lor. Episcopul mai știa încă ceva și greu îi venea să-i mărturisească chiar lui Toader Clipa. De mulți, de foarte mulți ani se cuibărise prin mănăstiri răul: cei mai leneși și cei mai spurcați oameni, unii chiar fiind străini de neam, ajunseseră să facă de ocară lăcașurile în care trăiau. Nu o dată îi spusese generalul Enzenberg că mulți călugări și preoți nu știau nici a scrie, nici a citi, cât despre

trebile lor în ale credinței, ei nu făceau nimic, decât negoț, camătă și arendări de pământuri.

Și avea dreptate austriacul, dreptate ce-l tăia la inimă pe episcop. Iată de ce supărarea lui era nu numai pe Clipa, ci și pe Vartolomei Măzăreanu, pe Paisie cât și pe Meletie Brandeburgul, fiul unui târgoveț din Suceava și ucenic într-o preoție a sfinției sale, ucenic luminat și plin de har. Cu ei ar fi vrut Dositei Herescu să stăpânească cinurile călugărești din mănăstiri. Cu ei voia să păstreze ce mai rămăsese din odoare și cărți și să se gândească la redeschiderea școlilor. Egumenul Macarie de la Voroneț, Meletie de la Solea și Teofilact de la Horecea au trecut cordonul, în Moldova, cu știrea lui, de cum au aflat că le vor fi închise mănăstirile. Au trecut cu toate odoarele, pdăjdile, cărțile și hrisoavele, într-o bună lor păstrare pentru cei ce vor veni cândva să caute drepturi. În bunătatea firii lui, nu putea înțelege toate răutățile câte erau în noua stăpânire. Poate că de vină era și purtarea mai omenească a generalului Enzenberg.

Toader Clipa știa însă bine că această purtare era una din armele cele mai periculoase ale slugilor imperiului. Zâmbetul, îngăduința și omenia erau măștile care ascundeau otrava voinței lor. Și această voință avea tâlcuri bine și trainic gândite. Toader Clipa știa că două erau piedicile cele mari înaintea austriecilor într-o stăpânire a Bucovinei: biserica și școala. Trecerea la păpistășie și închiderea școlilor din porunca împăratului nu erau în folosul rășluitoarelor. De aceasta și-a dat repede seama generalul Enzenberg, care, trăind multă vreme în Ardeal, a învățat să-i cunoască pe români. Alungarea câtorva călugări bețivi și geșeftari sau a mai multor popi neștiutori de carte nu supăra, ci, dimpotrivă, bucura pe românășul cinstit.

Fuga peste cordon a multor fețe bisericești de vază, învățați și cunoscuți nu numai de către cei din jur, ci și de toată lumea creștinească, precum și a dascălilor iubiți de popor nu desființa religia schismatică, adică cea ortodoxă, nu-i făcea pe toți românii să treacă la catolicism și nici să-și dea copiii la școlile nemțești din Liov sau Viena. Generalul simțea că în popor fierbeau ura și nemulțumirea. De aceea, se purta cum se purta cu episcopul Dositei Herescu, cel iubit de oameni și ascultat de ei.

La ceasul acesta-de mângâiere al serii, așteptarea era plină de nădejde. Nu s-a văzut de câteva săptămâni cu Toader Clipa, dus prin țară să vadă și să audă cum trăiau oamenii.

— Sărut dreapta preasfinții tale, iată-mă-s sănătos înaintea preasfinții tale, încărcat de vești ca harnicile tale albine.

— Bine ai venit și pacea Domnului cu tine. Omenește-te cu un fagure și o cană de apă rece și lasă-mă să aud și să înțeleg. Mă îndemn să cred că ai umblat fără primejdie sau năcaz și că te-ai văzut cu cine credeam sau speram.

— Cât despre umblat, numai eu știu cum și în ce fel am făcut-o. Să știi că primejdie este la tot pasul, mai ales spre noua graniță, unde au așezat o sută optzeci de cerdacuri și mă întreb cum de scapă câte unul dincolo.

— Lasă, că nici spre Galiția, cum nici peste munți, în Ardeal, nu poți trece slobod. Dinspre leși pândesc oamenii panilor să nu le fugă rusniacii robi de pe moșii, iar dinspre Ardeal grănicerii au poruncă aspră să nu scape năsăudeni de-ai lor, chit că și de-ai lor, grăniceri, tot fug înapoi...

— Așa cum m-ai rugat, am fost mai întâi pe la cei din Câmpulungul Moldovenesc și îți aduc, mai cu seamă, închinare din partea vornicelului Ion Tudorean și a vornicelului de Dorna, Filip Iuga, cu care am avut ceasuri de vorbă și sfat, căci tocmai erau împreună și cu bătrânii adunați într-o comisie de hotărnicie a ocolului lor. Dintre austrieci era colonelul Metzger, căpitanul Pitzelli, cel de-l cunoaște pe sfinția ta, sublocotenentul Harsány, toți de aici, din târgul Cernăuților, și un asesor bucovinean Alexandru Uschi.

După câte se pare, noua stăpânire umbla să pună mâna pe pământurile și pădurile câmpulungenilor. Tocmai de aceea vorniceii și bătrânii vin să te roage pe preasfinția ta să vezi ce pregătesc austriei și să le dai veste cât de degrabă. Căci, așa eum stau treburile acolo, dar și în părțile Humorului, ale Sucevei și, mai ales ale Siretului, nu e bine. Din toate părțile împărăției vin nemți, cehi, leși și Dumnezeu îi mai știe ce-s, că stăpânirea îi numește coloni și-i așează, împrumărându-i cu pământurile cele mai bune ale noastre. Dar cum vin și calcă peste hotar, uită de unde au venit și cine sunt și o fac pe stăpânii, de parcă de mii de ani ar fi trăit aici.

Coborându-mă la Suceava, am aflat de la prietenii și soții mei de acolo despre armenii din Galiția, care vor să se așeze într-o colonie mai mare undeva prin țara noastră.

Încă din primăvară a trecut pe acolo un bogătan armean din Liov, pe nume Nicorovici, de s-a sfătuit cu armenii de baștină, apoi s-a dus la Iași și se știe că a fost pe ascuns și la Țarigrad. Armeanul a cerut împăratului libertate în credința lor, să nu fie supuși încartiruirilor militare, să nu fie luați în armată, mărfurile lor aduse la Suceava să nu fie vămuite, să aibă judecătorii lor, să-și poată cumpăra la noi pământ cât vor, jidovilor să le fie oprită clădirea de case în colonia lor; să țină două iarmaroace, unul la Anul nou și altul de Sânpetru, deschiderea de școli armeneste și altele. Preasfinția ta să nu se amărăscă de câte cer armenii, cât de altceva. Din primăvară încă, oameni de-ai lor cutreieră Rusia și Turcia, încercând să aducă armeni cât mai mulți și să-i așeze la noi. Și-i adevărat, vin, vin mulți, ca muștele la miere...

— Așa este, și-i dureros.

— Am hălăduit apoi de-a lungul Ceremușului până la Vijnița să văd ce-i cu pământurile preasfinției tale și ale celor fugiți.

— -Șice-i?

— Nici stânga nu știe ce face dreapta, nici picioarele nu știu unde le poruncește capul. Stăpânirea ar lua moșiile, dar cei din Iași se plâng turcilor și poate că de atâta nu s-ar sinchisi austrieicii, dacă nu le-ar fi frică să nu piardă dreptul asupra moșiilor din Moldova ale celor rămași dincoace.

— Zi mai departe.

— Austrieicii ar schimba cu plăcere pentru cele de dincolo moșiile de aici, dar își bagă coada câte-un venetic, leah sau armean care vine cu zapisuri de arendă și nimeni nu știe încă ceva. Arendași cât lumea, beamteri și cătane așisderea, cât despre veneticii ce-și zic coloni parcă nicăieri nu-s atâția cât pe acolo. Românașii noștri se înădușe și se pierd între atâția străini, care nu numai că-s de altă limbă, dar și de altă credință.

Iacă uitam să spun preasfinției tale că la Suceava capelanul catolic Guido Piatkowski se zbate să între în biserica de piatră zidită de doamna lui Rareș Vodă, Elena, la 1550, iar la Vijnița capelanul de frontieră Elias Herbig a pus de s-a clădit biserică de lemn pentru papistași. În jurul lor se adună haluparii.

— Dar românii unde să se roage, căci bisericile lor sunt jefuite, iar preoții au trecut peste cordon, în Moldova?

— Am avut prilejul să mă întâlnesc cu un dascăl pe nume George Dumitrescul Benedicta, ce tocmai se muta la Șiret de la Câmpulung pe Ceremuș. Zicea că el a scris, din porunca lui Spleny,

pe românește, proclamația împărătească pentru depunerea jurământului și tare se mira că la Blaj i-au schimonosit în așa fel vorbele, încât nu le mai înțelegea nici el. Acum se mută de frica unuia și a altuia, că-i român și pe acolo au început să domnească veneticii. De la el am aflat cât e de păzită granița cea veche dinspre partea Galiției, dar și despre cei hoți, lotri și haiduci ce colindă munții, pălind beamterii și pe cei avuți, de i-au pus pe gânduri pe austrieci.

Am lăsat la urmă drumul bătut către baștină și mult m-am îndurerat de ce le-a fost dat ochilor să vadă, Nu înțeleg unde-s oamenii ce-au trăit prin satele și cătunele dintre Prut și Nistru? Cine i-a risipit, de parcă a trecut o furtună năprasnică peste pădure? Umbli prin sate mări, ca Ivancăuți, Davidești sau Cadobești și doar ici-colo găsești câte un om ca o umbră și te întrebi dacă-i om viu sau umbră adevărată...

— Îți mulțumesc, fiule, pentru câte mi le-ai spus. Multe nu am a chibzui, căci așa am spus încă demult că trebuia să se întâmple într-o țară năpăstuită. De hotărât am hotărât ce-i de făcut și rogu-te să mă ajuți.

Generalul Enzenberg umblă după banii școlilor. Cam văd eu ce vrea, dar el nu vede ce vreau eu. Cu banii strânși trebuie să deschid școlile, cele domnești, dar și cele bisericesti.

— Deschizi, preasfințite, și trebuie s-o faci, dar cu cine?

Văd că din cei zece dascăli și gospodari ce aveau grija școlilor n-a mai rămas nimeni. Dar dascălii de învățatură unde-s?

— I-oi aduce de dincolo de cordon.

— Și dacă nu vor sau nu pot, sau nu le îngăduie austriecii?- Fiule, eu nu-mi pierd nădejdea niciodată. Ziceai că știi doi dascăli destoinici.

— Îi știu și am fost pe la ei. La Bălăceana, unde s-au așezat mulți ardeleni de răul grofilor și al sașilor, este și un dascăl, de felul lui din Ilva Mare și-i zice Grigore Crețul. Iar la Botoșana, tot printre ardeleni, îs doi dascăli, Iacov Sterciu din Maier și Maftei a Popii din Ilava Mare. Toți trei dascăli cu școală bună la Bistrița trăiesc cum trăiesc toți bejenarii, cu frică, mai ales de când s-a făcut „Consignația emigranților transilvăneni în Bucovina” de către austrieci. Înturnarea lor înseamnă închisoare și moarte.

Mulți se poartă cu gândul să fugă peste cordon, în Moldova.

Și întrebându-i dacă n-ar vrea să dascălească în cele școli vechi domnești la Suceava sau la Cernăuți, nu numai că nu vor, dar m-au rugat nici să nu mai dau pe la ei, căci ochi răi stau mereu asupra-le și primejdia îi pândește în fiecare clipă.

— Frica este începutul înțelepciunii, lasă-i între ai lor. Acum ascultă ce scrie în scrisoarea aceasta.

„Înalt preasfințitul și mult iubite unchi al nostru, Sănătate și tot binele de la Dumnezeu Atotputernicul poftesc înalt preasfinției tale.

Cartea înalt preasfinției tale cu cinste și cu dragoste am primit-o și de buna sănătate a înalt preasfinției tale înțelegând, ne-am foarte bucurat, care sănătate în lungă vreme a fi întregă și cu norocire de la Dumnezeu poftim.

Tot așa am înțeles din cartea înalt preasfinției tale cele ce-mi poștești a porunci să fac aici în cetatea de scaun a Ieșilor și cu grabă mă îndemn a-ți răspunde. Cu învoială de la înalt preasfințitul și de la măria sa am cercetat pe fiecare și în parte dascălii cunoscuți de mine și cu bucurie mă grăbesc a-ți răspunde cartea aceasta cum că trei dascăli am găsit, dascăli moldoveni ce pe plată bună vor trece dincolo numai înalt preasfinția ta să te silești a le face carte de slobodă trecere și petrecere.

De îndată ce ai să binevoiești a-mi răspunde și a trimete poftire către ei, eu o să-i îndemn la drum cu a mea cheltuială ce o să-i nevoiască pre sfinția ta a mi-o întoarce când îi putea.

Al dumnitale de bine voitor și iubitor nepot Ion Alboteanu din Ieși”.

— Nepot, fiule, nepot iubit și crescut de mine, fugit dincolo de răul austrieșilor că nu s-a plecat la poruncile lor, ba chiar i-a umblat gura și, mai ales, când nu trebuia. De la el așteptam răspunsul acesta și chiar mâine i-oi scrie. Școlile domnești trebuie să se deschidă, batăr aici, la Cernăuți, și la Suceava.

— Deie Domnul s-o poți face.

— Dar ce să fac cu banii?

— Preasfinția ta nu a strâns bani în taină. Generalul știe despre ei, și deci, nu poți să-i ascunzi. Românii tot știu despre ei. Și oare hu se întrebă ce vei face cu banii școlii lor?

Să-l întreb pe general ce este de făcut cu banii? Sau să întreb norodul?

Lacul din vestitul parc al Humuzăcheștilor din Cernaica tânjește după săpân.

Dumitru COVALCIUC

Hurmuzăcheștii

(fragment de roman)

Sfânta liturghie era pe terminate, dar tânărul boier, deși păstra un aer de adâncă evlavie, nu era pe deplin în apele sale. Vorbele jupănesei Ruxanda mai răsunau în străfundurile sale, rănindu-i timpanele, continuau să-i împungă inima ce se zbătea în coșul pieptului ca o pasăruică prinsă din zbor și închisă în colivie. „Doamne, își auzea el propriul glas, de ce-ar trebui să mă giudec cu mama pentru ocina împărțită între noi după legea ta și rânduiala lui Vodă? Au, venit-a timpul, când părintele își pizmuieste fătul, iar copilul își vrăjmuiește părintele?” Căzu în genunchi în fața altarului, apoi, purtându-și privirea înspre pristolul în jurul căruia osârdea preotul Cenușă, parohul bisericii ctitorite de Vodă Barnovschi, și-o ridică spre icoana Mântuitorului, aflat la Cina cea de taină, și buzele sale, mișcându-se, fremătând, prinseră să murmure:

— Doamne, Ceresc Tată, prea grea osândă îmi dai. Îndură-te de prea supusul robul Tău și îndepărtează de la el mânia ce duce la nechibzuință și la viață cu prihană. Dă-mi tărie, Milostivule, ca să pot birui hiclania zavistnicilor ce mă amenință cu știrbirea dreptei părți de ocină strămoșească. Deschide, Doamne, ochii mamei mele, ca să privească la mine ca la un fiu iubitor, și nu cu vrăjmășie ca la un străin, care îndulcind-o cu voroave de laudă, ar putea s-o păgubească de înțelepciune. Grijește, Doamne, de sufletele noastre, și nu ne lăsa duși în ispitele gâlcevei și ale giudecăților lumești. Binecuvântează-i pre toți robii tăi și dăruiește-le smerenia. În veac te voi slăvi, Iisuse, căci Tu ești nădejdea și mângâierea noastră..

Încercă să se ridice pentru a se închina la icoane, pentru a face semnul sfintei cruci, dar trupul, parcă sleit de puteri, nu-l mai asculta.

Mai făcu o încercare, însă efortul îi fusese biruit de neputință. Rămase îngenunchiat în fața altarului fără a -mai scoate un cuvânt, fără a mai ridica ochii spre Mântuitor. După o vreme zvâcnirile trupului îl zguduiră. Era singur și în juru-i domnea o tăcere uluitoare. Nici nu observase când biserica se golise de lume. O mână i se așează pe umăr, netezându-i-l, și abia atunci își înălță fruntea îmbrobonită de-o sudoare rece. Se ridică subit și sărută cu patimă mâna preotului Gheorghită Cenușă, zicând:

— Părinte, binecuvântează-mă.

— Simțeam cât de mult suferă domnia ta, îi răspunse parohul bisericii „Sfântul Ilie” din Toporăuți, și dorința mea de a o mângâia a devenit nemăsurată. Știi bine că te doare inima. Dar ce gânduri te frământă? Mai ai vreo daraveră cu mazilul Dumitraș sau cu nesățiosul graf de la Șerăuți? Iar îți caută Logothetti nod în papură?

— Cel de Sus este Mângâietorul și Lui i-am spus toată durerea.

— Bine, fiule, bine. Dar dacă ai avea nevoie de povățuire, aș hi bucuros să ți-o dau. Deschide-te, vorovește-mi, ușurează-ți sufletul, și pentru durerea lui găsi-se-va leac. Spre întărirea cugetului, nu te mai sfii, despovărează-ți sufletul.

— Mă simt sfârșit, părinte, de parcă o hi dat lungoarea în mine. Amarnică boliște îi neputința trupului.

— Și ea vine, după câte înțeleg, de la o zguduire a sufletului.

— Ah, părinte, m-a chemat Doroftei și acum mi-s Doxachi, am schimbat cinul monahal pe boierie și nu-s bucuros de viața ce-o duc la Cernauca. Boieria-i o povară pentru mine. Toate făptuirile grafului Logothetti mi-au părut niște nimicuri. Am știut să le dezleg și nu mi-a părut răzburarea lui. Am fost în stare să-l înfrunt și pe mazilul Dumitraș, cel cu ochi de viezure, să-i potolesc pohta de a-mi mai călca moșia cu jebraci aduși de dincolo de Colacin. Dar cu mama n-o pot scoate la capăt. A fost astăzi și m-a amenințat că mă lasă pe drumuri, că...

Sub pleoapele aplecate de rușine ale tânărului boier genele se umeziră, și preotul Gheorghită, cuprins de neliniște, îi luă brațul și îl conduse spre unul din jilțurile de nuiele de care se foloseau în timpul liturghiei epitropii bătrâni:

— Ești în casa Domnului, fiule. Așază-te și spune-mi ce s-a întâmplat. Aici putem vorovi pe tihnite.

— N-a auzit sfinția voastră de un pan venit din Galiția, al cărui nume este Torosievici?

— Nu. Dar ce-o hi cu el?

— Mama îi dă în arândă de-acum pâra-n trei ani partea ei din Cernauca cu direptul la țărani, crâșmă, moară velniță și pădure. De azi în patru zile trebuie să mă înfățoșez la judecată, la Cernăuți. Am ajuns, părinte, să mă giudec cu ființa ce mi-a dat viață. Iată ce mă necăjește, iată ce mă doare. Gândul ista îmi stă ca un spin în irimă.

— Hm! Bănuiam eu că giupâneasa Ruxanda n-o hi venit în Bucovina de florile mărilor. N-are frică de Dumnezeu și nici de giudecată lui Vodă nu-i pasă. Acum cred pe de-a întregul că mazilul Dumitraș o hi fost pus de dumneaei ca să te împresoare cu nespălații de dincolo de Colacin, să-ți facă pagubă în pădure, ca apoi domnia ta să dea socoteala. Ji cu apucături rele giupâneasa. N-a putut găsi medelnicerul Constantin, tatăl domniei tale, o poamă mai bună când a călătorit prin Grecia?... Și ce are domnia ta de gând?

— La Forum nobilium mă voi duce. Hie ce-o hi, eu am tocmeală cu dumneaei și nu pot lăsa ca un străin s-o facă pe stăpânul la Cernauca. Picior de venetic moșia n-o să mi-o calce!

— Bine zici, fiule! Dar nu s-a gândit domnia ta că nu giupâneasa să-l hi amirosit pe Torosievici, prin Dumitraș Scraba, ci el, arândașul, s-o hi găsit pe dumneaei?

— Cum ar veni asta, părinte?

Ești tânăr, ești venit din Moldova și nu cunoști hicleniile stăpânirii de la Cernăuți. Bucovina-i împreună cu Galiția nu din întâmplare. Pământul furat trebuie înstrăinat, fătul meu. La Viana și la Lemberg se urzesc planurile de izărare a moldoveniei. Nemții îs colonizați în cele mai frumoase sate ale noastre. Polonii îs încurajați să arândeze și apoi să cumpere satele boierilor de viță moldovenească, unde vor aduce jebračime de altă limbă și cu timpul le vor înstrăina. Valul polonizării ne potopește școlile. La Viana încpăratul inchide un ochi și se face a nu vedea cum ni se răresc drepturile strămoșești, cum ni se sârbizează biserica, cum ni se germanizează viața publică. Azi pierdem o moșie, mâine - o

biserică, poimăine - o școală, apoi - o dregătorie, iar apoi ne mai trezim și cu numele sârbizate sau polonizate, ca să nu te mai cunoști, ca să nu te mai gândești la rășuire și ca să nu suspini după măicuța Moldova. Înțeles-a domnia ta ce vreau să spun?

— Încep să înțeleg, părinte.

— Când te uiți în jur, te strânge în spate: străinii-s ca la ea acasă, o fac pe stăpânii, iar țărișoara asta din moldovenească cum a dat-o bunul Dumnezeu, s-a preface în Babilonul împărăției austriecești, căci așa i-a hărăzit Viana, când a trimis câtene s-o ocupe... Asta-i politică, boierule. Dacă pricepi politica împărăției, trebuie să i te pui de-a curmezișul. Moșia medelnicerului Constantin Hurmuzachi nu trebuie să încapă pe mâini străine! Nu te-a ierta Dumnezeu, dacă vei pierde-o! Căci, de-o câștigă, prin hiclenie mazurul de Torosievici, s-a mai duce pe apa sâmbetei un cuib de moldovenie!...

— Chiar de pierd judecata, lui Torosievici nu-i slobod nici un stângen din ocina tatălui meu!

Ieșind din biserică, Doxachi se înzdrăveni la gândul că nu va pierde judecata și că va deveni, cu timpul, stăpânul deplin al moșiei Cernauca. Se saltă în șa. Vroia să ajungă cât mai curând la conac. De nerăbdare mâinile îi tremurau pe dârlogi. Se simțea îmboldit să dea bici calului și s-o pornească în galop. Îl lăsă, însă, să meargă în pas obișnuit, căci de pe culmea dinspre Toporăuți vroia să îmbrățișeze cu văzul întreaga ocină a Hurmuzăcheștilor.

Cu cât se apropia ziua judecății, cu atât mai mult gândirea lui lucidă mergea mână în mână, în chip misterios, cu încordarea lăuntrică a nervilor. Dormea puțin, devenise țăfnos, îl irita până și ploaia ce țărâia neîntrerupt și gălgâia în burlane, descoperirea nepotriviri în mersul, în vorbele, în gesturile slujitorilor de la curte, se aprindea și se potolea, apoi mocnea ca o iască, ca din nou, din te miri ce, să-i sară țăndăra. Lupta cu sine, cu gândurile sale, încerca să biruiască, imaginar, chipul moral infirm al născătoarei sale, care îi juca pe retină și care de atâtea ori de la repausarea medelnicerului Constantin îi întinse capcane, îi încurcase ițele destinului, care îl vrăjmuia cu o patimă obsedantă pentru o latură de moșie.

El nu pretindea s-o moștenească, mai avea frați și o soră, dar nici nu putea îngădui ca ocina strămoșească să încapă, prin arendare sau vânzare, în mâini străine.

Ambițiile prea mari și necugetarea parcă schilodiseră sufletul jupânesei. Iubirea de avere îi întunecase lumina dragostei materne. Mai avea el, năpăstuitul, dreptul să nu se dezlănțuie împotriva unei făpturi zdrobite de greutatea iluziilor deșarte? Mai putea el iubi o ființă mistuită pe rugul unor poftes neînfrânate? În nerăbdarea ei de a pune stăpânire pe toată Cernauca, jupâneasa Ruxanda își luase de sfetnic trufia. Cu ajutorul ei grăbea urzirea planurilor de poticnire a propriului fiu pe drumul, pe care dumneai îl dorea fără urcuș, al boieriei, chiar dacă acest drum, ce trecea prin vama de la Mamornița, se îndepărtase de ținutul Hârlăului.

Când se gândea la jupâneasa Ruxanda, la cuvintele ei aproape țipate în pragul conacului în dimineața Sânzienilor, cuvinte ce l-au făcut să-și piardă stăpânirea de sine, ochii îi ardeau, fața îi pălea, maxilarele i se mișcau involuntar ca și atunci când te cuprinde senzația că ai pornit pe o potecă, ca să te plimbi sub clar de lună, dar ești strămtorat de o haită flămândă de lupi. După ce chipul mamei sale i se ștergea de pe retine, încordarea îi dispărea, sângele îi colora din nou obrazii și surâsul frumos ce-i mijea în colțul buzelor topea în îmbobocirile de lumină convulsiile tremurului interior.

El înțelegea tot mai adânc că jupâneasa vroia să-i deschidă din nou ușa chilioarei de la mănăstire, să-l deposedeze astfel de avere și cu timpul să uite de existența lui. Dar viața monahală a celui ce s-a chemat Doroftei se sfârșise atunci când fusese grabnic chemat la conacul din Horodiște și povățuit de către mamă-sa să încalece și să pornească spre Cordon, în Bucovina adică, ca să dezlege cu vrednicie pricinile cu graful Logothetti și să pună, ca tânăr boier, capăt la orice gâlceava, să grijească cu trageră de inimă avutul de la Cernauca al Hurmuzăcheștilor. Doroftei era un nume de care se folosea numai jupâneasa- Ruxanda. Pronunțându-l de fiecare dată când succesele fiului ei o iritau, ea nu urmărea altceva decât să-l înjosească, să-l umilească, să-l țină în inferioritate. Doxachi era, însă, un nume pe care îl rosteau cu admirație boierii din Bucovina, care nu putuseră înfrâna, până la această ageră odraslă a Hurmuzăcheștilor, poftes de căpătuire ale stăpânului

venetic al moșiei Șerăuți. Doxachi se considera urmaș al unor oameni care truseră pentru izbânda neamului și care prin vrednicie și-au câștigat ocinele. Și datorința lui, își zicea, era să înmulțească și nu să secătuiască avutul înaintașilor, pe care îi vedea cu ochii sufletului și îi asemuia cu niște stejari uriași din codrul Cernaucăi, nedezrădăcinați de furtunile care se abătuseră peste ei și peste țară de-a lungul veacurilor zburciumate. Un înaintaș de-al său, Manolachi, fusese mare comis în cea de a doua domnie a lui Nicolae Mavrocordat. Cristea Hurmuzachi, stolnic în una din cele trei domnii ale lui Grigore Ghica cel Bătrân, fiul lui Manolachi, primise pentru vitejia sa moșia, la care jinduiau vecinii hicleni și răuvoitori și care putea, prin nesăbuința jupănesei Ruxanda, să ajungă într-o zi pe mâinile vreunui străin. Urmașul lui Cristea, logofăt, avusese patru feciori. Unul dintre aceștia, Alexandru, om cu mintea luminată, făcuse pe la 1766, pe cheltuielile sale, o copie a cronicii vornicului Ioan Neculce, stăpânul de odinioară al moșiei Boian. Când austriei îi înaintară pajurele în Moldova de Sus, Matei Hurmuzachi, fratele medelnicerului Constantin, era mare paharnic și pârcălab de Cernăuți, în partea detrunchiată a Moldovei el stăpâna pe atunci moșiile Cernauca, Vasileu și Vaslăuți. Apoi, un alt Hurmuzachi, Ștefan, fusese visternic și pârcălab de Hotin. Iar Constantin, medelnicerul, tatăl lui Doxachi, ajunsese în fruntea pârcălăbiei de Galați. Acesta nu-și părăsi moșia de la Cernauca, primită de la fratele său Matei, când trupele imperiale, comandate de generalul Spleny, invadaseră și ținutul Cernăuților, ci se așeză acolo. În anul 1782 fusese trecut în rândurile nobilimii, obținând în baza patentei imperiale din 14 martie 1787, titlul de cavaler. Doxachi era, deci, nu numai boier de viță moldovenească, dar și fiul unui nobil austriac. Așadar, la Forum nobilium din Cernăuți va cere să-i fie respectate drepturile legitime de moștenire. Și avea la mână hrisovul din 1796 al medelnicerului Constantin, care fusese atunci intabulat ca proprietar al Cernaucăi în tabula Bucovinei.

La 28 iunie 1808 Doxachi Hurmuzachi se înfățișă la Forum nobilium. În fața auditorului, un român adus din Banat pentru a ocupa această dregătorie, căci limba oficială în Bucovina mai era cea română, respira ușor și rar, cu siguranța că va izbândi în procesul pe care i-l intentase propria-i născătoare.

Speranța că, în sfârșit, nesăbuița jupânesei va fi curmată de litera legii îi inundă sufletul și creștea năvalnic și dădea în rodul unei bucurii ce-l umplea de măreție. Jupâneasa Ruxanda continua să se plângă pe propriu-i fiu și ruga, storcând lacrimile martorilor aduși de dumneaei, ca volnic să nu hie ori în ce chip a lăsa această parte de moșie asupra fiului Doroftei Hurmuzachi, ca un gospodar nevrednic și ce au stricat pădurea. Auditorul o asculta cu interes, și ea, parcă încurajată de privirea oarecum calmă a acestuia, nu mai ținea seamă de nimic, își ponegrea fiul și aducea laude „vrednicului pan” Torosievici, căruia îi arenda pe trei ani „dreapta-parte din Cernauca, cu dreptul la țărani, crâșmă, pădure și velniță pentru prețul anual de 200 galbeni, plătit în rate”. Ea insista ca arenda să înceapă chiar din ziua judecării, iar Torosievici să ia imediat partea ei de moșie.

Izbuclirea jupânesei împotriva lui Doxachi era atât de vehementă, încât tânărul boier simți nevoia s-o apere în fața propriei ei conștiințe. Zise cu sfială:

— Domnia ta mi-a dat viață... Dacă nu i-a fost pe plac cum orânduiesc, ca arândaș, partea de moșie, trebuia să mă facă luător de samă la aceasta... De ce era nevoie de giudecată? De ce mă blamează domnia ta în fața auditoriatului?.

Auditorul îi făcu semn să tacă și să se așeze. Apoi declară:

— De bun neam născutule, contractul ce l-a avut jupâneasa cu domnia ta este desființat...

Grigore Torosievici își frecă mâinile de satisfacție. Observându-l cum jubila, Doxachi, abia stăpânindu-și furia, scoase doar un singur cuvânt:

— Înșelătorie!...

Răbufnind în rafale, vântul vâjâia ca turbat printre crengile copacilor, clătănându-i din rădăcini, de parcă le încerca vigoarea, mâna pe cerul ce se mohorâse turme sălbăticit de nouri, apoi, luându-se la hârjoană cu holdele, încercă să le culce, să le tăvălugească, să-și facă printre ele fâgașuri înspre coclaurile întunericului ce invadea cornul zării. Când vântul se ostoi, sleit de sbânțuiala lui ușuratică, stropi mari începură să bată darabana pe acoperișul vechiului conac, pe creștetul copacilor, dând naștere la o răpăială ce ba creștea, ba scădea, ba se prefăcea în susur mărunț sau în gălgâială năvalnică de ape.

Când ploaia încetini, răcorind văzduhul, Doxachi deschise fereastra, își sprijini coatele în pervaz și după ce trase în foalele plămânilor câteva pale de aer frăgezit, își ridică privirea spre cerul care, despovărat de negreață norilor, avea, în lumina sleită a chindiilor, strălucire de opal. Își coborî privirea, dar simți -odată cum vinișoarele de la tâmple prindeau să-i zvâcnească. În mijlocul ogrăzii, neîndrăznind să avanseze, stătea un om mai mult bătrân decât tânăr, ud leoarcă, ce se clătina într-o parte și într-alta de parcă era amețit de băutură. Cine era? La ce venise? Unde-l mai văzuse? Ieșind grabnic în curte, se apropie de omul ce-și bălbănea mâinile pe lângă corpul deșirat și-l întrebă cu mirare:

— Ați stat tot timpul în ploaie?

Răspunsul întârzia să vină, și atunci tânărul boier îi apucă brațul și-l trase după sine în pridvor și-l așeză pe-un oslonaș. Dar când omul pe care ploaia îl răzbise până la piele se rezemă de spetează și își ridică privirea neliniștită, Doxachi, făcând un efort de memorie, îl recunoscuse. De surpriză, duse o mână la bărbie și exclamă:

— Pan Torosievici?!

Arendașul polon se ridică tulburat, bălbănindu-și din nou mâinile lungi, ca și cum nu știa ce să facă cu ele, și zise:

— Da, eu sunt, de bun neam născutule.

— Am auzit că ați mai fost prin Cernauca, dar n-am dat ochii unul cu celălalt.

— Nici nu ne puteam întâlni, căci slujitorii domniei tale m-au pus pe fugă. Zâmbind șiret, Doxachi îl iscodi:

— Dar de ce nu le-ați vorovit că ați hi avut treabă numai cu mine?

— Lasă, boierule, nu te preface. Fără porunca stăpânului să mă fi alungat slujitorii ca pe-un netrebnic?

— Și-acum cu ce veste-poveste mi-ați picat la conac?

Văd și înțeleg că numai domnia ta îi stăpân la Cernauca, că aici doi stăpâni n-or hi niciodată... Nu mă mai încumet a-ți cere ceea ce n-o să mi dai. Dar milostivește-te și întinde-mi o mână de ajutor, căci am nimerit la ananghie. Și numai domnia ta mă poate scoate de la strâmtoare.

— Dar ce s-a întâmplat, pan Torosievici?

— Am o pricină cu mama domniei tale. Am crezut în zisa dumisale și mi-am deșertat punga înainte de a lua în primire partea ei de moșie, chiar după giudecată. Cred că domnia ta înțelege starea în care mă aflu. Arândaș continuă să hie domnia ta, iar mie banii nu-mi mai zornăiesc în pungă... Aș cuteza să-o rog pe domnia ta să-mi întoarcă în locul giupânesei galbenii și mai mult n-p să-i fac nici o stinghereală.

Epuizat și parcă frânt în două, Torosievici se rezemă de speteza oslonului. Înfațișarea lui era atât de jalnică, încât lui Doxachi i se făcuse milă de el.

— Poate că într-o bună dzi vă voi întoarce datoria mamei. Dar pără atunci ori trebuie să plec eu în Moldova, să vorovesc cu dumneaei, ori trebuie să vină dânsa în Bucovina. S-ar putea ca acest lucru să se petreacă în curând.

Torosievici ieși foarte mâhnit. Mergea încet înspre trăsurica fără coveltir ce-l aștepta nu departe de curte, iar Doxachi, urmărindu-l cu atenție neslăbită, de parcă-i număra pașii, își zise: „Să nu hiu eu cel ce sunt, dacă n-oi plăti pără la urmă datoriile mamei. Îmi spune irima că așa are să hie...” Dar tot în clipa peea, știindu-l pe Torosievici învins, în creieri îi încolți gândul ca să împreuneze toate laturile ocinei și să fixeze, după datină, hotarele întregii moșii.

Fixarea hotarelor o făcu cu oameni bătrâni și cu mulți copii, de față cu Isidor Dobrovolschi, proprietarul moșiei Dobronăuți, cu stolnicul Murguleț de la Mihalcea, cu Manolachi Potlog de la Toporăuți, cu Dumitraș Scraba, mazilul cu ochii de viezure, și cu vrednicul preot Gheorghită Cenușă. Și batu pietre de hotar înspre Dobronăuți și Toporăuți, înspre Șerăuți și Zadubriuca. Lângă fiecare piatră alaiul se oprea, după obiceiul locului, ca un bătrân să facă moară de vânt din părul unui copilandru, ca Doxachi să prindă un băiat și să-l dea de trei ori cu șezutul de piatră, să-l palmuiască ori să-l șfichiuiască cu biciul, ca să țină minte când și unde s-a așezat acel hotar. Și tot după datină boierul împărți copiilor, cu mare dărnicie, bani de argint, ca să nu-i poarte pică pentru păruială. Preotul Gheorghită, știindu-și rostul în desfășurarea ritualului, citea rugăciuni, iar norodul cu mâinile întinse pe pietre murmura jurământul din bătrâni că nimeni și nicicând nu se va atinge de ele.

După ce bău vin și după ce norodul fusese ospătat, boierul porunci la doi frați gemeni să înjuge la plug doi boi, la fel gemeni, negri la păr și fătați sâmbăta, și să tragă o brazdă în jurul satului, de parcă-l întemeia din nou. Și din urma plugului venea preotul Gheorghică, stropind brazda cu aghiazmă, ca acolo să se oprească bolile, primejdia și toate relele.

Cu mâinile împreunate pe piept și cu ochii pe jumătate închiși, boierul pășea desculț pe brazda, în care se cufunda până la glezne, și nu mai vedea nimic, căci sufletul lui era cuprins de fiorii comuniunii ca Dumnezeu.

— Doamne, șopteau buzele sale, milostivește-te și ocrotește satul acesta și pre toți trăitorii în el. Păzește-mi, Doamne, ocina părinților de pohtele veneticilor de-acum și pâă-n veac, ca întreagă să ajungă, din mare mila Ta, în stăpânirea urmașilor mei, când ceasul va suna și mă voi duce la Tine...

Ioan Oros alias Rusu din Vidrasău-Mureș, tribun în Revoluția română din 1848–1849, oaspete al Humuzăcheștilor, la Cernauca, în acele vremuri învolburate.

Grigore CRIGAN

Revenirea la baștină

(Povestire)

Prin părțile noastre în ultima vreme nu mai sunt căutați dogarii, dar odinioară ce te făceai fără un butnar bun de meserie, cum o scoteai din iarnă fără butoiul în care să torni din cadă vinul, ori să faci fel de fel de murături, ca apoi să ai din toamnă pâna-n primăvară și varză, și castraveți, și roșii, și harbuji... De aceea Roman Bradu, vecinul nostru, era ținut ca pe palme pentru mâinile lui de meșter-faur. „Ținut ca pe palme” o fi un fel de a spune al sătenilor noștri necăjiți, în cea mai mare parte, de muncile câmpului, căci din iarnă până-n iarnă din ograda lui Bradu venea zi și noapte un cioca-boca neîntrerupt. Numai duminicile contenea larma ceea, dar de la un timp, și era asta în preajma războiului, simțindu-se cam prost cu sănătatea, s-a mai lăsat păgubaș de câștigurile lui și după un sfat cu Frăsâna, nevastă-sa, și-a mai făcut încă o zi liberă - cea de sâmbătă - de fapt un lux nepermis pentru țărani pe timpurile celea. Oamenii se mirau de înverșunarea lui Roman, cu care acesta își respecta zilele de nemuncă, știindu-l fără pământ, aproape fără animale, cu numai câteva păsări oploșite pe lângă gospodăria lui mai mult decât modestă. Deci, unica sursă de întreținere era dogăria - lucrarea poloboacelor, a tot felul de puține, putinele și borșinci și a atâtor altor vase cu doage mai mari sau mai mici.

Și Frăsâna aducea câte ceva la casă cu stativele ei, deoarece se întrecea cu Roman la bocănit și huruială tot din iarnă și până în iarnă, tot zi și noapte.

N-aveau copii și se mulțumeau cu pușinul lor, nu umblau ruți, nu ieșeau în lume cu haine peticite. Se luau cu munca și cu vorba și timpul trecea pe neprins de veste. În jurul celor peste 30 de ani ai săi, pe lângă toate, Roman devenise și un mucalit dintr-aceia

tăcuți, care după mai multe tăceri, chitea câte una, încât oamenii veniți la el râdeau ținându-se de burtă.

— Ați auzit, popa Gheorghe vinde mașina? zice Roman cu totul indiferent. Însaf vorba lui cade ca o scânteie pe nasul unuia din cei de față, fecior de om mai -înstărit care demult se învârtea pe lângă părinte - poate i-o vinde minunea ceea de mașină adusă de undeva de prin Austria sau tocmai din Germania. Dar preotul Gheorghe o ținea morțiș „nu” și „nu”, căci avea planurile sale de tată a trei fete cam zălude și nemăritate. Primele două mai trăgeau nădejde la ceva, deoarece le mai aținea calea câte un flăcău, dar mezina, pe lângă toate, mai era și hădă.

— Uite că nu cred! îi ripostează el dogarului.

— Parcă am auzit și eu ceva despre mașina ceea, adăugă nehotărât un altul, vrând să vadă ce pune Roman la cale.

— Da, da, o vinde, confirmă în doi peri dogarul, ceea ce pune jărătic la călcâiele tânărului curios. Și, spre mirarea tuturor, el iese cam pripit din șura lui Bradu, motivând că n-are timp de tăifăsuială.

— Ce l-o fi găsit pe flăcău? întreabă Roman, mijindu-și ochii.

— Poate vrea el s-o cumpere, ș Lse hlizesc în voie, deoarece știu prea bine că mașina nu-i de vândut, ci face parte din zestrea pocitei lui popa Gheorghe.

Nu trece chiar mult și tânărul dornic de a pune mâna pe limuzina preotului se întoarce roșu ca racul.

— Ce-i, băiete? îl ispitește careva din oaspeții lui Roman.

— Flăcăul face o mutră de parcă ar fi încercat cu dinții mere-pădurețe:

— O dă el pe degeaba...

— Ce, mașina? întreabă mai mulți de o dată.

— Da, pe degeaba, da4 cu fată, cu tot...

Și cei de față se veselesc de-a binelea, râzând cu hohote.

— Mă Romane, ai să dai odată de dracu, a făcut într-o zi șeful de post din Josenii de atunci, care de altfel era un tip simpatic la înfățișare și la vorbă, dar probabil cu stricte indicații de sus de a nu permite îmbulzire de oameni prin locurile publice ori prin

ogăzi, cu atât mai mult hlizându-se ori hohotind aiurea, cum avea el obiceiul să spună.

— Îți promit eu, Romane.

De ce, dom' șef? se miră dogarul. Ce rău fac eu stăpânirii ori oamenilor?

— Prea multe vorbești, Bradule, adăugă șeful de post, zâmbind parcă cu o anumită simpatie și făcând stânga-mprejur, socotind discuția încheiată.

Dar meșterul îndrăznea să-l contrazică cu jumătate de gură pe omul legii.

— Apăi oamenii îmi sunt martori că mai toată vremea tac, dom' șef. Ei, clienții mei, zic mai mult.

Șeful se opri brusc, își întoarse spre interlocutor obrazul frumos, proaspăt bărbierit.

— Butnarule, butnarule, te iert, căci n-ai decât câteva clase primare și nu cunoști anumite nuanțe ale limbii. Dar ia aminte: n-am zis ca vorbești prea mult, ci prea multe.

Roman prinse a clipi des din ochi: asta îl depășea. De gramatică sau de alte chestiuni ale unor științe mai înalte îi ardea lui? Iar șeful de post continuă să glumească.

— În ceea ce privește lumea... Tânărul om al legii avea pe chip ceva imperceptibil, iar privirile aproape mâhnite. În ceea ce privește lumea... Cum se cântă pe aici, dogarule? „Lumea e amăgitoare,/Ca o floare trecătoare,/Ca o apă curgătoare...”.

— Vei fi având dreptate, dom' șef, fôcu Roman, cu toate că nici nu pătrundea spusele șefului de post, nici nu l-ajungea capul de ce îi vorbea cu o anumită simpatie, dar ferindu-se să-l audă careva din oaspeții meșterului. - Telefon fără fir, dom' șef?

— Dogarule, nu cumva ai făcut armata la radiotelegrafie? zise omul legii, evitând să-i răspundă meșterului. Nici n-am știut. O scăpare de neiertat, pe onoarea mea. Și dus a fost, făcându-l pe Roman să cadă pe gânduri și să ofteze? „Lume, lume,/Zamă de prune”. În cele din urmă se întoarse la uneltele sale, ascultând mai departe spusele oamenilor. După ce uită de vizita șefului de post și de vorbele lui mai mult decât stranii, începu și el să adauge ici-colea câte una cu ceva piper ori sare, ca apoi să răsune de hohote văiuga ceea de sat, unde se afla casa cu poiata și șurișoara-atelier.

De la o vreme prinse a se oploși pe la Roman Bradu și un țăran mai straniu, cu ideile sale aduse de prin alte părți, ce păreau oamenilor deșănțate, pentru că erau fantastice. Insul nu era nici dus la biserică, căci nu-i suferea pe popi, nu era nici comunist, pentru că nici pe comuniști nu-i avea la inimă. Mai precis, nu-i cunoștea.

Până a se descurca ce-i cu săteanul acela, Roman îl asculta și pe el, îi asculta și pe alții, le cântărea spusele și nimeni habar n-avea unde le pune - la inimă ori le lasă să treacă aiurea, ca pe așchiile de pe doagele ce le fixa atent și cu plăcere. De unde și până unde, dar prin sat s-a răspândit vestea că Roman Bradu s-a dat la „ștunzr”, că împărtășește ideile lor, crede în venirea Armagedonului, care va face dreptate pe pământ, judecându-i pe oameni după faptele și cugetele lor. Și astfel s-a trezit o dată, în faptul dimineții, convocat ia post, unde a fost luat din scurt și aproape brutal de către șef:

— Te-am prevenit, Bradule, dar nu mi-ai dat ascultare. Ba mai mult: te-ai înhăitat cu un tip ce nu recunoaște nici legile, nici stăpânirea, nici ordinea.

Șeful era ca un arc, cravașa îi strălucea în mâni și mângâia cu ea carâmbul ciubotelor. Nici urmă de bunăvoința de odinioară, de aceea Roman i-a răspuns cuminte.

— Nu l-am chemat eu, dom' șef, și nici nu-nțeleg ce spune. El vorbește, eu - îmi caut de treabă...

L-a întrerupt mânios:

— Prea mulți se adună de clacă la tine, ca la circiumă!

Roman n-a știut ce să spună s-a mutat numai de pe un picior pe altul.

— Te voi aresta preventiv și să facă superiorii mei ce vor cu tine... De altfel, chiar ei mi-au sesizat vizitele ce ți le face cu regularitate tipul. Chipurile, ce se întâmplă acolo, sub nasul tău, Drăgane? Ce era să le spun, Bradule? Eu te-am avertizat, radiotelegrafistule...

A zâmbit cumva compătitor, privindu-i figura cam butucănoasă, căci Roman nu era nici înalt, nici semeț, ci un biet sătean împovărat de grijile timpului, muncind din greu și făcând mereu aceleași mișcări, șezând într-o poză zile întregi. Bine a spus, cine a spus, meseria îi dă omului înfățișarea pe care o are. Uitați-vă în jur mai bine și o să ghiciți cine și cum își câștigă pâinea.

A stat atunci o vreme închis pe la județ, dar i s-a dat drumul „din lipsă de motive serioase”. În realitate nu era nici un motiv, dar regimul avea ce avea cu sectanții, căci îi stârpea din rădăcină și din fașă, până la al treilea neam și spiță, suspectându-i până și pe vecinii lor - nu s-o fi infectat de boala sectarismului?

Venind acasă, Roman și-a găsit nevasta bolnavă. Aproape că se uscase. Întocmai ca și soțul, Frăsâna se trăgea din oameni fără rubedenii, așa că după arestarea lui trecuse în vreo două rânduri pe ta centrul județului, deschise câteva uși ce se închiseră imediat în urma ei: în panerul ce-l purta cu sine avea o găină porumbacă și un cocoș mare și focos, iar asta mirosea a batjocură pentru fețele administrative pe la care umbla sârmana țarancă neștiutoare și naivă. Încercase să le strecoare cumva pășările pentru ca să le înmoaie sufletele și să afle ce-i cu Roman al ei, dar de fiecare dată, din motive mai mult cavalereste, cucoșul cela din paner prindea a cârâi și a protesta pre limba lui de îi făcea pe toți demnarii să se crispeze și s-o scoată pe ușă în chipul cel mai nedelicat: s-a mai văzut așa ceva, dragă, să se aducă mită doi claponi chiar la birou, se indignau ei, luând drept martori pe primii întâlniți în cale. Le părea rău, totuși. Dar prea mare cârâială și cotcodăcit prin coridoare...

Batjocorită, cu spaima în suflet s-a întors acasă și până la revenirea bărbatului n-a mai pus mâna pe nimic. Când l-a văzut intrând pe poartă, a prins a plânge în tăcere, cu lacrimi fierbinți, și Roman, uitând de necazurile sale, de bătăi și înjosiri, a alergat șchiopătând până la ea și a prins-o în brațe. Frăsâna aproape că a leșinat: de foame, de așteptare, de emoții. Ce i-o fi făcut lui Roman atunci, când i se întocmise primul proces-verbal, ori în subsolurile din centrul județean, dar rotula de la genunchiul piciorului drept parcă îi plesnise și el se mișca anevoie, șchiopătând.

Treptat s-au acuiat ele pe fâgașul cel vechi și parcă nimic nu prevestea vreo schimbare. Dar spre sfârșitul primăverii din anul 1940 a venit putere nouă, rușii, și Roman Bradu pornise din nou să-și practice meseria, căci oamenii se adunau ca pe timpuri în șura sa, ba parcă se îmbulzeau chiar mai mult, iar el, după o tăcere mai îndelungată sau două, zicea câte una deocheată de tot, cu scortîșoară, secărică, leuștean și alte condimente, că sătenii râdeau în voie până se căutau la cingătoare. Atingea, ușurel cu vorba, și pe

noii veniți, puterea cea nouă, dar pe toate le făcea fără răutate, căci nimeni încă nu cunoștea ce ascundeau zâmbetele și cuvintele binevoitoare ale bărbaților bălani, cu ochi albaștri.

— Ați auzit ce-a pățit feciorul lui Fanas Prostovan? Oamenii își ciulesc urechile, ca să audă mai bine. Apoi era în toiul postului mare, când într-o duminică rămase el singur acasă, pentru că părinții erau duși care și încotro. Numai ce aude el niște bătăi în ușă și glasuri de oameni necunoscuți. Băietul tăcea chitic, neînțelegând cine poate să fie și ce dorește. Deodată se trezește în odaia lor în care țineau și un vițel, că le fătase vaca, cu doi grăniceri din ceia noi, învinețiți dé frig, cu toate că aveau cojoace îmblănite și pâslari albi, cum n-a mai văzut nimeni până atunci prin părțile noastre. Erau tare zgomotoși, îi zâmbeau lui Prostovan cel mic cu gurile până la urechi. Îi cereau ceva, pesemne, de mâncare, dar băiatul amuțise de-a binelea; așa că nu putea nici să răspundă, nici să țâșnească afară. Văzând nepriceperea prichindelului, au prins ei a căuta printre oale și străchini. Până la urmă au dat de un străchinois cu fasole, dosit undeva prin cotruță. S-au bucurat ca niște copii și au pornit a înfuleca pe rând, cu o singură lingură, exclamând când unul, când altul: „Horoșo?”, „Dobre?” „Dobre!” „Horoșo!” Au fost primele cuvinte străine pe care le-a deprins și feciorul lui Fanas Prostovan. Când spre seară s-au întors părinții acasă și au descoperit lipsa fasolelor, unul din ei ar fi dojenit pe băiat: Vasilică, puiule, da tu cum ai golit cazanul cea cu fasole, te-i prăpădi, puișor! Gângăvitul lui Fanas le-a răspuns doar atât: Apoi Dobre și cu Horoșo ne-au mâncat toate fasolile!...

Mai puțini ca de obicei, dar continuau să râdă și de noua glumă a lui Roman. Făcea el haz până și pe seama celor ce îl lăseseră aproape olog, a pățaniilor Frăsânei pe la prefectură, pe la legiunea de jandarmi.

Începuse războiul. Șchiopăta în continuare și asta l-a ferit de front și de alte blestemății, cum ar fi bunăoară, corvezile, dar, se vede, n-a fost să scape de acel șef de post de până la război, căci imediat după plecarea rușilor din satul lor, a apărut și el - tot atât de tânăr, tot atât de frumos și cu obraji ca de fată mare. Avea însă ochii triști și o privire ascunsă în sine.

— Bună ziua, gospodari! dădea el binețe la dreapta și la stânga, străduindu-se să le zâmbească tuturor. Roman Bradu fusese convocat în repetate rânduri și supus unor interogatorii umilitoare și lipsite de noimă! I se dădea drumul, punându-i-se în vedere:

— Bolșevicii și sectanții, adică ștunzii, cum îi numiți pe aici, ar putea să-ți dea târcoale ție, în primul rând, Bradule. Dacă îți va apărea vreun suspect, să ne anunți. Dacă îți trece ceva prin cap și nu ne comunică că te vizitează vreo javră dintre acelea pe care le am în vedere, știi tu, o pățești rău, dogarule.

Roman avea o fire inteligentă din naștere și a priceput că șeful de post nu glumește și e gata în orice zi să treacă la fapte. Frăsâna lui riu fusese nicicând cu obraji ca bujorii și cu buzele ca cireașă. Că fiecare om e frumos în felul său, și numai pentru cel drag se descoperă armoniile, finețea, gingășiile. La fel cum nu era picat din cer nici Roman, care în ajunul războiului rămase aproape olog din cauză că bătuseră în el ca în fasole. Dar de când cu războiul, de când cu convocările nesfârșite la post, la primărie și prin alte părți, ea, Frăsâna; suferea poate mai mult decât soțul și devenise ca o scândură - subțire, maiânalță, cu obrazul osos, orbitele ochilor adânci, încercănate. Nu prea avea de lucru - în anii războiului oamenilor nu le ardea de covoare și de alte podoabe care sunt semne ale belșugului din timpurile pașnice. Biata nici nu înțelegea pentru ce îi pătimizește bărbatul, ce o fi cu „ștunzii” ceia, încerca să pătrundă sensul spuselor lui Roman, dar nu se alegea cu nimic: prea păreau toate încurcate, neclare și de poveste. De altfel, nici bărbatul însuși nu înțelesese prea multe din ceea ce îi vorbise săteanul cela înainte de război.

Mai în glumă, mai în serios, dar vecinii au prins a-i spune și „ștundul”, nume care la început l-a lăsat indiferent, ca mai apoi să-l scoată din sărite. Îi părea mai mult o ocară. Și numai să observe sătenii că ceva te irită, te face să-ți ieși din țâțâni. Nu te mai slăbesc, ci o țin așa într-una, până ce viața te face hârb, ba și copiilor și nepoților, dacă îi ai, le poți transmite porecla ceea ca pe o ștafetă, că-i mai rea ca râia. Iar într-o noapte s-a trezit și cu „un frate”, care i-a ciocănit în fereastră și l-a rugat să-l adăpostească. Sărmana Frăsâna a ieșit afară imediat în urma soțului, având asupra sa o legăturică cu merinde gata pregătită.

Credea că vin iarăși să-l aresteze și să-l poarte prin subsolurile posturilor de jandarmi ori ale primăriei. După ce l-a ascultat răbdător pe creștinul cela hăituit de autorități și de soartă, Roman i-a spus rar și răspicat:

— Omule, n-am nimic cu credința ta, cu toate că de mai mulți ani pătimeșc pentru ea...

— Știm, asta nu trece neobservat...

— Dar aș vrea să mă lași în pace, că și fără asta îs tare amărât.

— Mă izgonești? zise acela mahnit. - La iei ca și pe Fiul Domnului.

— Om bun, îl întrerupse el, de la nimeni nu vreau nimic, dar nici tu nu mă băga la nevoie, că nu ți-am făcut nici un rău.

Hăituitul părea a fi un dement: în situația sa mai putea fi și ironic: iar acum ai să mă pâraști? Cei treizeci de arginți lucrează mai departe...

Avea nasul subțire, ca de mort, nările îi fremătau și zâmbea într-un fel obraznic. Roman nu înțelegea ce o fi de capul lui, una îi era clar: acela se așteaptă să fie denunțat și era gata să pătimească. Avea ceva de martir în el.

— Du-te-n plata Domnului, îi zise întorcându-i spatele.

Și acela se duse. În câteva clipe se făcu nevăzut dar ochii negri, sfredelitori, obrazul acoperit de țepi mari, deși, buzele uscate, arse de flacăra vieții zbuciumate îi rămaseră pentru totdeauna în minte, parcă nășădite cu fier înroșit.

Dar veni primăvara anului 1944. Într-o noapte întunecoasă de martie în sat intrare trupele sovietice. Pe toate ulițele satului era un noroi până mai sus de genunchi, iar oamenii, ca să ajungă de la o casă la alta, improvizară o cărare acoperită cu snopi de strujeni. Hohotind ori discutând în voie de se auzea până departe, umblau ținându-se de garduri ostașii în mantale lungi. Păreau destul de binevoitori, cu localnicii care o rupeau cât de cât pe rusește încercau să glumească. Aceștia din urmă îi priveau oarecum cu suspiciune și se țineau cât mai departe de noii-veniți. Se gândeau, urma va alege. „Să mai vedem”. Ceva transmis de tată-n fiu parcă le spunea să fie precauți, să nu se grăbească.

Cu câteva zile înainte de venirea rușilor șeful de post plecă. Fără.nici o vâlvă, fără să prevină pe nimeni. Dar Roman Bradu pricepuse încă pe la începutul lui ținartie că Drăgan n-are să facă mulți purici prin Joseni. Îi sugerase asta chiar șeful de post, când îl mai invitase ultima oară.

— Bradule, ce crezi tu despre mine? Ia loc colea, și îi oferi meșterului un scaun, ceea ce îl miră mult pe Roman. „Ce s-o fi întâmplat? Ce l-o fi găsit?”

— Hai spune, dar vorbește adevărul, n-ai teamă, nu ne aude nimeni. Aici nu ești la tine-n șură. Zi-i fără nici o frică.

— Ce să cred, dom' șef? Eu îmi caut de doagele mele, iar mata îți faci datoria, făcu Roman, alegând cuvintele pe îndelete. Era atent la expresia șefului de post și la vorbele pe care le pronunța fără grabă.

— Bradufe, ani de zile te-am convocat mereu, ți-am scuipat în suflet, dar să știi că azi am să-ți spun despre unele dedesubturi ale celor ce se întâmplă ori s-au întâmplat cândva și despre care habar n-ai. (Roman nu înțelegea o boabă și-l urmărea atent pe ofițerul de jandarmi). Fiecare regim, Romane, își are cățelușii săi, la serviciile cărora apelează când socot de cuviință.

— Care „cățeluși”, dom' șef?

— Hai nu-l face pe naivul, Romane. Chiar nu știi că în toate timpurile și pretutindenii există acești lingăi, acești cățeluși care servesc cu credință orice regim?...

— Nu înțeleg ce vrei să spui, dom' șef.

— Apoi tu crezi, Bradule, că de florile mărilor ai fost urmărit într-una? S-a știut, dragă, când și cum ai răs, de ce, cum ai oftat, cum ți-ai pronunțat cuvintele atunci când le spuneai un banc nou pe seama noastră, n-are importanță pe seama cui...

— Dom' șef.

— Ascultă, Bradule, ascultă. Așa ceva nu se spune în fiecare zi și poate n-ai să mai auzi niciodată-n viață. Dacă vrei să știi, eu am fost forțat să fac până acum ceea ce am făcut. Altfel aș fi fost considerat un tip straniu, altfel ar fi fost lipsit de orice logică - că nu reacționez la „sesizările de pe teren”, chiar de sub nasul meu. Încercasem un timp, dar ei, cățelușii, turnătorii au acționat peste capul meu și atunci am acționat. Știi cum... ai aflat pe pielea ta.

Dar n-aveam încotro, meștere, că eram strâns la gard, cățelușii acționau,ăștia n-au baiere la gură. Știi cum le mai zice la noi, prin părțile de unde sunt eu venit? Pupcuriști, Bradute. Un cuvântel foarte nimerit. Dar să știi că așa și sunt. Ei există pretutindeni: prin orașe și pe la sate, prin localuri publice, și prin casele unde se adună prietenii, prin cârciumi și chiar prin șurile de pe aici...

Roman vru să zică ceva, dar șeful de post Drăgan nu-i permise. Urmă ca vrăjit:

— Ei se complac în a proceda așa cum procedează. Nu degeaba și-au câștigat numele cela atât de potrivit. Iar eu n-am avut încotro, Bradule, că mă păpa frontul. N-am dorit să-mi seamăn oasele pe la cotul Donului sau prin alte stepe de la răsărit. Se vede însă că până la urmă tot nu scap de ceea ce mi-a fost Mrăzit. Uite, inamicul este din nou aici, nu departe... Dar ce aș dori neapărat să-ți spun, Bradule, e aceea că la vreo câteva luni după plecarea noastră vor apărea alți cățeluși, alți pupcuriști, ori - și ceea ce e și mai trist pe lume - tot aceiași, aceiași cățeluși și turnători care vor servi la fel de devotat și cu aceeași hărnicie noul regim. Și să nu dea Domnul, Bradule, să le cazi iar în nadă că, după cât sunt informat, după câte știu de încă dinainte de război, bolșevicii nu iartă. De aceea, te previn: nu mai aduna lume în șura ta, Bradule, schimbă-ți meseria, ocupă-te cu altceva, ferește-te de lume... Într-un fel! noi te-am batjocorit în fel și chip, ai mâncat și bătaie, dar până la urmă te-ai întors la vatra ta. Aceștia ce vin, repet, eu știu ce știu, te strămută și nu-ți vine înapoi decât numele...

Roman stătea ca trăznit, lovit, zdrobit de avalanșa asta de cuvinte și adevăruri năpraznice. „Adevăruri? Cine poate să cunoască acum ce-i adevărat și ce nu?! Doamne, ce aiureli or mai fi toate astea!”, se gândi el și își cuprinse capul în mâini. „Ce lucruri diavolești a mai pus la cale și omul acesta? Ce gânduri îl frământă și ce l-a făcut să mi se spovedească mie, ca unui duhovnic?”. Continuau să tacă amândoi. Neliniștea, frământările, chinurile sufletești ale ofițerului de jandarmi i s-au transmis și lui Roman Bradu, care nu mai știa ce să creadă. „Uite la el cum a semănat furtuni în sufletul meu și așa zbuciumat. Acum în cine să mai am încredere, dacă nu în vecinii și în consătenii mei?!”

Nu, șeful ista bagă dracii în mine pentru că așa îi este meseria - să urzească fel de fel de neînțelegeri între oameni. Cum s-ar putea una ca asta - să-mi facă mie oamenii care vin la mine pentru că au nevoie și râdem cu toții laolaltă cu atâta poftă de glumele consătenilor și ale mele... Da dacă totuși?... Doamne Dumnezeule”...

Primul își reveni Drăgan, șeful de post. Se trezi ca dintr-un vis cu năluciri și fantome. Își scutură capul tânăr și frumos, zâmbi cumva iarăși trist și i se adresă cu o voce străină: - Gata, audiența s-a terminat. Am tăifăsuț destul.

Roman se ridică, pregătindu-se să plece.

— Iată ce-i, Bradule. Eu nu ți-am spus nimic, iar tu n-ai auzit absolut nimic de la mine. Uită, dragă, și vei trăi mai ușor, și îl expédie repede fără nici un comentariu în plus.

Dar timpul trece repede și nu există o altă vrăjitorie, alt leac și doftor mai bun decât timpul. Câteva zile și câteva nopți se chinui Roman, nehotărându-se să-i împărtășască Frăsânei sau nu - pentru a nu-i împovăra și ei sufletul cu gândurile lui chinuite, grele ca niște pietre de moară. Nevastă-sa înțelegea că se petrecuse ceva cu el după ultima vizită la postul de jandarmi, dar nu încerca să-l descoase, socotind că i se va destăinui el singur dacă va crede de cuviință. Peste câteva luni tot vecinii, consătenii lor i-au scos din amorțeala ce pusese stăpânire pe toate în familia lui Roman Bradu: pe suflete, uneltele de lucru, până și pe cugetele lor. Și au prins a zice cântul lor mai vechi vatalele stativelor Frăsânei, dălțile, ciocanele, sfredelele și gialăiele lui Roman. De bine, de rău, au scos-o la capăt și cu foametea cea mare ce a făcut prăpăd prin 46–47.

Dar se vede că tocmai atunci și-a găsit și alți nănași, nu mai răi decât cei vechi. În timpul unui nou control al oamenilor din raion și din sat (Roman începu să-i numească în sinea sa „cățeluși”, „p...ști”), care aveau datoria să descopere prin gospodăriile oamenilor surplusurile de grâne, meșterul îi luă cam peste picior.

— Poftim, poftim, oameni buni, de vă uitați și prin pod, că n-avem nici haină, nici la inimă vreo taină...

Și se ținea de la egal la egal cu noii oaspeți ce se declarau salvatori ai celor săraci.

Unul sâsâit și cam bâlbâit din „comitet” le vorbi ceva celor de la raion care îl priviră lung și dădură ordin să se controleze ce are în pod.

— Pofțim, pofțim, că ținem totul la vedere și descuiat: că omul sărac nu se teme de tâlhari... Ce vrei s-să spui, Romane? sări ca ars sâsâitul și bâlbâitul-consătean.

— Este așa o vorbă în popor, Prodane. Nimic altceva. Parcă n-ai ști-o și tu?...

— Ci-ci-ne esste tâlhar?

— Om bun, ce nu știi și tu de aestate? Uite, îți mai spun dacă vrei: „Săracului nu-i trebuie pungă”. Ce-i rău în asta? La ce-mi trebuie mie punga?

— Lassă punga... spune-o pe cealaltă, cu tâlharii...

— Păi, păcatele mele, să mi-o aduc aminte că, iaca, am prăpădit-o prin cotloanele ținerii de minte...

— *V ciom delo?*¹ întreabă unul din oaspeți.

— *Potom... rasscaju*² făcu sâsâitul-consătean.

— Spune-le, Prodane, ce-am zis: că nu pun lacăt pe nicăieri pentru că sunt sărac ca și tine și de aceea nu am de ce să mă tem de hoți.

— Și cine-s hoții?

— Prodane!...

Toți oaspeții se întoarseră spre Roman și spre interlocutorul său, căruia i se cam încurca limba în gură. Mai marele, pe semne de la raion sau mai de departe, repetă întrebarea nerăbdător, ba chiar cu o anumită amenințare în glas:

- *V ciom je delo?*³

Consăteanul avea la toate un răspuns: „Potom”. (Pe urmă, vă spun mai târziu). Ori mai multe nici nu știa, ori avea teamă că oaspeții nu-l vor înțelege și numai se va face de răs în fața consătenilor.

Deocamdată la aceasta s-au redus cele întâmplăte atunci.

¹ Despre ce e vorba? (rusește)

² Vă spun mai târziu (rus.)

³ Și, totuși, despre ce e vorba? (rus.)

Apoi s-au îndesit iarăși oamenii la taifas pe la Roman Bradu și din nou a prins viață și a înflorit ceea ce era mucalit în meșterul-dogar, încât rasetele au început cumva a domoli vaierul ce dominase atmosfera din foarte multe case ale noastre în anii postbelici după cei rămași undeva departe, în pământ străin.

Se înființau primele kolhozuri, iar odată cu aceasta a pornit o campanie stupidă, neclară nici până în zilele de astăzi, de deschiaburire chiar și acolo unde nu fusese nici sămânță de bogătani. Or fi fost prin unele sate și oameni mai înstăriți, or fi fost poate și moșieri. În Josenii noștri nu erau nici de unii, nici de alții. O știa fiecare în parte și toți la un loc. Dar, uite, au apărut atunci în sat o serie de capi mai mari peste obște, pe care, la drept vorbind, nu i-a ajuns mintea nimic mai bun decât să întocmească o listă de gospodari ce trebuiau deschiaburiți, iar în fruntea acelei liste să-l pună pe dogarul Roman Bradu. Era printre autorii ce ticluiseră lista și acel sâsăit al lui Prodan. Pentru mintea-i știrbă o fi fost luat peste picior de Roman și iață că acuma i-a venit și lui apă la moară, căci fusese ales în executivul sătesc - „comitet” - și urma să-și pună degetul său murdar în loc de semnătură pe destinele unora din consăteni.

De astă dată reprezentantul raionului părea a fi un om cu discernământ, dar, totodată, un subaltern disciplinat care îndeplinea o anumită funcție. El știa una și bună: să deschiaburească pe toți bogătanii, să nu rămână nepedepsit nici unul din ei. Fiind tânăr, plin de entuziasm, părea a fi un maximalist. Cu toate acestea, nicidecum nu pricepea ce are dogarul Roman Bradu cu afurisiții ceia de exploatare ce trebuie să fie stârpiți ca năpârcile.

— Are ori a avut pământ?

— N-n-u-u.

— A făcut parte din partidele fasciste ori profasciste?

— D-d-a, a făcut! a zis acesta luminat de o idee sumbră.

— Din care partid, îl întrebă cu mirare în glas reprezentantul, privindu-i cu dezgust felul de a-și holba ochii când în cele din urmă reușea să pronunțe ceva. Prea era respingător tipul.

— A fost șșștund!

— Ce-i asta?

— Cum să sspun? Ccontra...

— Contra cui? -A statului!

— Care stat? îl întrebă reprezentantul iritat. Când?

Dar telefonul sună insistent și el se grăbi să ridice receptorul.

— Ascult! Eu. Tocmai clarificăm acum. Clarificăm și până seara terminăm. Cum „imediat”? Nu reușim... Trebuie să vedem la fața locului fiecare caz în parte... Activiștii? da, ne ajutăzise el cam în doi peri, fulgerându-l pe săteanul din față cu o privire metalică.

— Bine, bine. Până la 18.00.

Și puse receptorul. Încruntat, îl întrebă în continuare:

— Și ce-a mai făcut?

— Ce să mai facă? Aha! Mi-o luaț ne-newassta, pe Fră-fră-ssanna, ccând era ffa-ttă!

— Cum adică ți-a luat nevasta? Această întorsătură îl scoase din pepeni pe reprezentantul raionului ce fierbea, de altfel, de elan tineresc, de dorința de a face dreptate. Dar telefonul zbârâi din nou și el apucă imediat receptorul: - Da! Ascult. Am spus doar - la 18.00... Vă rog să mă scuzați, nu strig la nimeni, v-aud cam rău... da, pe toți... Câți la număr? îndată vă spun... Puse palma pe receptor și i se adresă săteanului cela sâsâit: Dă-mi lista! O privi aproape furios și după asta îi zise persoanei de la celălalt capăt al firului: Șapte persoane... Cum „nurtiai șapte”? Atâția sunt! Ce, o să-i născocesc?

Făcu o pauză, ascultând ce i se spunea. Protestă, ca imediat să-și ceară scuze:

— Ieratați-mă, n-am vrut, mi-a scăpat involuntar. Vroiam să spun că satul despre care ați vorbit o fi fiind mai mare... Nu, parcă-i mai mare... Scuzați,-n-am știut... Aici avem o listă de șapte persoane... Da, da, scuzați, deci, șapte familii, desigur... Da... Da... Apoi mirat la culme: Cum adică să revin în centrul raional? Chiar acum? Da oamenii?... Bine. Înțeleg... Să vină, pe activiști îi găsește aici.

Stătu așa câteva clipe nespus de grele pentru tinerețea, pentru lipsa de experiență și pentru cumsecădenia lui. Înnegurat, fără să-l mai privească pe interlocutorul de până atunci, ca și cum el nici n-ar fi existat, luă stiloul și șterse de pe listă numele lui Roman Bradu, după aceasta părăsi în tăcere deplină clădirea sovietului sătesc.

Noul reprezentant sosit la fața locului o fi crezut că lista o cercetase și o completase predecesorul său, așa că foaia ce i se puse la dispoziție îl avea pe Roman Bradu iarăși în fruntea celor ce urmau să fie deschiaburiți și trimiși împreună cu alte familii în locuri mai îndepărtate...

.....

... Nimeni nu i-a dat nicicând lui Roman Bradu vreo explicație la întrebările sale: De ce? Pentru care vină? Cum s-a putut întâmpla așa ceva? Ce o fi însemnând toate? Năucit, încrâncenat, cu Frăsâna alături mereu, a stat în Siberia amar de vreme...

.....

... S-au întors aproape bătrâni. Frăsâna era parcă mai trecută decât bărbatul ei care a știut, luându-se cu munca, să înșele și bolile, și supărările, chiar și anii, deci până și pe el însuși. Frăsâna tânjise mult după casă, după locurile de baștină, chiar și după vatalele sale. Casa și-o ridicase cu mâinile ei fiind încă tânără și voinică, locurile, vatra le îndrăgise din copilărie. Asemenea lucruri au greutate, nu se uită cu una, cu două.

După o cale atât de îndelungată, întoarcerea i-a îmbolnăvit pe amândoi. Au găsit casa batjocorită, căci un timp kolhozul ținuse acolo vițeei. În vecinătate, deși era aproape mijlocul satului, se înjghebase un grajd în care, din cauza locului mai jos, veșnic era noroi, și ceamurul în două cu băligar se usca doar în toilul verii. Tinerii gospodari ai kolhozului n-aveau unde să-și țină vițeei, de aceea au hotărât să folosească în acest scop casa părăsită, stăpânii căreia fuseseră deportați.

— Doamne Dumnezeule, Romane, ce-i asta?! și femeia leșină în fața casei transformată-n grajd. Bărbatul parcă șchiopăta mai tare, dar a reușit s-o ducă totuși în ogradă. Era o ogradă improvizată, împrejmuțată de câțiva pari pe care erau bătute sau legate ori, puf și simplu, agățate și se țineau cumva niște prăjini...

... Acum nimeni nu le mai zicea nici „ștunzi”, nici sectanți dar Frăsâna și Roman Bradu au devenit până la urmă tot un fel de credincioși, cum rar însă ai să întâlnești azi prin satele noastre. Au început să se închine împărăției albinelor, să creadă în minunea asta de pe pământ, cu orânduirea fără de trântori, bazată pe dreptate,

hărnicie și îndârjire. Și-a lăsat Roman butoaiele, putinile și toate celelalte vase cu doage în seama altora și s-a pasionat definitiv de albine, construind stupi pentru sine și pentru alții cu atâta îndemânare și precizie, încât, ca printr-o minune, familiile din stupii făcuți de mâni străine părăseau încăperile vechi, preferându-le pe cele meșterite de mâinile fostului dogar și butnar.

— He-he, făcea șmecherește Roman cu ochiul noului venit doritor să se prindă măcar la un roi-două, aici totu-i perfect, omul e dator numai să nu se amestece cu binefacerile sale, să nu-și vâre nasul, că stupul nu-i televizor, fraților... Numai s-ajute, în caz de nevoie...

Frăsâna continua să țesă covoarele sale, care cu trecerea anilor erau tot mai căutate. Gospodinelor'tinere nu le ajungea nici timp, nici răbdare pentru a le izdovi, a ale alege. Dar ochii le fugeau după o scoarță dintr-acelea vechi și înflorate, țesute cu gust și cu măsură, într-o armonie deplină fiind și culorile, și proporțiile, și atâtea altele pe care un om mai tânăr nici nu le surprinde, Și așa se pierdeau odată cu oamenii și tainele unor meserii din moși-strămoși. Tot schimbându-și ochelarii, punându-și apoi și câte două rânduri, Frăsâna țesea într-una până la amortire și uitare de sine. Într-o zi îi spuse lui Roman:

— Hai să țes și pentru noi ceva.

Bărbatul nu răspunse chiar de o dată. Căuta cuvintele? Și le potrivea? Cine știe?

— Dacă ai tu plăcerea...

— De bună seamă că am. Să fac ceva și pentru noi, pentru tine... Că tu te mai iei cu oamenii și cu albinele... Că și găzele estea-s niște vietăți, totuși. Dar eu înnebunesc tot zdrăngănind o viață cu vatalele. Și tot pentru alții...

Era, biata, sleită de puteri, și lui Roman i se făcu milă de ea. Fața i se uscaseră și mai mult, ploapele îi erau privite cu fire roșii. Lucra și seara, la lumina lămpii. De la o vreme nici nu se putea aciua, nu putea sta locului, pentru că auzea un vuiet permanent în urechi ce ba se întărea, ba se domolea. Treptat, pierdea auzul, și pentru ca să nu-i stăruie în urechi larma ceea îngrozitoare, insuportabilă, muncea până la epuizare, ca apoi să adoarmă, să treacă mai repede în neștire.

Dar, sărmana, nici așa nu-și găsea odihna, căci prea se surmena, iar un om stors de cea din urmă vlagă anevoie își mai poate reveni. Câteva lingurițe de miere într-un ceai de mușețel ori de captalan îi făceau mai bine.

Prinzând puteri, kolhozul a înălțat pe locul grajdului demolat de lângă casa lui Roman Bradu o clădire în care avea să se perinde ba sovietul sătesc cu oficiul poștal, ba grădinița de copii, iar mai târziu - și direcția sovhozului local. Ce-i drept, de la bun început planurile au fost altele și centrul satului fusese determinat, așa cum era și firesc, chiar în centru, pe un loc mai arătos, mai înalt, unde se afla și clubul, dar acolo președintele sovietului local, unul bețiv de usca satul, dăduse locuri de casă ba unuia, ba altuia, încât până la urmă toată vatra, adică centrul, se construise. S-o fi pus la cale asta cu știrea arhitectului de la raion, deoarece e greu să crezi contrariul, doar e vorba de construcții solide, de crearea unor gospodării noi, dar treptat, în planul de perspectivă, adoptat de executivul raional și vizat de arhitect, centrul „se mutase” într-o parte, cuprinzând acum gospodăria lui Roman Bradu și cele ale altor moșnegi și babe neputincioase. Aceștia nu li se mai permitea să ridice măcar o poiată fără știrea și încuviințarea sovietului sătesc și al raionului.

S-au schimbat președinții executivelor. Arhitectul, însă, parcă a rămas același. Și iată că unul din gospodarii mai trecuți în ani ce trebuiau să fie „strămutați” pentru a se construi centrul satului s-a înfățișat mai întâi la sovietul sătesc.

— Măi Sofronie (locuitorii mai tineri ai satului adăugau „Petrovici”), aud vorbind lumea că așa... și așa...

Delicat, bătrânul nici nu spunea lucrurilor pe nume, ci numai bătea șaua.

— Moș Ioane, eu sunt președinte nou și încă n-am reușit să fac nimănui nici bine, nici rău...

— Bre Sofronie, noi suntem oameni bătrâni, n-avem putere să ne construim din nou, de aceea te rugăm să nu ne bagi cu de-a sila în mormânt, că baba mea, de când a auzit vorba, abia suflă... Zici că n-ai reușit să faci nici bine, nici rău. Eu te-aș ruga, băiete să începi cu un bine.

— Moșule, documentele-s toate făcute, așa că...

— Măi băiete, domnule primar, îți începi slujba asta nouă certându-te cu bătrânii. Nu-i bine. Un blestem de om neputincios, să știi nu trece aiurea, și s-a dus cătinel, târșindu-și picioarele.

Roman Bradu s-a întâlnit întâmplător cu proaspătul președinte.

— Sofronie, dragă, i-a zis el cu glas șăgalnic, privindu-l de la înălțimea vârstei și experienței sale de viață, - mă strămutați încă o dată?

Tânărul reprezentat al puterii locale își încreți fruntea nemulțumit. Dar bătrânul continua:

— Nu știu dacă ai aflat printre hârtoage și una ce mă privește: am fost ridicat pe strâmbătate, dar până la urmă parcă mi s-a găsit și dreptul meu. Adică, am fost lăsat în pace. Sofronie... Petrovici, mata ai fost învățător, acum ești la soviet, deci trebuie să știi lucrurile acestea.

— Țe pot face eu, moș Roman, dacă toate s-au pecetluit până la mine? - răspunse președintele, ridicând din umeri a neputință.

— Se mai face o strâmbătate, Sofronie, iar mata ai puțința și datoria s-o oprești.

— Se răspândiră vorbe că hârtiile acelea, planul de perspectivă, prevedeau în locul casei, al ogrăzii și grădinii lui Roman Bradu înălțarea unei grădinițe pentru copiii din sat.

— Stimate președinte, s-au adresat aproape în cor moșnegii din acea parte a Josenilor, înfățișându-se cu toții într-o zi de primire la executivul raional/tovarășe președinte, ajută-ne!

— Ce s-a-ntâmplat, oameni buni? De ce vorbiți toți o dată și de ce n-ați intrat pe rând?

Poate numai vreunul din ei nu avea băț-toiag în care să-și sprijine bătrânețele. A ieșit atunci înaintea Roman Bradu, șchiopătând parcă mai puțin, ascunzându-și cu greutate beteșugul. Se uită deschis la președinte, la tânăra lui secretară ce ședea ceva mai la o parte cu tocul în mână, în fața unor hârtii imaculate, strălucitor de albe.

— Ia loc mata...

Și moș Roman, după ce se așeză, le înșiră pe toate, așa cum credea el de cuvință.

Începu cam de departe, cu timpurile șefului de post și tocmai după aceea ajunse la casa lui făcută grajd de vite și la credința lui într-o nouă împărăție...

Bătrânii se foiră, neliniștiți pe locurile lor, plini de teamă că tânărul președinte îi trimite îndărăt de unde au venit.

— Care credință și care împărăție, moș Roman? se miră tânărul președinte: la un moment, când veni vorba de deschiaburire și de casa transformată în grajd parcă lacrimă puțin, pentru că se ridică emoționat în picioare, își petrecu repede palmele peste obraji, apoi se rezezi la carafa cu apă din care își turnă în pahar, iar altul îl oferi lui Roman.

— Apoi cred, în sfârșit, și eu, tovarășe președinte, că a fost o învinuire deșartă...

Răbdător, cu multă îngăduire, președintele aștepta. Bătrânii cu jalbele lor se foiră iarăși în scaune hotărâți - fie ce o fi! - să aștepte stoic spovedania lui Roman.

— ... Și cred în împărăția albinelor, că acum numai cu ele mă mai iau. Și iată... - moș Roman scoase tot atunci din traista pe care și-o avea asupra sa un borcan mare de miere arămic și îl puse președintelui dinainte.

Moșnegii din spate se foiră ultima oară, gata să-și ia bețele-toiege și să se retragă - o atare îndrăzneală era soră cu obrăznicia și numai tinerețea feței oficiale din acest cabinet o reținea, pesemne, să nu-i expedieze imediat și cu mare vâlvă. Dar președintele avea ce avea cu oamenii bătrâni și cu felul de a vorbi al lui Roman Bradu, căci pe toate le priceapea așa cum dorea bătrânul năpăstuit de soartă și de proști. Ridică receptorul și îl invită la sine pe arhitectul principal. Acesta își facu imediat apariția și fu martorul a tot ce înșirau, rânduindu-se, bătrânii din Joseni.

— Și a ajuns centrul în vale? - preciza el încă o dată, să audă și arhitectul.

— Nu-i chiar în vale, dar nu-i nici pe deal. Și nu-i în centru, puteți să vă convingeți și dumneavoastră.

Pe neașteptate președintele cela tânăr îl întreabă pe arhitect:

— Ce are comun, dragă, arhitectura cu fagurii de miere că, uite, au venit solii din Joseni și ne-au pus o enigmă în față, întreabă

el, arătând spre bătrâni, apoi spre borcanul cu miere. Ajută-mă să mă dumiresc.

Acum era rândul specialistului principal în arta de a proiecta și a construi să se foiască în scaun. S-ar fi putut aștepta la orice întrebare, își avea pregătite toate hârtiile ce îi reflectau în amănunte domeniul de activitate. Dar numai nu la așa ceva. Era surprins și nu știa cum să procedeze să între în teoria arhitecturii ori să facă o glumă pe seama borcanului. Șeful, fiind om nou în acest post, încă nu-și descoperise stilul, deprinderile, caracterul. De aceea, arhitectul o întindea cu răspunsul. Bătrânii ședeau înțepeniți aidoma unor socii de piatră brună-întunecată, neîndrăznind nici să se clinească când vorbeau doi șefi atât de mari. Secretara-stenografa uitase să-și facă datoria și zâmbea fără să-și dea seama.

— Ion Stepanovici, nu înțeleg ce legătură are borcanul...

— Bine, pe urmă, stimate arhitector principal. Iar dumnevoastră, se adresează președintele bătrânilor reclamânți, întoarceți-vă acasă și fiți pe pace: trimitem noi o comisie la fața locului în frunte chiar cu dumnealui, care comisie ne va arăta negru pe alb dacă centrul e în centru și nu la o margine, și dacă dealu-i deal, iar valea-i vale. Și o să vă facem dreptate. Iar borcanul pune-l înapoi în traistă, cu toate că, să vă spun drept, moș Roman, - președintele zâmbea larg cu multă afecțiune privind la bătrân și la borcanul de miere, - mai ales din punctul acesta de vedere mi-i mai mare dragul și mie de împărăția cea a albinelor...

Ce o fi vorbit după asta președintele cu arhitectul nu se știe. Se întâmplă, însă, așa că în curând el plecă să lucreze în altă parte - poate fusese avansat, poate altceva se întâmplase, dar comisia promisă nu mai veni în sat ca să cerceteze plângerea bătrânilor. Ba poate a și fost și a cercetat chestiunea în cauză, dar toate au rămas pe vechi. Numai anii se trec, trecându-se și oamenii odată cu ei. Așa e crugul vremii și altfel nici nu poate fi.

Și iată că într-o toamnă târzie, după ce aranjase în voie gospodăria albinelor pentru iarnă (dar avea el vreo 30 de stupi), simți Roman Bradu că pleacă pe cale neînțoarsă. Îi spuse Frăsânei cele de cuviință, vorbele din urmă, își ceru iertare de la ea că o făcu să pătimească atâtea împreună cu el și i se închise sufletul.

Nevasta îl boci frumos și acasă, și la cimitir, încât se minuna lumea de unde atâtea lacrimi la o femeie uscățivă, vlăguită de muncă și de viață. Făcu întocmai cum îi poruncise Roman, așa cum crezuse el că e mai bine, așa cum văzuse poate prin lumea largă, pe unde îi purtase destinul, ori cum îi ajunsese mintea. Dar avură ce vorbi până și satele învecinate, căci dădu de pomană sătenilor în dreapta și în stânga, dar nu chiar la întâmplare: câte un stup - unuia, câte un stup-doi - altuia. Frăsâna anunța în gura mare că dăruiește de sufletul și întru amintirea lui Roman câte două roiuri, așa cum voise bărbatul ei pe patul de moarte, președintelui sovietului sătesc și directorului de sovhoz. Poate prin alte părți e altfel și alte păreri există în această privință, nu în zadar se spune -câte bordeie atâtea obicei, dar în Joseni o pomană se primește și se spun cuvinte întru pomenirea și tihna veșnică a celui răposat, pentru continuarea vieții noastre, a celor vii, și să nu dăm uitării, că a știut la vremea lui a semăna și a culege roadă.

Dacă cei doi ar fi respins pomenile, ar fi însemnat mai mult decât o necuviință. Așa ceva Josenii nu iartă, căci ar fi fost o bațjocură fâțișă, în public, la adresa unui răposat. Încă din bătrâni se spune că cei vii au datoria de a păstra neîntinată memoria și a satisface întocmai ultima dorință a celor dispăruți, a celor ce au ținut la noi și ne-au dorit binele. Și atunci cum să lucreze mai departe cu sătenii președintele și directorul, deoarece întotdeauna și pretutindeni totul s-a făcut și se face cu oamenii. De aceea ei au trebuit să primească pomenile acestea neobișnuite, în care Roman Bradu o fi pus un tâlc, un sens adânc, crezul vieții sale, căci erau ele, desigur, un simbol la îndemâna celor cu mintea mai isteată și mai pătrunzătoare. Erau, însă, și dintr-aceia ce văd numai la suprafață și au crezut că e o lingușire foarte iscusită, un avans pentru viitor, ca să fie lăsată, chipurile, Frăsâna în pace. În schimb ceea ce au crezut cei doi e greu de spus, pentru că nu-și afișară părerea nimănui, erau prea mult preocupați cu treburi importante. Însă chiar mai curând decât o fi crezut ei înșiși primiră din centru documentația necesară pentru grădinița de copii. Poate fusese semnată pe când Roman mai făcea încă umbră în jurul casei, dar construcția porni imediat, sovhozul dispunând de mijloacele financiare și materialele cuvenite.

Dar nu mai înainte de a răsturna casa cea veche, care a fost tare ca piatra, deoarece se împotriva, încât numai buldozerele și tractoarele îi venira de hac. Vițeii kolhozului, apoi ai sovhozului nu reușiseră, se vede, să-i pricinuiască atunci nici un rău, de se mirau constructorii. De fapt nu erau ei constructori adevărați, fiindcă dărâmau o casă. La tractoriștii, buldozeriștii ceia sau ce o mai fi fost ei, Frăsâna se uita cu palma strâns lipită de gura-i suptă, aproape fără dinți și fără măsele. Stătea încremenită, și pentru prima oară în viața ei se gândea cumva urât la Roman al ei, sprinten și deschis la minte, cu multă sămânță de vorbă, dar sterp ca o răchită și n-a putut să-i nască ea mulți băieți și fete ca să n-ajungă zilele acestea să vadă cum oamenii din satul lor ori de aiurea îi risipesc pereții cuibului ei. Ograda le-a fost mare, trei case ar fi putut să ridice împreună cu odraslele ei, dacă le-ar fi avut, pe acest loc și nu i-ar fi scos nimeni și niciodată cu toate planurile și pecețile lor. Copiii ei n-ar fi lăsat ca s-o obijduiască nici un președinte, nici un director de pe lume.

Tot atunci îi clădiră în pripă și de mântuială un fel de bojdeucă, o „vremeancă” lângă poiata găinilor, în care să trăiască până... până...

Președintele executivului sătesc, cel cu ordinele, se încurcă puțin, prin creier îl fulgeră pesemne o frântură din chipul mamei sale, și nu mai insistă. Ar fi vrut să precizeze ceva, dar nu cunoștea bine nici o limbă, înainte de președinție fusese învățător de matematică în școala din localitate. Copiii povesteau adesea acasă cum învățătorul lor se tot frământa și se frăsua la tablă, căutând soluții, idei, dar și cuvinte, ce rău se căznea până le scotocea prin ungherașele memoriei sale. Dealtfel era și un răutăcios, iar oamenii cu mai multă bucurie îl evitau decât îl întâlneau în cale. Doar necazurile vieții îi împingeau să-i treacă pragul de la soviet.

— Măi băieți, li se adresa bătrâna celor ce ridicau a lehamite bojdeuca, asta-i o „vremeancă” pentru vară, pentru toamnă, dar unde o să iernez că, uite, mă împinge păcatul să doresc încă o primăvară?

Băieții - parcă erau din satul lor, parcă nu erau, dar n-o priveau în ochi, străduindu-se să dispară de acolo cât mai repede. Păreau rușinați de ceea ce fac, - a fi având și ei pe la casele părinților câte un bunic sau o bunică. Înțelegeau numai că săvârșesc ceva

odios, că seara, acasă, n-au să povestească la ce-au muncit în timpul zilei. Au îndeplinit o poruncă și gata. Asta le era explicația care le mai liniștea conștiința. Mai mult s-au porăit cu clozetul, deoarece nu știau unde să-l lase. Să întrebe de bătrână nu îndrăzneau. Ea îi avea în bătaia ochilor. Le înțelegea cazna, dar nu le venea în ajutor. Cică, i-a ajuns mintea să dărâme totul, îi va ajunge să găsească și locul clozetului.

— Să-l luăm de lângă cuptoraș, că acolo nu-i bine, facu unul din ei.

— Hai să-l punem în spatele poezii, ca să fie mai departe de cuptoraș, zise altul..

— Nu încape, m-am gândit eu, răspuse un al treilea. Nu încape aici, măi fraților. Eu zic să meargă bătrâna pe lângă beton, până la cel al zidarilor... Nu-i chiar așa departe...

— Nu, se împotrivi primul. Primarul a spus să încapă toate aici.

— Să vină el și o să vedem atunci cum le îngrămădește pe toate acareturile estea în zece metri pe cinci, cât i-au lăsat bătrânii, se revoltă al doilea tânăr cu voce stinsă, ca să n-audă bătrâna. Și fântâna asta mai împiedică aici.

Salvarea le veni de acolo de unde se așteptau mai puțin. Treceau pe drum doi dintre chefliii satului pe care înainte de asta îi oprise Sofronie postat undeva mai departe și ținând sub observație cum o scot la capăt flăcăii cu gospodăria bătrânei. Tărăgănarea și nehotărârea lor îl cam scoteau din sărîte.

— Bre, voi amândoi duceți câinii la apă? Puteți și câte unul, cu rândul, îi luă președintele peste picior pe cheflii. Și, văzându-i gata aghezmuți, tot atunci îl luminează ideea cea mare: Voi nu cumva umblați chiar de dimineață pe două cărări? Ia intrați până la mine să vă spun ceva la ureche...

— Avem treabă, Sofronie Petrovici, și ne grăbim, zău, săriră de o dată cu gura cei doi. Se temeau că în cabinetul său președintele îi pune să sufle într-o eprubetă și gata, s-a zis, nu te mai vede deseară nevasta și copiii. Dar președintele își avea planurile sale.

— Voi vedeți cum să căznesc flăcăii ceia din ograda Frăsânii lui Bradu?

— Aha... Vedem, răspuseseră ei într-un glas, bucurându-se că nu mai sunt invitați în cabinet.

— Apoi duceți-vă și ajutați-le să aranjeze odată gospodăria babei.

— Noi îndată, cât ai zice pește!

— Bine, bine, și nu uitați ce am eu în cabinet... Știți voi...

— Da, cum să nu știm? Tot timpul ne gândim la asta...

Le-au așezat pe toate claie peste grămadă, la întâmplare, spunându-i bătrânei că vor reveni. N-au mai dat pe acolo vreodată nici tinerii, nici hetliii...

... Grădinița a fost construită după un proiect-tip găsit undeva de către meșteri veniți de aiurea, dar se vede că destul de talentați: simplu, cu gust, încăpătoare, însă iară a crea impresia de masivitate, tencuită cu ciment și nisip alb. Câteva dungii negre și sângerii au fost lăsate ici și colo și veneau să sublinieze suplețea, înălțimea, dreptunghiul în picioare. Nimic greoi, ostentativ. Din ungherul ei Frăsâna o privea la început absentă, cu o oarecare ciudă apoi s-a obișnuit cu larma zidarilor și a autocamioanelor ce aduceau ba cărămizi, ba ciment, ba alte materiale de construcție. Până la urmă bătrâna s-a resemnat, împăcându-se cu toate, ba chiar mândrindu-se cu faptul că în grădina și în ograda ei, mai bine zis în fosta grădină și în fosta ogradă se înalță acum o adevărată curte boierească, fără asemănare în toate satele din jur. Atunci nici closetul cela din vecinătatea cuptorașului și a fântânei n-o deranja parcă într-atâta. Și a prins a se mira atunci în sinea ei cum se poate așa ceva, cum se deprinde omul cu asemenea lucruri. Roman al ei nu s-ar fi împăcat niciodată și n-ar fi fost de acord cu astfel de condiții.

— Da orășenii cum trăiesc o viață cu bucătăria și toate celea chiar alături? bumbănea uneori în sinea sa, ca apoi să se contrazică ea însăși:

Nu-i chiar așa, nu-i chiar așa... De bună seamă, Roman nu s-ar fi lăsat închis într-un coșar ca aista.

Deși era toamnă târzie, focul în cuptoraș și-l aprindea tot mai rar și mai rar, iar din fântână nu scotea apă, căci și-o aducea din vecinătate.

Cum aveau să se termine toate era greu de spus, dar într-o dimineață însorită de la sfârșitul lunii octombrie, când grădinița era pe terminate, căci rămase de amenajat doar teritoriul și de reamenajat gospodăria mătușii Frăsâna, ca din senin a picat o comisie. În realitate era un grup de oaspeți din capitală care însoțea o delegație străină. Șefii raionului au îndreptat-o înapoi pentru că de mult se vorbea de instituția aceasta preșcolară din kolhozul „Josenschi”, dar ei înșiși o văzuseră. Apropiindu-se, s-au bucurat nespun că n-au greșit venind înapoi. Numai exteriorul cu frontoanele cât făceau! Noul președinte al executivului raional (nu cel pe care îl vizitase Roman Bradu) jubila, se aștepta de pe acum la cuvinte de laudă pe care le spun superiorii în asemenea cazuri. Era o delegație de ziariști străini cărora le dădeau explicații jurnaliștii locali. Străinii aveau aparate de fotografiat și arătau o curiozitate cam nelalocul ei, obraznică, am putea spune. Încă de departe au fotografiat grădinița de copii din diferite unghiuri, fiindcă ea răsărea oarecum neobișnuit dintre celelalte construcții ale acelei părți a satului. Șefii din localitate însă nu erau nicăieri și pace. Și până să schimbe câteva cuvinte cu o lucrătoare a grădiniței (o moldoveancă smolită, zveltă, dar sfioasă ca o ciută) unul dintre ziariștii ceia cu aparatele sale s-a și ivit printr-o fereastră spațioasă a grădiniței și s-a pus pe filmat gospodărioara pocită a mătușii Frăsâna. Jurnaliștii localnici - cu ochii pe președinte, acesta stătea zâmbind prosteste. A dat s-o întrebe pe lucrătoarea grădiniței ce-i cu negliobia asta, dar și-a dat seama că-i de prisos, ce are ea cu caricatura ceea, cu exponatul cela năstrușnic, căci astfel le-a apărut așa deodată ceea ce rămăsese din gospodăria de odinioară a lui Roman Bradu. L-a căutat cu ochii pe președintele executivului sătesc, deoarece se înțelese la telefon să-i întâmpine, să le fie ghid, dar acesta intrase în pământ. În clipa următoare ziaristul străin a fost lângă jurnaliștii locali.

— Fii atât de bun, Andrei, și explică-mi ce-o fi acolo, întreabă el cu dezinvoltură în rusește, ce-i drept, cu un accent îngrozitor.

Jurnalistul local, se vede, era el însuși foarte mirat și curios ce puteau să însemne acele acareturi pe lângă o astfel de construcție impunătoare.

— Eu știu? O fi un muzeu sub cerul liber... zise el într-o doară.

— Extraordinar! exclamă străinul și imediat își chemă colegii cărora le vorbi ceva repede, gesticulând și arătând spre colțul acela de grădină.

Se prea poate că toate s-ar fi consumat cu aceasta, dar a fost să iasă la vedere din „bojdeuca” ei mătușa Frăsâna. Ziariștii străini, stupefiați, se puseră din nou pe filmat. Aveau o reacție extraordinară la ceea ce întâlneau neobișnuit, senzațional. Până să se dumirească ce e, filmau, țâcăneau din aparatele de fotografiat, își făceau însemnări în carnete.

Ștabul de la centru arăta cam obosit; să-i facă oamenii de la fața locului așa o boroboacă?! Cu ce și cum te speli acum de toate câte vor insinua ziariștii din străinătate, că pe ăștia nu-i duci de nas? Privea cu ură fâțișă la președintele executivului raional. Acesta, la rândul său, scruta cu ochii cele patru părți ale satului în căutarea șefilor din localitate. Până la urmă și-a oprit privirea imploratoare asupra lucrătoarei de la grădiniță. Moldovanca ceea smolită, bine făcută și cu ochii inteligenți, numai la prima vedere părea sfioasă ca o ciută, deoarece, observând încurcătura șefilor și pricepând care-i cauza, se regăsi imediat și improviza ceva ce îi lasă cu gurile căscate pe oaspeții de la raion și da la centru și îi entuziasma pe străini.

— Iar aici, arătă ea spre colțul acela de lume al mătușii Frăsâna, locuiește... Îmm... temporar o bătrână care și-a pus la îndemâna sătenilor gospodăria sa pentru a se construi grădinița aceasta...

Fu întreruptă, chestionată, fotografiată și filmată. Ea, însă, stătea zâmbind, cu bărbia puțin ridicată, așteptând să fie lăsată în pace pentru a-și urma firul vorbei. Dar o asaltau și jurnaliștii noștri: să le scape un asemenea subiect ar fi prea-prea. Lăsându-se un pic calmul și liniștea, ea vru să continue, dar nu avu chip.

— După ce terminați grădinița, la iarnă, bunăoară, ce face bătrâna? Mai precis, ce faceți cu ea? arătă ziaristul care o rupea bine pe rusește spre acareturile mătușii Frăsâna.

Tânăra cu chipul de Ileană-Cosânzeană parcă numai atâta aștepta. Nici nu clipi din ochi:

— Am prevăzut-o și pe asta, răspunse ea privind cu seninătate când spre ziariști, când spre președintele executivului raional. Bătrânei i se vor da două odăi și toate cele de cuviință, până și mâncarea, gratuit, desigur, chiar în grădinița de copii.

Iarăși exclamații în rândurile oaspeților, stupefacție printre ai noștri. Unul dintre jurnaliștii locali se apropie de ea, privind-o cu admirație. O întrebă în românește:.

— Mata nu glumești?

Dar ziariștii străini nu-i dădură răgaz să răspundă, Erau foarte gălăgioși.

— Se poate scrie despre asta? Întocmai cum ai spus mata? Și dacă se poate, permiteți-ne să vedem acele încăperi.

— De bună seamă că se poate. De ce să nu se poată? Doar că nu-s terminate... O fotografiară și o filmară și pe bătrână pe fundalul grădiniței, în cele două odăi, dar și în mijlocul acareturilor sale - ba mândră nevoie mare, ba rușinată, încât abia își împleticea picioarele, abia mai scotea o vorbă, că îi „luată pe patret” cu closetul cea în șpatele ei.

În sfârșit, toate se terminară cu bine, ziariștii găsiră un material pe placul lor, aproape senzațional. Și cei de la centru rămaseră satisfăcuți, peste așa ceva nu dai chiar în fiecare zi. Dar într-un moment unul din ei, pare-se șeful grupului, ștabul, îl invită pe președinte la o parte și îi sugeră zâmbind:

— Vezi de le discursă mata cum crezi mai bine, dar istoria asta are să facă zarvă. De aceea nu aștepta ca mai întâi să se vorbească despre ea. Vor scrie și ai noștri despre bătrâna asta, vor scrie și străinii. Și filme au de gând să facă, uite ce de-a aparate cară cu ei. Dar să nu vă împingă păcatul să vă faceți morți în păpușoi, că așa, mai ales în acest caz, nu merge.

— Înțeleg, Tudor Gheorghievici, iau sub controlul meu personal și se va face întocmai cum spuneți, răspunse președintele ca un militar sadea.

— Doamne ferește, eu n-am spus absolut nimic, protestă zâmbind ștabul. Eu să vă sugerez cum să rezolvați problema? Mi se pare că ea e ca și rezolvată. Un lucru vă sfătuiesc foarte insistent: să nu vă jucați cu publicitatea. Ha! Și cum a întors-o ea!

— Nemaipomenit! conchise el admirând în continuare soluția dată de tânăra femeie situației delicate. Și totuși, cine-i? Pare lucrătoare de la grădiniță, dar cred că e o învățătoare ori e de la raion?

— Nu, răspunse continuând să surâdă președintele, cred că-i viitoarea șefa a grădiniței.

— Cum, unitatea încă n-are conducător?

— Se simte?

— Nu, deloc, dimpotrivă. Tocmai asta și surprinde.

— Așa numai pare. Aici se simte ochiul și brațul de gospodar al președintelui de kolhoz și...

— Probabil că aveți dreptate.

Președintele executivului raional îi făcu semn să se apropie lucrătoarei cu înfățișarea de mironosiță, și fantezie de invidiat, căreia îi datora acum totul: buna dispoziție, lauda oamenilor de la centru, entuziasmul străinilor și, principalul, obrazul nepătat. Dacă s-ar fi întâmplat ceva, ar fi știut până și centrul, ba poate toată țara. Cu scriitorii și cu ziariștii acum nu-i de glumit. Dacă l-ar fi făcut cu ou și cu oțet în gazetele lor, la posturile de radio și televiziune, nimeni nu l-ar fi iertat, cariera i-ar fi fost pecetluită pentru totdeauna. De aceea trebuia să-i spună măcar ceva. Ea se apropie clipind circumspect. Președintele o întrebă cine-i, cum îi zice și ce lucrează.

— Dar șefă aveți?

— Parcă încă n-avem. Sunt aici vreo câteva care se cer...

— Dar mata nu te ceri?

— Nu, îi răspunse ea cu toată seriozitatea. Aici e nevoie de mână de bărbat.

— Eu nu le știu pe celelalte candidaturi, dar mi se pare că ce mai bună este a dumitale. Numai nu te grăbi să refuzi, eu mă pricep la cadre, și lecția care ne-ai dat-o aici tuturor ne dovedește că anume mata meriți...

Veni rândul tinerei atât de îndrăznețe până atunci să roșească surprinsă. Își lăsă chiar ochii în pământ. Dar președintele nu mai crezu în timiditatea ei. El se gândea în mintea sa că ea și pe asta o face din cuviință. Își înscrise ceva într-un carnet.

— Spune-mi încă o dată numele...

— Serafima Crețu...

Dragă Serafimă, mă fac eu luntre și punte, dar vei fi mata șefă aici, la grădiniță. Apoi adăugă malițios: să văd și eu cum întreții bătrâna în grădinița de copii, iar pe deasupra îi oferi și mâncare gratuită, și două odăi... nu-i nimic, a fost bine, se grăbi el să adauge. Ce-i drept, ce va urma va fi ceva mai greu, dar o scoatem cumva la capăt:

Și se duse repede ca să-i ajungă pe ceilalți oaspeți.

... În ziua când copiii treceau în grădinița cea nouă mătușa Frăsâna și-a dat sufletul, căzând undeva între cuptoraș și bojdeuca ei. Au găsit-o întâmplător câteva femei ce treceau prin preajmă. Și s-a transformat bucuria-mutării în scârbă, deoarece Serafima Crețu, proaspăta șefa a grădiniței din Joseni era o fire cu multă inițiativă, pusă pe treburi mari și, fără să stea mult pe gânduri, dar mai ales fără a coordona măcar cu o față oficială din sat, a hotărât s-o înmormânteze pe bătrână cu modestele, aproape inexistentele mijloace ale grădiniței. Ceva nemaipomenit în Joseni! Și încă pe cine? Pe o fostă... Ce a fost în viața ei Frăsâna lui Roman Bradu? Unii ar fi răspuns „,nimic”, dar sătenii i-au luat în răspăr și nătăgii au înghițit gălușca. „A fost un suflet pe pământ! Cum «nimic», dacă jumătate de sat și-a împodobit casa mare cu păretarele și covoarele alese de ea, Frăsâna lui Roman Bradu”.

La întoarcerea de unde plecase, președintele executivului sătesc a stat aproape un ceas întreg fără grai când a auzit ce a pus la cale Serafima: să fie dusă răposata la cimitir cu muzică din curtea grădiniței, cu multe coroane de flori, purtate de copilașii satului.

Mirarea generală n-avea margini. În fond sătenii aprobau acțiunile Serafimei, crezând că nu le face ea de capul ei și aducând laudă omeniei de care dădu dovadă raionul, că numai șefii de acolo putură să ia asemenea măsuri, pe Sofronie nu l-ar fi ajuns mintea, mai precis, nu i-ar fi ajuns cutezanța și curajul.

Venindu-și în fire după șocul produs de cele auzite în legătură cu înmormântarea, el a întreat-o pe șefa grădiniței.

— Cine... Cine ți-a permis?!

— Ce să-mi permită?

— S-o înmormântezi așa?

— Da' cum, Sofronie?

— Cine ți-a permis, răspunde! Eu întreb. Cu cine ai vorbit? Ce-i, veteran de război, erou al muncii? Cine a fost bătrâna asta?

Sofronie arăta disperat și Serafimei i se făcu milă de el. În loc să se intimideze de ploaia, de uraganul acela de întrebări turnate pe voci diferite de președinte, șefa a rămas aproape calmă. Nu era Serafima Crețu la primul ei examen în viață, a făcut față și altora, mai anevoioase, când a impresionat până și pe jurnaliștii din centru și pe cei din străinătate. De aceea a răspuns ca atunci: repede, logic și fără să clipească:

— Parcă mata n-ai fi auzit cum a spus să facem la așa o adică chiar președintele executivului raional!

— Când, Serafimă?

Președintele executivului sătesc era lovit încă o dată, în frunte. Serafima, această mironosiță, s-a dovedit a fi o diplomată cu mult superioară celor din jurul ei, prea fină și prea adâncă pentru un sat ca Joseni și poate pentru un asemenea raion ca al lor, ea plasând cuvintele, întrebările, nuanțele, mirările ei acolo unde trebuie, pentru a-l dezorienta, a-l deruta definitiv pe acest păcătos și netrebnic Sofronie, cam slab de înger în toate ale lui.

— Cum „când”? Păi tot atunci când au fost jurnaliștii din străinătate.

— Ah, da... Da, da. Eu am uitat definitiv! Și totuși, n-ar fi stricat să mai chibzuim, să mai întrebăm, poate și-au schimbat părerea și azi au alte gânduri...

Luminată de fantezia sa clocotitoare, Serafima prevăzuse și așa ceva, știa că președintele executivului raional tocmai lipsește și că nu va fi încă vreo câteva zile. Și mai știa bine Serafima că atunci când sosiseră oaspeții străini să vadă minunile grădiniței din Joseni, Sofronie dăduse bir cu fugiții, părăsindu-le pe femeile care făceau curățenie după plecarea constructorilor. Printre ele se afla și Serafima.

— Poftim, dați-i un telefon și întrebați-l încă o dată...

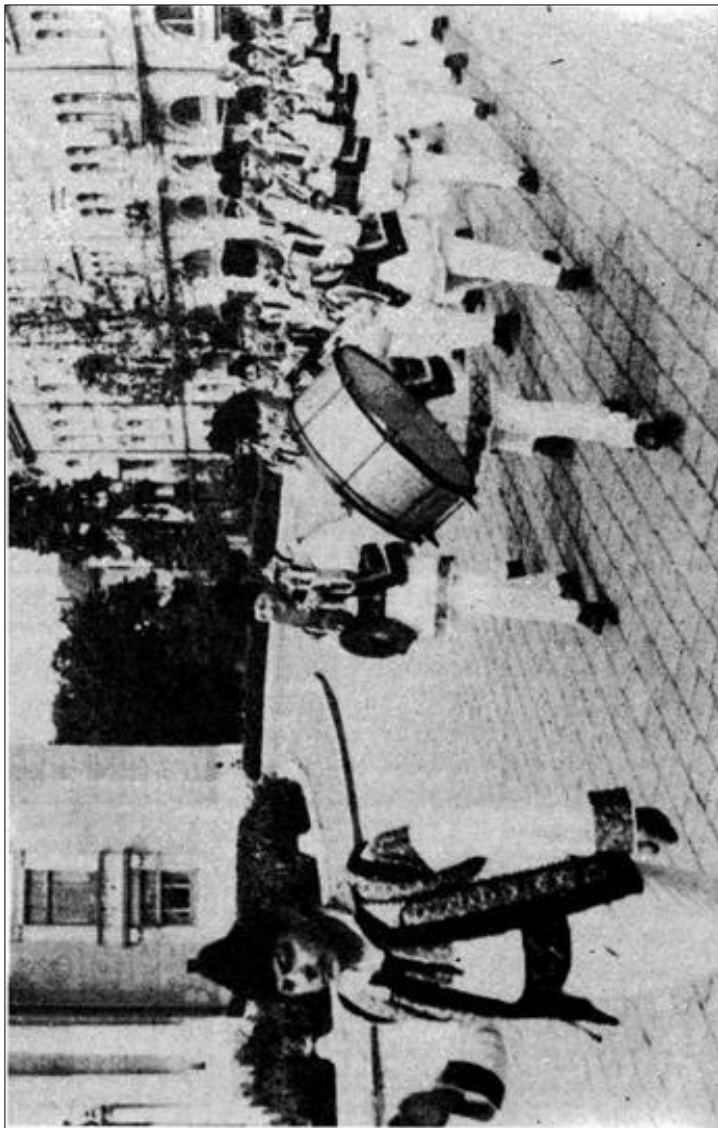
Lui Sofronie i-a fost imposibil să găsească pe șef. Locuitorii acestuia erau pe loc, dar nu se încumetau să-i dea vreun sfat, văzând că chestiunea e delicată și că la mijloc ar fi fost o indicație a șefului lor. De aceea Sofronie a socotit în sine sa că cel mai cuminte și în cazul de față ar fi s-o șteargă încotrova nu numai pentru a nu

participa nemijlocit -o înmormântare este o chestiune ce-i privește, dar și pentru a nu fi învinuit măcar că a fost martor ocular la toate cele săvârșite de nesăbuita asta de Serafimă, șefa grădiniței.

Chiar a doua zi după amiază, mătușa Frăsâna Bradu era scoasă în sunetele unui marș funebru pe poarta largă a noii grădinițe de copii într-un autocamion totul numai lăicere și păretare. Un covor cum n-a mai văzut satul până atunci, găsit de Serafima și de alte femei într-o ladă din bojdeuca bătrânii, împodobește caroseria din imediata apropiere a cabinei. Și se mira un sat întreg de ce înmormântare omenească a avut parte Frăsâna lui Roman Bradu.

.....

Toate bune și frumoase până la un control - ordinar, de rutină sau pus intenționat la cale de persoane cointeresate - când la grădinița de copii din Joseni s-au găsit careva cheltuieli neîntemeiate (parcă era vorba de niște mijloace bănești repartizate, încălcându-se regulile în vigoare, pentru înmormântarea unei bătrâne din sat) și numirea în funcție de șefa a grădiniței a unei persoane fără studii corespunzătoare. La numai câteva zile a urmat un ordin venit din partea Secției învățământului ce cuprindea un preambul, de fapt o repetare a celor înșirate în raportul controlurilor, și două puncte: primul - despre scoaterea din funcție a Serafimei Crețu, ca necorespunzătoare, și al doilea - despre numirea în postul de șefa a grădiniței de copii din Joseni a Galinei G. Cherdivarenco (soția șefului de pichet din sat, proaspăt venit la Joseni, că, uitasem să spun, nu departe de sat era frontieră, iar în Joseni, încă din primii ani de după război, se înființase un pichet de grăniceri. De obicei, soțiile șefilor de pichet se angajau la diferite munci în sat).

Românași nord-bucovineni în Piața Teatrului din Cernăuți, defilând în ziua unei sărbători naționale

PLUGUȘOR '96

Măine anul se-nnoiește,
Plugușorul se pornește
Și începe a brăzda,
Pe la case a ura:
Să urăm o urătură.
Pentru națiunea română
Din Arad la Opișeni,
Din Constanța la Bănceni,
Din Pitești la Pătrăuți,
Din Coțmani la Rădăuți,
Din Brașov până la Cupca,
Din Sighet până la Stupea,
Din Lugoj pân' la Corcești,
De la Cluj la Iordănești,
De la Crasna la Focșani,
De la Ropcea la Pașcani,
Din Tighina la Cosmin,
Din Tg. Mureș la Hotin,
Din Craiova-n Suceveni,
De la Iași la Mihoreni,
De la Bălți până-n Igești,
Din Boian la București,
De la Reni până-n Carei,
Din Oradea la Ciudei.
Pentru neamul geto-dac,
Ce-i stăpân pe-acest meleag,
Ian mai îndemnați, flăcăi!
Hăi! Hăi!
Bună seara, gospodari!
Ian poftiți și mici, și mari
Mai aproape de fereastră,
S-ascutați urarea noastră,
Că de când a înserat,
Toată țara-am colindat,-

Ce-am văzut, ne-a întristat.
Pe acest picior de plai
S-a stricat al nostru grai,
Iară unii nu mai vor
S-audă de Tricolor,
Și-ncă strigă cu venin:
„Tricoloru-i steag străin”!
Acestora, măi voinice,
Să le pocnim câte-un bici,
Că se țin de venetici!
Pocniți, măi!
Hăi! Hăi!
Nu mai avem oameni mari;
La tot pasul- bișnițari;
Nu vor nație română,
Cu turcii se țin de mână,
Nu se gândesc la strămoși,
Căci dolarii-s mai frumoși.
Îndură-Te, Tată Sfinte,
Dă-le la românași minte,
Învață-i să se iubească,
Pururi să nu se bârfească;
Dă-le dragoste de glie,
Dor de dulce Românie,
Dă-le jarul pătimirii
Întru izbânda unirii;
Dă-le duh, dă-le răbdare
S-ajungă ziua cea mare,
Când s-or prăbuși hotare,
Când toți cei ce-un nume poartă
N-or cerși din poartă-n poartă,
Ci pe soartă-or fi stăpâni
Și în inimi buni români.
Pentru nația română

În hotare vechi stăpână,
Zăngăniți din zurgălăi,
Să răsunе munți și văi!
Hăi! Hăi!
De pe vale, de pe deal,
Să urăm pentru Ardeal,
Vatră scumpă, românească,
Care o să ne vestească
Ceasul nostru de lumină,
Când vom da mână cu mână
Alături de ardeleni
Și munteni, și moldoveni.
Pentru-al nostru dacic ram,
Pentru neamul lui Avram
Și-al lui Cloșca, și-a lui Horia,
Ce ne-a făurit istoria,
Pentru frații-adevărați
De dincolo de Carpați
Ce mai zămislesc lumina
Cărții pentru Bucovina,
Pentru suflete curate,
Pentru vreri neînfricate,
Trageți roata, măi flăcăi,
Să răsunе munți și văi,
Și strigați cu toți, în iureș,
Să se-audă-n Târgu-Mureș!
Mânați, măi!
Hăi! Hăi!
Basarabie, plai bogat,
Rușii mi te-au mutilat
Și mi te-au înstrăinat,
Și-acum unii-n parlament
Vor cu Moscova - urgent,
Tot cu rușii să se lege,
Uniunea s-o închege.
Chiar fețe bisericești
Cred că trebile popești
Se pot toate rezolva
Doar și doar la Roșcova.
Numai Petru de la Bălți
Le-a tăiat hrinca la tăi.
El la București s-a dus,
Bun lucru la cale-a pus:
S-a legat pe veșnicie
Cu Sinodul Rofnâniciei.

Biserica strămoșească
Fi-va-ntruna românească!
Basarabie, plai de dor,
Rânile încă te dor,
Ți le-a vindeca, n-ai teamă,
Țara ce ți-i dreaptă mamă,
Când i-i spune ce-ai pățit,
Cine te-a năpăstuit,
Cine te-a nedreptățit,
C-a fost jale și aman
Pân' l-al Nistrului liman.
Basarabie, plai durut,
La hotarul de pe Prut,
Las-o cu „moldovenia”,
Țara ta e România,
Țara ta e mama ta,
Pe toate ți le-a ierta.
Nu te lăsa încă-o dată
De cei răi îngenunchiată,
Nu-ți căta umbră străină,
Căci obârșia ți-e română
Și măduva ți-e ștefană,-
N-ai fost și nu ești orfană!
La mijloc cu zurgălăi,
La picioare clopoței,
Trageți roata, măi flăcăi!
Hăi! Hăi!
Bucovina, Bucovina,
Vesela noastră grădină,
Nu mai ai pic de hodină
De când te-ai trezit cadână
Fără voce, fără vină.
Valul de „eliberatori”
Ți-a-necat mândrii feciori,
Iară falnici gospodari
Duși au fost la urși polari,
Urma să li se zătrească
Ca nimic să n-amintească
C-ai fost vatră românească.
Fiii tăi unde-au rămas? –
La Onega și Donbas,
În kazahel deserturi,
În Siberii, fără drepturi
Într-o juma' de veleat
Români s-au-mpuținat,

Vatra lor s-a îngustat
 Și graiul le-a sângerat.
 Bucovină, Bucovină,
 Ctitorită în lumină
 În timpuri voievodale,
 Unde sunt fiicele tale? –
 Când purtau la grumaz salbă,
 S-au dus spre Fântâna Albă,
 De acolo să încerce
 Granița nedreaptă-a trece,
 Da-n păduri, la liziere,
 Țăcăneli de mitraliere
 Le-au răpus, le-au secerat,
 Căci Stalin poruncă-a dat
 Să se curme-orice suflare
 Ce-a pornit spre Țara Mare.
 Și-n păduri tot dorm de-atunci
 Mame ce n-au crescut prunci,
 Fete mari, nelogodite,
 Și de zile mântuite.
 Pe-al tău plai multpătimit,
 Neamul tot a odrăslit
 Din adâncă-i rădăcină,
 Bucovină, Bucovină,
 Cât de strajă, stau Carpații,
 Cât te-or mai dori toți frații,
 Cât Cosminul e tot verde,
 Grai străbun nu se va pierde,
 Zarea îți va fi senină
 Spre speranță, Bucovină!
 Pentru-un mioritic plai
 De unde-a pornit Mihai
 În veșmântul Poeziei, -
 Stea pe cerul României;

Trageți roata, măi flăcăi,
 Să răsunе munți și văi
 De la Dorna la Boian
 L-acest început de an! Mânați, măi!
 Hăi! Hăi!
 Ne rugăm la Domnul Sfânt
 Să păzească-acest pământ,
 Să ne lumineze plaiul,
 Să ne-nmugureze graiul,
 Să ne ferească de boli,
 S-avem biserici și școli
 Și dreptul la Tricolor
 Ca și-al nostru-ntreg popor.
 Doamne, sănătoși de-om fi,
 De rele ne-om izbăvi,
 Lucruri bune-om isprăvi,
 Ca să tragem brazdă mare
 Pân' la vechile hotare.
 Ne mai rugăm, doamne, Ție,
 Să ne dai și vrednicie,
 Răbdare și demnitate
 Și izbândă întru toate;
 Dă-ne tihnă și belșug
 De sub brazda de la plug,
 Dă-ne ploaie, dă-ne soare,
 Nu ne da înstrăinare;
 Dă-ne-a stâncilor tărie,
 Unitate pe vecie;
 Dă-ne spor și dă-ne zbor
 Spre-al neamului viitor;
 Dă-ne râvna, dă-ne glia,
 Dă-ne țara și frăția. O
 priți plugul, băietani!
 La anul și la mulți ani!

*A urat Dragoș TOCHIȚĂ,
 muncitor silvic, locuitor al satului Pătrăuții de Sus,
 raionul Storojineț.*

Scrisoare din Târgu-Mureș

Mihail Art. MIRCEA

Frate Dumitru Covalciuc,

Iată-ne la sfârșit de ianuarie, în 1996, al cincilea an de când s-a întâmplat să ne cunoaștem.

La ceasul utreniei îmi fac un inventarul problemelor ce mă așteaptă. Căci: „Cu mâne zilele-ți adăogi,/Cu ieri viața ta o scazi/Și ai cu toate astea-n față/De-a pururi ziua cea de azi...”

În „ziua cea de azi” mi se așează pe locul dintâi o treabă ce-mi umple sufletul de bucurie, de satisfacția încheierii a încă unei etape din misiunea ce ne-am asumat-o. Voi merge, la prima oră de lucru, la S.C. Tipomur S.A., vechea tipografie târgumureșeană. Căci a sosit, iată, și ziua în care munca mea de responsabil de carte este în faza de a putea da „bunul de tipar” celui de-al patrulea volum al „Țării Fagilor”.

Bine ar fi fost dacă am fi izbutit să așezam această carte pe mesele românilor de rând ca și pe cele ale demnitarilor - din Târgu-Mureș și Cernăuți, din București și Kiev - pe mesele încărcate, mai mult sau mai puțin, cu darurile Crăciunului sau ale Anului Nou.

Dar, după cum vezi, drag prieten, la noi, ca și la voi, socoteala de acasă nu se potrivește întocmai cu realitatea din târg, chiar dacă al nostru se numește... Târgu-Mureș.

„Mieux vaut tard que jamais” îmi spun, autoconsolându-mă. Gândul îmi este de-acum la cel de-al cincilea op, care, sunt sigur, se împlinește acum, rând cu rând, filă cu filă, în sertarul tău de truditor neobosit pentru adevărul detrunchiațiilor români nord-bucovineni.

Din parte-ne (y compris Poptâmaș & Mircea), aici la Târgu-Mureș, la Biblioteca Județeană, ne-am asumat, cu de la noi putere, dreptul exclusiv de editare pentru întreaga serie a „Țării Fagilor”.

Mă uit în calendar spre a vedea sub semnul cărui praznic se află ziua „bunului de tipar”. Constat că ne situăm între două mari sărbători creștine: Sfinții Trei Ierarhi și întâmpinarea Domnului. Dar astăzi, 31 ianuarie pe stilul nou, suntem patronați de mai modeștii Sfinți Chir și Ioan, doctori fără de arginți.

Și mă gândesc, frate Dumitre, cu respect și prețuire mă gândesc, la misionarismul cu care te-ai consacrat pe termen lung adevărului și dreptății românilor. Truda ta apostolică este menită să dea lumină ochilor celor din țara și să oblojească rănile celor înstrăinați. În acest oficiu taumaturgic, tu ești doctorul fără de arginți. Sunt bucuros și onorat să-ți pot fi alături, modest ajutor și învățăcel.

În așteptarea revederii, o frățească îmbrățișare de la Târgu-Mureș, 31 ianuarie 1996.

CUPRINS

Cuvânt înainte	5
FILE DE ISTORIE.....	7
Istoria Bucovinei înainte de unirea cu Austria	7
Moldova față cu cedarea Bucovinei	17
Anexarea părții de nord-vest a Moldovei și atitudinea diferitelor clase și categorii sociale față de acest act	35
Cum a fost decapitat Grigore Ghica	48
Un congres al „Sfintei Alianțe” la Cernăuți, 1823	52
Ciprian Porumbescu la procesul „Arboroasei”	59
Aspecte ale istoriei Hotinului în Evul Mediu	66
Din trecutul cultural al Molodiei	69
Universitatea românească din Cernăuți (1920–1940).....	73
Cine suntem și de unde ne tragem?	87
GOLGOTA NEAMULUI ROMÂNESC.....	91
Comuna Voloca pe Derelui sub ocupația stalinisto-bolșevică.....	91
Din însemnările unui țăran autodidact	91
Primii activiști sovietici.....	93
Școala în 1940	93
Volocenii care au reușit să fugă în Patria-mamă și acei care au fost împușcați la graniță.....	93
Primăvara anului 1941. Deportările	94
Duminică, 22 iunie 1941	95
Vara anului 1944	98
Pornirea pe drumul neînțarcerii.....	101
Coborârea din vagoane la 4 martie 1945	101

Muncile grele la care am fost supuși și hrana oamenilor	102
Intensificarea persecuțiilor	104
Înființarea colhozului în toamna anului 1948	105
Primarii care au fost din 1940 până în 1995	107
Președinți de colhoz din 1948 până în 1995	107
Secretari de partid în anii 1940–1990	108
Preoții care au slujit în biserica din Voloca din 1940 până în 1995	109
Directori de școală din 1940 până în 1995	110
Despre cozile de topor ale satului	111
Pregătirea cadrelor locale	113
Lucrurile bune care s-au făcut din 1948 până în 1995, dar nici cele rele nu trebuie date uitării	113
Cum se făceau alegerile până în 1990	114
Cultura satului în anii 1940–1995	115
Comportarea tinerilor	116
Fântâna albă, tristă amintire	118
Oameni și destine	122
Viața care trece	122
Amarul unei copilării vitregite	129
Am fost suspectați în 1941, nu suntem crezuți nici acum	134
Calvar organizat	139
DOCUMENTAR	144
Victime ale ocupației staliniste din trei sate ale fostului județ Storojineț	144
1) Suceveni	144
2). Carapciu pe Siret	148
3). Locuitori ai comunei Pătrauții de Jos în captivitate militară sovietică	152
Documente herțene	154
Ținutul Herța a fost răpit din greșeala?	154
Lista persoanelor din satul Mihoreni, ținutul Herta, deportate în ajunul războiului de către ocupanții roșii	156
Lista persoanelor din satul Godinești, ținutul Herța, deportate de sovietici în 1940-1944	157
Lista persoanelor deportate în anii 1940-1941 din satul Proboțești, Herța	158
O listă incompletă a refugiaților în România	159

GRAIUL NEAMULUI.....	162
Concepția lingvistică a lui Aron Pumnul	162
Unele particularități lingvistice ale cărții „20 de ani în Siberia” de Anița Nandriș-Cudla.....	169
STATORNICI ÎN DREAPTA CREDINȚĂ.....	177
Libertatea conștiinței și schimbarea confesiunii	177
ISTORIE LITERARĂ.....	181
Dimitrie Petrino, bardul Bucovinei	181
Purtând idealul ca pe-o făclie	188
Vibrația Bucovinei în „Cetatea de sus” a spiritualității românești	194
SCRIITORI NORD-BUCOVINENI CONTEMPORANI	201
Nicolae ȘAPCĂ	201
Țării Fagilor.....	201
Nu te stiu.....	202
Să-mi fii talisman	203
Monologul bătrânului învățător	204
Următorul trecător	204
Ion BELDEANU.....	206
Floarea speranței.....	206
Stampă de Voroneț.....	206
Crinul în zori.....	207
Elegie XXX	207
Cămășile eroilor.....	208
Crinul în zori.....	208
Mircea AANEI.....	210
Dorul de tata	210
De o viață.....	211
Destin	211
Elena MARIȚA.....	212
Între voi.....	212
Fă, Doamne, românilor parte	213
Frica	214
Iubirile când pleacă	214

Schiță de autoportret	215
Ce-ai zice, Casandro?.....	216
Lorin FORTUNA	218
Acasă	218
Rugăciune și blestem	219
Vasile PÂNZARIU.....	220
Coroana Carpaților	220
Turmele	220
Rezonanță	221
Zinaida SMOCHINĂ-ROTARU.....	222
Voie bună la cei mici	222
Ștefan BUCEVSCI	224
Minciuna.....	224
Dumitru COVALCIUC	235
Hurmuzăcheștii	235
Grigore CRIGAN	245
Revenirea la baștină	245
PLUGUȘOR '96	277
Scrisoare din Târgu-Mureș.....	280
CUPRINS	283
Publicațiile Fundației Culturale „Vasile Netea”	287

Publicațiile Fundației Culturale „Vasile Netea”

Seria „CAIETE MUREȘENE”

1. *Un om pentru Tg.-Mureș: Emil A. Dandea* – Comunicări prezentate la sesiunea comemorativă desfășurată la Târgu-Mureș, în data de 18 august 1994, la împlinirea unui sfert de veac de la moartea lui Emil Dandea. Târgu-Mureș, 1995, 166 p.
2. Vasile Pop. *Colinde*. Cu o prefață de Mihail Art. Mircea. Târgu-Mureș, 1996, 120 p.
3. Gheorghe S. Mircea. *Vis și adevăr*. Versuri. Cu un cuvânt înainte de Mihail Art. Mircea. Târgu-Mureș, 1998, 86 p.
4. *Ion Chinezu – relief în posteritate* – Studii și comunicări prezentate la simpozionul științific prilejuit de centenarul nașterii eminentului cărturar (Târgu-Mureș, 4–5 iunie 1994), volum îngrijit de Melinte Șerban, Dimitrie Poptâmaș și Mihail Art. Mircea. Tg.-Mureș, 1999, 130 p.
5. *Elie Câmpeanu – omul și faptele sale*. Coordonatori: Grigore Ploșteanu și Dimitrie Poptâmaș. Târgu-Mureș, 1999, 152 p.
6. *Alexandru Ceușianu*. Studii și comunicări prezentate la simpozionul științific prilejuit de centenarul nașterii vrednicului cărturar și om politic (Reghin, 2 iunie 1998), volum îngrijit de Marin Șara, Georgeta Mărginean și Iacob Huza, Reghin, Biblioteca Municipală „Petru Maior”, 1999, 88 p.
7. *Mărturii prin vreme. Douăzeci de ani de viață culturală pe Mureșul de Sus*. Târgu-Mureș, 1999, 216 p.
8. Traian Dragoș. *La capătul apelor*. Versuri. Selecție și cuvânt înainte de Iulian Boldea. Târgu-Mureș, 2000, 68 p.
9. Melinte Șerban. *Evocări istorice și literare*. Prefață de Dimitrie Poptâmaș, Târgu-Mureș, 2001, 147 p.
10. *Cântecele lui Iancu*. Adunate de Traian Dragoș. Ediție îngrijită și Cuvânt înainte de Vasile Dragoș. Târgu-Mureș, 2001, 62 p.

11. Valeriu P. Vaida. *Mărturii dintr-un veac apus*. Ediție îngrijită de Mariana Cristescu. Târgu-Mureș, Ed. Tipomur, 2001, 171 p.
12. Aurel Filimon-*consacrare și destin*. Volum îngrijit de Mihail Art. Mircea, Dimitrie Poptămaș și Melinte Șerban. Târgu-Mureș, 2001, 288 p.
13. Dimitrie Poptămaș. *Philobiblon mureșean*. O viață printre oameni și cărți. Cuvânt înainte de Melinte Șerban. Târgu-Mureș, 2003, 346 p.
14. Iosif Pop. *Credință și apostolat*, memorii – Prefața de preot protopop Liviu Sabău, canonic mitropolitan, ediție îngrijită și postfață de Dimitrie Poptămaș și Melinte Șerban. Târgu-Mureș, 2004, 229 p.
15. Viorel I. Borșianu. *Deda. Consemnări cultural-istorice despre obârșiile mele*. Ediție îngrijită de Mihail Art. Mircea, Târgu-Mureș, 2005, 76 p.
16. Traian Popa. *Monografia orașului Târgu-Mureș*. Ediție anastatică, Studiu introductiv de prof. dr. Grigore Ploesteanu, ediție îngrijită de Melinte Șerban și Dimitrie Poptămaș, Târgu-Mureș, 2005, 323 p.
17. Melinte Șerban. *Cultura mureșeană în memoria cărților*. (vol. I). Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2006, 351 p.
18. Maria Dan. *Protopopul Artimon M. Popa*. Cu un cuvânt înainte de prof. univ. Cornel Sigmirean. Târgu-Mureș, 2006, 194 p.
19. Vasile Netea – *Evocări și bibliografie*. Ediție îngrijită de Dimitrie Poptămaș și Melinte Șerban. Târgu-Mureș, 2008, 250 p.
20. Dimitrie Poptămaș, *Prezența și circulația vechilor tipărituri românești în zona superioară a Văii Mureșului*. Târgu-Mureș, Editura Nico, 2008, 220 p.
21. Vasile Netea, *Memorii*. Ediție îngrijită, introducere și indici de Dimitrie Poptămaș. Cuvânt înainte de dr. Florin Bengean. Târgu-Mureș, Ed. Nico, 2010, 342 p.
22. Vasile Netea, *Constantin Romanu-Vivu*. Ediție îngrijită și prefață de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Nico, 2011, 119 p.

23. Dimitrie Poptămaș, *O viață printre oameni și cărți*. Philobiblon mureșean vol. II. Târgu-Mureș, Editura VERITAS, 2014, 640 p.
24. *Catalogul publicațiilor Fundației Culturale „Vasile Netea” (1994-2014)*. Întocmit de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2014, 91 p.
25. Melinte Șerban, *Trei iluminiști din Câmpia Transilvaniei: Gheorghe Șincai, Petru Maior, Vasile Popp*. Ediție îngrijită și prefață de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2014, 141 p.
26. *Catalogul publicațiilor Fundației Culturale „Vasile Netea” (1994-2014)*. Întocmit de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2014, 108 p.
27. Vasile Netea, *Publicistică, vol. I-V*, Ediție îngrijită de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura "Petru Maior" University Press, 2015.
28. *Catalogul publicațiilor Fundației Culturale „Vasile Netea” (1994-2015)*. Întocmit de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2015, 110 p.
29. Vasile Palcu. *Moișa*. File de monografie. Târgu- Mureș, Editura Veritas 2016, 125 p.
30. *Catalogul publicațiilor Fundației Culturale „Vasile Netea” (1994-2018)*. Întocmit de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2018, 116 p.

Alte publicații:

1. Emil A. Dandea. *Politică și administrație*. Culegere de texte, selecție, studiu introductiv, note și indice de Dimitrie Poptămaș și Mihail Art. Mircea. Cuvânt înainte de Victor Suciu. Târgu-Mureș, Casa de editură „Mureș”, 1996, 231 p.
2. *Astra reghineană – 125 de ani de la înființare*. Volum îngrijit de Marin Șara, lucrare editată de Biblioteca Municipală „Petru Maior”, 1999, 180 p.
3. Mihai Suciu. *Prutul dintre noi*. Târgu-Mureș, 2004, 255 p.
4. *Cinci ani de luptă românească în Ardealul de Nord 1940–1944*. Târgu-Mureș, Editura ANSID, 2005, 350 p.

5. Dimitrie Poptămaș. *Reflecții despre carte, bibliotecă și lectură*. Texte selectate din autori români și străini. Târgu-Mureș, Editura Nico, 2010, 186 p.
6. Vasile Nuțiu. *Istoria românilor și cultura civică*. Dicționar explicativ. Cuvânt înainte de Cornel Sigmirean. Târgu-Mureș, Fundația Culturală „Vasile Netea”, 2010, 868 p.
7. Take Ionescu. *Correspondența cu Adina*. Traducere din limba franceză, îngrijire, note și indice de Mihai D. Monoranu. Prefață de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2010, 473 p.
8. Ovidiu Palcu. *Renașterea bisericii durerii*. Cartea albă a Bisericii Române Unită cu Roma, Greco-Catolică, după 1990. Ediție îngrijită și Cuvânt înainte de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, 2011, 323 p.
9. *Vasile Netea – istorie și națiune*. Studii și evocări. Coordonatori: Dimitrie Poptămaș și Cornel Sigmirean. Târgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2013, 274 p.
10. *Vasile Netea-Publicistică I*. Scrieri din tinerețe, 1928–1940. Ediție îngrijită, selecție și prefață Dimitrie Poptămaș, Postfață Gelu Netea. Târgu-Mureș, Fundația Culturală „Vasile Netea”, 2014, 384 p.
11. Vasile Netea. *Pentru Transilvania*, vol. 1–2. Scrisori din anii de refugiu 1940–1944. Ediție îngrijită și prefață de: Dimitrie Poptămaș. Postfață: Gelu Netea. Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2014, 392 p. (Fundația Culturală „Vasile Netea”).
12. *Tradiție, cultură, spiritualitate în Deda și împrejurimi*, vol. 1. Ediție îngrijită de Florin Bengean. Sfântu Gheorghe, Editura Eurocar palica, 2014, 441 p.
13. *Constantin Romanu-Vivu*. Lucrările simpozionului „Precursor al unității naționale, martir al Revoluției Române din 1848–1849”, din 20 martie 2014. Ediție îngrijită de Constantin Valentin Bretfelean, Constantin Bogoșel și Ilarie Gh. Opriș, Cluj-Napoca, Editura „Ecou transilvan”, 2015, 81 p.
14. *Tradiție, cultură, spiritualitate în Deda și împrejurimi*. Vol. II. Ediție îngrijită și prefață de dr. Florin Bengean. Sfântu Gheorghe, Editura Eurocarpatica, 2015, 401 p.

15. Vasile Netea, *Publicistică*. Vol. 1-5. Ediție îngrijită de Fundația Culturală „Vasile Netea”, președinte: Dimitrie Poptămaș. Prefață de Cornel Sigmirean. Târgu-Mureș, „Petru Maior” University Press, 2015.

16. *Gheorghe Șincai-sub semnul luminilor*. Antologie de texte și bibliografie de și despre Gheorghe Șincai alcătuită de Dimitrie Poptămaș. Prefață de Cornel Sigmirean. Târgu-Mureș, editura Vatra Veche, 2016, 478 p. (100 de cărți pentru Marea Unire – 1918 – 2018, Nr. 37)

17. Vasile Netea. *Studii istorice și literare*. Vol. 1-5. Ediție îngrijită de Dimitrie Poptămaș. Cuvânt înainte de Cornel Sigmirean. Prefață de Iulian Boldea. Târgu-Mureș, „Petru Maior” University Press, 2018.

„Țara Fagilor”. Almanah cultural – literar al românilor nord-bucovineni alcătuit de Dumitru Covalciuc vol. 1–26. Târgu-Mureș, Cernăuți, Societatea Culturală „Arboroasa”, 1992–2017.

Vol. 1–2 (1992–1993), apar sub îngrijirea și finanțarea Uniunii Vatra Românească.

Vol. 3–5 (1994–1996), apar sub îngrijirea Bibliotecii Județene Mureș, și finanțarea Ministerului Culturii și Cultelor.

Vol. 6–9 (1997–2000), apar sub îngrijirea Bibliotecii Județene Mureș și a Fundației Culturale „Vasile Netea”, cu finanțarea Ministerului Culturii și Cultelor.

Vol. 10–27 (2001–2018), apar sub îngrijirea și finanțarea Fundației Culturale „Vasile Netea”.

*

Publicațiile de mai sus pot fi obținute de pe adresa:
Fundația Culturală „Vasile Netea”, Poptomas Dimitrie, 540456,
Târgu-Mureș, str. Cutezaștei, nr. 34/8.

Tel. 0740–196355, E-mail: dimitrie.poptamas@yahoo.com

